J. B. Adams

JOANNIS ORTWINI WESTENBERGII,

JCti & Antecessoris,

PRINCIPIA JURIS,

Secundum Ordinem

INSTITUTIONUM

IMP. JUSTINIANI,

In usum Auditorum vulgata.

EDITIO TERTIA

Auctior.

HARDEROVICI,

Apud JOHANNEM MOOJEN,
Academiae Typogr. Ord. 1759,

C

PRÆFATIO

AD

LECTOREM BENEVOLUM.

NOn multis te morabor B. L. Scripta ſunt haec Juris Principia, & publici juris facta, in Uſum (uti Titulus loquitur) Auditorum, quorum Studia & commoda ut promoveam ex omnibus viribus nitor. Quod ſolum monuiſſe, ſi non à me amovendae, certe excuſandae apud Bonos

temeritati, quod, poſt tot tantorum Virorum egregias ad Imp. Justiniani Institutiones lucubrationes, ad hoc compendiariae ſcriptionis genus animum applicuerim, ſufficere cenſeo.

Sunt equidem, qui hanc docendi rationem prorſus elevant, ejusque vix uſum aliquem eſſe contendunt. Sed iis jam obviam itum & reſponſum ab aliis. Aliud ſane viſum eſt Antiquis Prudentibus, Cajo, Marciano, Ulpiano, Paulo, Florentino, Hermogeniano, aliisque, qui Inſtitutiones & Epitomas conſcribere non dubitarunt. Aliud viſum Caeſari Juſtiniano, qui Inſtitutiones, ſeu prima Legum veſtibula & funda-

men-

menta, quibus ſuffulti Juvenes graviora & perfectiora Legum ſcita ſuſtentare poſſint, componi juſſit: Aliud viſum iis, qui Juſtinianum ſecuti ſunt, qui πρόχειρα ſeu Manualia, Eclogas, & Synopſes ſeu Summaria, non inutilia eſſe cenſuerunt. Aliud denique exigit & poſtulat res ipſa; Quemadmodum enim in omni diſciplina Incipientibus brevius & ſimplicius tradi convenit, & via opus eſt, tum ad ingrediendum, tum ad demonſtrandum, expedita, * ſic Jura quoque traduntur commodiſſime, ſi primo levi ac ſimplici via, poſt deinde diligentiſſima ac exactiſſima interpretatione ſingula tradantur. †

* Quint. *Proœm. L. 8. Inſt.*
† §. 2. *I. de J. & J.*

Idque dudum firmavit experientia, Optima rerum magiſtra.

Non deſunt etiam, qui cum Cujacio * Inſtitutiones Imp. Juſtiniani facillimas eſſe, neque ullo fere interprete indigere, aſſerunt. Verum, uti Magnus Cujacius, pro facultate ſua atque eruditione, de iis hoc dicere potuit, aliisque Viris Conſultiſſimis non ſunt difficiles, ſic ratione Tironum id nemo affirmarit: Vel ipſius Cujacii Commentarii ad Inſtitutiones aliud loquuntur.

Dedi autem operam, ut prima Juris Legumque elementa & argumenta, eorumque rationes, clare & diſtincte ob oculos ponerem:

Et,

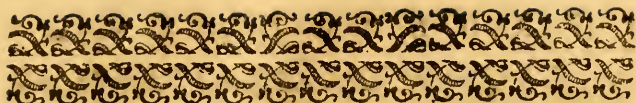
* *L.* XI. *Obſ. c.* 38.

Et, ut constaret quantopere Juris Principia ex ipsis fontibus hauriri velim, ipsa verba textus Institutionum (quin plerarumque Legum) quantum fieri potuit, servanda putavi, aliisque typis (qui *Cursivi* vocari solent) describi curavi. Methodum etiam Imp. nostri, ipsumque Paragraphorum ordinem, in plerisque secutus sum. Quod si vero Paragraphos de eadem materia sparsos offendi, ad unum eos caput (quod non tantum licere, sed res ipsa efflagitare videbatur) revocavi. In quo tamen, quis ordo servatus sit, ut appareat, numerum Paragraphorum in margine notandum censui.

Irrepserunt vitia quaedam typogra-

graphica, quorum graviora ad calcem notata ſunt; praeter quae, ſi quae forte ſint alia, (quae tamen leviora fore ſperamus) ea humanitati tuae & ingenuitati committimus. VALE.

PRO-

PROLEGOMENA,

DE

COMPOSITIONE ET PARTIBUS JURIS JUSTINIANEI.

I.

US quod in Academiis exponitur, quodque in tota fere Europa, propter summam aequitatis rationem, qua nititur, usu receptum est, (Vid. *Arth. Duck de usu & auct. Jur. Civ. Rom.*) ab Auctore suo JUSTINIANO IMP. JUSTINIANEUM dicitur.

2. Fuit hic JUSTINIANUS JUSTINI IMP. (à quo & adoptatus est v. §. 3. *I. de donat.* §. 4. *I. quib. non est permiss. fac. test. Nov.* 28. *c.* 4. *in f.*) ex sorore nepos.

3. Parentes enim habuit SABATIUM (apud Illyrienses ISTOKUM dictum) & VIGILANTIAM (BIGLENIZAM ante dictam, voce barbara deinde haud dubie in Latinae Linguae suavitatem inflexa) JUSTINI IMP. sororem. Uti ex *Procop. Theoph. in vit. Justiniani* aliisque demonstravit *Aleman in eruditiss. ad Procop. Hist. Arcan. Notis Historic. pag.* 16. *l.* 19. *p.*

** 57.

57. *l.* 6. *Rupert. Obſ. ad Synopſ. Beſold. min. Cap.* 15. *p. m.* 465. *& ſeqq.* Et noviſſime *Celeberr. D. van Eck in Epiſtola quadam ad Amicum.* Add. *Idem ad t. ff. de O. I.*

4. Natus eſt JUSTINIANUS in Oppido TAURISIO, quod poſtmodum muro cingens IV. turribus ornavit, & *Quadriturritam* appellari voluit: Educatus vero eſt in Civitate BEDERINA, juxta *Tauriſium* ſita. *Procop. Lib.* 4. *de Ædif.* Quam poſtmodum JUSTINIANAM PRIMAM dixit; eoque ſenſu Patriam ſuam vocavit in *Nov.* 11. *Nov.* 31. *c.* 3. *Alem. ad Procop. p.* 27. *l.* 18.

5. Nomen ipſi primum apud populares ſuos UPRAUDA (i. e. *recta juſtitia*) fuit, ſed Romanis deinceps JUSTINIANUS vocatus eſt. *Theoph. in vit. Juſtinian. Rupert. d. l. Alem. ad Proc p.* 16. *l.* 36.

6. Priusquam ad Imperium eveheretur variis à JUSTINO IMP. dignitatibus ornatus eſt. Non tantum enim NOBILISSIMUS dictus, ſed & MAGISTER MILITUM creatus, & CONSUL factus eſt. v. *l.* 8. *C. qui teſtam. fac. poſſ.* Tandem autem CÆSAR, ad perpetuam Senatus ſupplicationem, CAL. APRIL. (ex quibus Annos Imperii ſui computari voluit v. *Nov.* 47. *c.* 1. §. 1.) A. C. D. XXVII. pronunciatus, *Procop. Arc. Hiſt. p.* 45. *ibidemque Alem.* JUSTINO paulo poſt CAL. ſcil. SEXTIL. mortuo, ſolus IMPERATOR extitit.

7. Uxo-

7. Uxorem duxit THEODORAM, AÇACII (qui ſub ANASTASIO IMP. *Urſarius* ſeu urſis alendis praefectus fuerat) filiam, venuſtiſſimae formae mulierem. *Procop. Arcan. Hiſt. p.* 40. 42. 47. *Lib.* I. *de Ædif. Theoph. in Vit. Juſtin.*

8 Quam ſummo in pretio habuit. Adeo quidem ut eam non tantum Conſiliorum v. *Nov* 8 *c.* 1 ſed & ipſius Imperii participem fecerit. v. *d Nov.* 8. *c.* 3.

9. Imperium (cui praefuit Annos XXXVIII. menſes VIII.) ita adminiſtravit, ut non minor *Sapientiae* ipſius quam *Felicitatis* fama extiterit, ex eoque MAGNI nomen adeptus ſit. *Rupert. d. l. Qui Juſtinianum contra calumnias Procopii aliorumque egregie defendit.*

10 Studiis enim Philoſophicis non leviter fuit imbutus, Theologiaeque ita deditus, ut ad multam ſaepe noctem, cum Senioribus quibusque attentiſſimo ſtudio arcana Chriſtianorum dogmatum inveſtigaret, pieque ſimul & docte de *Incarnatione Chriſti* ſcripſiſſe memoretur. Uti ex ipſo *Procopio Lib.* 3. *de bell. Goth. Iſidoro*, aliisque probat *Alem. ad Procop. p.* 83. *l.* 12. *Rupert. d. l.* Add. *Platin. de Vit. Pont. in Bonifac.* II.

11. Quantum vero in jure profecerit, loquuntur tum ſententiae ab ipſo ſaepe inter partes pronunciatae v. *Nov.* 88. *praef.* tum plurimae conſtitutiones ab ipſo promulgatae,

tum maxime Jus ROMANUM infinitum ante & confuſum, ab ipſo compoſitum & in ordinem redactum.

12. Ut mirum ſit extitiſſe non paucos quos inter *Alciat. Lib.* 4. *Interpunct. c.* 7. *Fab. Ep. ded. prim. part. Rat. praemiſſ. Vall. Lib.* 6. *Eleg. c.* 7. *Baron. A. C.* 563. *n.* 7. 565. *n.* 10.) qui JUSTINIANUM IMP. Analphabetum fuiſſe temere crediderunt.

13. Quos decepit haud dubie, corruptus *Suidae* locus in voc. Ἀμάθητος. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ἀμάθητος ἦν γραμμάτων ἁπάντων καὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἀναλφάβητος. Pro Ἰουστινίανος enim legendum eſt Ἰουστῖνος, uti manifeſtum eſt ex *Procop. Arc. Hiſt. p.* 28. (ex quo haec hauſit *Suidas*) qui totidem verbis de *Juſtino Imp.* id memorat; nec non ex Codicibus MSS. Vaticanis, qui omnes habent Ἰουστῖνος, teſte Praefecto Bibliothecae Vaticanae *Alemanno* ad *Procop. d. l.* Quemadmodum & recte in Editione ſua exhibuit *Æmil. Portus*.

14. Hic itaque JUSTINIANUS IMP. cum videret JUS ROMANUM in eam excreviſſe molem, ut infinitum eſſet obſcurum & incertum, iſtud ad certum modum redigendum, atque optima & neceſſaria, ex immenſa illa diffuſaque legum copia, in pauciſſimos conferenda libros, cenſuit; Idque quod vix unus Julius Caeſar animo deſtinaverat v. *Sueton. in vit. Caeſ. c.* 44. reliqui autem Principes impoſſibile

bile duxerant *pr. Const. de confirm. Dig. ad Magn. Sen.* perfecit feliciter.

15. Continetur autem hoc JUS JUSTINIANEUM uno volumine, quod notissimo vocabulo CORPUS JURIS CIVILIS appellatur.

16. Eodem sensu quo CORPUS pro opere quodam scripto non semel ponitur. Sic *Corpus Homeri* dicitur *l.* 52. §. 2. *de legat.* 3. *Corpus Ulpiani Inscr. Fragm. Ulp. Corpus Codicis* §. 4. *Const. de emend. Cod. Corpus Veterum Institutionum* §. 2. *Const. de rat. & meth. jur. doc.* Imo ipsum *Corpus Juris l. un. C. de rei uxor. act.* Quod σομάτοποΐαν τῶν νομῶν dixit Leo Imp. *Nov.* 1.

17. Partes hujus JURIS sunt quinque: Quarum I. continet INSTITUTIONUM Lib. IV.

II. DIGESTORUM seu PANDECTARUM Lib. L.

III. CODICIS. Lib. XII.

IV. NOVELLAS CONSTITUTIONES CLXVIII.

V. EDICTA III.

18. Quae hoc ordine in vulgatis editionibus exhibentur, non quod ita sint compositae, sed quod eo ordine legendae maxime sint & exponendae.

19. Quantum enim ad Historiam compositionis attinet, constat ex *Constitutione de Novo Codice faciendo ad Mennam* initium fecisse *Imperatorem nostrum* à colligendis & in ordinem redigendis *Imperatorum Constitutionibus*, alteroque statim Imperii sui anno (A. C. 528.)

Viris Gloriosissimis & tam Doctrina Legum quam experientia rerum pollentibus, Triboniano scil. *Joanni Leontio, Phocae, Basilidi, Thomae, Constantino, Dioscoro,* & *Praesentino* v. *d.* §. 1. *Const. de Justin. Cod. confirm.* mandasse, ut ex tribus tum temporis extantibus *Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano,* & *Theodosiano,* (de quibus vid. *Jac. Gotthofr. Hist. Jur. c.* 4. 5. *Biblioth. Jur. cap.* 3.) Novum Codicem suo nomine nuncupandum §. 1. 2. *Const. de Justin. Cod. confirm.* componerent.

20. Data simul potestate Constitutionibus Priorum Imperatorum pro arbitrio aliquid adjiciendi vel detrahendi, quin & verba earum mutandi. §. 2 *d. Const. de nov. Cod. fac.*

21. Quod cum unius fere anni spatio executi essent, *Novum* hunc *Codicem* VII. Id. April. D.XXIX. confirmavit. *d. Const. de Justinian. Cod. confirm.* §. *ult.*

22. Vocatur haec pars *Juris* exemplo priorum *Codicum* κατ' ἐξοχήν CODEX, & quidem de nomine *Imperatoris nostri* JUSTINIANEUS. §. 1. 2. *Const. de Justin. Cod. confirm. Nov.* 66. *c.* 1. §. 1.

23. Cum caeteroquin *Codex* (quod è *caudice* factum) in genere librum seu tabulas tum privatas tum maxime publicas significet. Eleganter *Senc. de Brevit. vitae. c.* 13. *Plurium tabularum contextus Caudex apud antiquos*

quos vocabatur, unde publicae tabulae Codices dicuntur.

24. Continet hic CODEX *Constitutiones Imperatorum*, tum priorum, tum ipsius *Justiniani*.

25. Dividitur in Libros XII. & singuli Libri in suos Titulos. §. 2. *Const. de nov. Cod. fac.*

26. Cujus Divisionis rationem quidam petunt à numero XII. Tabularum; Quidam à numero XII. Signorum Zodiaci. Incerta conjectura.

27. Abrogatis itaque *Codicibus* prioribus, solum hunc CODICEM JUSTINIANEUM in usu esse voluit *Imperator*. Adeo quidem ut licet in Veteribus Libris aliis verbis aliove sensu scriptum reperiatur, nihil tamen in eo ex istis restituere, mutare, vel emendare liceat. §. 3. *Const. de Justin. Cod. Confirm.*

28. Cùm autem *Sacratissimas Constitutiones in luculentam erexisset consonantiam, tunc curam extendit Imp. ad immensa veteris prudentiae volumina.* §. 2. *procem. Inst.* ET DIGESTA seu PANDECTAS (*Sanctissimum istud Justitiae Romanae templum* §. 4. *Const. de concept. Dig.* §. 20. *de confirm. Dig. ad Sen. & omn. Pop.*) componi jussit XVIII. Cal. Jan. (seu 14. Dec.) D. XXX. §. *ult. Const. de concept. dig.*

29. Cujus operis gubernatio eidem *Triboniano* mandata est. §. 11. *Const. de concept. Dig. ad Magn. Sen.* concessa ipsi potestate eligendi socios laborum §. 3. *Const. de concept. Dig. Con-*

ſtantinum, Theophilum, Dorotheum, Anatolium, Cratinum, Stephanum, Mennam, Proſdocium, Eutolmium, Timotheum Leonidem, Leontium, Platonem, Jacobum, Conſtantinum, & *Joannem*. §. 9. *Conſt. de confirm. Dig. ad Sen. & omn. pop. §. 9. Conſt. de conf. Dig. ad Magn. Sen.*

30. Quorum Librorum licet impoſſibilis videretur compoſitio, quandoquidem duo pene millia Librorum, & plus quam tricies centena millia verſuum erant perlegenda §. 1. *Conſt. de Rat. & Meth. jur. doc. §. 1. Conſt. de confirm. Dig. ad Magn. Sen.* §. 1. *Conſt. de confirm. Dig. ad Sen. & omn. pop.* Divino tamen implorato auxilio intra triennium abſoluta eſt. v. §. 2. *Conſt. de concept. Dig. §. 12. Conſt. de confirm. Dig. ad Sen. & omn. pop.* §. 12. *Conſt. de conf. ad Magn. Sen.*

31. Promulgavit enim Imp. DIGESTA ſeu PANDECTAS XVII. Cal. Jan. (ſeu 18. Dec. D. XXXIII. Ita tamen ut robur haberent ex III. Cal. Jan. D. XXXIII. *§. ult. Conſt. de confirm. Dig. ad Sen. & omn. pop. §. ult. Conſt. de conf. Dig. ad Magn. Sen.*

32. Vocatur haec pars Juris DIGESTA, nec non PANDECTAE, ex eo *quod omnes Diſputationes & deciſiones in ſe habeant legitimas, quodque undique fuit collectum hoc in ſinus receperint. §. 1. Conſt. de confirm. Dig. ad Sen. & omn. pop. §. 1. Conſt. de confirm. Dig. ad Magn. Sen.*

33.

33. Et quidem DIGESTA à *digerere* i. e. dividendo ordinare; v. *Cic. l.* 1. *de Orat.* dicta sunt v. §. 5. *Const. de concept. Dig.* §. 1. *de confirm. Dig. ad Sen. & omn. pop.* Quo nomine etiam Libros suos inscripserunt *Julianus*, *Cerb. Scaevola*; *Servius*; *Alphenus*, *Celsus*, *Marcellus JCti.*

34. PANDECTARUM autem (pro quo alii malunt *Pandecten* gen. masc. alii *Pandecta* per §. 1. *Const. de confirm. Dig. ad Magn. sen.*) Graecum est vocabulum à πᾶν i. e. omne & verbali δεκτὸς quod est à δέχομαι i. e. complector descendens.

35. Quo Titulo cum JCti, *Ulpianus* puta & *Modestinus*, tum alii frequenter usi sunt. *Gell. Lib.* 13. *c.* 9. *Tullius Tyro M. Ciceronis alumnus & libertus, Libros quosdam Graeco titulo Pandectas inscripsit; tanquam omne rerum & Doctrinarum genus continentes.* Idem *Lib. ult. c. ult. Sunt qui Pandectas inscripserunt. Add. Plin. Praefat. Nat. Hist.*

36. Continent DIGESTA seu PANDECTÆ totum fere Jus Antiquum ex Veterum Prudentum Commentariis maxime collectum, adeoque maximam optimarum & utilissimarum rerum copiam.

37. Ut summa ratione in Epigrammate Græco *Pandectis Florentinis* praefixo cum Clypeo Herculis comparentur, cujus meminit *Hesiodus* in libro cui titulus est Ἀσπὶς τοῦ Ἡρακλέους.

38. Imo tanta hujus operis est dignitas, ut ipsi *L. Vallae* Censori acerrimo *Lib. 3. Eleg. in praefat.* non inelegans extorserit elogium. *Perlegi* inquit *L. Digestorum Libros ex plerisque JCtorum libris excerptos & relegi tum libenter tum vero quadam cum admiratione. Primum quod nescias, utrum diligentiane an gravitas, prudentia an aequitas, scientia rerum an orationis dignitas praestet & majori laude digna esse videatur. Deinde quod haec ipsa ita in unoquoque illorum sunt egregia & perfecta, ut vehementer dubites quem cui praeferendum putes.* Et paulo post: *Et prisci quidem illi quales quantique in eloquendo fuerint judicare non possumus, quippe quorum nihil legimus. His autem qui inter manus versantur nihil est, mea sententia, quod addi adimive posse videatur, non tam eloquentiae (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quam Latinitatis atque Elegantiae sine qua coeca omnis Doctrina est, & illiberalis praesertim in Jure Civili.*

39. Composita sunt DIGESTA seu PANDECTÆ secundum ordinem tum *Codicis* tum maxime *Edicti perpetui. §. 5. Const. de concept. Dig. l. 2. ff. de stat. hom.*

40. Dividuntur in *Partes* VII. *Libros* L. Singuli *Libri* autem in suos *Titulos. §. 5. const. de conc. Dig.*

41. Cujus quidem *numeri Septenarii* rationem

onem ipſe *Imp.* exponit, dicens, *In ſeptem partes eos* (ſcil. *Digeſtorum Libros*) *digeſſimus, non perperam neque ſine ratione, ſed in numerorum naturam & artem* (*harmoniam* §. 1. *in fin. conſt. de conf. Dig. ad Magn. Sen.*) *reſpicientes* §. 1. *in fin. Conſt. de conf. Dig. ad Sen. & omn. pop.*

42. In quo Antiquos ſecutus eſt, qui numerum ſeptenarium plenum, eique ſingularem vim & Facultatem ineſſe cenſuerunt. *V. Macrob. Somn. ſcip. c. 6. Gell. L. 3. c.* 10. *Add. Alciat. L.* 11. *Par erg. 9. c.* 11.

43. Ut fruſtra ſint, qui diviſionis ejus rationem à numero VII. Planetarum deducunt. Quibus non multo feliciores videntur, qui ideo in L. Libros *Pandectas* diviſos eſſe putant, quod *Edicti Perpetui* Libri fuerint *centum*, & ergo *Imp. noſter*, laudem ſcil. quaerens brevitatis, *Digeſtorum Libros* fecerit *quinquaginta.*

44. Licet autem in antiquis Antiquorum JCtorum Libros (quorum ſingulorum nomina, in honorem antiquitatis, ex mandato Imperatoris, ſingulis legibus inſcripta ſunt §. 10. *Conſt. de conf. Dig. ad Sen. & omn. pop.* §. 10. *Conſt. de conf. Dig. ad Magn. Sen.*) ſecus ac nunc in *Digeſtis* legitur, ſcriptum inveniatur, non tamen licet ex comparatione veteris voluminis quaſi vitioſam ſcripturam arguere, vel quicquam emendare; Quia multa in

melius mutata & reformata quae omnia electioni *Imperatoris* tribuenda sunt §. 7. *Const. de conc. Dig.* §. 10. *Const. de confirm. Dig. ad Sen. & omn. pop.* §. 10. *Const. de confirm. Dig. ad Magn. Sen.*

45. Inter varias plurimasque DIGESTORUM seu PANDECTARUM Editiones, *Vulgata* est corruptior; Melior *Norica* seu *Haloandrina*, à *G. Haloandro* qui eas ex libris *Bolognini* (hic autem ex Libris *Politiani* v. *Alb. Gentil. Disp. de Lib. Jur. Civ. cap.* 11.) adornavit, ita dicta; Optima vero *Florentina*; quae & à *Pisis*, ubi Exemplar MS. Pandectarum ante fuit, *Pisana* vocata est.

46. Exactis enim à Lothario II. Imp. ex Italia Normannis, & ab eodem ductu Innocentii II Pont. *Melphi* sive *Amalphi* Civitate Apuliae expugnata, repertum est antiquissimum illud exemplar & Jurisprudentiae Ancyle *Pandectarum*. Quod *Pisani* ab Innocentio II. Pontifice M. & Lothario II. Imp. quia classe eos adversus Normannum Rogerium juvissent, ceu egregie navatae operae monumentum & praemium retulerunt. Habueruntque *Pisani* donec per Ginum Coponium *Florentini*, *Pisis* A. C. 1406. in potestatem redactis, subjectionis Symbolum *Florentiam* transtulerunt. *I. Gothofr. Hist. Jur. C. 9. F. Taurell. in Dedic. Pand. Flor.*

47. Ubi etiamnum in ipsa M. Hetruriae Du-

cis

cis Bibliotheca, duobus diſtinctum Tomis in holoſerico rubro ligatum, & clauſulis argenteis exornatum aſſervatur. v. *Lauterb. Proleg.* §. 11. *n.* 16. qui addit ſeſe non niſi copiam iſtius videre potuiſſe, quia tum temporis quo ipſe fuit Florentinae ipſe M. Dux hoc Exemplar in ſcrinio ſuo habuit.

48. Eſt autem hoc Exemplar MS. antiquiſſimum & optimae fidei, ſine aliquo praeterquam capitum intervallo, ſine ulla interpunctione vel diſtinctione verborum ſcriptum. Uti teſtantur *A. Auguſtin.* 1. *Em.* 4. 9. 3. *Em.* 7. *F. Taurell. praefat. ad Pand.* qui una cum patre *Laelio Taurello* toto ferme decennio iſtud ſumma diligentia tractavit.

49. Ex quo tamen ipſum eſſe autographum, uti voluit *A. Politan. L.* 10. *ep.* 3. *l.* 11. *ep.* 21. non recte infertur. *F. Taurell. in praefat. ad Pand. A. Auguſt. pr. emend. Alciat.* 3. *diſp.* 12. *Alb. Gentil. diſp. de Lib. Jur. Civ. c.* 11. D. van *Eck ad t. ff. de O. J.* §. 16.

50. Cum vero neceſſaria videret Imp. *prima quaedam fundamenta, quibus ſuffulti Juvenes poſſent graviora & perfectiora legum ſcita ſuſtentare* §. 11. *conſt. de confirm. Dig. ad Sen. & omn. pop.* eidem *Triboniano* nec non *Theophilo* & *Dorotheo mandavit ſpecialiter ut ſua autoritate* INSTITUTIONES *componerent, in iisque ea ponerent quae in ipſis obtinent argumentis, quodque antea obtinuerit poſteaque deſuetudine in-*

umbratum imperiali remedio illuminatum ſit. §. 3. 5. *Proœm. Inſt.*

51. Dicuntur INSTITUTIONES ab *inſtituendo*, ſunt enim praeceptiones quibus inſtituuntur & docentur homines v. §. 11. *Conſt. de conf. Dig. ad Sen. & omn. pop.* §. 3. *Proœm. Inſt.* De quibus ita Imp. *Dubio procul eſt neceſſe eſſe Inſtitutiones in omnibus ſtudiis ſibi primum vindicare locum, utpote prima veſtigia ejus ſcientiae mediocriter tradentes. pr. Conſt. de Rat. & Meth. jur. doc.*

52. Sive autem INSTITUTIONES vocentur ſive INSTITUTA uti nominantur §. 11. *Conſt. de conf. Dig. ad Magn. Sen.* nihil intereſt. v. *Cic. L.* 1. *de off. L.* 1. *de clar. orat.*

53. Collectæ ſunt INSTITUTIONES ex omnibus antiquorum *Inſtitutionibus*, *Ulpiani* ſcil. *Calliſtrati*, *Florentini*, *Marciani*, ſed praecipue ex commentariis *Gaji* tam *Inſtitutionum* quam *rerum quotidianarum*. §. 6. *Proœm. Inſt.*

54. Dividuntur in *Libros* IV. Ratione numeri ut videtur à IV. elementis petita. §. 4. *Proœm. Inſt.*

55. Licet autem INSTITUTIONES compoſitione poſteriores ſint *Pandectis*, promulgatione tamen iis ſunt priores. Confirmatæ enim ſunt XI. Cal. dec. A. C. D. XXXIII. §. *ult. Proœm. Inſt.* Ita tamen ut Imp. & *Pandectas* & *Inſtitutiones* ex eodem die III. Cal. Jan. D. XXXIV. valere voluerit. §. *ult. C. de confirm.*

Dig.

Dig. ad Sen. & omn. pop. §. *ult. C. de confirm. Dig. ad Magn. Sen.*

56. Cum autem Imp. poſt confectionem CODICIS, *Quinquaginta Deciſiones* (quibus altercationes & quaeſtiones JCtorum quae adhuc ſupererant diciduntur) aliasque quasdam Conſtitutiones promulgaſſet, quae tamen extra *Corpus* ejusdem *Codicis* divagabantur, juſſit ut idem *Tribonianus*, *Dorotheus*, *Menna*, *Conſtantinus*, & *Ioannes*, *Codicem* purgarent & ex integro conſcriberent, praedictaſque L. Deciſiones & Conſtitutiones insererent. §. 1. 2. 3. *Conſt. de Emend. Cod.*

57. Quem CODICEM XVI. CAL. Dec. D. XXXIV. confirmavit & exemplo Veterum *d.* §. 3. REPETITÆ PRÆLECTIONIS vocavit, ſolumque abrogato priori ex die IV. Cal. Jan. D. XXXIV. valere voluit. §. 3. 4. 5. 6. *d. C. de Emend. Cod.*

58. Ex quo intelligi poteſt, qui factum ſit, ut in *Inſtitutionibus* ſaepe numero *Codicis, Conſtitutionumque quæ in Codice Repetitæ Praelectionis* non extant v. §. 11. *I. de teſtam. ordin.* §. 27. *de Legat.* §. 10. *I. de exc.* fiat mentio, nec non in *Codice Inſtitutionum & Pandectarum.* v. *l. ult. C. de teſtam.*

59. Hiſce omnibus perfectis, quia *natura quotidie novas deproperat edere formas* v. §. 18. *Conſt. de Conf. dign. ad Sen. & omn. pop. Imp. noſter* poſtmodum variis temporibus Novas Conſtitutiones promulgavit: Quas NOVEL-

LA-

LARUM CONSTITUTIONUM nomine significandas praedixit. §. 4. *in f. C. de Emend. Cod.*

60. Dicuntur NOVELLÆ CONSTITUTIONES (Graecis Νεαραὶ Διατάξεις) quia Jus continent novissimum, v. *l.* 29. *l.* 34. *in f. C. de inoff. testam.* §. 2. *C. de Nov. Cod. fac.* §. 3. *C. de Just. Cod. conf. l.* 29. *in f. C. de Testam.*

61. Sunt autem numero C. LXVIII. Inter quas tamen *Nov.* 140. est *Justini. Nov.* autem 163. & 164. Tiberii II. Imp.

62. Pleraeque Graeca lingua scriptae sunt, Quaedam Latina *Nov.* scil. 9. *n.* 23. 62. 143. Quaedam utraque v. *Nov.* 17. *praef. Nov.* 18. *junct. Nov.* 62. *c.* 1. §. 2. *Cujac. ad d. Nov.* 17. 18.

63. Graecarum MS. Liber etiam est *Florentiae*, ex quo descriptus est *Bononiensis*. Sed plenius Exemplar MS (quod *Bessarionis* quondam *Cardinalis* fuerat) *Venetiis* nactus est *H. Scrimgerus*. *Rittersh. ad Nov. proœm. cap.* 4. *n.* 3. 4. 5.

64. Quo tempore NOVELLÆ hæ CONSTITUTIONES in unum Volumen collectae sint non constat. Fuit sane animus Imperatori, NOVELLAS suas CONSTITUTIONES in unam referre congregationem. §. 4. *C. de Emend. Cod.* Quin & quasdam in eum finem forte collegit v. *Nov.* 66. *c.* 1. §. 2. Sed an istud perfecerit, dubium est. v. *Alb. Gent. D. de Libr. Jur. Civ. cap.* 6.

65.

65. Ex Novellis Constitutionibus 125. Epitomas fecit Lingua Latina *Julianus Antecessor* ut videtur *Constantinopolitanus*, easque, resectis superfluis ac abundantibus prooemiis & epilogis, in elegans (quod etiamnum extat) redegit compendium.

66. Quod in causa fuisse videtur, ut volumen hoc Novellarum alio nomine Authenticum, & Novellarum Collationes Authenticæ postmodum dicerentur.

67. Cum enim praeter hanc Latinam Epitomen *Juliani*, plenior extaret translatio Latina, qua verbum verbo erat redditum (quam quidam Bulgari seculo, Imperante Frederico 1. Imp. quidam jam dudum ante v. *Cuj*. 4. *Obs. c.* 38. *l.* 3. *O.* 36. *l.* 8. *O. ult.* factam fuisse putant) DD. hanc posteriorem pro genuina agnoscentes, hoc opus authentici nomine indigitarunt. *Rittersh. Prooem. ad Nov. c.* 1. *n.* 14. *& seqq. Alciat.* 3. *Parerg. c.* 46. *Pac. in Proleg.*

68. Diversæ à *Collationibus* hisce *Authenticis* sunt Authenticæ (quas dicunt DD.) seu *Epitomæ Novellarum* Legibus Codicis subjectæ, Ut constet quid per *Novellas* mutatum vel abrogatum sit. Quae *Authenticae* vocantur quia ex *Authentico* sumtae sunt.

69. Quis autem eas *Epitomas*, quae nunc *Authenticae* vocantur, ex *Novellis* excerpserit, legibusque Codicis subjecerit, incertum est.

70. Voluere adhuc plerique *Irnerium* seu *Wer-*

nerum, qui tempore *Lotharii* II. *Imp.* Jura Bononiæ primus docuit, harum *Epitomarum* Auctorem esse, vel saltem Legibus Codicis eas subjecisse.

71. Sed falli eos vel ex eo manifestum est, quia *Auth. Presbyteros C. de Ep. & Cler.* à *Gregorio* I. *Pontifice* qui vixit sub finem seculi sexti, ut & *Auth. Item praedium* & *Auth. sed & permutari C. de SS. Eccles.* à *Burchardo*, qui scripsit A. C. 1010. adeoque dudum ante tempora *Irnerii*, qui vixit seculo XIII. allegatae sunt. Uti ostendit *Strauch. Dissert. Acad.* 4. *Strijck. praecognit. C.* 6. §. 4. & *Novissime Celeberr. D. Pagenstecher in Prolus. Irner. injur. Vap.*

72. Præter quas *Authenticas* seu Epitomas ex Novellis excerptas, subjectae etiam reperiuntur Legibus Codicis quaedam *Authenticae Frederici* I. & II. *Impp. Auth.* scil. *Cassa. C. de SS. Eccles. Auth. Item nulla. C. de Ep. & Cler. Auth. Item quæcunque C. eod. Auth. Statuimus C. eod. Auth. Statuimus C. de Ep. Aud. Auth. si vero C. de Hæret. Auth. Credentes C. eodem Auth. Gazaros. C. Eodem. Auth. Sacramenta puberum C. si advers. vendit. Auth. Habita. C. ne fil. pro pat. Auth. Navigia C. de furt. Auth. Omnes Peregrini. C. Comm. de succes. Auth. Agricultores. C. quæ res pign. obl.*

73. Edicta denique Justiniani XIII. similiter variis temporibus promulgata sunt, quæ ultimam Justinianei Juris partem constituunt.

74. Auctoritas harum partium eadem

est

eft omnium, uti ex *Conftitutionibus de Confirmatione Digeftorum ad Senatum & omnes populos*, nec non *ad Magnum Senatum*, *Procemio Inftitutionum*, *Conftitutionibus de Juftinianeo Codice confirmando*, nec non *de Emendatione Codicis*, tum & ex fingulis *Novellis* & *Edictis* manifeftum eft.

75. Quod fi tamen quaedam occurrat contrarietas. fervanda regula, *Jus pofterius potius eft priori. l. ult. ff. de Conft. Princip.*

76. Adeoque *Novellae* tali cafu *Pandectis*, *Inftitutionibus*, & *Codici* praeferendae funt, *Codex Pandectis*, & *Inftitutionibus*, *Inftitutiones Pandectis*, quandocunque expreffam continent decifionem. v. §. 34. *I. de R. D.* junct. *l.* 23. *§.* 3. *ff. de R. V.* *§.* 14. *I. de Legat.* junct. *l.* 82. *pr. ff. de Legat.* 2. Caeteroquin *Pandectae Inftitutionibus* praevalent. v. *§.* 25. *I. de R. D.* junct. *l.* 7. §. 7. *ff. de A. R. D.*

77. Jufferat quidem *Imperator ne poneretur ulla Antinomia feu legum pugnantia §.* 8. *C. de concept. Dig. nec Lex abrogata. §.* 10. *C. de concept. Dig.* §. 15. *C. de Conf. Dig. ad Magn. Sen. neve idem bis diceretur §.* 9. *C. de conc. Dig.* Quin & bona fide putat nullam extare Antinomiam, *fi quis fubtili animo diverfitatis rationes excutiat* §. 15. *C. de conf. Dig. ad Sen. & omn. pop.* §. 15. *C. de conf. Dig. ad Magn. Sen.*

78. Sed non potuere haec in omnibus evitare Compilatores, tum propter humanæ memoriæ

imbecillitatem, (quam ipse agnoscit Imp. pronuncians, *omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, Divinitatis magis esse, quam mortalitatis*) tum quia quaedam aliis ita mixta fuerunt, ut salvo sensu omitti non potuerint. v. §. 14. 16. *C. de conf. Dig. ad Sen. & omn. pop.* §. 13. 16. *C. de conf. Dig. ad Magn. Sen.*

79. Providit etiam *Imp.* ne jus ab ipso ad certum modum & in ordinem redactum incertum iterum & confusum sequentibus temporibus fieret.

80. Sancivit enim sub poena falsi I. Ne quis ad Jus suum *Commentarios* scribat, permittens tantum ut *liceat aliquid in Graecam Linguam transformare, sub eodem ordine eaque Consequentia sub qua & voce Romana positum est, quod Graeci κατὰ πόδα dicunt; nec non per indices & titulorum subtilitatem adnotare & ea quae paratitla nuncupantur componere.* §. 12. *C. de conc. Dig.* §. 21. *C. de conf. Dig. ad Magn. Sen.*

81. II. *Ne quis in posterum Legum textum per siglorum captiones & compendiosa aenigmata, quae multas per se & suum vitium antinomias introduxerunt, conscribat. Sed ut omnia i. e. & nomina Prudentum & tituli & Librorum numeri per consequentias Literarum exprimantur.* §. 13. *C. de conc. Dig.* §. 22. *C. de conf. Dig. ad Sen. & omn. Pop.* §. 22. *C. de conf. Dig. ad Magn. Sen.* §. 8. *de Rat. & Meth. jur. doc.*

82. Dicuntur *Sigla* seu *Singla* (pro quo male in §. 13. *C. de conc. Dig.* aliqui *simpla* legunt,

gunt, quasi *singula* (quae etiam *singulae* vocantur) i. e. *Literae Singulariae sine coagmentis Syllabarum*, uti eas vocat *Gell. L.* 17.*c.* 9.

83. Quod & ipse Imp. satis clare exponit *d.* §. 22. *C. de conf. Dig. ad Magn. Sen.* dum ait. *Eadem poena* scil. falsi *imposita & adversus eos, qui notis seu signis quibusdam in scriptura utentur, quae signa Singulas vocant*; & paulo post, *Etiamsi contingat Librum in ea ipsa parte nullum habere tale signum aut notam.*

84. Quo loco & istud notandum *Sigla* & *Notas* promiscue accipi. Cum caeteroquin si accurate loquamur *Notae* non sint literae *l. ult. ff. de bon. poss.* adeoque à *Siglis* differant. v. *Cujac. L.* 12. *Obs.* 40.

85. Praescripsit denique Imp. Methodum (quae olim taediosa erat & diuturna) docendi & discendi juris, singulari *Constitutione de Ratione & Methodo Juris docendi ad Antecessores*. Qua *Quinquennium* Studio Juris Academico praefinivit.

86. Et quidem *primo anno Studiosos Juris* audire voluit *Institutiones*, ultimaque ejus anni parte τὰ πρῶτα seu primam Pandectarum partem: Eosque non *Dupondios*, uti olim appellabantur, sed *Justinianos novos* vocari jubet. *d. Const.* §. 2.

87. *Secundo anno* praecipit explicari vel *de Judiciis Libros septem*, vel de *Rebus Libros octo*. Ita tamen ut alterutri volumini id est de *Judiciis*, vel *de Rebus*, adjungantur *quatuor*

Libri singulares, *de Dotibus* scil. *unus*, *de Tutelis* vel *de Curationibus unus*, *de Testamentis unus*, nec non *de Legatis & Fideicommissis unus.* Salutanturque hujus anni auditores *Edictales. Const.* §. 3.

88. *Tertio anno*, praeter Libros de *Judiciis* & *Rebus*, audient materiam *de Hypothecis*, de *Ædilitio Edicto*, & *Evictionibus*. Vocanturque tertii hujus anni Auditores *Papinianistae. d. Const.* §. 4.

89. *Quarto anno* exponendi sunt *decem Libri*, qui ex quatuordecim, (ex quibus quatuor singulares Libris *de Judiciis* vel *Rebus* anno secundo addendi erant) supersunt. Cujus anni Auditores dicuntur λύται i. e. solutores, qui scil. juris nodos legumque aenigmata jam solvere possint. *d. Const.* §. 5.

90. *Quinto anno* legent & audient *Codicem*; Ejusque anni auditores audiunt προλύται i. e. Lytis in Jurisprudentia Doctiores & provectiores. *d. Const.* §. 6.

91. Quo Quingennii spatio feliciter absoluto, spem facit Imp. fore ut evadant & *Oratores Maximi & Justitiae Satellites*, *& judiciorum optimi tam Athletae, quam gubernatores, omni loco aevoque felices. d. Const.* §. 6.

92. Sed neque praescripta haec Methodus neque quinquennii spatium nunc observatur, neque observari omnino necesse est. Istud tamen cavendum curandumque est, ne cruda in forum propellantur studia.

93.

93. Ut autem textus ex JURE hoc JUSTINIANEO recte allegari, & ab aliis allegati intelligi & inveniri possint, sciendum in *Pandectis* & *Codice* sub singulis Libris esse *Titulos*, sub *Titulis Leges*, in iisque sæpenumero *Principia* & *Paragraphos*. Similiter in *Institutionum* Libris esse *Titulos*, sub *Titulis* autem *Principia* & *Paragraphos*. In *Novellis* autem *Præfationes*, *Capita*, & nonnunquam etiam *Conclusiones*.

94. *Tituli* (à *tuendo* forte dicti) hoc loco sunt sectiones, legum seriem, ad eandem materiam pertinentium, continentes v. *l.* 1. *ff. de reb. cred. l.* 2. *ff. de stat. hom. l.* 1. *ff. de rest. in int.*

95. Qui alio nomine vocantur *Rubricae*, *l.* 2. §. 3. *ff. de interdict.* quod scil. summum Caput Materiae rubro vel minio notari fuerit solitum *Ovid. L.* 1. *Trist. Eleg.* 1.

Nec Titulus minio nec cedro charta notetur.

Vid. *Bockelm. Proleg. ad Pand.* §. 3. *D. van Eck. ad t. de O. I.* §. 20.

96. *Paragraphi* nihil sunt aliud quam divisiones scripturarum, seu id quod una sententia clauditur. Cujus auctoritas ex usu petenda. *D. van Eck. ad d. t.* §. 21.

97. Allegari autem solent *leges per l. principia per pr. Paragraphi* per §. *Digesta* seu *Pandectæ* vel per priores literas, vel *Pandectæ* (quod communiter receptum) per *ff. Institutiones* per *I. Codex* per *C. Novellae* per *N. Præfationes*, *Capita & Conclusiones* per literas priores.

98.

98. Quorum ſignorum ratio cuivis manifeſta eſt. Illud ſolum dubium eſt, quare *Pandectae* ſignificentur per duplex *ff.*

99. Quidam putant *Digeſta* olim per *DG.* ſignificata, indeque paulatim factum *ff.*

Quidam τὸ *ff.* ex Graeco Δ. quo ſimiliter *Digeſta* indicata fuerint, ortum volunt.

Quidam ex Graeco θ. eo quod veteres pro *tit.* ſcripſerint θ. quod ſignificat θεμάτιον.

Quidam propter ſimilitudinem literarum τὸ *ff.* ex duplici *LL.* (quo *Leges* ſignificantur) deducendum ſtatuunt.

Alii cenſent Pandectas olim per *SSs.* (i. e. *Sanctiones Sanctae*) ſignificatas illudque ſignum in *ff.* mutatum eſſe.

Nonnulli volunt duplex *ff.* ſignificare *facta fuerunt* ſcil. haec Digeſta à nobis Juſtiniano.

Alii iterum τὸ *ff.* *fabre factum* ſignificare ſtatuunt, quandoquidem hi Libri artificioſe & ingenioſe facti ſunt.

Nonnulli *Pandectas* per *ff.* notari cenſent quia olim ſcripſerint *PP.* ex quo deinceps per depravationem factum ſit *ff.*

Aliqui denique putant potius ſtatuendum, ortum eſſe hoc ſignum ex eo, quod *Pandectas* per Graecum Π. cum circumflexo ſignificaverint, hoc modo Π. Ex quo Graecarum Literarum ignari Librarii poſtmodum fecerint. *ff. V. Rebuff. ad τὰ πρῶτα in praef. Halm. ad Weſ. in pr. Alciat. 3. Diſp. 16. Calvin. Lexic. Jurid. in voc. Digeſtorum. Voſſ. Lexic. Ætym. voc. Pandectas.*

100. Ex Quibus uti ultima ratio vero videtur ſimillima, ita tamen de Origine & ſignificatione hujus generis ſignorum & notarum anxie non eſt diſputandum. Quandoquidem multa brevitatis cauſa, ad hoc vel illud exprimendum, ſine certa ratione, poſterioribus temporibus inventa ſunt. *Rebuff. d. l. Suendendorfer. ad Eckholt. pr. n. 5. in f.*

PRO-

PROOEMIUM.

I.

NSTITUTIONES sunt *totius legitimae scientiae prima elementa.* §. 4. *h.* seu Jurisprudentiae Romanae compendium.

2. Habentque, ut reliquae Juris nostri partes, vim & authoritatem juris. §. 6. *h.*

LIB. I. TIT. I.

De JUSTITIA & JURE.

1. FInis Jurisprudentiae est *Justitia*, seu potius Justitiae exercitium & administratio. *Nov. 69. pr.*

2. *Justitia* autem *est constans & perpetua voluntas* i. e. propositum, *V. C. Nep. Lysand. c.* 2. *Dion. c.* 3. *jus suum cuique tribuendi. pr. I. h. t.* *pr. h. t.*

3. Dividunt eam plerique in *Universalem*, & *Particularem.*

4. Particularem in *Commutativam*, & *Distributivam.*

5. In *Commutativa* volunt habere locum *proportionem Arithmeticam*, in *Distributiva proportionem Geometricam.*

6. Aliis magis placet divisio *Justitiae* in *Expletricem*, & *Attributricem.*

7. *Expletrix* dicitur, quae docet cuique tri-

buere, quod plene & perfecte ad eum pertinet; ut sunt bona, vita, honos cujusque.

8. *Attributrix*, quae cuique tribuere dictat, quod semiplene & probabiliter tantum ad eum pertinet; ut sunt praemia (poenae ad *expletricem* referendae) officia misericordiae, humanitatis, & gratitudinis.

9. Sed neque in Edicto Praetorum, neque veterum Prudentum Responsis talia occurrunt, aut ad eorum, Constitutionumve Principum, intellectum, multum faciunt.

10. Una enim est *Justitia* legalis, quae diversas tantummodo habet functiones pro diversitate circumstantiarum, seu diversa qualitate objecti.

11. Justitia vero ut felicius in Rep. administretur, discitur *Jus* quod est *Ars boni & aequi. l. 1. pr. ff. h. t.*

§. 1. 12. Quo sensu non differt à *Jurisprudentia*, quae est *Divinarum atque humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia* §. 1. *I. h. l. 10. §. 2. ff. eod.*

13. Quae ultima verba indicant, quomodo in jure res Divinae & humanae maximae considerentur; Quatenus scil. in iis quaeritur, Quid justum sit? quid injustum.

14. Sed *Jus* etiam saepe aliter accipitur. *v. l. pen. & ult. ff. h. t.*

15. Maxime pro Regula justi & injusti, seu Norma agendorum. *v. l. 2. ff. de ll.*

§. 3. 16. Quo sensu *Juris praecepta* dicuntur *Honeste vivere, alterum non laedere, jus suum cuique tribuere. §. 3. I. h. l. 10. §. 1. ff. eod.*

§. *ult.* 17. Quo sensu etiam *Jus* dividitur in *Publicum*, & *Privatum* §. *ult. h. t.*

18. *Pu-*

18. *Publicum est quod ad statum Reip. spectat* primario. *d.* §. *ult.*

19. Et *consistit in Sacris Sacerdotibus & Magistratibus. l.* 1. §. 2. *ff. h.* seu in administratione pacis & belli, omnibusque in quibus Regiminis publici causa vertitur.

20. *Privatum quod ad singulorum utilitatem* primario *pertinet. d.* §. *ult. l.* 1. §. 2. *ff. eod.*

21. Quod ipsum tamen, ratione authoritatis, aliquando etiam publicum dicitur. *v. l.* 38. *ff. de pact. l.* 3. *ff. de his qui test. fac. poss. l.* 9. *ff. de his qui sunt sui vel alien. jur.* junct. *l.* 6. §. 16. *ff. de excus.*

22. Utrumque sed maxime *privatum* de quo solo in *Institutionibus* agitur, collectum est ex Jure Naturali Gentium & Civili *d.* §. *ult. I. h. t.* Quae altera est, quae in Instit. proponitur, *Juris* divisio.

TIT. II.

De Jure Naturali Gentium & Civili.

1. JUs *Naturale* secundum Ulp. in *l.* 1. §. 3. *pr. h. t. ff de just. & jur.* & Imp. *pr. h. t.* est, *quod natura omnia animalia docuit.* Neque est istud *humani generis proprium*, sed *omnium animalium, quae in terra quae in mari nascuntur, quin avium quoque commune est.*

2. Sed cum Bruta animalia ratione & sensu careant, uti agnoscit idem Ulp. in *l.* 1. §. 3. *ff. si quad. paup. fec. dic.* & Imp. *pr. ff. eod.*

3. Improprie haud dubie hæc accipienda sunt.

4. Potiusque dicendum, *Jus Naturale esse dictamen rectae rationis, quod, sine mentis discur-*

ſu, docet ea quae ſunt facienda, probibetque contraria. V. Ep. ad Rom. c. 2. v. 15.

5. Huc pertinet erga Deum Religio, Amor parentum, Educatio liberorum, Defenſio ſui ipſius contra vim injuſtam *l.* 2. 3. *ff. de I. & I.* omnis denique diſtinctio honeſti & turpis.

§. *pen.* 6. Eſtque hoc Jus (licet circumſtantiae aliquando mutentur v. *l.* 31. *pr.* & §. 1. *ff. depoſ.*) immutabile §. *pen. I. h.*

7. Dividi quidem ſolet, in *praecipiens* & *permittens*; ſeu ut alii loquuntur in *Proprium* & *Improprium*; ſed *Permittens* uti ultro intelligitur, *Jus* vere dici nequit.

§. 1. 2. 8. *Jus Gentium* eſt *quod naturalis ratio inter homines conſtituit, uſuque exigente & humanis neceſſitatibus* eſt introductum. §. 1. 2. *I. h. t.*

9. Huc pertinent Imperia, Dominia, Jura belli, Teſtamenta, & plerique contractus. *d.* §. 2. *l.* 5. *ff. de I. & I.*

10. Quod ſtricte acceptum à *Jure Naturali* diverſum recte conſtituitur.

11. Sed late acceptum cum *Jure Naturae* aliquando confunditur.

12. Unde & *Jus Naturae* aliquando pro *Jure Gentium* §. 11. *I. de R. D. l.* 1. *ff. de A. R. D. l.* 84. §. 1. *ff. de R. I.* & *Jus Gentium* pro *Jure Naturae* ponitur. *l.* 2. 3. *ff. de I. & I.*

13. Quo ſenſu diviſio *Juris Gentium* in *Primaevum* & *Secundarium*, tolerari poteſt.

14. *Jus Gentium* enim *Primaevum* à *Jure Naturali* non differt.

15. *Jus Civile eſt quod quilibet Populus* liber *ſibi ipſi proprium conſtituit.* §. 1. *I. h. t.*

16. Dividitur I. in *Proprium & Commune D.* §. 1. *h. t.* ſeu, ut alii loqui malunt, in *Merum* & *Mixtum.*

17. *Jus*

17. *Jus Civile Merum* est, *quod ex ratione mere civili sancitum est, neque ab aliis Gentibus receptum.*

18. Huc pertinent Jura Adoptionum, Usucapionum, Donationum inter conjuges, SCta Macedonianum, Vellejanum, Trebellianum, aliaque.

19. *Mixtum est, quod fundamento & origine est Juris Gentium, sed addito aliquo vel detracto fit Juris Civilis.* V. *l.* 6. *ff. de I. & I.*

20. Huc pertinent Matrimonium, Patria Potestas, Testamenta, Successiones, Contractus, Actiones, & id genus alia.

21. II. Dividitur Jus Civile in *Scriptum* & *non Scriptum* §. 3. *I. h. l.* 6. §. 1. *ff. eod.* §. 3.

22. Cujus divisionis origo (minus tamen accurate) ab institutis Atheniensium & Lacedaemoniorum petitur §. 10. *I. h.* §. 10.

23. *Jus Scriptum est, quod per expressam sanctionem promulgatum est l.* 32. §. 1. *ff. de ll.*

24. *Scriptum* dicitur, quia plerumque scribi solet: Scriptura enim non est de essentia legis.

25. *Juris Scripti* species sunt sex, *Lex, Plebiscitum, Senatusconsultum, Principum placita, Magistratuum Edicta* seu Jus Praetorium, *Responsa Prudentum.* §. 3. *I. h. t.*

26. *Lex* strictae accepta (late enim si accipiatur omne Jus *Scriptum* complectitur. v. *l.* 2. *ff. de ll.*) est, *quam Populus Romanus, Senatorio Magistratu rogante, veluti Consule, constituebat.* §. 4. *I. h. t.* v. *Gell. l.* 10. *c.* 20. §. 4.

27. *Plebiscitum* est, *quod plebs plebeio Magistratu rogante, veluti Tribuno* plebis, *constituebat. d.* §. 4. *Gell. d. l.*

28. *Plebiscitis* autem cum ante Patricii non

tenerentur, lata primum Lege Horatia v. *Liv. Lib.* 3. *Dion. Halic. Lib.* 11. *c.* 49. poſtmodum Publica v. *Liv. Lib.* 8. tandemque Hortenſia, â Q. Hortenſio Dictatore ſic dicta, factum eſt, ut eo jure quod plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur, adeoque *ea non minus valere quam leges cœperunt. d.* §. 4. *l.* 2. §. 8. *ff. de O. I. Plin. Lib.* 16. *c.* 10. *Gell. Lib.* 15. *c.* 27.

§. 5. 29. *SenatusConſultum eſt*, *quod Senatus*, probante Populo ſub Libera Rep. *v. Dionyſ. Hal. l.* 2. *c.* 14. *l.* 3. *c.* 8. ſed poſtea ex indulgentia Principum, *jubet atque conſtituit.* §. 5. *I. h. t. v. l.* 8. *pr. ff. de transact. junct. l.* 25. §. 2. *de condict. ind.*

§. 6. 30. *Placitum* ſeu conſtitutio *Principum* eſt *quod Principi placuit ut Legis habeat vigorem* §. 6. *I. h.*

31. *Lege Regia* enim *quae de ejus imperio lata eſt* (unde & *Lex imperii* dicitur in *l.* 3. *C. de teſtam.*) *Populus ei & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem*, & quidem privative, *conceſſit. d.* §. 6. *I. h. l.* 1. *pr. ff. de conſt. pr.*

32. Adeo ut & Princeps Legibus ſolutus ſit, *l.* 31. *ff. de ll. l.* 3. *C. de teſtam.* Civilibus ſcil. Non etiam Naturalibus, & Divinis Moralibus V. *Deut.* 17. *v.* 18. 19. *Pſ.* 82.

33. Conſtitutiones autem Principum ſunt vel *Generales*, vel *Speciales.*

34. *Generales* fere veniunt nomine vel *Epiſtolae*, vel *Decreti*, vel *Edicti.*

35. *Epiſtola* eſt *Reſcriptum Principis*, *quo de jure conſulentibus reſpondet.*

36. *Decretum* eſt, *cum ipſe Princeps de cauſa cognoſcit*, *& partibus auditis pronunciat. l. ult. C. de ll.* v. *l.* 3. *ff. de his quae in teſt. del.*

37. *Edictum* eſt, *cum Princeps motu proprio*

ali-

aliquid constituit, ad honestatem & utilitatem subditorum l. 2. l. 3. C. de ll.

38. *Constitutiones speciales* sunt *privilegia* v. *Gell. Lib.* 10. *c.* 20. seu jura singularia, certae personae vel causae contemplatione, praeter jus commune constituta.

39. Sunt autem *Privilegia* vel *Realia quae rei vel causae*, vel *Personalia quae personae inhaerent.*

40. *Realia* ad heredes transeunt, *Personalia* non item *l. 68. l. 196. de R. J. l. 1. §. 1. ff. de jur. immun.*

41. *Constitutiones* vero *Generales* omnes tenent; sed *Speciales* non trahuntur ad exemplum *d. §. 6. in f. l. 14. ff. de ll.*

42. *Magistratuum Edicta* seu Jus Prætorium, §. 7. (quod & Honorarium dicitur) est *Jus à Prætoribus, pro parte & ab Ædilibus Curulibus, introductum. §. 7. I. h.*

43. Permisit enim paulatim Populus, Jus Civile per praetores adjuvari, suppleri, corrigi. *l. 7. §. 1. ff. de I. & I.* non etiam tolli aut mutari *l. 12. §. 4. ff. de public. in rem. act. l. 12. §. 1. ff. de bon. poss.*

44. *Responsa Prudentum sunt Sententiae &* §. 8. *opiniones eorum, quibus permissum erat de jure respondere. §. 8. I. h. t.*

45. Quae sub Libera Rep. tum demum vim juris habebant, postquam *receptae* essent *sententiae*: sed sub Augusto & seqq. Impp. ex authoritate Principum. *d. §. 8. l. 2. §. 47. ff. de O. I. l. 1. §. 4. C. de vet. jur. enucl.*

46. *Jus non scriptum* est *jus moribus constitu-* §. 9. *tum l. 32. §. 1. ff. de ll.* seu *jus, quod tacito populi consensu, & diuturnis moribus utentium,* (in Libera scil. Rep.) *introductum est. §. 9. I. h. t.*

h. t. d. l. 32. *pr.* & §. 1. *ff. de ll.* Quod uno nomine *Consuetudo* dicitur.

47. Introducitur *Consuetudo* per tacitum Populi consensum *d.* §. 9. *I. h. d. l.* 32. *pr.* & §. 1. *l.* 35. *ff. de ll.*

48. Praeterque tacitum consensum, ad consuetudinem introducendam, nihil requiritur.

49. De quo tamen ut constet, doceri debet I. Actuum (etiam extrajudicialium) frequentia *l.* 1. *C. quae sit long. consuet.* & II. Temporis diuturnitas. *l.* 33. *ff. de ll. d.* §. 9. *I. h.*

50. Quot Actus? Quantum temporis requiratur, nullibi exprimitur: Relinquendum ergo hoc est Judicis arbitrio. arg. *l.* 1. §. *ult. ff. de jur. delib.*

51. *Consuetudinis* introductae, cum species sit Juris Civilis, aeque ac Jus scriptum §. 3. *junct.* §. 9. *I. h.* idem est effectus, qui Legis. Legem enim imitatur, & pro Lege custoditur. *d.* §. 9. *l. ult. C. quae sit long. consuet. l.* 32. §. 1. *l.* 37. *l.* 35. *ff. de ll.*

52. Jus proinde I. novum, (de quo ante nihil cavebatur) inducit. II. Optima est Legum interpres *l.* 37. *ff. de ll.* & III. Quemadmodum Leges posteriores abrogant priores *l. ult. ff. de const. Princ.* sic & *Consuetudo* consuetudinem Legemque tollit priorem *d. l.* 32. §. *in fin.* §. 11. *I. h. t.*

53. Quem tamen effectum ut habeat, rationi minime debet esse contraria. *l.* 39. *ff. de ll. l.* 2. *C. quae sit long. consuet.*

54. Plures Juris non scripti species dari non videntur.

55. Neque res judicatæ arg. *l.* 13. *C. de sent. & interloc.* neque Æquitas recte eo referuntur.

56. *Omnes*

56. *Omne autem Jus quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad Res vel ad Actiones.* §. *ult. I. h. l.* 1. *ff. de stat. hor.* Quae vulgo tria Juris objecta dici solent. §. *ult.*

57. Cum igitur hominum causa omne jus constitutum sit, primo de personis, ac post de caeteris videndum; *l.* 2. *ff. de stat. hom. d.* §. *ult. I. h. t.*

TIT. III.

De Jure Personarum.

1. PRo varia conditione, homines varie possunt dividi.

2. Sed Caput *de Personis*, in Institutionibus, duabus absolvitur divisionibus.

3. Quarum prima est, *quod homines Liberi sint aut servi pr. I. h.* Altera, *quod sint vel sui vel alieni juris.*

4. Tertium genus hominum, inter liberos & servos, non datur.

5. Sunt quidem aliqui *statu liberi* i. e. qui statutam in tempus vel conditionem libertatem habent *l.* 1. *pr. ff. de stat. lib.* sed interim revera servi sunt. *l.* 9. *ff. eod.*

6. *Adscriptitii* etiam i. e. qui fundo seu glebae terrae adscripti, una cum fundo transferuntur, revera servi sunt; sunt enim in dominio *l.* 21. *in f. C. de Agric. & censit. L.* XI. *Nov.* 62. *c.* 3. Licet specialia quaedam iis concessa sint. §. 1.

7. *Est* autem *Libertas naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut jure prohibetur.* §. 1. *I. h. t. l.* 4. *ff. de stat. hom.*

8. *Servitus* vero *est constitutio juris Gentium, qua quis dominio alieno, contra naturam* i. e. pri- §. 2.

primaevum naturalem ſtatum hominum *v.* §. 2. *I. de Jur. Nat. Gent. & Civ. l.* 4. *ff. de I. & I. l.* 32. *ff. de R. I. ſubjicitur.* §. 2. *I. h. l.* 4. §. 1. *ff. de ſtat. hom.*

§. 4. 9. *Servi aut naſcuntur, aut fiunt. Naſcuntur ex ancillis noſtris. Fiunt aut Jure Gentium i. e. ex captivitate; aut Jure Civili, cum* e. gr. *liber homo major annis viginti,* gnarus conditionis ſuae *l.* 2. *ſi lib. ingen. eſſ. dic. ad pretium participandum* v. *l.* 1. *ff. quib. ad lib. procl. non lic.* ignoranti conditionem ipſius *l.* 7. §. 2. *ff. de lib. cauſ. ſeſe venundari paſſus eſt. d.* §. 4. *I. h. t.*

§. 5. 10. *In ſervorum conditione nulla eſt differentia* §. 5. *I. h. l.* 5. *ff. de ſtat. hom.* Licet varia ſint ſervorum miniſteria v. *l.* 15. §. 44. *ff. de injur.* & recte ſervi *ordinarii* i. e. qui immediate dominis ſubſunt, à ſervis *vicariis* qui ſunt in peculio ordinariorum, diſtinguantur.

11. Sed Liberi ſunt vel *Ingenui,* vel *Libertini d.* §. 5. *d. l.* 5.

Tit. IV.

De Ingenuis.

pr. h. 1. *Ingenuus eſt is, qui ſtatim ut natus eſt, liber eſt. pr. I. h. t.*

2. Sufficit autem *matrem* fuiſſe liberam; vel eo tempore quo naſcitur, licet ancilla conceperit; vel eo tempore quo concepit licet ancilla facta peperit; Imo vel medio tempore liberam fuiſſe ſufficit. *d. pr. h. t. l.* 5. §. 2. *ff. de ſtat. hom.*

3. Partus enim hic ſequitur ventrem, quemadmodum & alias extra juſtum matrimonium *l.* 10. *l.* 24. *ff. de ſtat. hom.*

4. Pro-

4. Propter favorem libertatis; *Quia non debet calamitas matris ei nocere qui in ventre est d. pr. h. t.*

5. Habebant & jura *Ingenuitatis*, qui jus aureorum annulorum à Principe impetraverant *t. t. ff. de jur. aur. ann.* Natalib sve restituti erant *t. t. ff. de Nat. rest.* Vel qui tales sententia judicis, licet male, pronunciati; Quia res judicata pro veritate habetur. *l. 25. ff. de stat. hom.*

TIT. V.

De Libertinis.

1. L*Ibertini sunt*, ait Imp. *pr. h. t. qui ex justa servitute manumissi sunt.* *pr. h. t.*

2. Potius dicendum, *Libertinos esse, qui ex justa servitute libertatem adepti sunt;* vel *qui desierunt esse servi.*

3. Sunt enim casus, quibus sine manumissione libertas acquiritur. *t. t. ff. qui sin. manum ad lib. perven.*

4. *Manumissio* autem *est de manu datio d. pr. h.* seu potius, *de manumissio, id est datio libertatis l. 4. ff. de J. & J.*

5. Eaque multis modis procedit.

6. Olim quidem tribus, *Censu, Vindicta* & *Testamento. Cic. in Topic. Ulp. tit. 1. §. 6. & seqq. Teoph. paraphr. ad h. t. circ. fin.*

7. Deinceps etiam *ex Sacris constitutionibus* §. 1. *in SS. Ecclesiis* (qui modus in locum ejus, qui olim lustrali censu fiebat, suffectus est) *aut inter amicos* adhibitis 5. testibus, *aut per epistolam* à domino & 5. testibus subscriptam *l. un. §. 1. 2. C. de Latin. lib. toll. §. 1. I. h. t.* aliis-

que v. *l. un.* §. 3. *& seqq. C. de Latin. lib. toll.*

8. Quo die autem vel loco fiat manumissio, nihil intereſt §. 2. *I. h. l.* 2. *l.* 8. *C. d. ser. l.* 7. *ff. de Man. Vind.* Eſt enim actus jurisdictionis voluntariae *l.* 2. *ff. d. off. Proconſ.*

§ 3. 9. Et quidem Auguſti Imp. temporibus liberti vel *Cives Romani* erant, vel *Latini* qui minorem conſequebantur libertatem, vel *Dedititii* quorum peſſimus ſtatus erat, & ſervili proximus. §. 3. *I. h. t. Ulp. d. tit.* 1. §. 5. *& ſeqq.*

10. Sed Imp. noſter, cum ante eum Antoninus Imp. omnes ingenuos feciſſet cives Romanos *l.* 17. *ff. de ſtat. hom.* omnes libertos fecit ingenuos, ſalvo tamen jure patronatus. *d.* §. 3. *h. t. l. un. C. de Latin. lib. toll. l. un. C. de Diditit. lib. toll. Nov.* 78. *c.* 2. 5.

11. Quod deſcribi poteſt, *Jus quod quis ex manumiſſione ſervi, in perſonam, & bona manumiſſi, conſequitur*, v. *t. ff. de jur. patron.*

TIT. VI.

Qui & ex quibus cauſis manumittere non poſſunt.

pr. h. t. 1. N*On tamen cuicunque volenti manumittere licet; Quia Lex Ælia Sentia* (lata ſub Auguſto Sex. Ælio Cato & C. Sentio Saturnino Coſs.) quibusdam caſibus *impedit libertatem pr. I. h. t.*

2. Cujus Legis duo hic proponuntur capita.

3. *Primo* cautum eſt, ne quis manumittat in fraudem creditorum, ſi quis enim hoc fecerit *nihil agit. d. pr. I. h.*

§ 3. 4. *In fraudem autem creditorum manumittere*

tere videtur, qui vel jam eo tempore quo manumittit ſolvendo non eſt; vel qui datis libertatibus deſiturus eſt ſolvendo eſſe §. 3. *I. h. t. l.* 10. *ff. qui & à quib. man.*

5. Dummodo & *fraudandi conſilium* manumiſſor habuerit, & creditores *re ipſa* fraudentur *d.* §. 3. *d. l.* 10. & utrumque in ejusdem creditoris perſona concurrat *l.* 15. *ff. quæ in fraud. cred.*

6. Excipitur tamen caſus, quo dominus qui ſolvendo non eſt, in teſtamento ſervum ſuum, cum libertate vel ſine ea, heredem inſtituit neceſſarium. Si modo alium heredem ex teſtamento non habeat §. 1. 2. *I. h. t. l.* 57. *ff. de hered. inſtit.* §. 1. 2.

7. Quod ideo conceſſum, *ne injuria* i. e. ignominia *defunctus afficiatur d.* §. 1. *in fin.*

8. *Altero* capite cautum, *ne minor viginti annis aliter manumittat quam vindicta, juſta cauſa* (quænam ſint juſtæ cauſæ vid. in §. 5. *I. h. t.*) *manumiſſionis, apud conſilium probata* §. 4. *I. h. t. Theoph. h.* §. 4.

9. *Conſilium* hoc conſtabat Romae ex 5. Senatoribus & 5. Equitibus, in Provinciis ex 20. Recuperatoribus Civibus Romanis. Ulp. *tit.* 1. §. 13. *Theoph. d. l.*

10. Quod caput deinceps in tantum mutatum, ut minor annis xx. ſi modo expleverit annum XVIII. §. *ult. I. h. t.* imo ſi modo ea aetate ſit, ut teſtamentum facere poſſit, in teſtamento etiam poſſit libertates dare. *Nov.* 119. *c.* 2. §. *ult.*

Tit. VII.

De Lege Fusia Caninia tollenda.

1. LEge *Fusia Caninia* (quae à M. Furio Camillo & C. Caninio Gallo Coss. sic dicta, & sub Augusto Imp. lata est *Suet. in Aug. c.* 40.) *certus modus* i. e. numerus *constitutus erat in servis testamento manumittendis. h. t.* Ex tribus enim non plures quam duos manumittere licebat; & usque ad decem non plus parte dimidia; à decimo ad triginta non plus parte tertia; à triginta usque ad centum non plus parte quarta; à centum usque ad quingentos non plus parte quinta. Plures autem quam centum ex testamento alicujus liberi fieri non poterant. *Ulp. tit.* 1. §. 24. *Paul. Lib.* 4. *Sent. tit.* 14. §. 4.

2. Sed Lex haec per Justinianum Imp. sublata est, quia absurdum videbatur, morientibus libertatem adimere, quam vivi habebant *h. t. inf.*

Tit. VIII.

De his qui sui vel alieni juris sunt.

pr. h. t. 1. ALtera personarum divisio est, quod homines sint *vel sui juris, vel alieno juri subjecti. pr. I. h. t. l.* 1. *ff. h. t.*

2. *Sui juris sunt, qui nec dominicae, nec patriae potestati subsunt.*

3. *Alieno juri subjecti, sunt vel in potestate parentum, vel in potestate dominorum d. pr. h. t.*

§. 1. 4. *In potestate dominorum sunt servi* §. 1. *I. h. t. d. l.* 1. §. 1.

5. Est

5. Eſt autem *poteſtas dominica*, *Jus*, *Domino circa perſonam & res ſervi competens.*

6. In perſonam ſervi, dominus olim vitæ neciſque poteſtatem habebat. *d.* §. 1. *d. l.* 1. §. 1.

7. Sed jure novo non licet dominis, *ſine cauſa, in ſervos ſuos ſupra modum ſaevire* §. 2. *I. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. eod.* & modica iis tantum caſtigio permittitur *l. un. C. de emendati. ſerv.*

8. Imo ſi quis hodie ſine cauſa ſervum ſuum occiderit, tenetur Lege Cornelia de Sicariis: Si vero in eum ſaevierit, bonis conditionibus eum vendere cogitur. *d.* §. 2. *h. t. l.* 2. *ff. eod.*

9. Circa res hoc jus dominus habet, ut quodcunque per ſervum acquiritur, id domino acquiratur *d.* §. 1. *d. l.* 1. §. 1.

Tit. IX.

De Patria Poteſtate.

1. P*Atria Poteſtas* eſt *jus, quod cives Romani maſculi habent in liberos ſuos.*

2. Nulli enim homines talem in liberos poteſtatem habuerunt, qualem Romani. §. 2. *I. h. t.* §. 2.

3. Et quidem olim non minor haec erat, quam poteſtas dominica, in ſervos.

4. In perſonam enim liberorum, jus vitæ & necis habebant. *Dionyſ. Halic. Lib.* 2. *c.* 27. 28. *l.* 11. *ff. de lib. & poſt. l. ult. C. h. t.*

5. Imo quoad facultatem vendendi poteſtas patria major erat, quam dominica; Filius enim, non niſi tertia vice venditus & manumiſſus, ſui juris fiebat, quod in ſervis ſecus erat. V. *Dionyſ. Halic. d. Lib.* 2. *c.* 28.

6. Sed hodie parentes modicam tantum caſtiga-

ſtigationem habent *l. un. C. de his qui pat. vel lib. occid. l. un. C. de emend. propinq.*

7. Graviora filiorum admiſſa nunc ſolus Magiſtratus vindicat; Patris tamen voluntatem in eo aliquando ſequitur *l. 3. C. h. t.*

8. Poteſtas etiam vendendi, ad caſum *l. 2. C. de patr. qui fil. diſtrax.* jure novo reſtricta eſt.

9. Alii tamen etiam effectus patriae poteſtatis in perſonam liberorum in jure ſunt notabiles; Veluti quod pater liberis in teſtamento tutorem dare poſſit §. 3. *I. de teſt. tut.* quod conſenſus patris ad nuptias liberorum ſit neceſſarius *pr. I. de nupt.* & ſimiles.

10. Quod ad res attinet, quicquid olim filius adquirebat, illud patri adquirebat. §. 1. *I. per quas perſ.*

11. Sed & jus hoc adquirendi hodie reſtrictum eſt, introducta diviſione peculiorum. v. d. §. 1. *I. per quas perſon. cuique acq.*

12. Adeo ut filius peculium *Caſtrenſe*, & *quaſi caſtrenſe* pleno jure ſibi acquirat, *Adventitium* quoad proprietatem etiam ſibi, quoad uſumfructum vero patri, ſed *Profectitium* pleno jure patri.

13. Ex quo jure patrio circa res liberorum etiam hoc eſt, quod pater liberis pupillariter poſſit ſubſtituere §. 4. *I. de pub. ſubit.* Nec filiusfam. de bonis ſuis, per ultimam voluntatem, diſponere valeat *pr. I. quib. non eſt perm. fac. teſt.*

14. Matri quidem debetur etiam reverentia *l. 4. C. de pat. pot. l. 4. ff. de curat. furioſ.* Mater tamen liberos in poteſtate non habet.

15. Adquiritur autem patria poteſtas tribus potiſſimum modis I. Juſtis nuptiis. II. Legitimatione III. Adoptione.

Tit. X.

De Nuptiis.

1. NUptias ſolent praecedere *Sponſalia*, & *Dos*.

2. *Sponſalia* ſunt *mentio & repromiſſio futurarum nuptiarum. l.* 1. 2. *ff. de ſponſ.*

3. Dividi ſolent in *ſponſalia de praeſenti*, & *de futuro.* v. c. *pen. x. de ſponſ. c.* 1. *x. de ſponſ. duor.*

4. Sed jure Romano, *Sponſalia de praeſenti*, verum videntur conſtituere matrimonium. arg. *l.* 30. *ff. de R. J.*

5. *Dos* eſt *id quod à Muliere, vel ab alio pro muliere, datur, ad ſuſtinenda onera matrimonii l.* 76. *in f. ff.* de *jur. dot. l.* 21. §. 1. *ff. de don. int. Vir. & Ux.*

6. Eſtque vel *Profectitia*, vel *Adventitia*.

7. *Profectitia* eſt, *quae à Patre pro filia ſua* vel *emancipata datur. l.* 5. *pr. & §§. ſeqq. ff. de jur. dot.*

8. *Adventitia quam ipſa mulier, vel extraneus pro ea dat. d. l.* 5. §. 11.

9. *Nuptiae autem, ſive matrimonium eſt Viri & Mulieris conjunctio, individuam vitae conſuetudinem continens.* §. 1. *I. de Patr. pot.* §. 1. *I. de patr. pot.*

10. *Conjunctio* eſt maxime animorum; Nuptias enim non concubitus ſed conſenſus facit *l.* 30. *ff. de R. J. l.* 15. *ff. de cond. & dem.* per conſequentiam tamen & corporum.

11. *Viri & Mulieris:* Prohibita enim eſt nefanda libido *l.* 31. *C. ad l. Jul. de adult.* & Polygamia ſimultanea, §. 6. *I. h. t. l.* 1. *ff. de his qui not. inf. l.* 2. *C. de inceſt. nupt.* non etiam ſucceſſiva *t. t. C. de ſec. nupt. l.* 4. *C. de bon.*

q. lib. Ep. Paul. ad Rom. 7. *v.* 2. 3. *I. ad Cor.* 7. *v.* 39.

12. *Continens individuam vitae consuetudinem:* Quoad votum scil. contrahentium v. *l.* 1. *ff. de jur. dot.* cui contrarium est si fiat divortium.

13. Excluditur autem per ultima haec verba *Concubinatus*, qui est conjunctio maris cum foemina libera eaque unica *Nov.* 18. *c.* 5. *circ. fin. l. un. C. de concub.* citra affectionem maritalem. *l.* 4. *ff. de concub.* ut & contractus, caeteraque negotia.

14. Sed communionem bonorum non inferunt, quae jure nostro est incognita; adeo ut & constante matrimonia acquisita, solius sint mariti. *l.* 51. *ff. de don. int. vir. & ux.*

pr. h. t. 15. Ut autem Nuptiae sint *justae*, i. e. legitimae, requiritur I. Ut contrahentes sint cives *pr. I. h. t.* Inter servos tantum contubernium est. *l.* 3. *C. de incest. nupt.*

16. II. Puberes, & ad generandum habiles. *d. pr. I. h. t. l.* 39. §. 1. *ff. de jur. dot. l.* 14. §. 7. *ff. de Ædil. Edict.*

17. Sunt autem masculi puberes post annum XIV. fœminae post annum XII. *pr. I. quib. mod. tut. fin.* Sed canones magis habitudinem corporum curant. *c.* 3. *x. de despons. imp.*

18. III. Consentiant libere; & proinde error substantialis absit, *l.* 15. *ff. de jurisd.* ut & vis atque metus. *l.* 14. *C. h. t. l.* 134. *ff. de V. O.*

19. IV. Ut, si in potestate sint, parentum consensum habeant *d. pr. I. h. t. l.* 11. *ff. de stat. hom.* add. *Exod.* 22. *v.* 17. *Deut.* 7. *v.* 3. 1 *Cor.* 7. *v.* 36. 38.

20. In tantum ut patris consensus præcedere vel

vel concomitari debeat *d. pr. l. 5. C. h. t.* adeoque ratihabitio hic non ſufficiat.

21. v. Non obſit ratio Cognationis, Affinitatis, Honeſtatis, Delicti, aliave civilis.

22. *Cognatio* triplex eſt *naturalis*, *civilis*, *mixta.* v. *l.* 4. §. 2. *ff. de grad.*

23. Eſt & *cognatio ſpiritualis*, propter quam Imp. matrimonium prohibet, inter ſuſceptorem & eam quae ex ſacro baptiſmate ſuſcepta eſt. *l.* 26. *C. h. t.*

24. *Cognatio* autem vera eſt *vinculum perſonarum ab eodem ſtipite deſcendentium, carnali propagatione contractum.*

25. In cognatione conſiderantur *Lineae*, in Lineis *Gradus.*

26. *Linea* eſt *collectio perſonarum ab eodem ſtipite deſcendentium, gradus continens, & cognationes diſtinguens.*

27. Eſtque duplex *Recta*, & *Obliqua.*

28. *Recta* continet aſcendentes & deſcendentes, ſeu eos quorum alter alterum genuit.

29. *Obliqua* eos qui à latere veniunt, unde & *collateralis* dicitur.

30. Eaque eſt *Æqualis*, vel *Inaequalis.*

31. *Gradus* eſt *diſtantia perſonarum à ſe invicem.*

32. Quoad ſupputationem graduum autem haec tenenda eſt regula; *Quot ſunt generatae perſonae, totidem ſunt gradus, dempto ſtipite communi. l.* 10. §. 9. *ff. de grad. & affin.*

33. Hinc frater à fratre diſtat gradu ſecundo, conſobrini à ſe invicem gradu quarto, & ſic ulterius caeteri.

34. Jus Canonicum, quoad gradus, eandem ſervat regulam in linea recta.

35. Sed in linea obliqua aequali, hanc habet

regulam; *Quoto gradu ſinguli diſtant à ſtipite communi, eodem inter ſe diſtant.* Uti ex graduum computatione quae eſt in *c.* 2. *cauſ.* 35. *q.* 5. manifeſtum eſt.

36. In linea inaequali vero hanc; *Quoto gradu remotior diſtat à ſtipite communi, eodem inter ſe diſtant. c.* 9. *x. de conſang.*

§. 1. 37. In *Linea recta* Nuptiae prohibitae ſunt in infinitum §. 1. *I. h. t. l.* 53. *ff. l.* 17. *c. eod. Lev.* 18. *v.* 7. *& ſeq.*

38. Et qui tales nuptias contrahunt *nefarias atque inceſtas nuptias contraxiſſe dicuntur. d.* §. 1.

39. Quod & verum eſt, licet adoptione parentes liberique facti, & adoptio diſſoluta ſit, *d.* §. 1.

§. 2. 40. In *Linea collaterali aequali* nuptiae prohibentur in gradu ſecundo, inter fratres & ſorores; non tantum germanos ſed & conſanguineos & uterinos, imo & adoptivos quamdiu conſtat adoptio. §. 2. *I. h. t. l.* 17. *C. h. t. Lev.* 18. *v.* 9. 11.

41. Inter conſobrinos & conſobrinas, in gradu quarto, nuptiae ſunt permiſſae. §. 4. *h. t. l.* 19. *C. eod.* v. *l.* 78. §. 8. *ad SC. Treb. Num.* 36. *v.* 11. junct. *v.* 6. Licet jure Canonico ſecus ſit *c.* 8. *x. de conſang.*

§. 3. 5. 42. *In Linea collaterali inaequali*, nuptiae prohibentur inter eas perſonas, quae ſibi liberorum & parentum loco ſunt. §. 3. 5. *I. h. t.*

43. Parentum autem loco ſunt, non quicunque propius contingunt ſtipitem quam alter, ſed ii demum, qui ſtipiti à quo alter originem trahit, immediate ſubſunt.

44. Hinc nuptiae ſunt prohibitae inter Patruos, Avunculos & neptes; Amitas, Materteras

teras & nepotes; *d.* §. 3. 5. *Lev.* 18. *v.* 12. 13. Ut & ulterius sequentes. *Cujus enim* fratris vel sororis *filiam quis ducere non potest, ejus neque neptem permittitur. d.* §. 3.

45. *Affinitas* est *vinculum inter conjugem unum & alterius conjugis cognatos l.* 4. §. 3. *ff. de grad. & affin.*

46. Dicuntur *Affines*, quasi ad alterius cognationis fines accedentes. *d. l.* 4. §. 3.

47. *Affinitatis* autem *veneratione quoque, à quarundam nuptiis abstinendum est.* §. *6. I. h. t.* §. 6.

48. Quibus gradibus enim nuptiae prohibentur propter cognationem, iisdem fere (licet in affinitate proprie gradus nulli sint *l.* 4. §. 5. *ff. de grad.*) prohibentur etiam propter affinitatem.

49. Hinc illicitae sunt nuptiae inter Vitricum & privignam *d.* §. *6. I. h. t.* Novercam & privignum, Socrum & generum §. *7. I. h. t. Lev.* 18. *v.* 15. 17. 1 *Cor.* 5. *v.* 1. §. 7.

50. Inter privignos autem matrimonium recte contrahitur. §. 8. *I. h. t. l.* 34. §. *pen. ff. h. t.* quia inter eos nulla est affinitas. §. 8.

51. *Propter honestatem*, non licet ducere quasi privignam, quasi nurum, quasi novercam, §. 9. *I. h. t.* Intercidit enim affinitae quasi quædam imperfecta, & quod non vetat fieri lex, hoc vetat fieri pudor. *l.* 42. *ff. h. t.* §. 9.

52. *Propter delictum*, adulter non potest ducere eam, cum qua adulterium commisit *l.* 11. §. 11. *ff. ad l. Jul. de Adult. Nov.* 134. *C.* 12. Neque raptor raptam *l. un.* §. 1. *in fin. C. de rapt. Virg.*

53. *Ex ratione* denique *Civili*, prohibitae sunt nuptiae inter tutorem & pupillam, curatorem & adultam *l.* 36. *l.* 59. *ff. h. t. l.* 1. *& pass. C. de interdict. matr. int. pup. & tut.* Ne scil. rationum

redditio intervertatur. Inter eum qui officium in aliqua provincia administrat & provincialem *l.* 38. *l.* 57. *ff. h. t.* propter potestatem. Ut & inter Senatorem & libertinam, eamve, cujus pater materve ludicram fecerit *l.* 44. *pr. &* §. 1. *ff. h. t.* quod postea mutatum per *l.* 23. *l. ult. C. h. t. Nov.* 78. *c.* 3.

54. Si nihil horum obsit, & reliqua requisita adsint, justum est matrimonium.

55. Plura enim jure nostro non requiruntur; Non deductio mulieris in domum mariti, nuptiarumve festivitas, neque ἱερολογία seu benedictio sacerdotalis; quae moribus fere recepta, & jure Canonico necessaria est *c. aliter.* 30. *q.* 5. *c.* 13. *x. de praesumt.*

§. 12. 56. *Si qui* vero *adversus ea coierint, nec vir, nec uxor, nec nuptiae, nec matrimonium, nec dos intelligitur.* §. 12. *h. t.* sed matrimonium ipso jure nullum est *l.* 5. *C. de ll.* & proinde liberi non sunt in potestate patris, sed pro spuriis habentur *d.* §. 12. Pater enim extra matrimonium pro incerto habetur. *l* 23. *ff. de stat. hom.*

57. Tum & II. pro qualitate delicti poena arbitraria infligi potest. *d.* §. 12. *h. t. l. ult. ff. eod. Auth. incestas C. de incestis nupt.*

58. Recte contractum matrimonium solvitur I. morte & II. aliquando divortio.

59. *Divortium* est *dissolutio matrimonii, eo animo facta, ne divertentes unquam iterum conjungantur l.* 191. *ff. de V. S. l.* 2. *l.* 3. *ff. de div.*

60. Et quidem olim divortia ex utriusque consensu, bona etiam gratia, fieri poterant *Nov.* 22. *C.* 4. *l.* 62. *ff. de Don. int. Vir. & Ux.*

61. Quod recte abrogavit Justinianus *l.* 9. *& Auth. Quod hodie C. h. t. Nov.* 117. *c.* 10. sed

pessi-

pessima ratione reduxit Justinus *Nov.* 140. *c.* 1.

62. Mala gratia etiamnum divortia fieri possunt ob justam causam, altera parte invita.

63. Causas autem ejusmodi Jus Civile, etiam novissimum, complures & leviores agnoscit. *Nov.* 22. *c.* 5. *Nov.* 117. *c.* 8. 9. Jus Divinum tantum duas 1. Adulterium *Matth.* 19. *v.* 9. & 11. malitiosam desertionem 1 *Cor.* 7. *v.* 15. Jus Can. nullas *c.* 4. 10. 22. *q.* 7. *caus.* 32. permittens tantum separationem thori & mensae, quod proprie divortium non est.

64. *Secundus* modus acquirendae patriae potestatis est *Legitimatio.*

65. Est autem *Legitimatio*, Actus pro *liberi naturales* (i. e. ex concubina nati §. *ult. I. h. t. l. pen. C. de nat. lib.*) *fiunt legitimi.*

66. Eaque tribus modis fit. *Nov.* 89.

67. I. *Per Oblationem Curiae*, cum Pater filium naturalem ad munus Decurionatus offert, vel filia naturalis decurioni nubit §. 13. *I. h. t. l.* 9. *C. de nat. lib. Nov.* 89. *c.* 2. §. 13.

68. II. *Per subsequens Matrimonium*, cum pater concubinam, ex qua liberos suscepit, uxorem ducit *d.* §. 13. *l.* 10. *l.* 11. *C. de nat. lib.* Ad quod dotalia instrumenta non videntur necessaria.

69. III. *Per Rescriptum Principis*, cum Princeps ad petitionem patris, vel ipsorum legitimandorum (legitimis non extantibus *Nov.* 89. *c.* 11. §. 1.) jura legitimorum liberorum, *naturalibus* tribuit. *Nov.* 89. *c.* 9. *Nov.* 74. *c.* 2.

TIT.

TIT. XI.

De Adoptionibus.

pr.h.t. 1. TErtius modus acquirendae patriae potestatis est *Adoptio pr. h. t.*

2. *Est* autem *Adoptio actus legitimus* v. *l.* 4. *ff. de adopt. l.* 3. *ff. de off. proconf. l.* 1. *C. h. l.* 77. *ff. de R. J. quo in locum filii vel nepotis, adsciscimus eum, qui nobis extraneus est, ad eorum qui liberos non habent solatium inventus.*

§. 1. 3. Estque *Adoptio in Specie* sic dicta, vel *Arrogatio.* §. 1. *I. h. t.*

4. *Adoptio in Specie* sic dicta est, *cum adoptamus liberos qui in potestate parentum sunt, imperio Magistratus. d.* §. 1. *I. h. l.* 2. *ff. eod.*

5. Intercedebant hic olim imaginariae mancipationes, & manumissiones. *l. ult. C. h. t. A. Gell. Lib.* 5. *c.* 19.

6. Semperque *Adoptio* transferebat patriam potestatem, soluto jure patris naturalis. §. 13. *I. de hered. quae ab intest. l.* 23. *l.* 15. *ff. h. t.*

§. 2. 7. Sed per Imp. in *l. pen. C. h. t.* distinctio introducta est; An filiusfam. à patre naturali, extraneae personae, in adoptionem detur? Quo casu, *jura patris naturalis minime dissolvuntur, nec quicquam ad patrem adoptivum transit, nec in potestate ejus est filius adoptivus,* sed *jura successionis ab intestato ei tributa sunt.* §. 2. *I. h. t. d. l. pen. C. eod.*

8. An vero pater naturalis filium suum, in adoptionem, dederit alicui ex ascendentibus? Et *hoc casu, quia concurrunt in unam personam, & naturalia & adoptionis jura, filius est in familia, & potestate patris adoptivi d.* §. 2. *d. l. pen.*

9. *Ra-*

9. Ratio diſtinctionis, in eo eſt, quia filius adoptivus utriusque parentis hereditate aliquando privabatur; quod durum & iniquum viſum eſt. §. 14. *I. de hered. quae ab inteſt. d. l. pen. pr.*

10. *Arrogatio* eſt; *cum adoptamus eos qui ſui juris ſunt, auctoritate Imperatoris* §. 1. *I. h. t.* ſtante Rep. auctoritate populi. *A. Gell, Lib.* 5. *C.* 19.

11. Dicitur *Arrogatio*, quia & is qui adoptat rogatur, an velit, eum, quem adoptaturus ſit, juſtum ſibi filium eſſe? & is qui adoptatur rogatur, an id fieri patiatur. *l.* 2. *ff. h. t.*

12. Quoad *Arrogationem* nihil mutatum, quia ſupra dicta ratio ceſſat in arrogato, qui naturalem patrem non habet *l. pen.* §. *ult. C. h. t.*

13. Impubes autem, cum olim non poſſet, §. 3. quia ipſe auctor fieri non poterat *Gell. d. l.* hodie arrogari poteſt §. 3. *I. h. t.*

14. Sed fieri hoc debet 1. *cauſa cognita, an arrogatio honeſta ſit, expediatque pupillo? d.* §. 3. vid. *l.* 15. §. *pen. & ult. l.* 17. *ff. h. t.*

15. Quae cauſae cognitio, cum olim fieret à Collegio Pontificum *Cic. pro Dom.* hodie exercetur à Magiſtratu, adhibito conſilio propinquorum, & auctoritate tutoris. *l.* 2. *C. h. t. l. ult. C. de auctorit. praeſt.*

16. Neque tantum in *Arrogatione* impuberum, ſed & puberum videtur adhibita *Gell. d. l.* interpoſita auctoritate Curatoris *l.* 8. *ff. h. t.*

17. II. *Cavet Arrogator perſonae publicae* i. e. tabulario (quia incertum eſt, quis tempore mortis pupilli ille futurus ſit, qui ſucceſſurus eſt) *ſi intra pubertatem pupillus deceſſerit, reſtituturum ſe bona illis, qui ſi adoptio facta non eſ-*

ſet, ad ſucceſſionem ejus venturi fuiſſent. d. §. 3. *l.* 18. *l.* 19. *ff. h. t.*

18. III. *Arrogator* filium arrogatum *emancipare non poteſt, niſi cauſa cognita dignus emancipatione fuerit; & tunc ſua bona ei reddit. d.* §. 3.

19. *Quod ſi eum ſine juſta cauſa emancipaverit, vel etiam exheredaverit, jubetur* ex conſtitutione D. Pii *l.* 8. §. 15. *ff. de inoff.* (unde & *Quarta Divi Pii* appellatur) *quartam partem ei bonorum relinquere, praeter bona quae ad patrem adoptivum transtulit, & quorum commodum ei poſtea acquiſivit d.* §. 3.

20. Quae *Quarta* cum ordinario unus arrogetur, plerumque omnium bonorum eſt, & inde ſimpliciter *Quarta bonorum* vocatur *l. ult. ff. quae in fraud. cred. l.* 2. *C. h. t.* Quod ſi tamen plures arrogati eſſent, erit haud dubie *Quarta portionis ab inteſtato debitae. arg. l.* 8. §. 8. *ff. de inoff. teſt.*

21. Eamque poſt mortem arrogatoris demum arrogatus accipit. *l.* 1. §. 21. *ff. de collat.* vel heres ejus, ſi ipſe ante arrogatorem moriatur; tanquam aes alienum, non ut hereditatem. *l.* 8. §. 15. *ff. de inoff. teſtam.*

§. 4. 22. Cum autem *Adoptio* naturam imitetur §. 4. *I. h. t. l.* 23. *ff. de lib. & poſt.* Hinc I. *Minorem natu majorem non poſſe adoptare placet; pro monſtro enim eſt, ut major ſit filius quam pater: debet itaque is qui ſibi filium per adoptionem vel arrogationem facit, plena pubertate i. e. decem & octo annis praecedere d.* §. 4. *l.* 4. §. 1. *ff. h. t.* Ut autem LX. annis non ſit minor, cognitio quidem vertitur, non tamen ſimpliciter neceſſarium eſt. *l.* 15. §. 2. *ff. h. t.*

§. 9. 23. II. Illi qui omnino generare non poſſunt,

non

non possunt adoptare, quales sunt castrati. Vitium temporale non obstat, uti apparet ex §. 9. *I. h. t.*

24. III. Cumque foeminae liberos non habeant in potestate, *foeminae quoque adoptare non possunt* §. 10. *I. h. t.* Sed ex indulgentia Principis, ad solatium liberorum amissorum (non ad hoc ut in potestate habeant) adoptare possunt. *d.* §. 10. *l.* 5. *C. h. t.* §. 10.

25. Nihil autem interest, an aliquis alienum filium vel nepotem, adoptet in locum filii, an nepotis: §. 5. & 6. *I. h. t.* Imo & in locum nepotis, quasi ex filio puta L. Titio, adoptare licet; dummodo filius eo casu consentiat, ne caeteroquin ipsi invito suus agnascatur heres. §. 7. *I. h. t. l.* 43. & *seq. ff. eod.* §. 5.6.7.

26. Adsimilatur autem *adoptatus* vel *arrogatus*, *in plurimis causis*, *ei qui ex legitimo matrimonio natus est* §. 8. *I. h. t.* §. 8.

27. In quibusdam secus est. Liberi enim adoptivi non juvant in ulla parte muneris publici *Tacit. Ann. Lib.* 15. *Cap.* 19. Non prosunt ad jus trium liberorum *pr. I. de excus. tut.* Nec continentur sub conditione, *si heres sine liberis decesserit l.* 76. *de cond. & dem. l.* 51. §. 1. *ff. de leg.* 2.

28. Illud *Arrogationis* proprium est, quod is qui liberos in potestate habet, si se arrogandum dederit; non solum ipse potestati *Arrogatoris* subjicitur, sed etiam liberi ejus. §. 11. *I. h. t.* Ubi exemplo illud illustratur. §. 11.

29. Servus adoptatus à Domino, filiusve apud acta nominatus, non filius sed liber fit. §. 12. *I. h. t. l. un.* §. 10. *C. de Latin. lib. toll.*

Tit. XII.

Quibus modis jus patriae poteſtatis ſolvitur.

1. SEquuntur modi, quibus patria poteſtas ſolvitur: Quomodo enim ſervi liberentur à poteſtate dominorum, ſupra dictum eſt.

2. Solvitur autem *poteſtas patria*, tribus potiſſimum modis.

pr. h. t. 3. I. *Morte naturali, vel civili, patris vel filii. pr. I. h. t.*

4. Mortuo vero Avo ita nepotes neptesve ſui juris fiunt; ſi in poteſtatem patris recaſuri non ſunt. *pr. h. t. l. 5. ff. de his qui ſunt ſui vel alien. jur.* ſi forte pater jam ante mortuus, vel emancipatus ſit. *l. 41. ff. de adopt.*

§. 3. 5. 1. 5. *Mors Civilis* contingit ei, cujus caput eximitur ex civitate *l. 63. §. ult. ff. pro ſoc.* ſive maximam patiatur capitis deminutionem, amittendo libertatem §. 3. 5. *I. h. t.* ſive mediam amittendo civitatem, dum deportatur. §. 1. *I. h. t.*

6. Sed ſi deportati, *ex indulgentia Principis, reſtituti fuerint per omnia* (ſimplex enim & generalis reſtitutio poenae tantum gratiam facit *l. 2. l. 6. l. 9. C. de ſent. paſſ. l. 3. C. de gen. abolit.*) *priſtinum ſtatum recipiunt. §. 1. I. h. t. l. 1. C. de ſent. paſſ.*

7. Relegatione vero patria poteſtas non ſolvitur §. 2. *I. h t. l. 4. l. 7. §. 3. ff. de interd. & releg.* quia ſalva civitate contingit. *l. 2. ff. de publ. jud.*

8. Uti neque captivitate, licet captivi ſervi fiant hoſtium. §. 4. *I. de jur. perſon.*

9. Pen-

9. Pendet enim jus liberorum, propter *Jus poſtliminii*, & *Legem Corneliam*. §. 5. *I. h. t.* §. 5.

10. *Poſtlimium* (quod à *limine* & *poſt* dictum *d.* §. 5.) eſt *Jus*, *quo perſonae vel res recipiunt eum ſtatum, quem ante captivitatem habuerunt. l.* 19. *ff. de captiv. & poſtlim. rev.*

11. *Fingit* enim *poſtlimininium*, *eum qui captus eſt*, poſtquam reverſus eſt, *in Civitate ſemper fuiſſe. d.* §. 5.

12. *Reverſus* dicitur, qui intra praeſidia vel ad amicos noſtros, rediit; *l.* 5. §. 1. *l.* 19. §. 3. *ff. de captiv. & poſtl. rev.* ut & qui victis hoſtibus recuperatur *d.* §. 5. *l.* 26. *ff. de capt.* Nihil enim intereſt, an vi vel fallacia hoſtium poteſtatem evaſerit; *d. l.* 26. dummodo ea mente fuerit, ut ad hoſtes non reverteretur. *l.* 5. §. 3. *ff. d. t.*

13. *Poſtliminio* autem *reverſi* recipiunt ea quæ *juris*, *l.* 5. §. 1. *l.* 22. §. 1. *ff. de capt. & poſtlim. rev.* non etiam ea quae *facti* ſunt. *l.* 12. §. 2. *ff. eod.* qualis eſt poſſeſſio *l.* 19. *ff. ex quib. cauſ. maj.*

14. Si vero captivus apud hoſtes deceſſerit, *exinde ex quo captus eſt pater, filius ſui juris fuiſſe videtur. d.* §. 5. *h. t.* per fictionem *Legis Corneliae* v. *l.* 12. *ff. qui teſt. fac. poſſ.* §. *ult. I. quib. non eſt permiſſ. fac. teſtam. l.* 18. *ff. de poſtlim.*

15. II. Tollitur Patria poteſtas *Dignitate.* §. 4. *I. h. t.* §. 4.

16. Et quidem primum ſola *Patriciatus dignitate d.* §. 4. *l. ult. C. de conſul.* ſed deinde omni ea, quae liberat ab onere Decurionatus. *Nov.* 81. *pr. c.* 1. §. 1. qualis eſt Conſulatus, Conſularitas, Praefectura Praetori, & Urbis, Magiſterium militum *l. ult. C. de decur.* Epiſcopatus *d. Nov.* 81. *c.* 3.

§. 6. 17. III. *Emancipatione quoque desinunt liberi esse in potestati parentum* §. 6. *I. h. t.*

18. *Emancipatio* est *Actus legitimus, quo liberi non inviti, à manu* i. e. *potestate patris, dimittuntur.*

19. Eaque triplex est, *Legitima, Anastasiana, Justinianea.*

20. *Legitima* est, *quae per antiquam Legis* XII. *Tabb. observationem procedebat, & per imaginarias venditiones & intercedentes manumissiones celebrabatur. d.* §. 6. *h. t. l. ult. C. de emancip.* v. *Ulp. t.* 10. *Gai. L.* 1. *tit.* 8. §. 3. *Theoph. h.*

21. *Anastasiana, quae fit ex Imperiali Rescripto. l. pen. C. de emancip.* Auctoremque habet Anastasium.

22. *Justinianea*, quae *ex constitutione Imp. Justiniani, sine Principis Rescripto, fit auctoritate Magistratus. d.* §. 6. *l. ult. C. de emanc. lib.*

§. 8. 23. *Adoptione* etiam quidem patria potestas solvitur, si ab Ascendente facta sit. §. 8. *I. h. t.* Non tamen ideo necesse est, eam separatum modum solvendae patriae potestatis constituere; Cum ad emancipationem, etiam jure novo, tacitam scil., referri possit.

§. 9. 24. Partus autem qui ex nuru tua nascitur post filii emancipationem, si modo ante emancipationem ex filio tuo fuerit conceptus, in tua potestate nascitur. §. 9. *I. h. t.*

25. Quod ex tempore, quo naturaliter quis nasci potest, facile constat: Minimum enim tempus est 182. dierum. *l.* 3. §. *ult. ff. de suis & legit. hered.*

§. 10. 26. Quemadmodum vero liberi inviti non emancipantur *l. pen. C. de emancip.* ita etiam parentes, ad emancipandum, ordinario cogi nequeunt. §. 10. *I. h. t. l.* 4. *C. de emanc.*

27. Nisi justa causa aliud exigat. Veluti

I. si liberi male contra pietatem afficiantur. *l. ult. ff. si à parent. quis manum.*

II. Si pater liberos ad turpitudinem adigat *l. 12. C. de Episc. aud.*

III. Si pater legatum, sub conditione emancipandi relictum, agnoverit. *l. 92. ff. de condit. & den. l. 32. ff. de. adopt.*

IV. Si pecuniam, quasi mercedem emancipationis, acceperit. *l. 1. §. 3. ff. si à par. quis man.*

V. Si adolescens suo damno arrogatus sit. *l. 3. §. 6. ff. de min.*

28. Aliquando etiam liberi ipso jure, & per tacitam quasi emancipationem, sui juris fiunt: Puta

I. Si pater longo tempore, liberorum res ut patrumfam. administrari passus sit. *l. 1. C. de pat. pot.*

II. Si pater infantem exposuerit. *l. 2. C. de infant. expos.*

III. Si pater, post priores, incestuosas nuptias contraxerit. *Nov. 12. c. 2.*

Tit. XIII.

De Tutelis.

1. ILli qui sui juris sunt, *sunt vel in tutela, vel in curatione, vel neutro jure tenentur. pr. I. h. t.* *pr. h. t.*

2. Primum de *Tutela* videndum.

3. *Tutela est vis ac potestas, in capite libero, ad tuendum eum, qui per aetatem se ipse defendere nequit, jure civili data ac permissa. §. 1. I. h. t. l. 1. ff. h. t.*

4.

4. *Est vis ac potestas*, i. e. facultas & jus pro auctoritate quid faciendi. Unum enim idemque haec verba significant, & ita alibi simul ponuntur. §. 3. *I. de interd. l.* 17. *ff. de ll.* Proinde nihil corrigendum.

5. *In capite libero*, i. e. in pupillo. v. *Gell. Lib.* 5. *c.* 19. *Ulp. tit.* 11. §. 5.

6. Est autem hic *pupillus*, *homo impubes sui juris. l.* 239. *ff. de V. S.* qui caeteroquin alibi, tantum ratione aetatis ita vocatur, licet sit in potestate patris. *l. ult.* §. 2. *ff. de V. O.*

7. Ad *tuendum eum, qui per aetatem se ipse, defendere nequit.* Naturali juri enim conveniens est, ut is qui perfectae aetatis non sit, alterius tutela regatur. §. 6. *I. de Att. tut. add.* §. 2. *h. t.*

8. *Jure civili data ac permissa. Datur* enim i. e. defertur immediate ex L. XII. Tabb. *Tutela Legitima. l.* 5. *pr. l.* 6. *ff. de leg. tut. permittitur Testamentaria*, & *Dativa.*

9. *Tutela* itaque triplex est, *Testamentaria*, *Legitima* & *Dativa. Auth. Matri C. quand. Mul. tut.*

10. *Testamentaria* est, vel *propria*, vel *impropria* seu quasi talis.

§. 3. 11. *Tutela testamentaria propria* est, *cum parentes liberis suis impuberibus*, *quos proxime in potestate habent*, *tutores dant testamento*, *vel codicillis testamento confirmatis.* §. 3. *I. h. t. l.* 3. *ff. de testam. tut.*

12. Cumque exhereditati non desinant esse in potestate, §. 4. *I. de pup. subst.* iis quoque testamento tutor dari potest. *l.* 4. *ff. de testam. tut.*

§. 4. 13. Ut & postumis nondum natis, *si modo*

in

in ea causa sint, ut si vivis parentibus nascerentur, sui heredes & in potestate eorum fierent. §. 4. *I. h. t.* Quia qui in utero est, habetur pro nato; quoties de commodo ipsius agitur. *l.* 7. *ff. de stat. hom. d.* §. 4. *h. t.*

14. *Tutela testamentaria impropria* seu quasi talis est, cum I. Pater liberis emancipatis, vel II. Codicillis testamento non confirmatis, vel III. Mater liberis suis heredibus institutis, aliusve extraneus pupillo heredi instituto, dat tutorem: *l.* 1. §. 1. *l.* 3. *ff. de confirm. tut. l.* 32. *ff. de excus.*

15. Talis tutor enim *confirmandus* est à Magistratu.

16. Et quidem datus à patre confirmatur sine inquisitione, & satisdatione. §. 5. *I. h. t. l.* 4. *ff. de testam. tut.* nisi justa causa confirmationem dissuadeat. *l.* 8. *in fin. l.* 9. *l.* 10. *ff. de confirm. tut.* Sed datus à matre aliove extraneo, ita confirmatur, si & pupillus heres institutus sit, *l.* 4. *ff. de test. tut. l.* 4. *ff. de conf. tut.* & quidem cum inquisitione, si fuerint Magistratus majores *d. l.* 4. *ff. de test. tut.* si vero minores, cum satisdatione. *l.* 5. *ff. de conf. tut.* §. 5.

Tit. XIV.

Qui testamento Tutores dari possunt.

1. Tutores testamento dari possunt, (quod tamen & aliis commune est) cum quibus est Testamenti factio *l.* 21. *ff. de test. tut.* scil. passiva.

2. Hinc non tantum paterfam. sed & filiusfam. tutor dari potest *pr. I. h. t.* Tutela enim *pr. h. t.*

E est

est munus publicum *pr. I. de excus. tut.* in publicis autem causis filiusfam. habetur pro patrefam. *l. 9. ff. de his qui sunt sui vel alien. jur.*

§. 1. 3. Sed & servus tutor dari potest; Adeo ut & sine libertate datus, tacite nihilominus, directam libertatem accipiat §. 1. *I. h. t.*

4. Sed hoc verum est quoad servum proprium; servus enim alienus quoad verba & mentem, pure inutiliter datur, sub conditione dari potest *d.* §. 1. ita accip. *l.* 10. §. *ult. ff. eod.*

§. 2. 5. Furiosus & minor xxv. annis, dari quidem possunt, sed tutores tum demum erunt, ubi furiosus compos mentis minor autem major factus fuerit. §. 2. *I. h. t. l.* 10. §. 3. *ff. de test. tut.* Medio tempore datur curator à Magistratu. *l.* 10. §. 7. *ff. de excus. tut.*

§. 3. 6. Sive autem pure, sive sub conditione, sive ad certum tempus, sive ex certo tempore, tutor detur, nihil interest. §. 3. *I. h. t. l.* 8. §. 1. *ff. de test. tut.* Licet à Magistratu ita dari non possit. *l.* 6. §. 1. *ff. de tutel.*

§. 4. 7. Cumque tutor maxime personae detur, *certae rei* dari nequit §. 4. *I. h. t.* Nisi forte ad actum adeundae hereditatis *l.* 10. *pr. de test. tut. l.* 17. §. 1. *ff. de appell. l.* 9. *l.* 13. *ff. de tut. & curat. dat.* Vel rei Syriacae, Africanaeve detur *l.* 15. *ff. de test. tut.* si magnae sint pupilli facultates.

8. Tandem & illud notandum, verba, quibus testator usus est, hic proprie accipienda esse.

§. 5. 9. Hinc qui *filiis* tutorem dedit, filiabus quidem etiam, & postumis, non vero nepotibus dedisse censetur. §. 5. *I. h. t.* Nulla enim ratio est, quare hic à naturali vocis significatione recedendum sit. *Liberorum* autem & *postumo-*

postumorum appellatione etiam nepotes continentur. *d.* §. 5. *l.* 6. *ff. de testam. tut. l.* 220. *ff. de V. S.*

Tit. XV.

De Legitima Agnatorum Tutela.

1. T*Utela Legitima est, quae omninò deficiente*, (ut ne quidem amplius speretur *l.* 11. *pr. ff. de Testam. tut.*) *testamentaria, sine facto hominis, ex Legis dispositione, defertur proximis successoribus ab intestato.*

2. Potest constitui *Vetus* & *Nova.*

3. *Vetus* in Instit. proponitur quadruplex I. *Agnatorum.* II. *Patronorum.* III. *Parentum.* IV. *Fiduciaria.*

4. *Nova* subdividi potest in *Ordinariam* & *Extraordinariam*, seu ut alii loqui malunt, in *Regularem* & *Irregularem.*

5. *Ordinaria* est, quae secundum ordinem *Nov.* 118. defertur proximis sive cognatis, sive agnatis, ab intestato succedentibus; dummodo sint masculi & perfectae aetatis.

6. *Extraordinaria* est quae Matri & Aviæ volentibus defertur; dummodo renuncient SCto Vellejano, & secundis nuptiis. *Nov.* 118. *c.* 5.

7. *Legitima* autem *Agnatorum tutela* (de qua *h. t.* agitur) est, *quae deficiente testamentaria ex* L. XII. *Tabb. defertur proximis agnatis. pr. I. h. t. l.* 1. *ff. eod.* *pr. h. t.*

8. *Ubi enim emolumentum est successionis, ibi debet esse onus tutelae. d. l.* 1. *t. I. de Legit. patron. tut.*

9. *Agnati sunt cognati, per virilis sexus* §. 1.

cognationem conjuncti, quasi à patre cognati. §. 1. *I. h. t. l.* 7. *de leg. tut. l.* 10. §. 2. *ff. de grad. & affin.*

10. *Cognati vero, qui per foeminini sexus, personas cognatione junguntur. d.* §. 1. *d. l.* 7. *d. l.* 10. §. 2.

11. Sed haec differentia, jure novo, in Successionibus, & Tutelis sublata est: Uti modo dictum ex *Nov.* 118. *c.* 4. 5.

§. 3. 12. Jus *Agnationis* omni capitis deminutione etiam minima, *Cognationis* vero tantum maxima & media perimitur §. 3. *I. h. t.* §. 6. *I. de cap. demin.*

13. Qua occasione de *Capitis deminutione*, hic simul subjicitur.

Tit. XVI.

De Capitis Deminutione.

pr. h. t. 1. *Est autem Capitis Deminutio, prioris status*, in deterius, *mutatio. pr. I. h. t. l.* 1. *ff. eod.*

2. Status est triplex, *Libertatis, Civitatis, & Familiae. l. ult. ff. h. t.*

3. Et inde *Capitis deminutio* similiter triplex, *Maxima, aut Minor quam quidam Mediam vocant, aut Minima. d. pr. h. t.*

4. Alii duplicem faciunt, *Magnam* & *Minorem.* v. *l.* 1. §. 8. *ff. de suis & legit. hered. l.* 1. §. 8. *ad ll. SC. Tertull. l.* 5. §. *ult. ff. de extraord. cognit.* sed illi sub *Magna* comprehendunt *Maximam* & *Mediam.*

§. 1. 5. *Maxima capitis deminutio est, cum quis Libertatem, & proinde etiam Civitatem & Familiam*

miliam amittit; Quod accidit his qui quoquo modo servi fiunt §. 1. *I. h. t.*

6. *Minor sive Media capitis deminutio est, cum Civitas & Familia quidem amittitur, Libertas vero retinetur.* Quod accidit ei qui deportatur §. 2. *I. h. t. l.* 17. §. 1. *ff. de poen. l.* 6. *l.* 15. *ff. de interd. & releg.* §. 2.

7. *Minima capitis deminutio est, cum Civitas retinetur & Libertas, sed status* Familiae (salvo tamen statu publico *l.* 1. §. 8. *ad SC. Tertul. l.* 2. *ff. h. t.*) *mutatur*; Quod accidit his, qui, cum sui juris essent, fiunt alieni juris, scil. arrogatis; vel contra, veluti si filiusfam. à patre emancipatus fuerit. §. 3. *I. h t. l. ult. ff. eod.* §. 3.

8. Ratio autem quare *emancipatus* capite minui dicatur, haec est; Quia emancipari olim nemo poterat, nisi in imaginariam servilem causam deductus. *l.* 3. §. 1. *ff. eod.*

9. Proinde, cum emancipatio, ex constitutione Justiniani, apud Judicem competentem, sine imaginaria venditione fieri possit, nec quicquam juris legitimi per emancipationem amittatur; *Nov.* 118. *c.* 4. emancipati jure novissimo capite minui dici non possunt.

Tit. XVII.

De Legitima Patronorum tutela.

L*Egitima Patronorum tutela est, quae ex interpretatione L.* XII. *Tabb., defertur Patronis eorumque liberis, in libertos manumissos impuberes. h. t. l.* 3. *ff. de legit. tut.*

Tit. XVIII.

De Legitima Parentum Tutela.

L*Egitima Parentum tutela est, quae exemplo Patronorum tutelae*, (quia Pater in Filium emancipatum jus Patroni habet §. 6. *I. quib. mod. jus pat. pot. solv.*) *defertur patri, in liberos emancipatos impuberes. h. t. conf. §. ult. in f. I. de legit. agn. success.*

Tit. XIX.

De Fiduciaria tutela.

1. F*Iduciaria tutela est, quae post mortem Emancipatoris, liberis ejus perfectae aetatis, defertur, in emancipatos impuberes. pr. h. t. l. 4. ff. de legit. tut.*

2. Nomen inde haud dubie originem trahit, quod emancipatio *contracta fiducia* fieri solebat. §. *ult. I. de Legit. agn. success.* Et rectius sic vocata fuisset *Legitima Parentum tutela.*

3. Sed videtur haec tutela *Fiduciaria* vocata, eo quod aliud nomen deficeret.

4. Quemadmodum autem differentia inter agnatos & cognatos, ita & *Fiduciaria tutela* sublata est. *l.* 4. *C. de legit. tut. Nov.* 118.

Tit.

Tit. XX.

De Attiliano Tutore, & eo qui ex Lege Julia & Titia dabatur.

1. T*Utela dativa* eſt, *quando deficiente Teſtamentaria, & Legitima, vel etiam ſuſpenſa Teſtamentaria.* §. 1. *I. h. t. Magiſtratus ex poteſtate ſibi, ſpeciali Lege, conceſſa, dat tutorem.* pr. §. 1. h. t.

2. Et quidem primum, ex *Lege Attilia* tutor in Urbe dabatur, *à Praetore Urbano, & Majore parte* (i. e. ſex) *Tribunorum plebis;* Ex *Lege Julia & Titia* vero *in Provinciis, à Praeſidibus Provinciarum. pr. I. h. t.*

3. Deinde *ex his Legibus tutores pupillis deſierunt dari;* Et *Conſules ex inquiſitione,* poſteaque *Praetores ex Conſtitutionibus* dederunt. §. 3. *I. h. t.* §. 3.

4. Poſtmodum *Romae Praefectus Urbi vel Praetor ſecundum ſuam jurisdictionem, in Provinciis autem Praeſides, vel Magiſtratus juſſu Praeſidum, ſi non magnae* eſſent *pupilli facultates,* tutores crearunt. §. 4. *I. h. t.* §. 4.

5. Tandem Juſtinianus Magiſtratibus Municipalibus, adhibito tamen Epiſcopo loci aliisve perſonis publicis, hoc conceſſit. Non expectata juſſione Praeſidum: Si modo facultates pupilli non excedant 500. ſolidos. §. 5. *I. h. t. l.* 30. *C. de Epiſc. and.* §. 5.

6. Ex quibus manifeſtum eſt, Tutoris dationem jurisdictionis eſſe non ordinariæ, ſed extraordinariae. *l.* 6. §. 2. *ff. de tutel.*

7. Atque ita *Tutela* vel *Teſtamento* defertur, vel *Lege*, vel à *Magiſtratu.*

8. De-

8. Delata necessario suscipienda est. *l.* 1. *ff. de adm. tut.* Nisi quis justam excusationis causam habeat. V. *inf. t. de excus. tut.*

9. Est enim Tutela munus publicum, non quidem tam utilitate *l.* 2. §. 5. *ff. ad mancip. l.* 6. §. 15. *l.* 15. §. 12. *ff. de excus.* quam auctoritate *pr. I. de excus. tut. l.* 9. *ff. de his qui sunt sui vel alien. jur.* & propter curam publicam *l.* 2. §. 2. *ff. qui pet. tut.*

10. Ut autem recte suscipiatur; I. conficiendum Inventarium. *l.* 7. *ff. de admin. tut. l. ult.* §. 1. *C. arb. tut.* II. praestandum jusjurandum *Nov.* 72. *c. ult.* III. satisdandum. de quo inf. ad *tit. de satisdat. tut.*

11. Tutela porro recte suscepta debite administranda est, tum quoad personam, tum quoad res pupilli *t. t. ff. de adm. tut.* tum quoad negotia ejus, ut ei adsistat auctoritatemque praestet. *t. t. ff. & I. de Auct. praest.*

§. 7. 12. Ex administratione autem oritur *Actio tutelae*, *Directa* & *Contraria*. §. 7. *I. h. t.*

13. *Directa* datur pupillo, finita tutela, contra tutorem, ad rationes reddendas & reliqua præstanda. *l.* 4. *pr. l.* 9. §. 4. *ff. de tutel. & rat. redd.*

14. *Contraria* vero tutori adversus pupillum, ut servetur indemnis. *l.* 1. *l. ult. ff. de cont. tut. act.* Uti pluribus videbimus inf. ad *tit. de oblig. quae quasi ex contract.*

Tit. XXI.

De Auctoritate Tutorum.

1. *Auctoritas tutorum, est approbatio negotii, quod à pupillo* (non tamen infante

§. 9. *I. de inut. stip. l. 5. ff. de R. J.*) *cum extraneo geritur, à praesente tutore, in ipso negotio, interposita. l. 3. ff. h. l. 25. §. 4. ff. de acq. hered.*

2. *Auctoritas autem tutoris, in quibusdam causis necessaria est pupillis, in quibusdam non est necessaria. pr. I. h. t.* *pr. h. t.*

3. *Namque placuit meliorem quidem conditionem licere eis facere, etiam sine tutoris auctoritate; deteriorem vero non aliter, quam cum tutoris auctoritate. d. pr. h. t. l. 28. ff. de pact.*

4. Imo licet pupillus pubertati proximus *naturaliter* se obligare possit. *l. 1. ff. de novat. l. 25. §. 1. ff. quand. dies legat. eod. §. 3. I. quib. mod. toll. oblig.* Non tamen sine tutoris auctoritate, obligare se potest *civiliter. l. 9. pr. ff. h. t. l. 8. ff. de acq. her.*

5. Unde *neque hereditatem adire, neque bonorum possessionem petere, neque hereditatem ex fideicommisso aliter suscipere* potest, *nisi tutoris auctoritate; quamvis illis lucrosa sit, neque ullum damnum habeat. §. 1. I. h. t. d. l. 9. §. 3. l. 8. ff. de acq. hered.* §. 1.

6. Quod si tamen locupletiores facti sint, vel si obligatio ex re oriatur, etiam sine tutoris auctoritate, civiliter obligari possunt *l. 1. l. 5. §. 1. ff. h. t. l. 46. ff. de O. & A.* Natura enim æquum est, neminem locupletari, cum alterius jactura. *l. 14. ff. de condict. indeb.* Et hinc etiam est, quod pupillus teneatur contrario tutelae judicio.

7. Sed quid si contractus sit, qui utrinque obligationem parit? Eo casu contrahentes cum pupillo, pupillo quidem obligantur, sed pupillus ipsis non obligatur. *l. 13. §. 29. ff. de act. emt. l. 33. ff. pro soc. l. 1. §. ult. ff. commod.* Quod non est iniquum, arg. *l. 19. ff. de R. J.*

§. 2. 8. *Tutor autem in ipso negotio*, seu statim perfecto negotio *l.* 25. §. 4. *ff. de acq. hered. praesens*, ut omnia intelligat quae agantur, *l.* 14. *ff. h. t.* & expresse *debet auctor fieri*, *si hoc pupillo prodesse existimaverit* §. 2. *I. h. t.*

9. *Post tempus vero, vel per epistolam, vel per nuntium, interposita Auctoritas nihil agit. d.* §. 2. & proinde *Ratihabitio* hic non sufficit.

§. 3. 10. *Sed in rem suam, tutor auctor esse non potest.* §. 3. *I. h. t. l.* 1. *l.* 7. *ff. h. t.* Unde si inter tutorem pupillumque judicio agendum sit, olim Praetorius tutor constituebatur, hodie interim Curator dator. *d.* §. 3. *l.* 3. §. 2. *ff. de tutel. l.* 1. *C. de in lit. dand. tut.*

11. Jure novissimo vero haec res vix ullam difficultatem parit, cum prohibitum sit, debitorem aut creditorem pupilli, tutorem fieri. *Nov.* 72. *c.* 1. 2. 4. *Nov.* 94. *Auth. Minoris debitor. C. qui dar. tut.*

12. Ubi etiam poena adjecta, ut qui se creditorem pupilli dissimulat, nec se excusat, & abstinet à tutela, sed illam suscipit, jus crediti amittat: Qui vero dissimulat se debitorem pupilli esse, non liberatur, quasi à se ipso exegerit.

13. Quod si tutor, post coeptam tutelam, pupilli debitor vel creditor fiat, perpetuus curator ei adjungitur. *d. Nov.* 72. *c.* 2.

TIT. XXII.

Quibus modis Tutela finitur.

1. TUtela finitur, vel *facto hominis* per *Excusationem*, & *Suspecti remotionem*; vel *ipso jure*.

2. Et

2. Et quidem *ipso jure*, vel modis omnibus Tutelae speciebus communibus, vel ad species quasdam tantum pertinentibus.

3. Et aliis quidem omnimodo, aliis non omnimodo.

4. *Omnimodo & omnis tutela* finitur. I. *Pubertate:* Pubertas autem in masculis annis XIV. in foeminis XII. definita est *pr. h. t. l. ult. C. quand. tut. vel cur. esse desin.* *pr. h. t.*

5. II. *Morte naturali & civili*, imo & *omni capitis deminutione pupilli.* §. 1. 3. 4. *I. h. t.* Nemo enim in tutela esse potest, nisi sit Civis & sui juris. *pr. I. de tutel.* §. 1. 3. 4.

6. *Morte naturali & Civili tutoris* omnis quidem tutela perit, sed non omnimodo, quamdiu enim impubes est pupillus, alius deinde tutor dandus est.

7. *Minima capitis deminutione tutoris* tantum finitur *Legitima Agnatorum tutela.* Quia tum non manet proximus in familia §. 4. *I. h. t.* Quod tamen post *Nov.* 118. *c.* 5. usum non habet. §. 4.

8. *Tutela Testamentaria in specie finitur*, per conditionis vel temporis existentiam, si tutor usque ad certam conditionem, vel ad certum tempus in testamento datus sit. §. 2. §. 5. *I. h. t.* §. 2. 5.

9. Quod in Tutela dativa locum non habet, cum tutores à Magistratu ita dari non possint. *l.* 6. §. 1. *ff. de tutel. l.* 77. *ff. de R. J.*

TIT.

TIT. XXXIII.

De Curatoribus.

1. SEquitur de *Curatione*, seu *Cura*.

2. *Curatio est potestas jure constituta, ad administrandas res ejus, qui quoquo modo rebus suis superesse non potest.*

pr. h. t. 3. Et *masculi quidem puberes, & foeminae viri potentes, usque ad* XXV. *annum completum* (ut & postremum momentum elapsum esse oporteat *l.* 3. §. 3. *ff. de minor.*) *Curatores accipiunt; Quia licet puberes sint, adhuc tamen ejus aetatis sunt, ut sua negotia tueri non possint, pr. I. h. t.*

4. Et ideo hodie in hanc usque aetatem adolescentes Curatorum auxilio reguntur, neque ante rei suae administratio eis committi debebit, quamvis bene rem suam gerentibus. *l.* 1. §. 3. *ff. de minor.*

5. Adeo ut ex constitutione D. Marci, omnes adolescentes etiam inviti Curatores accipiant.

6. Nisi tamen quis veniam aetatis impetraverit. Quod conceditur iis, quos morum honestas mentisque solertia commendat; & quidem masculis anno aetatis XX. foeminis vero anno XVIII. *l.* 2. *C. de his qui ven. aet.*

7. Quo casu ipsi res suas administrant. Immobilia tamen alienare nequeunt. *l.* 3. *C. eod.*

§. 1. 8. Curator autem datur à Magistratu. Testamento non datur; datus tamen confirmatur Decreto Praetoris vel Praesidis. §. 1. *I. h. t.*

§. 3. 9. Olim etiam erat *Cura* quaedam *Legitima*. Furiosi enim & prodigi, (quibus quia ne-

que

que finem neque modum faciunt expenſarum, à Praetore bonis interdictum eſt *l.* 1. *ff. de curat. furioſ.*) etiam majores XXV. annis, in Curatione erant Agnatorum, ex L. XII. Tabb. Certo enim ſperabant ſucceſſionem. §. 3. *I. h. t.*

10. Sed deinceps Romae Praefecti Urbi & Praetores, & in Provinciis Praeſides, ex inquiſitione iis Curatores dare coeperunt. *d.* §. 3.

11. Non tamen ſolet Praetor agnatos, ſi qui ſint & habiles praeterire. *l.* 13. *ff. de curat. furios. l.* 5. *C. eod. l.* 27. *C. de Epiſc. aud.*

12. In eadem cauſa ſunt mente capti, ſurdi, muti, perpetuo morbo laborantes, & omnes qui rebus ſuis ſupereſſe nequeunt. §. 4. *I. h. t. l.* 12. *ff. de tut. dat.* Non coeci, qui rei familiari, ſi nihil aliud impediat, praeeſſe poſſunt. arg. *l.* 1. §. 5. *ff. de poſtul. l.* 6. *ff. de judic.* §. 4.

13. Ex dictis differentiae inter Tutelam & Curam facile percipiuntur.

I. Tutor principaliter datur perſonis, Curator rebus.

II. Tutor datur etiam teſtamento, Curator non item.

III. Tutor datur pupillo, Curator minori adulto & puberi.

14. Licet interdum contingat, ut & Pupilli Curatores accipiant; ut puta ſi tutor non ſit idoneus, non ſi fraudulenter adminiſtret; Quo caſu ut ſuſpectus removendus eſt. § *ult. I. de ſuſpect. tut.* Vel ſi tutor ad tempus ſe excuſet. Quia *habenti tutorem tutor dari non poteſt.* §. 5. *I. h. t. l.* 27. *ff. de teſtam. tut. l.* 9. *C. qui dar. tut.* ſine nota ſcil. quadam tutoris. §. 5.

15. Cujus tamen regulae plurimae ſunt exceptiones, v. *l.* 21. §. *ult. ff. de excuſ. l.* 39. §.

8. *ff. de admin. tut. l.* 17. *de tut. l.* 15. *de tut. dat.*

§. 6. 16. *Quod si tutor adversa valetudine vel alia necessitate impediatur, quominus pupilli negotia administrare possit, & pupillus vel absit vel infans sit, quem velit Actorem* (qui & Adjutor tutelae dicitur in *l.* 13. §. 1. *ff. de tutel.*) *periculo ipsius tutoris, Praetor. vel qui Provinciae praeerit. decreto constituet.* §. 6. *I. h. t. d. l.* 13. §. 1. *de tutel. l.* 24. *ff. de admin. & peric. tut.*

Tit. XXIV.

De Satisdatione Tutorum vel Curatorum.

1. Actum est de *Tutoribus* & *Curatoribus* separatim; sequuntur tria utrisque communia, *Satisdatio*, *Excusatio*, & *Suspecti remotio.*

2. Sed imo & plura Tutoribus Curatoribusque communia sunt.

3. Priusquam enim ad administrationem Tutelae vel Curae admittantur, debent I. & *Tutores* & *Curatores Inventarium* facere *l.* 24. *C. de admin. tut. l. ult.* §. 1. *C. arb. tut.* i. e. *Repertorium, seu Legitimam descriptionem omnium bonorum pupilli, vel minoris. l.* 7. *ff. de admin. tut.*

II. *Jurare* sese rem ex fide, atque ad utilitatem curae suae commissorum, gesturos esse. *Nov.* 72. *c. ult. Auth. Quod nunc generale. C. de. Cur. fur.*

III. Satisdare.

4. *Est* autem *satisdare* in hac materia, *datis fidejussoribus cavere, rem pupilli, vel minoris, salvam fore. l.* 1. *& pass. ff. rem pup. salv. for.*

5. Cau-

5. Cautionis enim quatuor sunt species. I. *Juratoria.* II. *Nuda repromissio.* §. 2. *I. de satisd. Rubric. ff. qui satisd. cog.* III. *Satisdatio* in specie sic dicta, quae fit datis fidejussoribus. *l.* 1. *ff. qui satisd. cog. d.* §. 2. *I. de satisd.* IV. *Ea quae fit datis pignoribus. l.* 1. §. 9. *ff. de collat.* quae tamen sub satisdatione aliquando continetur. *l.* 21. §. *f. ff. de constit. pec. d.* §. 2. *I. de satisd. d. rubr. ff. qui satisd. cog.*

6. Sed pignora hic non sufficiunt, tum quia Satisdatio haec est Praetoria *l.* 7. *ff. de stip. praet.* tum quia hic cavetur de eo quod interest, quod est incertum. *l.* 24. *ff. de R. J. l.* 13. *ff. rem rat. hab.* add. *d. l.* 1. §. 9. *ff. de collat.*

7. Non tamen omnes satisdant: *Nam Tutores testamento dati satisdare non coguntur, quia fides eorum & diligentia ab ipso testatore approbata est. pr. I. h. t.* *pr. h. t.*

8. Quod & verum est *in confirmatis* ex testamento. *l.* 3. *ff. de confirm. tut.* Paternum enim testimonium pro satisdatione sufficit. *l.* 7. §. 5. *C. de Cur. furios.*

9. Neque ex *Legitimis* satisdare solet Patronus. *l.* 5. §. 1. *ff. de legit. tut.* neque pari ratione Pater. arg. *t. I. de legit. par. tut.*

10. *Item ex inquisitione tutores vel curatores dati, satisdatione non onerantur; quia idonei electi sunt. d. pr. I. h. t. l.* 8. *ff. de curat. furios.* Fides enim inquisitionis cedit pro vinculo cautionis. *l.* 13. *in f. ff. de tut. dat.*

11. Quod si tamen hoc agatur, ut unus è pluribus tutoribus administret, fieri potest, ut Testamentarii & ex inquisitione dati, etiam satisdare cogantur; si scil. unus offerat satisdationem, vel administrationem alteri, si satis- §. 1.

dare

dare velit §. 1. *I. h. t.* add. *l.* 3. §. 6. *ff. de adm. tut.*

12. Sed si dividere tutelam velint audiendi sunt *l.* 3. §. *pen. & ult. & l. seq. ff. de admin. tut.*

13. Ut & si omnes velint satisdare, *l.* 17. *pr. ff. de testam. tut.* Ut tamen eo casu maxime idoneum Praetor ex causa possit eligere. *l.* 18. *ff. eod.*

14. Ne vero *Pupilli* & *Minores* quovis modo damnum patiantur, variis remediis eis porro prospectum est.

15. Et quidem I. *Actione Tutelae directa* (de qua supra ad *t. de Attil. tut.* §. 11.) contra Tutores, & *utili* contra Curatores. *Rubr. ff. de tut. & ration. redd.*

II. *Actione ex stipulatu* contra fidejussores. *pr. I. de V. O.*

III. *Actione Hypothecaria*; Omnia enim bona tutorem curatorumque, pupillis & minoribus tacite pignori sunt obligata. *l.* 20. *C. de admin. tut. Nov.* 118. *c.* 5. *in fin.*

IV. *Actione subsidiaria.* §. 2. *I. h. t.*

V. *Restitutione in integrum*, de qua v. *t. t. ff. de Minor.*

§. 2. 4. 16. *Est* autem *Actio subsidiaria*, *Actio personalis competens pupillo & minori*, *contra Magistratus minores eorumque heredes*, *quoties vel nullo modo*, *vel non idonee caveri curarunt*, *ad id*, *quod ob tutorum*, *curatorum*, *fidejussorumve inopiam*, *ab iis*, *pupillis minorve servare non potuit.* §. 2. 4. *I. h. t.*

17. *Subsidiaria* vocatur, quia in subsidium pupillis & adultis datur, excussis prius administratoribus eorumque fidejussoribus. *l.* 4. 5. *C.* de

C. de Mag. conv. l. 46. §. *pen. ff. de adm. tut.*

18. Tantum datur contra Magiſtratus minores, non majores *d.* §. 4. *I. h. t.* & in heredes eorum ita extenditur, ut non niſi ex dolo & lata culpa de functi teneantur. *l.* 4. *ff. l.* 2. *C. de Mag. conv.*

Tit. XXV.

De Excuſationibus Tutorum vel Curatorum.

1. CUm Tutela ſit munus publicum *pr. I. h. t.* inviti Tutores Curatoresve eſſe coguntur. *l.* 1. *ff. de adm. tut.* Et hinc ſi quis hoc munus deprecari velit, debet ſeſe legitime excuſare.

2. *Eſt* autem *Excuſatio*, *juſtae cauſae allegatio, propter quam quis tutelae vel curae munus deprecatur.*

3. Ut vero juſte ſe quis excuſet, requiritur I. Ut hoc faciat *ex juſta cauſa.* II. *Modo.* & III. *Tempore legitimo.*

4. *Cauſae* excuſationum memorantur hoc titulo variae.

5. I. *Numerus liberorum. Si quis enim tres liberos ſuperſtites Romae quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in Provinciis quinque à tutela vel cura poteſt excuſari, exemplo caeterorum munerum perſonalium. pr. h. t.* *pr. h. t.*

6. *Munera* enim alia *Publica* ſunt, alia *Privata*; Et *Publica* quidem alia ſunt *Utilitate*, alia *Auctoritate.* vid. ſupr. ad *t. de Attil. tut.* §. 8. II. Alia *Realia* ſeu *Patrimonialia*; alia *Perſonalia*, v. *l.* 1. *l. ult. ff. de muner.*

7. A *Muneribus* autem *Realibus* seu *Patrimonialibus* numerus liberorum non excusat. *l.* 2. §. 1. 4. *l.* 10. *& seq. ff. de vacat. Mun.* Nisi Major esset, puta xvi. *l.* 5. §. 2. *ff. de jur. immun.* aut saltem xii. *l.* 24. *C. de Decur.* Ubi tamen numerum corrigendum esse & mutandum in xvi. statuit Cujacius.

8. Sed ut numerus liberorum excuset à tutela, debent liberi esse *naturales*; (Adoptivi non prosunt *d. pr. I. h. t.* add. *l.* 76. *ff. de cond. & dem.*) *Legitimi*, *l.* 2. §. 3. *ff. h. t.* *Superstites* & incolumes. *l.* 2. §. 5. *ff. de vacat. mun. d. l.* 2. §. 4. *ff. h. t.*

9. Nisi tamen in acie amissi sint. *l.* 18. *ff. h. t.* junct. *l. ult. ff. de vac. mun.* *Hi enim qui pro Rep. ceciderunt, in perpetuum per gloriam vivere intelliguntur. pr. in fin. I. h. t.*

§. 1. 10. II. *Administratio Rei Fiscalis*, §. 1. *I. h. t.* vel etiam Rei privatae Principis. *l.* 41. *ff. h. t.* Qua ratione etiam excusantur Exactores Tributorum. *l.* 10. *C. h. t.* Coloni Patrimoniales *l. ult. C. qui dar. tut.* Omnesque quibus Princeps curam alicujus rei injunxit. *l.* 22. §. 1. *l.* 10 *ff. h. t.*

§. 2. 11. III. *Absentia Reip. causa* §. 2. *I. h. t. l.* 41. §. 2. *ff. eod.* v. *l.* 32. *l.* 38. *ff. ex quib. caus. maj.*

12. Sed Absentia haec ita excusat, ut si quis jam sit tutor, & abesse coeperit, excusetur quamdiu abest. Si autem absens ad novam tutelam vocetur, reversus anni habeat vacationem *d.* §. 2. *l.* 10. *pr. &* §. 2. *l.* 45. *ff. h. t.*

§. 3. 13. IV. *Potestas* major. §. 3. *I. h. t.* quam non habent Ædiles. *l.* 17. §. 4. *ff. h. t.* Habent tamen οἱ στρατηγοὶ τῶν πόλεων i. e. Magistratus civitatum. *l.* 6. §. 16. *add. l.* 15. §. 9. *ff. eod.*

14. Qui

14. Qui vero jam ſe miscuerunt adminiſtrationi, excuſare ſe propter poteſtatem poſtea adeptam non poſſunt. *d.* §. 3. *I. h. t. l.* 17. §. 5. *ff. eod.*

15. V. *Tria onera tutelae vel curae non affectatae.* §. 5. *I. h. t.* neque tenuiſſimae; *l.* 15. *f.* 15. *ff. h. t.* Quae & excuſant, licet in ejusdem patrisfam. domo ſint, dummodo ſpectent ad periculum patris. *l.* 4. §. *ult. l.* 5. *ff. h. t.* §. 5.

16. Non tamen numerus pupillorum, ſed ſeparatio Patrimoniorum *l.* 3. *ff. h. t.* & difficultas rationum reddendarum, conſideranda. *l.* 31. §. *ult. ff. eod.* Unde & una Tutela ſufficit, ſi diffuſa ſit. *d.* §. *ult.*

17. VI. *Paupertas.* §. 6. *I. h. t. l.* 7. *l. ult.* §. 6.
l. 40. §. 1. *h. t.* Si ſcil. tanta ſit, ut quotidiana opera victum quis quaerere cogatur, & tutelae gerendae impar ſit. *dd. ll.*

18. VII. *Adverſa valetudo*; propter quam ne §. 7.
ſuis quidem negotiis quis ſupereſſe poteſt. §. 7. *I. h. t. l.* 10. *in f. l.* 40. *l. pen.* §. *ult. ff. h. t. l. un. C. qui morb.*

19. VIII. *Imperitia literarum.* §. 8. *I. h. t.* §. 8.
l. 3. §. 2. *ff. de accuſ. l.* 21. *l.* 30. *C. de teſtam.* Propter difficultatem conficiendarum & reddendarum rationum. Quod ſi ergo modica ſit tutela, haec excuſatio non eſt recipienda; ita accip. *l.* 6. §. *ult. ff. h. t.*

20. IX. *Major aetas; ſcil. annorum* LXX. quos §. 13.
impleviſſe oportet. §. 13. *I. h. t. l.* 2. *ff. h. t. l.* 3. *ff. de jur. immun.* Et ita numeris in *l. ult. C. qui aetat. vel Prof.* (ut ſcil. pro LV. legamus LXX.) reſtituendis; Uti ex ipſo textu apparet.

21. X. *Profeſſio Artium Liberalium* §. 15. *I. h.* §. 15.
t. V. *l.* 6. §. 1. *& ſeqq. ff. h. t. l.* 6. *C. de Prof.*

Prof. Quia Juventutem informantes, utilitati publicae inserviunt, aliisque rebus vacare nequeunt.

22. Dummodo I. has artes exerceant in Patria. *d.* §. 15. *l.* 6. §. 9. II. *I. h. t.* II. Sint intra numerum. *l.* 6. §. 2. *& seq. ff. h. t.* & III. bene seduloque munere suo fungantur. *l.* 2. *l.* 8. *C. de Prof. l.* 6. §. 6. *ff. h. t. l.* II. §. 3. *ff. de mun. & bon.*

§. 18. 23. XI. *Tutela ante gesta; quae excusat à Cura.* §. 18. *I. h. t. l.* 20. *C. h. t.* Exceptio est in liberto, quem Patronus liberis suis tutorem curatoremque dedit. *l.* 5. *C. h. t.* v. *l.* 14. §. 3. *l.* 24. *ff. h. t.*

24. Sunt etiam quidam, qui excusatione non indigent, cum ne quidem volentes tutores vel curatores esse possint.

§. 4. 9. 25. Quales sunt, Qui litem cum pupillis
11. 12. habent super omnibus bonis vel maxima bono-
13. 14. rum parte §. 4. *I. h. t.* junct. *l.* 20. *l.* 21. *ff. eod.*
19. Inimici Capitales, si reconcialitio non intervenerit §. 9. 11. 12. *I. h. t. l.* 6. §. 17. *ff. eod. l.* 3. §. 12. *ff. de susp. tut.* Minores XXV. annis. §. 13. *I. h. t.* Milites §. 14. *I. h. t. l.* 4. *C. qui dar. tut.* Mariti §. 19. *I. h. t.* Luminibus capti, surdi, muti, furiosi, nec non perpetua valetudine tenti. *l. un. C. qui morb. se excus.* Qui omnes improprie se excusare dicuntur.

§. 20. 26. Qui autem se excusare volunt, falsis allegationibus uti non debent: Caeteroquin non tantum non liberantur onere tutelae. §. 20. *I. h. t. l.* 1. *l. ult. C. si tut. fals. alleg.* sed & periculum administrationis, ex eo tempore, ex quo dati sunt, ad eos pertinet *dd. ll.*

§. 17. 27. *Modus* excusandi in eo est. I. Ut quis se excuset à tota tutela, non pro parte patrimonii,

nii. §. 17. *I. h. t. l.* 21. §. 2. *ff. h. t.* ubi & exceptio.

28. II. Ut si plures habeat excusationes, omnibus quidem uti possit, §. 16. *I. h. t. l.* 21. §. 1. *h. t.* (Est enim Excusatio species exceptionis, & proinde defensionis. v. *l.* 5. *l.* 8. *ff. de except. l.* 43. *ff. de R. J.*) omnes tamen statim nominare necesse habeat *l.* 13. §. 8. *ff. h. t.* §. 16.

29. III. Ut à datione seu nominatione non statim appellet, quod ante constitutionem D. Marci licebat, sed demum à rejectione causae. *d.* §. 16. *l.* 1. §. 1. *ff. quand. appell.*

30. *Tempus* excusationi proponendae constitutum est quinquaginta dierum continuorum *d.* §. 16. *l.* 13. §. 1. *& seq. ff. h. t.* peragendo verò negotio quatuor mensium. *l.* 38. *ff. eod.*

31. Qui quatuor menses currunt à die nominationis, si statim sciverint se nominatos esse *d. l.* 38. caeteroquin haud dubie, quemadmodum & L. Dies, ex quo cognoverint se tutores vel curatores datos esse, i. e. ex tempore notitiae. *d.* §. 16. *I. h. t.*

32. Haec vera sunt si tutor datus habitet *intra centesimum lapidem* i. e. Miliare, *ab eo loco ubi tutores dati sunt.* Si enim ultra centesimum lapidem habitet, singulis diebus absolvet iter xx. Milliarium, i. e. x. circiter horarum, & insuper habebit xxx. dies; Qui tamen sic debent computari, ne minus sint quam L. dies. *d.* §. 16. *I. h. t. l.* 13. §. 1. *& seqq. ff. h. t. l.* 3. *ff. de V. S.*

33. *Excusare* autem se possunt omnes *cujuscunque generis sint, id est qualitercunque dati fuerint tutores*, sive Testamento, sive à Lege, sive à Magistratu. *d.* §. 16. *I. h. t. l.* 3. §. 8. *ff. de Legit. Tut. l.* 1. *C. eod. l.* 9. *C. qui dar. tut.*

Tit. XXVI.

De Suspectis Tutoribus vel Curatoribus.

§. 5. 12. I. t. 1. *Suspectus est qui non ex fide tutelam gerit.* §. 5. *I. h. t. & qui moribus talis est, ut sit suspectus* §. 12. *I. h. t.*

2. Non tantum enim qui fraudulenter, sed & qui negligenter, neque ea solicitudine qua oportet, tutelam gerit, suspectus est. *l.* 3. §. 5. *ff. junct.* §. *ult. I. h. t. l.* 5. *C. eod.*

3. Sola autem paupertas, neminem, si modo fidelis & diligens est, suspectum facit. *d.* §. *ult. d. l.* 5.

4. Potest tamen ei curator adjungi si substantia pupilli periclitetur *l.* 6. *C. h. t.* aut removeri ex eo capite, quod non satisdet. *l.* 2. *C. qui sat. non ded.*

pr. 5. *Suspecti crimen* autem i. e. accusatio *l.* 7. *ff. de accus. ex Lege* XII. *Tab. descendit. pr. I. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. eod.*

§. 1. 6. Jus removendi tutores suspectos, & de iis cognoscendi, datum est Romae Praetori, in Provinciis Praesidi, & Legato Proconsulis §. 1. *I. h. t.* Vi ordinariae Jurisdictionis. *l.* 1. §. 3. 4. *l.* 4. *ff. de off. ejus cui mand. est jurisd.*

§. 2. 7. Omnes tutores tanquam suspecti accusari possunt §. 2. *I. h. t. l.* 1. §. 5. *ff. h. t.* Legitimis tamen potius Curator adjungendus est. *l.* 9. *ff. h. t.* Famaeque Parentis & Patroni semper parcendum. *d.* §. 2. *l.* 5. §. 1. *l.* 9. *ff. de obseq. par. & patr. praest.*

§. 3. 8. Suspectos accusare possunt omnes, etiam mulieres; quod hic in favorem pupilli receptum,

ceptum. §. 3. *I. h. t.* Cum caeteroquin mulieres ad accusandum non admittantur. *l.* 1. 2. *ff. de accus.*

9. *Impuberes* tamen *non possunt tutores suos suspectos postulare* §. 4. *I. h. t. l.* 7. *pr. ff. h. t.* quia non est tantum eorum animi judicium, ut perpendere possint, an quid fraudulenter, an quid segniter geratur? quod perpendi oportet. *l.* 5. *C. h. t.* Sufficit etiam alios admitti, ipsumque Praetorem ex officio eos repellere posse. *l.* 3. §. 1. *in. f.* §. 4. *ff. h. t.* §. 4.

10. *Puberes* autem *curatores suos, ex consilio necessariorum, suspectos possunt arguere. d.* §. 4. *d. l.* 7. *pr.* quia eorum jam majus est animi judicium.

11. Effectus accusationis est, I. quod accusato *administratio interdicatur, quoad finiatur cognitio.* §. 7. *I. h. t. l.* 7. *C. eod.* §. 7.

12. II. Quod si tutor ideo accusatus sit, quia *copiam sui non facit. ut alimenta pupillo decernantur,* (quae decernuntur à Praetore pro quantitate patrimonii pupilli, quam tutor profiteri debet *l.* 3. *ff. ubi pup. educ. deb.*) interim *pupillus in possessionem bonorum ejus mittatur, & quae mora deteriora futura sunt,* distrahantur. §. 9. *I. h. t. l.* 3. §. 14. *l.* 7. §. 2. *ff. h. t.* Cum aliis creditoribus prima missio custodiam tantum concedat. *l.* 12. *ff. quib. ex caus. in poss.* §. 9.

13. III. Quod si suspectus reperiatur, removeatur. Quae remotio fit vel simpliciter, vel ita ut simul poena infamiae, vel corporalis infligatur.

14. *Famosus fit remotus ob dolum* vel latam culpam (quae pro dolo habetur, *l.* 226. *de V. S.* §. 6.

V. S. l. 8. §. 3. *de prec. l.* 1. §. 5 *ff. de O. & A. l.* 32. *ff. depos.* etiam in famosis. *l.* 11. §. *fin. ff. de his qui not. infam.* nec non in hac ipsa materia *l.* 7. §. 1. *ff. h. t.* licet non semper in criminalibus *l.* 7. *ff. ad L. Corn. de Sicar.*) non vero *ob culpam* levem. §. 6. *I. h. t.*

§. 10. 15. Poena corporalis locum habet. I. Si tutor *per mendacium negat, propter inopiam, alimenta posse decerni.* Quo casu *non* tantum, *tanquam* suspectus, removeri potest, *sed* etiam poena corporali puniendus, ad Praefectum Urbi remittendus est. §. 10. *I. h. t.* ita accip. *l.* 3. §. 15. *ff. h. t.*

16. II. Si quis *data pecunia ministerium* (vel corruptis *ministeriis* i. e. ministris Praetoris, uti legitur in *d. l.* 3. §. 15.) *tutelae acquisiverit, vel redemerit. d.* §. 10. *I. h. t.*

§. 11. 17. III. *Si libertus tutelam filiorum vel nepotum Patroni sui, fraudulenter gessisse probetur.* §. 11. *I. h. t. l.* 2. *ff. eod.*

§. 8. 18. Si vero tutor vel Curator ante sententiam decesserit, *extinguitur suspecti cognitio.* §. 8. *I. h. t.* Idem est si & aliis modis tutela finita sit. *l. pen. l.* 1. *C. eod.* Accusatione enim suspecti id tantum agitur, ut tutor removeatur, cum autem aliter remotus est, ut tutelae judicio agi possit, cessat suspecti accusatio. *l.* 3. §. 6. *ff. h. t.*

LIB. II. TIT. I.

De Rerum Divisione, & acquirendo ipsarum Dominio.

1. SEquitur de *Rebus pr. I. h. t.* Quod secundum Juris objectum vocari solet. *pr. h. t.*

2. *Rei* verbum generale est *l. 1. in f. ff. de reb. cred.* sed hic significat quicquid est extra *Personas & Actiones.*

3. *Res* autem vel sunt *in Patrimonio, vel extra Patrimonium. pr. I. h. t.*

4. *Res* quae in *Patrimonio* sive in bonis sunt, *sunt omnes quae vel per actionem peti, vel per exceptionem retineri possunt. l. 52. ff. de A. R. D.* Proinde & Obligationes, *l. 49. ff. de V. S.* Servitutes *l. 5. §. 9. ff. de nov. op. nunc.* aliaque incorporalia.

5. Tertium genus rerum, lex *1. ff. de Usu & Usufr. Legat.* non probat; de jure enim constituendo, non constituto ibi agitur.

6. Divisio illa prima per aliam explicatur, quod scil. *Res* sint vel *Communes*, vel *Publicae*, vel *Universitatis*, vel *Nullius*, vel *Singulorum. d. pr. I. h. t.*

7. *Res Communes sunt, quae quoad proprietatem nullius sunt, quoad usum omnium hominum. l. 14. ff. de A. R. D.* Uti *aër, aqua profluens, mare, & per hoc littora maris. §. 1. 5. I. h. t.* *§. 1. 5.*

8. Mare enim cum occupari non possit, in nullius etiam Dominium redigi potest. arg. *l. 1. §. 1. ff. de acq. vel am poss.* Nisi forte exigua sui portione in fundum privatum admissi; ita cap. *l. 14. ff. de injur.* aut jactis in mare molibus. *l. 2. §. 8. ff. ne quid in loc. publ.*

 9. Est

§. 3. 9. *Est autem Littus maris, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit.* §. 3. *I. h. t. l.* 96. *l.* 112. *ff. de V. S.*

§. 2. 4. 10. *Res Publicae sunt, quae quoad proprietatem sunt alicujus Populi vel privati, quoad usum omnium eorum, qui sunt de illo Populo:* Uti flumina perennia, portus, ripae. §. 2. §. 4. *I. h. t.*

§. 5. 11. Quae à *Rebus Communibus* omnino sunt diversae; licet generaliter hoc vocabulo accepto, *Res communes* etiam *Publicae* vocari possint, & aliquando vocentur §. 5. *I. h. t. l.* 14. *ff. de A. R. D.*

12. Quod vel maxime ex eo apparet, quia ripae etiam sunt Publicae, cum tamen proprietas eorum sit, qui proxima habent prædia. *d.* §. 4. *I. h. t. l.* 30. §. 1. *ff. de A. R. D.*

13. Est autem *Ripa, id quod flumen continet cum est plenissimum, naturalem sui cursus rigorem tenens. l.* 1. §. 5. *l.* 3. §. 1. *ff. de flum.* Neque solum labrum intelligimus, sed omne id, unde à plano incipit vergere ad flumen. *l.* 3. §. 2. *ff. de flum.*

14. *Portus* est *conclusus locus in mari aut flumine, quo importantur merces & inde exportantur. l.* 59. *ff. de V. S.*

15. Sic *Statio locus est, ubicunque naves tutò stare possunt. l.* 1. §. 13. *ff. de flum.* Quae, si conclusa atque munita est, â portu non differt. *d. l.* 59.

§. 6. 16. *Res Universitatis* sunt quae quoad *proprietatem sunt Universitatis, vel Collegii Corporisve liciti, quoad usum omnium eorum qui sunt de Universitate.* Uti *theatra, stadia, & his similia* §. 6. *I. h. t.*

17. *Universitas*, seu *Collegium* est *Corpus homi-*

hominum, quod neque Libera Refp. eft, neque familia. Ad quod conftituendum ad minimum tres requiruntur *l.* 85. *ff. de V. S.* confervandum unus fufficit. *l.* 7. §. 1. *ff. quod cujusque Univerf. nom.*

18. *Res Nullius* dicuntur variis modis I. *Cenfura.* §. 7. *I. h. t.* II. *Facto.* §. 17. & 46. *I. h. t.* III. *Natura.* §. 12. & 22. *I. h. t.* IV. *Tempore* §. 39. *I. h. t.* V. *Cafu. l.* 1. *ff. de Rer. Div.*

19. Quae *Cenfura nullius* dicuntur, funt ita nullius, ut non poffint fieri alicujus, unde & *Divini Juris* dicuntur. *l.* 1. *ff. de R. D.* §. 7. *I. h. t.* Quales funt *Res Sacrae*, *Religiofae*, & *Sanctae. d. l.* 1. *d.* §. 7. §. 7.

20. *Sacrae res funt, quae rite per Pontifices Deo confecratae funt, veluti Ædes Sacræ & Donaria, quae rite ad minifterium Dei dedicata funt.* §. 8. *I. h. t. l.* 6. §. 3. *l.* 9. *ff. de R. D.* §. 8.

21. Quae alienari non poffunt *d.* §. 8. Nifi I. Redimendorum captivorum gratia. *d.* §. 8. II. Pauperum alendorum. *l.* 21. *C. de SS. Ecclef.* & III. Debitorum Ecclefiae folvendorum gratia, in cafu neceffitas. *Nov.* 120. *c.* 10.

22. *Locus Religiofus* eft *Sepulchrum. Religiofum enim locum unusquisque fua voluntate facit, dum mortuum infert in locum fuum:* §. 9. *I. h. t.* §. 9.

23. Locus ergo Religiofus non fit confecratione, aut verbis folennibus. *l.* 2. §. 5. *ff. de relig.* Neque Cenotaphium locus religiofus eft, licet quidem diffenferint. *l.* 6. §. *ult. l.* 7. *ff. de R. D. l.* 42. *ff. de religiof.*

24. Totum tamen Cadaver inferri non eft neceffe; fufficit fi caput illatum fit. *l.* 44. *ff. de relig.*

25. Haec autem ita vera funt, fi quis mortuum inferat in locum fuum.

26. Si enim locus alienus eſt, requiritur conſenſus Domini, vel ejus ratihabitio *d.* §. 9. *I. h. t. l.* 60. *ff. de R. J.* Imo licet uſusfructus tantum alienus ſit, conſenſus uſufructuarii neceſſarius eſt. *d.* §. 8.

27. Si tamen in alienum locum mortuus illatus ſit, Domino propria auctoritate non licet cadaver effodere. *l. 8. ff. de relig.* Sed *actionem in factum* contra inferentem habet, ad hoc ut cadaver tollat, vel loci pretium praeſtet. *l. 7. pr. ff. eod.*

§. 10. 28. *Res Sanctae ſunt, quae Sanctione quadam, adverſus violationem hominum, munitae ſunt. Veluti muri & portae civitatis.* §. 10. *I. h. t. l. 8. pr. ff. de R. D.*

29. Poena enim capitis conſtituta eſt in eos, qui aliquid in muros deliquerint. *d.* §. 10. *l. ult. ff. de R. D.*

30. Quod & verum eſt in vallo in caſtris. *l.* 3. §. 17. *ff. de re milit.*

31. Et non tantum quoad muros Urbis Romae, ſed & Municipiorum locum habet *l.* 8. §. 2. *ff. de R. D.* add. *l. fin. C. de temp. in int. reſtit. verb. Ex differentia locorum &c.*

32. *Res Singulorum ſint, quae ſunt in bonis vel Patrimonio.*

33. Sunt autem res noſtræ duplici jure, *Jure* ſcil. *In re*, & *Ad rem.* *c.* 8. *de conceſſ. praeb. c.* 40. *de praeb. in* 6.

34. *Jus In re eſt, quo res nobis obligata eſt.* Quod producit actionem in rem, contra omnem ordinario rei poſſeſſorem. *l.* 25. *pr. ff. de O. & A.*

35. *Juris in re* conſtitui poſſunt *ſpecies quinque.* 1. *Dominium* §. 4. *I. de uſufr. l.* 23. *ff. de R. V. l.* 39. *ff. de damn. infect. l.* 8. §. 1. *C. de*

prae-

praeſcr. 30. *vel* 40. *ann.* Et *Jus dominio proximum*, Jus ſcil. Emphyteuſeos, & Superficiei. *l.* 1. §. 1. *ff. ſi ager vectig. eſſe dicet. l.* 1. 2. 3. *C. de jur. emph. l.* 12. *C. de fund. patrim. l.* 1. §. 1. *ff. de ſuperfic.* junct. *l.* 73. §. 1. *l.* 74. *l.* 75. *ff. de R. V. l.* 19. *pr. ff. de damn. infect.* Quod vulgo *Dominium utile* vocari ſolet.

II. *Hereditas. l.* 9. & 19. *pr. ff. de hered. pet. l.* 1. §. *f. ff. ſi quadr. paup. fec. dic. l.* 6. *ff. de relig.*

III. *Servitus.* §. 2. *I. de Act. l.* 13. §. 1. *l.* 19. *ff. de damn. inf. l.* 30. *ff. de noxal. act.*

IV. *Pignus. d. l.* 30. *ff. de noxal. act. d. l.* 19. *ff. de damn. infect.*

V. *Poſſeſſio.* §. 3. 4. *I. de Interdict. l.* 2. *ff. uti poſſidet. l.* 3. §. 12. *ff. ad exhib.* junct. *l.* 1. *ff. eod. l.* 5. §. 1. *ff. ad L. Jul. de vi publ.*

36. *Jus dotis* neceſſe non eſt ſeparatam facere ſpeciem *Juris in re*, cum maritus conſtante matrimonio dotis ſit Dominus. *pr. I. quib. alien. lic. l.* 13. §. 2. *ff. de fund. dot. l.* 7. §. 3. *ff. de jur. dot. l.* 9. *C. d. R. V.* §. 40. *I. h. t.*

37. *Jus ad rem* (ſcil. dandam, faciendam, vel praeſtandam. v. *l.* 3. *ff. de O. & A.*) eſt, *quo perſona nobis obligata eſt.* Quod producit *Actionem in perſonam*, adverſus obligatum, non alium. *d. l.* 25. *ff. de O. & A.* Vocaturque uno nomine *Obligatio.*

38. *Modi acquirendi* alii ſunt *Juris Gentium*, §. 11. alii *Juris Civilis.* §. 11. *I. h. t.*

39. *Modi acquirendi Juris Civilis* ſunt vel *Univerſales*, vel *Singulares.* §. *ult. I. per quas perſon. cuique acq.*

40. *Univerſales* ſunt potiſſimum quatuor. I. *Hereditatis acquiſitio, ex Teſtamento, vel ab*

Intestato. II. *Bonorum possessio.* III. *Arrogatio.* IV. *Additio bonorum libertatum conservandarum gratia.* d. §. *ult.*

41. *Singulares* similiter sunt quatuor. I. *Usucapio.* II. *Donatio.* III. *Legatum*, & IV. *Fideicommissum Singulare.*

42. *Modi* acquirendi *Juris Gentium* proponuntur. h. t. sex. I. *Occupatio.* §. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 39. 46. *I. h. t.*

II. *Accessio.* §. 19. 20. 21. 22. 23. 26. 29. 30. 31. 32. 33. *I. h. t.*

III. *Specificatio.* §. 25. *I. h. t.*

IV. *Confusio.* §. 27. *I. h. t.*

V. *Fructuum perceptio.* §. 35. *I. h. t.*

VI. *Traditio.* §. 40. & *seqq. I. h. t.*

43. Qui licet ad pauciores & quidem maxime commode ad duos, *Apprehensionem & Vim rei nostrae seu Accessionem* revocari possint, satius tamen est, sequi enumerationem & ordinem Imperatoris.

44. *Occupatio est apprehensio rerum quae nullius sunt, cum animo sibi habendi. l.* 3. §. 3. *ff. de acq. vel am. poss. l.* 3. *ff. de A. R. D.*

45. Per *res nullius* hic intelliguntur istæ, quæ *nullius sunt natura.* §. 12. & 22. *I. h. t. facto.* §. 17. & 46. *I. h. t.* & *tempore.* §. 39. *I. h. t.* non aliae.

46. Species Occupationes suat I. *Venatio.* II. *Occupatio in bello.* III. *Inventio.*

47. *Venatio* iterum est I. *Venatio in specie* sic dicta II. *Aucupium.* III. *Piscatio.*

§. 12. 48. *Feræ igitur bestiae & volucres & pisces, & omnia animalia, quae mari coelo & terra nascuntur, simul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est,*

eſt, id naturali ratione occupanti conceditur. §. 12. *I. h. t. l.* 1. §. 1. *ff. de A. R. D.*

49. Non diſtinguitur, an in ſuo fundo quis capiat, an alieno? *d.* §. 12. dummodo ferae non ſint in vivariis, vel piſces in piſcinis. *l.* 3. §. 14. *ff. de acq. vel an. poſſ.*

50. Dominus tamen fundi alieni prohibere poteſt, ne quis ingrediatur. *l.* 16. *ff. de S. P. R.* Et ſi quis contra fecerit, habet contra eum actionem injuriarum. *l.* 13. §. *ult. ff. de injur.*

51. Vulneratio autem animalis non ſufficit, ſed occupatio requiritur, ſive manu fiat, ſive inſtrumento. §. 13. *I. h. t. l.* 55. *ff. de A. R. D.* §. 13.

52. Uti neque ſemel occupaſſe ſufficit, ſi iterum evaſerit, & difficilis ſit ejus perſecutio. *d.* §. 12. *circ. fin. l.* 3. §. 2. *ff. de A. R. D.*

53. Occupare vero ita tantum licet feras beſtias.

54. Manſuefactas non aliter, quam ſi animum redeundi depoſuerint. §. 15. *I. h. t.* §. 15.

55. Manſueta animalia, cum plerumque ſint in Domino, occupare non licet; & ſi quis occupaverit lucrandi animo, furtum committit; uti de gallinis loquitur Imp. in §. 16. *I. h. t. l.* 5. §. 6. *l.* 44. *ff. de A. R. D.* §. 16.

56. *Occupatio bellica* eſt, *cum quis occaſione belli quid capit ab hoſtibus.*

57. *Quae enim ex hoſtibus capimus, Jure Gentium, ſtatim noſtra fiunt.* §. 17. *I. h. t. l.* 5. §. *ult. l.* 7. *pr. ff. de A. R. D.* Sive mobilia ſint, ſive immobilia. §. 17.

58. Res hoſtium enim nobis loco rerum nullius ſunt. *l.* 1. §. 1. *ff. de acq. vel am. poſſ.*

59. Et hinc, ſi quidem extra actum belli publicum ſinguli quid capiunt, ſibi capiunt.

60. Si

60. Si vero in ministerio & actu belli publico; quia tunc tanquam ministri capiunt; arg. *l.* 53. *ff. de A.R.D. l.* 1. §. 20. *ff. de acq. vel. am. poss.* ei acquirunt cujus auspiciis bellum geritur.

61. Unde praeda & ager ex hostibus captus publicantur, & qui praedam sine consensu publico surripiunt, peculatus rei sunt. *l. pen. ff. ad L. Jul. pec. l.* 20. §. 1. *ff. de capt.*

62. Quae species occupationis omnino justa est, si modo bellum justum sit.

63. Est autem tale hoc hoc loco & jure nostro, quod nobis Populus aliquis liber, vel nos isti rite decrevimus & indiximus. *l.* 24. *ff. de capt. & postl. rev. l.* 118. *ff. de V. S.*

64. Subditorum enim, An vere bellum justum sit? non est inquirere; Cum hoc sit permittendum conscientiae ejus, cujus auspiciis bellum geritur.

65. *Inventio est apprehensio rerum quae nullius sunt, vel alicujus esse desierunt.*

§. 18. 66. Per res quas *nullius* esse diximus eas etiam intelligimus, quæ *tales* sunt *naturæ*, quales sunt lapilli, gemmæ, & reliqua quæ in littore maris inveniuntur §. 18. *I. h. t.* ab aliis nondum occupata. *l.* 3. *ff. de R. D. l.* 1. §. 1. *ff. de acq. vel am. poss.*

67. *Res quae Dominum habere desierunt*, sunt *Thesaurus* & *Res pro Derelicto habitae*, seu *tempore* & *facto nullius.*

68. *Thesaurus* hic *est vetus quaedam depositio pecuniae, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat. l.* 31. §. 1. *ff. de A. R. D. l. un. C. de Thesaur.*

69. Non autem indistincte *Thesaurus* cedit *Inventori.*

§. 39. 70. Si quis enim in loco suo invenerit, sive fortui-

fortuito ſive data opera, *Theſaurus* totus *Inventoris* fiet. §. 39. *I. h. t.* Dummodo tamen abſint artes magicae. *d. l. un.*

71. Et quidem ſecundum *naturalem aequitatem. d.* §. 39. tum quia nullius erat, tum quia à majoribus creditur depoſitus.

72. Neque intereſt, an proprius fundus religioſus ſit, an profanus? *d.* §. 39. dummodo in loco religioſo proprio, caſu fortuito, non data opera, inventus ſit.

73. Quod ſi locus religioſus publicus ſit, de quo agitur in *l.* 3. §. *pen. ff. de jur. fiſc.* (ubi pro *vel publicis religioſisve.* leg. *vel publicis religioſis.*) aliud juris eſt.

74. Nam ſi quis *Theſaurum* in loco alieno invenerit, ſive privato, ſive publico Caeſaris vel Fiſcali, *Theſaurus* dimidius *Inventoris* eſt, dimidius alterius. *d.* §. 39. *d. l. un.*

75. Ratio autem quare hic *Inventor* pro dimidia tantum parte fiat dominus, cum caeterae res nullius totae cedant occupanti, haec eſt; Quod *Theſauri* non vere ſint nullius, revera enim dominum habent heredem ſcil. deponentis, ſed propter incertitudinem pro talibus habeantur. Itum proinde eſt in mediam ſententiam.

76. Sed debet in alieno *Theſaurus* inventus eſſe, non data ad hoc opera, ſed fortuito. *d.* §. 39.

77. Et ſi *Inventor* partem ad Fiſcum pertinentem ſuppreſſerit, totum cum altero tanto cogitur ſolvere. *l.* 3. §. *ult. ff. de jur. fiſc.*

78. *Res pro derelicto habita eſt, quam Dominus ea mente abjecit, ut in numero rerum ſuarum eſſe nolit.* §. 46. *I. h. t.* § 46.

79. Qualis cum ſtatim deſinat eſſe in dominio, *l.* 1. *l.* 2. §. 1. *ff. pro derelict.* ce-

dit primum occupanti. *d.* §. 46. *l.* 1. *l.* 5. §. 1. *ff. pro derel.*

§. 47. 80. Sed pro derelicto non censentur habitae res, *quae in tempestate levandae navis causa ejiciuntur. Hae enim dominorum permanent, quia palam est, eas non eo animo ejici, quod quis eas habere nolit, sed quo magis cum ipsa navi maris periculum effugiat. d.* §. 47. *I. h. t. l.* 9. §. *ult. ff. de A. R. D, l.* 2. §. *f. l.* 8. *ff. ad L. Rhod. de jact.*

81. *Qua de causa si quis eas fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum committit. d.* §. 47. *l.* 43. §. 4. *& seqq.* §. *pen. ff. de furt.* Secus si animo restituendi. *d. l.* 43. §. 7. *& d.* §. *pen.*

82. Plane si jactus sit spontaneus res ejecta pro derelicto habita censetur. *d. l.* 43. §. *pen.*

83. Eadem causa est bonorum naufragorum, quae similiter Dominorum permanent. *l.* 1. *C. de naufr. Auth. Navigia. C. de furt.* neque ex iis quicquam fisco conceditur. *d. l.* 1. *C. de naufr.*

84. Sic & ea quæ de rheda currente, non intelligentibus Dominis, cadunt *d.* §. 47. aut iter facientibus excidunt in via, Dominorum permanent.

85. *Accessio est modus acquirendi, quo vi & potestate rei nostrae, aliam acquirimus.*

86. Estque vel *Naturalis*, vel *Artificialis* seu *Industrialis*, vel *Mixta*.

87. *Naturalis est, quae contingit citra factum hominis sola operante natura;* per *Foeturam* scil. & *Beneficium fluminis.*

§. 19. 88. Quicquid enim ex animalibus Dominio nostro subjectis nascitur, id nostrum est. §. 19. *I. h. t. l.* 6. *ff. de A. R. D. l.* 5. §. 2. *ff. de R. V.* ut & partus ancillarum. §. *pen. I. de jur. pers. l.*

7. C.

7. *C. de R. V.* add. *l.* 1. §. 1. *ff. de vent. inſp.*

89. *Beneficio fluminis* nobis aliquid acquiritur I. per *Alluvionem.* II. per *Vim fluminis* & *Avulſionem* III. per *Natam Inſulam.* & IV. per *Alvei Mutationem.* §. 20. 21. 22. 23. *I. h. t.*

90. *Eſt* autem *Alluvio incrementum latens.* §. 20. §. 20. *I. h. t.*

91. *Quodcunque* ergo per *Alluvionem* agro noſtro adjicitur, illud noſtrum eſt. *d.* §. 20. *I. h. t. l.* 7. §. 1. *ff. de A. R. D. l.* 1. *C. de alluv.*

92. Quod jus Alluvionis utique non eſt iniquum. arg. *d.* §. 20. *I. h. t. d. l.* 1. *C. de alluv.*

93. Sed locum tantum habet in agris *arcifiniis*, non *limitatis. l.* 16. *ff. de A. R. D. l.* 1. §. 6. *ff. de flum.*

94. Eſt autem Ager *arcifinius* cujus terminus flumen eſt, ſeu cujus fines ad flumen pertingunt. *Limitatus*, qui terminum ante flumen habet, ita ut inter terminum & flumen aliquid ſpatii intercedat.

95. Ceſſat etiam jus *Alluvionis* in lacubus & ſtagnis. *l.* 12. *ff. de A. R. D.*

96. Quod ſi vero *Vis fluminis* de tuo prædio partem detraxerit, & vicino praedio adjecerit, palam eſt eam tuam permanere. §. 21. *I. h. t. l.* 7. §. 2. *ff. h. t.* §. 21.

97. *Plane ſi longiore tempore fundo vicini tui haeſerit*, cum eoque coaluerit, (quod maxime ex eo apparet, *ſi arbores, quas ſecum traxerit, in eum fundum radices egerint*) ex eo tempore videtur vicini fundo ea pars acquiſita eſſe. *d. l.* 7. §. 2. *l.* 9. §. 2. *ff de damn. inf.*

98. *Inſula* vel *in mari naſcitur*, & quidem rarius, propter altitudinem & aeſtuum reciprocationem, vel *in flumine.*

§. 22. 99. *Insula in mari nata* nullius est, & proinde cedit primum occupanti. §. 22. *I. h. t. l. 7.* §. 3. *ff. de A. R. D.*

100. Sed *in flumine* nascitur quadrupliciter. Vel enim. I. siccum aliquid in medio flumine relinquitur. Vel II. sub flumine paulatim aliquid accrescit, ut deinceps in flumine eminere incipiat. *l.* 30. §. 2. *ff. de A. R. D.*

101. Quibus casibus, *si quidem mediam partem fluminis tenet, communis est eorum qui ab utraque parte fluminis prope ripam praedia possident; pro modo scil. latitudinis cujusque fundi, quae prope ripam sit. d.* §. 22. *I. h. t. l.* 7. §. 3. *ff. de A. R. D. l.* 30. §. 2. *l. l.* 29. *ff. eod. l.* 1. §. 6. *ff. de flum.*

102. Insula enim censetur pars esse alvei, alveus autem pars vicinorum praediorum.

103. Vel III. flumen aliqua parte divisum, deinde infra unitum agrum alicujus in insulae formam redigit. *d.* §. 22. *I. h. t.*

104. *Quo casu* ejusdem permanet is ager, cujus ante fuerat. *d.* §. 22. *I. h. t. l.* 7. §. 4. *ff. de A. R. D. l.* 30. §. 2. *ff. eod.*

105. Vel IV. limo virgultis adhaerente ita in flumine insula nascitur, ut flumini innatet; neque ad fundum alvei pertingat. *l. pen.* §. 2. *ff. de A. R. D. V. P. Mel. de Sit. Orb. L.* 1. *c.* 9. *L.* 2. *C.* 5. *Plin. L.* 8. *Ep.* 20.

106. Quo casu ejusdem juris est cujus est flumen, i. e. publica est. *d. l. pen.* §. 2.

§. 23. 107. Quod si flumen *Alveum mutat*, alveus derelictus fit eorum qui proxima habent prædia, & novus alveus iterum incipit esse publicus. §. 23. *I. h. t. l.* 7. §. 5. *ff. de A. R. D.*

108. Quod si & novum alveum flumen derelin-

relinquant, fimiliter eorum fit qui proxima habent praedia. *d.* §. 23. *d. l.* 7. §. 5.

109. Nifi tamen flumen agrum alicujus occupaverit, & cum impetu eundem deferuerit: Quo cafu ager priftino domino reftituitur. *d. l.* 7. §. 5. *in fin. l.* 30. §. 3. *l.* 38. *ff. de A. R. D.*

110. *Alia caufa eft fi cujus totus ager inundatus fuerit; Neque enim inundatio fundi fpeciem commutat:* Et proinde per inundationem Dominium ejus non amittitur. §. 24. *I. h. t. l.* 7. §. 6. *ff. de A. R. D: l.* 1. §. 9. *ff. de flum:* licet quoad poffeffionem fecus fit. *l.* 3. §. 17. *ff. de acq. poff.* §. 24.

111. Eft autem *Inundatio*, cum flumen imbribus, nivibus, vel qua alia ratione auctum, in vicinos campos ita fe effundit, ut nec ripas nec alveum fuum mutet. *l.* 1. §. 5. *ff. de flum.*

112. *Acceffio Artificialis* feu *Induftrialis* eft, *quando interveniente fola induftria factoque hominis, vi rei noftrae alia acquiritur.*

113. Ejus fpecies funt *Adjunctio*, *Specificatio* cum quis ex fua & aliena materia novam fpeciem facit, & *Confufio.*

114. *Adjunctionis* fpecies iterum funt *Intextura*, *Inclufio*, *Inaedificatio*, & *Scriptura.*

115. Quoad haec in genere hic notandum, *Acceflorium fequi fuum Principale. l.* 19. §. 13. *ff. de aur. arg. leg. l.* 23. §. 3. *ff. de R. V. c.* 42. *de R. J. in* 6. Licet Acceflorium fit pretiofius. *d. l.* 19. §. 13. Per acceffionem enim extingui videtur. §. 26. *I. h. t.*

116. *Si quis ergo alienam purpuram* (licet m. f.) *fuo veftimento intexuerit, acceffionis vice cedit veftimento. d.* §. 26. *I. h. t. l.* 7. §. 2. *ff. ad exhib.* §. 26.

117. Dominus tamen purpurae licet hoc modo dominium ejus amittat, *Actionem* habet;

 & qui-

& quidem adversus b. f. possessorem *Actionem ad exhibendum*, *l.* 23. §. 5. *ff. de R. V. l.* 7. §. 2. *ff. ad exhib. Condictionem sine causa*, *d.* §. 26. *in f.* vel etiam generalem illam *Triticariam. l.* 1. *ff. de cond. trit.*

118. Contra *m. f.* possessorem *Actionem furti* & *Condictionem furtivam. d.* §. 26. *Actionem ad exhibendum*, & *Rei vindicationem*, tanquam adversus eum qui dolo malo desiit possidere. arg. *l.* 1. *in f. l.* 2. *ff. de tign. junct. l.* 27. §. 3. *l.* 36. *pr. ff. de R. V. l.* 131. *ff. de R. J.*

§. 29. 119. Similiter cum quis *in suo solo ex aliena materia aedificaverit*, *ipse intelligitur Dominus ædificii; quia omne quod solo inaedificatur solo cedit.* §. 29. *I. h. t. l.* 7. §. 10. *ff. de A. R. D. l.* 23. §. *pen. & ult. ff. de R. V. l.* 2. *C. eod. l.* 2. *ff. de superfic. l.* 50. *ff. ad L. Aquil.*

120. *Nec tamen ideo qui materiae Dominus fuit, desinit Dominus ejus esse*: *d.* §. 29.

121. Licet ejusdem rei duo in solidum Domini esse nequeant. *l.* 5. §. *ult. ff. commod.*

122. Aliter enim aedificium tanquam Universitatem quandam, aliter materiam tanquam res singulas consideramus. v. *l.* 23. §. *ult. ff. de R. V. l.* 23. *ff. de usuc. l.* 7. §. 2. *ff. de except. rei jud.*

123. Non tamen Dominus materiæ, stante ædificio, *materiam vindicare*, *nec ad exhibendum ea de re agere potest; propter Legem* XII. *Tabb. qua cavetur, ne quis tignum alienum aedibus suis junctum eximere cogatur. d.* §. 29. Ne scil. ædificia rescindi necesse sit, neve ruina ædium deformetur publicus urbis aspectus. *l.* 2. *C. de ædif. priv.*

124. Sed *Actionem* habet ex eadem L. XII. Tab. quae vocatur *de Tigno juncto*, contra possessorem in duplum. *d.* §. 29.

125. Et

125. Et quidem in duplum ideo, quia Dominus invitus re ſua carere cogitur, contra *l.* 9. *ff. de act. rer. amot.* Ut ſcil. Domino praeſtetur id quod ejus intereſt, quod non ſolet excedere duplum. *l. un. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.*

126. Datur haec actio non tantum contra *m. f.* poſſeſſorem, à quo & diruto aedificio ipſum tignum repeti poteſt, licet jam duplum ſolutum ſit. *l.* 2. *ff. de tign. junct.* Sed & contra *b. f.* poſſeſſorem. per *d.* §. 29. *l.* 7. §. 10. *ff. h. t.* & rationem modo datam.

127. *Appellatione autem Tigni (quod* à *tegendo* dictum,) *omnis materia ſignificatur, ex qua ædificia fiunt. d.* §. 29. *l.* 1. *ff. de tign. junct. l.* 62. *ff. de V. S.*

128. *Ex diverſo, ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia domum aedificaverit*, aedificium ſimiliter ſolo cedit. §. 30. *I. h. t. l.* 7. §. 12. *ff. de A. R. D.* §. 30.

129. Sed ſi quidem *bona fide* aedificavit in alieno, materiae proprietatem non amittit. *d.* §. 30. *l.* 2. *C. de R. V.*

130. Poteſtque quamdiu in poſſeſſione eſt, ſoli Dominum petentem domum, neque tamen pretium materiae & mercedes fabrorum ſolventem, per exceptionem doli mali repellere. *d.* §. 30. *d. l.* 7. §. 12. *add. l.* 14. *ff. de condict. indeb. l.* 129. *ff. de R. J.* & ita impenſas ſervare.

131. Quod ſi autem non poſſidet, nulla ei actio jure prodita eſt, qua pretium materiae aut ſumtus conſequatur. *l.* 33. *ff. de cond. indib. l.* 14. *ff. de exc. dol. mal. l.* 48. *ff. de R. V.*

132. *Malae fidei* vero aedificator proprietatem materiae amittit, ut ne quidem ſoluto aedificio eam vindicare poſſit. *d.* §. 30. *d. l.* 7. §. 12. *l.* 53. *ff. de R. J.*

133. Niſi

133. Nisi tamen probabilem causam afferat, ob quam videatur licet sciens, non tamen animo donandi aedificasse. *l.* 2. *C. de R. V.* Si forte e. gr. aedificaverit in solo ligitioso, quem sperat sibi adjudicatum iri, vel in eo loco quem primum b. f. possedit & sperat sese usucapturum, *l.* 37. *ff. de R. V.* vel etiam in loco conducto, ut magis commode eo uti possit. *l.* 55. §. 1. *ff. locat.*

134. Et hinc extra probabilem causam *malae fidei* aedificator ne quidem impensas structurae servare potest, licet possideat; *Objici enim potest culpa, quod aedificaverit temere in eo solo, quod intelligebat alienum esse. d.* §. 30. *in fin.*

§. 33. 135. *Literae quoque licet aureae sint, perinde chartis membranisve cedunt, ac solo cedere solent ea quae inaedificantur.* §. 33. *I. h. t. l.* 9. §. 1. *ff. de A. R. D. l.* 23. §. 3. *ff. de R. V.*

§. 34. 136. Sed aliud est in pictura. §. 34. *I. h. t.* Licet enim quidam & inter eos Paulus JC. in *l.* 23. §. 3. *ff. de R. V.* per eandem rationem picturam tabulae cedere voluerit; Aliis tamen, & inter eos Gajo JC., propter dignitatem & praestantiam artis secus visus est. *l.* 9. §. 2. *ff. de A. R. D.* tabulam scil. cedere picturae.

137. Quorum sententiam Imp. expressa decisione confirmat. *d.* §. 34.

138. Utique tamen conveniens est, domino tabularum adversus eum qui pinxit, si tabulas possidet, ad consequendum pretium actionem dari. *l.* 9. §. 2. *ff. de A. R. D.*

139. Et quidem contra *m. f.* possessorem datur *Actio furti*, *Utilis in rem*, & *Condictio furtiva. d.* §. 34. *I. h. t.* contra *b. f.* possessorem vero *Actio in factum. l.* 23. §. 5. *ff. de R. V.*

140. Quod si dominus tabulae picturam possidet,

ſidet, contra pingentem (licet rei vindicationem habeat,) exceptione tutus eſt. *d. l. 9.* §. 2. *in f.*

141. *Acceſſio Mixta eſt, quae fit & natura operante, & intercedente facto hominis.* Cujus ſpecies ſunt *Plantatio, Satio,* & *Fructuum perceptio*, de qua tamen ſeparatim videbimus.

142. Si *Titius* enim *alienam plantam in ſuo ſolo poſuerit, ipſius erit. Et ex diverſo ſi Titius ſuam plantam in Maevii ſolo poſuerit, Maevii planta erit; ſi modo utroque caſu radices egerit.* §. 31. *I. h. t. l. 7.* §. *ult. ff. de A. R. D.* Tum enim non videtur ſeparatum amplius à ſolo corpus eſſe. *l.* 40. *ff. de act. emt.* §. 31.

143. Quod ſi arbor prope confinium poſita ſit, & in vicini fundum etiam radices egerit, communis eſt *pro diviſo*, i. e. regione cujusque praedii. *d.* §. 31. *l.* 8. *ff. de A. R. D.* Sed eruta communis eſt *pro indiviſo. l.* 19. *ff. comm. div. in d. l.* 8. §. 1.

144. Niſi forte arbor in vicini fundum radices tantum egerit minores, quo caſu arbor ejus eſt, in cujus fundo origo ejus fuerit, ita accip. *l.* 6. §. 2. *in f. ff. arb. furt. caeſ.*

145. *Qua ratione* autem *plantae quae terrae coaleſcunt loco cedunt, eadem ratione frumenta quoque quae ſata ſunt ſolo cedere intelliguntur.* §. 32. *I. h. t. l. 9. pr. ff. de A. R. D.* §. 32.

146. Quae actiones verò hoc & ſuperiori caſu locum habeant, ex ante dictis facile intelligitur.

147. *Specificatio eſt modus acquirendi juris gentium, cum quis ex aliena materia ſuo nomine l. 7.* §. *7. ff. de A. R. D. l.* 25. *l.* 27. §. 1. *eod.* & *bona fide l.* 12. §. 3. *ad exhib. novam ſpeciem facit.* §. 25. *I. h. t.* §. 25.

148. Non tamen nova ſpecies indiſtincte fit ſpecificantis. Cum enim Sabiniani & Proculejani, de quibus v. *l.* 2. §. *ult. ff. de O. I.* hac ſuper re diſſenſiſſent, *d.* §. 25. Imp. noſter mediam elegit ſententiam.

149. Ut *ſi nova ſpecies ad priorem & rudem materiam reduci poſſit, is Dominus ſit ſpeciei qui & dominus fuit materiae.* Materia enim potenter manet. *l.* 24. *ff. de A. R. D. l.* 78. §. 4. *ff. de legat.* 3.

150. *Si vero non poſſit reduci, is potius ſit dominus qui fecerit.* Quia materia extingui videtur. *l.* 26. *l.* 27. §. 1. *ff. de A. R. D.* add. *l.* 9. §. 3. *ff. ad exhib.*

151. Quo caſu tamen domino materiae, contra ſpecificantem competit *Actio in factum* ad conſequendum pretium materiae. arg. *l.* 23. §. 5. *de R. V.*

152. Quod ſi vero *b. f.* nova ſpecies facta ſit, quae ad priſtinam materiam reduci poſſit, & dominus materiae eam repetat, ſpecificanti exceptio doli dabitur, uſque dum pretium operae ſolvatur arg. *l.* 23. §. 4. *ff. de R. V.* Sin *mala fide* ipſi objici poterit, quare temere fecerit. arg. §. 31. *I. h. t.*

153. Inter exempla autem *d.* §. 25. relata minus accurate memoratur *frumenti excuſſio ex ſpicis.* Cum enim grana, quae ſpicis continentur, perfectam habeant ſuam ſpeciem, qui excuſſit ſpicas non novam ſpeciem facit, ſed eam quae eſt detegit. Uti recte ſubjicitur in *l.* 7. §. 7. *ff. de A. R. D.*

§. 27. 154. *Confuſio* eſt *modus acquirendi, cum diverſorum dominorum res liquidae, caſu fortuito, ita miſcentur, ut ſeparari nequeant.* §. 27. *I. h. t. l.* 7. §. 9. *ff. de A. R. D.*

155. *Si*

155. *Si enim voluntate dominorum confuſae ſint, totum id corpus quod ex confuſione fit, utriusque commune eſt*, pro rata ſcil. & bonitate ejus materiae quae cujusque ante confuſionem fuit *l.* 3. §. *ult. l.* 4. *ff. de R. V.* Propter mutuum Dominorum conſenſum.

156. Si vero voluntate unius confundantur, ſimiliter res confuſae, ſi quidem ejusdem generis ſunt communes fiunt; ſi vero diverſi generis, & ſeparari nequeunt, fiunt ſpecificantis. *l.* 5. §. 1. *ff. de R. V.*

157. Sed ſi *fortuitu & non voluntate dominorum confuſae fuerint, vel ejusdem generis materiae liquidae, vel diverſae*, ſi modo ſeparari non poſſint, ſimpliciter fiunt communes. *d.* §. 27. *I. h. t. l.* 7. §. 9. *ff. de A. R. D. l.* 5. §. 1. *ff. de R. V.* Qui caſus huc proprie pertinet.

158. Quod ſi *commixtio* fiat, (quae proprie rerum aridarum eſt & earum quarum corpora diſcreta manent & ſingula ſuam ſpeciem retinent) ſiquidem mutuo dominorum conſenſu res commixtae, e. gr. frumentum ſimiliter commune erit, §. 28. *I. h. t.* §. 28.

159. Si vero voluntate unius vel caſu fortuito, frumentum e. gr. non fit commune, *quia ſingula corpora in ſua ſubſtantia durant. d.* §. 28. Et proinde quilibet dominus ſuum frumentum per actionem in rem vindicare poteſt. *l.* 5. *pr. ff. de R. V.*

160. Plane quoad effectum actionum non multum intereſt, an *Confuſio* fiat? an *Commixtio*? *v. l.* 3. §. *ult. l.* 4. *ff. de R. V. Confuſioque* ac *Commixtio* promiſcue ſaepenumero de rebus aridis & liquidis accipiuntur. *l.* 7. §. 8. *ff. de A. R. D. l.* 3. §. *ult. l.* 5. *pr. ff. de R. V.*

§. 35. 161. *Fructuum perceptio* est *modus acquirendi cum quis ex re aliena, quam bona fide & ex justa causa possidet, fructus percepit.* §. 35. *I. h. t.*

162. *Fructus est, quicquid res ad usum nostrum profert, vel occasione ejus percipitur. l. 59. §. 1. ff. de usufr.*

163. Et hinc fructus sunt vel *Naturales* vel *Civiles. d. l. 59. §. 1. de usufr. l. 29. ff. de hered. pet. l. 62. de R. V. l. 121. ff. de V. S.*

164. Fructus *Naturales*, subdividi possunt in *Naturales tantum*, & *Industriales.* arg. *l. 45. de usur.*

165. Deinde fructus sunt vel *Pendentes l. 44. ff. de R. V. l. 12. §. 5. ff. de usufr.* seu *percipiendi*, vel *Percepti*; & hi rursus vel *Extantes l. 22. C. de R. V.* vel *Consumti.*

166. Ut ergo quis fructus ex re aliena perceptos suos faciat, debet I. rem alienam *possidere bona fide.* Quae est *illaesa conscientia rei alienae*; sive crediderit eum à quo rem accepit dominum fuisse, sive putarit eum alienandi potestatem habuisse. *l. 109. ff. de V. S. l. ult. ff. pro emt. l. 13. §. 1. & seqq. ff. de public. in rem act. l. 27. ff. de cont. emt.* & continuo adesse debet *l. 23. §. 1. ff. de A. R. D.*

167. II. *Ex justa causa*, i. e. titulo ad transferendum dominium habili, e. gr. emtionis, permutationis, donationis, vel simili. *d.* §. 35. *I. h. t.* §. 40. *I. h. t.*

168. III. *Debet ex ea re fructus percepisse. d.* §. 35. *l. 48. pr. ff. de A. R. D.*

169. *Percepisse* autem hic b. f. possessor dicitur, simul atque fructus à re qua tenebantur quovis modo separati sunt. *l. 78. ff. de R. V. l. 13. ff. quib. mod. ususfr. am. l. 25. §. 1. ff. de usur.*

170.

170. Fructus autem *perceptos* b. f. poſſeſſor ſuos facit *omnes. d. l.* 48. *pr. ff. de A. R. D.* i. e. tam *naturales* quam *induſtriales. l.* 13. *ff. quib. mod. uſusfr. am.*

171. Nam fructus percipit jure ſoli & eo jure quod Dominis praediorum tributum eſt, eive qui agrum vectigalem habet. *l.* 25. §. 1. *ff. de uſur.*

172. Unde ratio hujus acquiſitionis, non tam in *cura & cultura*, quam *bona fide*, ponenda eſt. *d. l.* 25. §. 1. *ff. de uſur. l.* 136. *ff. de R. J.*

173. Si vero dominus ſupervenerit, & fundum vindicet, fructus *extantes* omnes b. f. poſſeſſor reſtituit. *l.* 22. *C. de R. V.* Quos quidem *pleno jure* ſuos fecit. *l.* 28. *ff. de uſur.* ſed tantum *interim* i. e. revocabiliter. *d. l.* 48. *pr. ff. de A. R. D.*

174. De *conſumtis* non tenetur. *d.* §. 35. *I. h. t.* licet factus ſit locupletior. *l.* 4. §. 2. *ff. fin. reg.* §. 2. *I. de off. jud.*

175. *Ei vero qui alienum fundum ſciens poſſe ederit mala fide, non idem conceſſum eſt; Itaque cum fundo fructus, licet conſumti ſint, cogitur reſtituere. d.* §. 35. *I. h. t.* Imo & eos quos non percepit, ſi modo petitor honeſte percipere potuiſſet, ſi ei re ſua uti licuiſſet. *l.* 33. *l.* 62. §. 1. *ff. de R. V. l.* 39. §. 1. *ff. de legat.* 1. *l.* 4. *C. und. vi.*

176. *Traditio* eſt *modus acquirendi, quo dominus liberam rerum ſuarum adminiſtrationem habens, vel qui à domino alienandi poteſtatem accepit, rem corporalem, ex juſta cauſa, volens, in accipientem, transfert.* §. 40. 42. *I. h. t. l.* 55. *ff. de O. & A.* §. 40.

177. Debet ergo *Res tradi:* Nudis enim pactis dominia rerum non transferuntu. *l.* 20. *C. de pact.*

178. Ne-

178 Neque nuda possessionis traditio sufficit, sed necessaria videtur traditio possessionis *vacuae*. arg. *l.* 3. §. 5. 7. *l.* 22. *ff. de acq. poss. l.* 16. *ff. de peric. & commod. rei vendit.*

179. Et quidem *corporalis;* Res incorporalis enim traditionem proprie non recipiunt. *l.* 43. §. 1. *ff. de A. R. D. l.* 4. §. *antepen. ff. de usuc.* Sed in his usus unius, & patientia alterius pro traditione & apprehensione est. *l. ult. ff. de serv. l.* 3. *ff. de usufr.*

180. *Tradi* porro debet *ex justa causa*, i. e. titulo ad transferendum dominium habili. *l.* 31. *ff. h. t. v. supr.* §. 167. *h. t.*

181. *A volente, in accipientem.* In omnibus rebus enim quae dominium transferunt, concurrat oportet affectus ex utraque parte contrahentium. *l.* 55. *ff. de O. & A.*

182. Ratio hujus acquisitionis est naturalis; *Nihil enim tam conveniens est naturali aequitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri ratam haberi. d.* §. 40. *I. h. t. l.* 21. *C. mand.*

§. 41. 183. In emptione venditione tamen non statim transfertur dominium, nisi emtor pretium solverit, vel alio modo, scil. expromissore vel pignore dato, volenti venditori. *l.* 6. §. 1. *ff. quib. mod. pign. vel hyp.* satisfecerit; vel venditor emtori fidem de pretio habuerit. §. 41. *I. h. t. l.* 19. *ff. de cont. emt.*

184. Traditio autem alia *Vera* est seu *Propria & naturalis*, de qua vidimus, alia *Ficta*. seu *Quasi talis.*

185. *Quasi traditio* est vel rerum incorporalium, uti servitutum v. supr. §. 179. vel corporalium.

186. *Ficta* seu *Quasi traditio* rerum corpora-

poralium fit vel *Brevi manu*, vel *Symbolo*.

187. *Brevi manu v. l.* 43. §. 1. *ff. de juc. dot.* fit traditio, cum dominus rem ſuam quae apud alium eſt ex cauſa ad transferendum dominium inhabili, patitur & vult apud eum eſſe, ex cauſa ad transferendum dominium habili. §. 43. *I. h. t.* ubi & exempl. add. *l.* 9. §. 1. *ff. de public. in rem act. l.* 3. §. *pen. & ult. ff. de don. int. Vir. & Ux. d. l.* 43. §. 1. *ff. de jur. dot.*

188. Fundamentum *fictionis brevis manus* in commoditate rerum agendarum poſitum eſt, cum celeritate conjungendarum inter ſe actionum, una occultatur. *d. l.* 3. §. *pen. ff. de don. int. Vir. & Ux.*

189. *Ficta Traditio Symbolica* eſt, quae nota aliqua aut ſymbolo veram repraeſentat. *Ut ſi quis merces in horreo depoſitas vendiderit, ſimul atque claves horrei tradiderit emtori, transfert proprietatem mercium* §. 44. *I. h. t. l.* 9. §. 6. *ff. de A. R. D. l.* 74. *ff. de cont. emt.* §. 44.

190. Dummodo id fiat apud horreum *d. l.* 74. in re praeſenti. *l.* 1. §. *pen. ff. de acq. poſſ.* Niſi forte praeſentiam ſuppleat aſpectus *l.* 18. §. 2. *ff. de acq. poſſ.* quo caſu *Longa manu* traditio fieri dicitur. *l.* 79. *ff. de ſolut.*

191. Sic inſtrumentis traditis ipſius rei traditio facta cenſetur *l.* 1. *C. de don.* Sic trabes ſignatae pro traditis *l.* 14. §. 1. *ff. de peric. & commod. rei ven.* nec non acervus lignorum, ſimul atque cuſtodia appoſita fuerit, pro tradito habetur. *l.* 51. *ff. de acq. vel. am. poſſ.*

192. Ad *Traditionem* pertinet *Jactus miſſilium*, de quo eſt in §. 45. *I. h. t.* Licet enim ad transferendum dominium utriusque affectus requiratur *l.* 55. *ff. de O. & A.* & ſingulae per- §. 45.

ſonae

ſonae accipientium hic ſint incertae, ſufficit tamen certas eſſe in globo & indifinite. *d.* §. 45. *I. h. t.*

TIT. II.

De Rebus Corporalibus & Incorporalibus.

1. SUbjicitur h. t. tertia *Rerum* diviſio in *Corporales* & *Incorporales*, ut tranſitus eſſet ad materiam de *Servitutibus*.

2. *Res corporales ſunt quae ſui natura tangi poſſunt. pr. I. h. t.*

3. Quae ſubdividi poſſunt in *mobiles*, *immobiles*, & *ſeſe moventes*. *l.* 93. *ff. de V. S. l.* 15. §. 2. *ff. de re jud.*

4. *Incorporales autem ſunt, quae tangi non poſſunt; qualia ſunt ea quae in jure conſiſtunt, ſicut hereditas, ſervitus & obligatio. pr. I. h. t.*

5. Quod ſi omnia bona hereditaria dividantur in *mobilia* & *immobilia*, *Res incorporales* tertium genus conſtituent. *l.* 7. §. 4. *ff. de pecul. l.* 15. §. 2. *ff. de re jud. l.* 2. *C. de quadr. praeſcr.*

TIT. III.

De Servitutibus Ruſticorum & Urbanorum Praediorum.

1. S*Ervitus eſt jus conſtitutum. l.* 5. §. 9. *ff. de nov. op. nunc. in re aliena. l.* 26. *ff. de S. P. U. l.* 5. *pr. ff. ſi uſusfr. pet. l.* 33. §. 1. *ff. de S. P. R.* (non enim hic agitur de ſervitute perſonarum, de qua actum ſupra *L.* 1.) *quo Dominus iſtius rei, cogitur aliquid in ſuo pati vel*

non

non facere l. 15. §. 1. *ff. de ſervit. in commodum Perſonae vel Rei alterius. d. l.* 15. *pr.*

2. Sunt autem *Servitutes* aut *Perſonarum*; aut *Rerum. l.* 1. *ff. de ſerv. l.*32. *ff. de uſufr. l.* 12. *ff. de ann. legat.*

3. *Servitutes Perſonarum* ſive *Perſonales* ſunt, *cum res ſervit perſonae*; Quales ſunt *Uſusfructus*, *Uſus*, *Servitus Operarum*, *& Habitatio.*

4. *Servitutes Rerum* ſive *Reales* (quae *& Praediorum* dicuntur) ſunt, *cum praedium ſervit praedio.*

5. Suntque vel *Praediorum Ruſticorum*, *cum praedium ſervit praedio Ruſtico*, vel *Praediorum Urbanorum*, *cum praedium ſervit praedio Urbano. Inſcr. h. t. t. t. ff. de Serv. Praed. Urb. & de Serv. Praed. Ruſt.*

6. *Praedia Ruſtica* hic ſunt *omnia loca aedificiis vacua;* in Urbe area, Ruri ager. *l.* 211. *ff. de V. S. Urbana* contra *omnia aedificia*, etiam extra urbem in villa ædificata. §. 1. *h.* . *l.* 1. *ff. comm. praed. l.* 193. *ff. de V. S.*

7. *Servitutes Ruſticorum Praediorum* ſunt, *Iter*, *Actus*, *Via*, *Aquae Ductus*, *Pecoris ad aquam appulſus*, *Jus paſcendi*, *Calcis coquendae*, *Arenae fodiendae* &c. *pr.* & §. 2. *I. h. t.* *pr.* §. 2. *h. t.*

8. *Iter* eſt *Jus eundi ambulandi hominis*, per alterius praedium, ad utilitatem praedii noſtri ruſtici, *non etiam jumentum agendi, vel vehiculum. d. pr. I. h. t.*

9. Sive autem quis eat, ſive ſella, lectica, vel equo vehatur, nihil intereſt. *l.* 7. *l.* 12 *ff. de S. P. R.* Iter enim eſt, qua quis pedes vel eques commeare poteſt. *d. l.* 12.

10. *Actus eſt Jus agendi jumentum vel vehiculum. d. pr. I. h. t.*

11. *Itaque qui habet Iter, Actum non habet, sed qui Actum habet & Iter habet, eoque uti potest sine jumento. d. pr.* Ex tacita voluntate constituentis. arg. *l.* 21. *ff. de R. I.* Sed si contra expresse convenerit, secus erit. *l.* 4. §. 1. *ff. si serv. vind.*

12. *Vita est Jus eundi, & agendi, & ambulandi hominis, nam & Iter & Actum Via in se continet. d. pr. I. h. t.*

13. Inter *Viam* sane & *Actum* plurimum interest; *Via* enim 1. *Actum* & *Iter* in sese continet, ita ut per se intelligi non possit sine jure eundi agendi. arg. *l.* 13. §. 1. *ff. de acceptil. l.* 13. *ff. de servit.* Sed *Actus Iter* tantum continet ex tacita voluntate constituentis. uti dictum. §. 11

II Qui *Viam* habet, habet & jus lapidem aut tignum trahendi, hastamque rectam ferendi. *l.* 7. *de S. P. R.* Non etiam Ille, qui *Actum* habet.

III. *Via* Legibus determinatum habet spatium; Latitudo enim ejus ex L. XII. Tab. in porrectum VIII. pedes habet, in anfractum i. e. ubi flexum est, sedecim. *l.* 8. *ff. de S. P. R.* Non item *Actus. l.* 13. §. 2. *ff. eod.*

14. *Aquae ductus est Jus aquae ducendae, per fundum alienum. d. pr. I. h. t.* add. *l.* 1. §. 2. *ff. de riv.*

15. *Aquae haustus, Pecoris ad aquam appulsus*, similesque ex solo verborum auditu intelliguntur. v. *l.* 1. §. 1. *l.* 2. §. 1. 2. *l.* 4. 5. 6. *in f. l.* 9. *ff. de S. P. R.*

16. *Praediorum Urbanorum Servitutes sunt, Oneris ferendi, Tigni immittendi, Projiciendi, Protegendi, Stillicidii recipiendi, vel Non recipiendi, Fluminis recipiendi, vel Non recipiendi, Altius non tollendi, nec non Altius tollendi, Luminum,*

mun, *Ne Luminibus officiatur*, *Proſpectus*, & *Ne Proſpectui officiatur*.

17. *Servitus oneris ferendi eſt Jus*, *quo paries aut columna vicini*, *onus vicinarum ædium ſuſtinere debet*. §. 1. *I. h. t. l.* 33. *ff. de S. P. U.*

18. Sed illud hic ſpeciale eſt contra naturam ſervitutum. v. *l.* 15. §. 1. *ff. de ſervit.* quod dominus praedii ſervientis, columnam vel parietem reficere teneatur, & idoneum oneri ferendo praeſtare, *d. l.* 33. ubi & ratio.

19. *Servitus Tigni immittendi eſt Jus*, *quo licet tignum ſive trabem*, *ex ſuo aedificio* v. *l.* 25. *pr. de S. P. U.* in *alienum parietatem immitere*. §. 1. *I. h. t*, *l.* 20. *ff. de S. P. U.* Ita ut ibi requieſcat, & vicini paries ſuſtineat onus immiſſi. *l.* 242. §. 1. *ff. de V. S.*

20. Sed qui hanc ſervitutem debet, vicini tignum tantum ſuſcipit, nihil autem reficere tenetur; In quo diverſa eſt à ſuperiori. *l.* 8. §. 2. *ff. ſi ſerv. vind.*

21. *Servitus Projiciendi eſt Jus*, *quo nobis licet tignum ex noſtro pariete mittere*, *ita ut provehatur ſupra alienum*, *nuſquam autem in alieno requieſcat*. *l.* 242. §. 1. *ff. de V. S.*

22. *Servitus Protegendi eſt Jus Protectum ſupra alienum ſolum habendi*. *l.* 2. *ff. de S. P. U.*

23. Differt enim *Servitus Projiciendi* à *Serviti Protegendi*: Nam *Projectum* eſt omne quod provehitur ſupra fundum alienum ut nusquam requieſcat, uti ſunt mœniana & ſuggrundia. *d. l.* 242. §. 1. *de V. S.* Sed *Protectum*, cum tigna emittuntur tegendi gratia, puta ad arcendas injurias imbrium & tempeſtatum à parietibus. Unde *Protectum* à *ſuggrunda* recte diſtinguitur in *l.* 5. §. 6. *ff. de his qui dejec. vel effud.*

24. *Servitus Stillicidii recipiendi* (quae & *Stillicidii immittendi l. 28. ff. de S. P. U.* & *Avertendi l. 2. ff. eod.* dicitur) est *Jus, quo vicinus tenetur recipere stillicidium nostrum, in textum, vel aream suam. l. 2. ff. de S. P. U.* quod alias pati nemo cogitur. *l. ult. §. pen. ff. quod vi aut clam.*

25. *Servitus Stillicidii non recipiendi*, vel *non avertendi est Jus, quo vicinus stillicidium aedium suarum* (si hoc forte Lege vel Consuetudine civitatis liceat) *in aream vel tectum vicini avertere prohibetur*; Aut non tenetur vicinus stillicidium vicini in suum recipere.

26. Est autem *stillicidium*, cum aqua pluvia ex texto stillatim cadit. *Varr. de Ling. Lat. lib.* 4. Unde & *cassitare* dicitur in *l.* 20. §. 3. 4. *ff. de S. P. U.*

27. *Servitus Fluminis recipiendi est Jus, quo flumen meum derivare possum in fundum vicini.*

28. *Servitus fluminis non recipiendi est Jus, quo vicinus flumen quod alioqui Lege vel Consuetudine civitatis licebat, avertere in alienum prohibetur.*

29. *Flumen* dicitur quod fluit continue *Varr. d. l.* Estque hic aqua per tubos vel canales instar fluminis demissa.

30. *Servitus Altius non tollendi est Jus, quo vicinus contra naturalem libertatem, aedes suas altius tollere, in commodum vicinarum aedium, prohibetur.* §. 1. *I. h. t. l. 2. ff. de S. P. U.*

31. *Servitus Altius tollendi* (quae à Servitute *Altius non tollendi* omnino diversa est. *l. 2 ff. de S. P. U. l. 7. §. 1. ff. comm. praed.*) *est Jus, quo vicinus cogitur pati, aedes meas altius tolli.*

32. Licet sane ex naturali libertate unicuique aedes suas altius tollere, quousque velit. *l.* 8. *l.* 9. *C. de servit. l.* 8. §. 1. *ff. si serv. vind.*

Imo

Imo etiam cum vicini incommodo. *l. 9. ff. de S. P. U.*

33. Sed si in gratiam maxime vicinorum, per Statutum aliquod vel Legem, omnibus aedificiis certa altitudo praescripta sit, quod Romae temporibus Augusti, Neronis, Trajani, & Severi factum fuisse constat, ex *Strab. de Sit. Orb. L. 5. Suet. in Aug. c. 89. Tacit. Annal. L. 15. C. 43. S. Aur. Vict. Epit. in Trajan. l. 1. C. de Ædif. Priv. l. 11. ff. de S. P. U. l. 1. §. 17. de Nov. Op. nunc.* Hoc casu, si quis supra hanc altitudinem praescriptam aedificare velit, debet servitutem hanc *Altius tollendi* à vicinis impetrare *l. 12. §. 1. C. de aedif. priv.*

34. *Servitus Luminum* est *Jus, quo cogitur vicinus fenestras nostras quibus lumen haurimus, in suo aut communi pariete excipere. l. 4. ff. de S. P. U. l. 40. ff. eod.*

35. *Servitus ne Luminibus offitiatur est Jus, quo vicinus nihil quicquam potest facere in suo, quo lumina nostra obscurentur vel minuantur. l. 4. l. 15. l. 17. pr. §. 1. l. 23. ff. de S. P. U.*

36. Quo ipso efficitur ut vicinus non tantum altius non possit aedificare, sed & nihil facere quo lumina nostra reddantur obscuriora; contingit enim aliquando, ut quis luminibus vicini officiat etiam deprimendo aedificium, si forte per refractionem seu repercussionem lumen in vicini aedes devolvatur. *d. l. 17. §. 2. ff. de S. P. U.* Ex quo ut & ex eo, quod qui hanc servitutem debet arborem ponere non possit. *l. 15. ff. eod.* manifestum est, diversam hanc esse servitutem à servitute *Altius non tollendi.*

37. Servitus *Prospiciendi* vel *Prospectus, l. 12. l. 16. ff. de S. P. U. §. 2. I. de Act.* est

Jus, quo quis in praedium vicini prospicere potest.

38. Servitus *ne Prospectui officiatur l. 3. l. 15. ff. de S. P. U. est Jus, quo quis in praedio suo non potest quicquam facere, quod libero quaqua versum prospectui, in quaevis loca nobis grata & amoena, obstet.*

§. 3. 39. Ut autem servitutes Praediales locum habeant, requiritur I. ut utrimque sit praedium, *serviens* scil. & *dominans.* Ideo enim servitutes Praediorum dictae sunt. §. 3. *I. h. t. l.* 1. §. 1. *ff. de S. P. U.*

40. II. Ut Praedia sint vicina, & servitus possit esse utilis. *l.* 38. *l.* 25. *ff. de S. P. U. l.* 5. §. 1. *ff. de S. P. R.* Vicinitatem enim non tam ex confinio aut praediorum conjunctione, quam ex commoditate utendi metimur. *l.* 1. *ff. de S. P. U. l.* 7. §. 1. *ff. comm. praed. l.* 4. §. *ult. ff. si serv. vind. l. ult. ff. de S. P. R. l.* 7. §. *ult. ff. eod.*

41. III. Ut hae servitutes causam habeant perpetuam. *l.* 28. *ff. de S. P. U.*

TIT. IV.

De Usufructu.

1. Sequuntur *Servitutes Personales.*

pr. h. t. 2. *Usufructus est jus, alienis rebus utendi fruendi, salva rerum substantia. pr. I. h. t.*

3. Habet quidem & dominus jus utendi fruendi re sua (quem *Usumfructum Causalem* vocant DD.) sed non separatum à jure dominico; Res propria enim nemini servit. *l.* 5. *ff. si usufr. pet. l.* 26. *ff. de S. P. U.*

4. *Jus utendi fruendi* fructuario concedit omne

omne emolumentum, quod ex rebus ullo modo proficiscitur; sive fructus naturales sint sive civiles. *l.* 7. *l.* 9. *l.* 59. §. 1. *ff. h. t.*

5. Sed uti frui debet fructuarius rebus alienis, *salva rerum substantia.*

6. Non potest ergo eas consumere, corrumpere, aliamve in formam transmutare. *l.* 13. §. *pen* *l.* 44. *ff. h. t.* Imo & reficere debet; nisi tanta impensa opus sit, ut derelinquere malit. *l.* 65. *ff. eod.* Quod tamen non conceditur, si culpa ejus res sit deterior. *l.* 65. *ff. eod.*

7. Sed & si gregis (secus si singularum ovium) usumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu submittere debet. §. 38. *I. de Rev. Div. l.* 68. §. *ult. l.* 69. *l.* 70. *ff. h. t.* Ut & in locum vinearum vel arborum demortuarum (secus si sint eversae *l.* 59. *ff. h. t.*) alias substituere *d.* §. 38. *l.* 7. §. *ult. ff. h. t.* Recte enim colere & quasi bonus paterfam. uti debet. *d.* §. 38.

8. De quo ut securus sit dominus proprietatis, usufructuarius *cavere* debet datis fidejussoribus *l.* 13. *pr. in f. l.* 4. *C. h. t. Se usurum fruiturum boni viri arbitratu, & cum usufructus ad eum pertinere desinet, se restituturum quod inde extabit. d. l.* 13. *pr. l.* 1. *ff. usufr. quemad. cav.*

9. Cujus cautionis prima pars, qua cavet *se usurum fruiturum boni viri arbitratu*, à testatore remitti nequit. *l.* 6. *ff. l. pen. C. ut in poss. legat.* ab herede vero potest. arg. *l.* 71. *ff. ad L. Falcid. l.* 46. *ff. de pact.*

10. Secunda vero pars, qua cavetur *de re restituenda*, ab utroque recte remittitur.

11. Est autem usufructus vel *Verus* de quo adhuc actum, vel *Quasi talis* scil. *earum rerum quae usu consumuntur.* §. 2. *I. h. t.* §. 2.

12.

12. Licet enim res fungibiles, neque naturali ratione, neque civili, recipiant usumfructum, *utilitatis tamen causa Senatus censuit, posse earum rerum, per cautionem Quasi usumfructum constitui. d.* §. 2. *l.* 1. *l.* 2. *ff. de usufr. ear. rer.*

13. Cavendum ergo hic est datis fidejussoribus *de eadem quantitate ejusdem qualitatis, vel aestimatis rebus de certa pecunia restituenda, si morietur vel capite minuetur. d.* §. 2. *l.* 7. *l.* 8. *ff. de usufr. ear. rer. l.* 7. *pr.* §. 1. *ff. usufr. quemadm. cav.*

14. Quae cautio similiter testamento remitti nequit. *l.* 1. *C. h. t. l.* 6. *ff. l. pen. C. ut in poss. leg.*

15. Differt autem *Quasi Usfusfructus* à *Mutuo.* I. Quia in *Mutuo* licet stipulari usuras, sed hic non item.

II. *Mutuum* quovis tempore potest repeti, *Quasi Usufructus* finitur tantum morte & capitis deminutione.

III. Hic requiritur cautio, in *Mutuo* non item.

16. Plane *Vestium* non *Quasi* sed *Verus* Usufructus est. *l.* 15. §. 4. *ff. h. t. l.* 9. §. *pen. usufr. quemadm. cav.*

TIT. V.

De Usu & Habitatione.

1. USus *est Jus alienis rebus utendi, salva earum substantia.*

pr. h. t. 2. In multis cum *Usufructu* tam quoad modos constituendi, quam finiendi convenit. *pr. I. h. t.*

3. Ut

3. Ut cautionem etiam praestet Usuarius *se usurum boni Viri arbitratu. l. pen. usufr. quemadm. cav.*

4. Sed in multis etiam differunt; *Minus enim juris est in Usu quam in Usufructu.* §. 1. *I. h. t.* §. 1.

5. Hinc I. qui *Usum* habet tantum ad necessitatem uti potest, qui *Usumfructum* etiam ad compendium. *l.* 12. §. 1. *ff. h. t.*

II. *Usui* fructus deest, sed *Fructui* usus inest. *l.* 14. §. 1. *ff. eod.*

III. Usuarius *Usum* locare, vendere nequit, Ususfructuarius jus percipiendi fructus, (non ipsam servitutem. *l.* 3. *in f. quib. mod. ususfr. amit.*) locare vendere potest. §. 1. *I. h. t. l.* 11. *ff. eod. l.* 12. §. 2. *l.* 38. *ff. de usufruct.*

6. Nisi tamen ex conjecturis appareat, testatorem quoque jus locandi aut vendendi *Usum* concedere voluisse. v. *l.* 12. §. 4. *ff. h. t. l. pen. pr. ff. eod.*

7. Sane prout res sunt, ita major vel minor est differentia inter *Usum* & *Usumfructum*. In fundis multum discrimen §. 1. *I. h. t.* in domibus exiguum §. 2. *I. h. t.* in pecunia nullum est. *l.* 5. §. *ult. l.* 10. §. 1. *ff. de usufr. ear. rer.* §. 2.

8. *Servitus Operarum* plus videtur continere quam *Usus*, ideoque operae in fructu esse dicuntur. *l.* 4. *ff. de oper. serv.* minus tamen quam *Fructus*, unde operis servi legatis usum datum intelligi dicitur in *l.* 5. *ff. eod.* Recte ergo separata species constituitur. *l.* 1. §. 9. *ff. ad Leg. Falcid.* v. §. 3. *I. h. t.* §. 3.

9. *Habitatio est Jus alienas aedes inhabitandi, salva earum substantia.*

10. Quae distincta est servitus ab *Usu* ae- §. 5.

dium. §. 5. *I. h. t. l.* 13. *C. de usufruct.* Qui enim *Habitationem* habet, aedes indistincte ad inhabitandum alteri locare potest. *d.* §. 5. *d.* l. 13. Quod non concessum est ei, qui aedium *Usum* habet. §. 2. *I. h. t.*

11. Nec non ab *Usufructu. d. l.* 13. Cum Usufructuarius aedibus etiam aliter uti, quam habitando, possit, ad merces scil. in iis reponendas.

12. Differt etiam *Habitatio* ab *Usu* & *Usufructu* in eo, quod *Habitatio* neque capitis deminutione neque non utendo finiatur *l.* 10. *ff. h. t.* quia magis in facto, quam in jure consistit.

De Modis quibus Servitutes constituuntur.

13. Constituuntur autem Servitutes vel Modis omnibus Servitutibus tam Personalibus quam Realibus *communibus*, vel quibusdam magis *propriis*.

14. *Communibus* I. *Pactionibus & stipulationibus.* §. 4. *I. de Servit.* tum scil. cum accessit traditio naturae harum rerum conveniens. *l. ult. ff. de servit. l.* 1. *in fin. ff. de S. P. R. l.* 11. §. 1. *ff. de public. in rem act.* solis enim Pactionibus servitutes non fiunt nostrae. arg. *l.* 3. *ff. de O. & A. l* 20. *C. de pact.* §. 40. *I. de Rer. div.*

15. II. *Ultima voluntate. d.* §. 4. *I. de serv. l.* 16. *ff. comm. praed.*

16. III. *Praescriptione longi temporis* x. annorum inter praesentes, viginti inter absentes. *l.* 10. *ff. si serv. vind. l. ult. in f. C. de praescr. long. temp.*

17. Ad quam neque titulus neque scientia do-

domini requiritur, cum sufficiat aliquem, longo tempore, nec vi, nec clam, nec precario, servitute usum esse. *d. l.* 10.

18. Modis quibusdam servitutibus magis *propriis;* I. *Ipso Jure.* Sic Ususfructus bonorum Adventitiorum filii acquiritur Patri. §. 1. *I. per quas person. cuique acq. l. 6. C. de bon. quae lib.* nec non mediae partis bonorum filii emancipati. §. 2. *I. eod.* Ut & quarundam rerum matri ad secundas nuptias transeunti. *v. l. 3. C. de sec. nupt.*

19. II. *Officio Judicis*, in judicis divisoriis; sic vel maxime etiam Ususfructus constituitur. *l. 6. §. 1. ff. de usufr.* vid. tamen *l.* 22. §. 3. *ff. fam. ercisc.*

De Modis quibus Servitutes amittuntur.

20. Similiter Servitutes amittuntur, Modis vel *communibus*, vel quibusdam servitutibus *propriis.*

21. *Communibus* I. *Rei interitu. l.* 14. *ff. quemadm. serv. am.* §. 3. *I. de usufr.* Exceptio est in *Quasi usufructu*

22. II. *Confusione* vel *Consolidatione;* cum praedium dominans & serviens, vel usufructus ususve & proprietas, ejusdem fiunt. *d.* §. 3. *de usufr. l.* 1. *ff. quemadm. servit. am. l.* 30. *ff. de S. P. U. l.* 4. *usufr. quemadm. cav.*

23. Huc pertinet *Remissio* sive *expressa. l.* 14. §. 1. *de servit.* sive *tacita. l.* 8. *quemadm. serv. am.* ejus, cujus personae aut praedio servitus debetur; ut & *Cessio.*

24. Plane si usufructus extraneo cedatur, *nihil agitur* respectu extranei, sed ad proprie-

tatem redit. *d.* §. 3. *I. de usufr. l.* 66. *ff. de jur. dot.*

25. III. *Non utendo per modum l.* 18. *l. ult. quemadm. servit. am.* & *tempus* x. annorum inter praesentes, xx. inter absentes. *l.* 13. *C. de serv.*

26. Exceptio est in *Habitatione. l.* 10. *ff. de usu & hab.* Et in Servitutibus Urbanis illud speciale est, quod serviens libertatem simul contra usucapere debeat. *l.* 6. *ff. de S. P. U.*

27. IV. *Soluto jure Auctoris*; e. g. Si servitus rei sub conditione legatae imposita sit, & conditio extiterit. *l.* 11. §. 1. *quemadm. serv. am.* Item si ab Emphyteuta praedio Emphyteuticario servitus imposita sit, & praedium ad dominum redierit.

28. *Propriis*, quibus maxime finiuntur Servitutes Personales 1. *Morte ejus cui servitus debetur*, sive Naturali sive Civili. §. 3. *I. de usufr. l.* 1. 2. *ff. quib. mod. usufr. am. l.* 3. §. 3. *ff. quemadm. serv. am.*

29. Exceptio est in *Operis servorum l.* 2. *ff. de op. serv. l.* 2. *ff. de usufr. leg.* & quoad capitis deminutionem in *Habitatione. l.* 10. *ff. de usu & hab.* Et speciale est in *Usufructu Civitati relicto*, quod duret C. annos. Nisi ante Civitas destruatur. *l.* 56. *ff. de usufr. l.* 21. *ff. quib. mod. usufr. am.*

30. II. *Lapsu temporis. l.* 5. *C. de usufr.* Quod si reliquis servitutibus tempus adjiciatur, non quidem ipso jure finiuntur, sed exceptio tamen locum habet. *l.* 4. *ff. de servit.*

TIT.

Tit. VI.

De Usucapionibus & Longi Temporis Praescriptionibus.

1. SEquuntur *Modi Acquirendi dominium Juris Civilis Singulares*, *Usucapio*, & *Donatio*, *quaedam*; *De Legato* & *Fideicommissio singulari*, post caput de *Testamentis*, magis commode videbimus.

2. *Usucapio est Adjectio dominii, per continuationem possessionis temporis lege definiti. l.* 3. *ff. h. t.*

3. Quae bono publico introducta est, *ne re*-*rum dominia in incerto essent. d. l.* 1. *pr. I. h. t.* *pr. h. t.*

4. Ut autem procedat *Usucapio* seu *Praescriptio*, *requiritur* I. Ut *Possideatur res tradita à non domino d. pr. I. h. t. l.* 25. *ff. h. t. l.* 20. *C. de pact.* Quod si quis à vero domino rem acceperit, Usucapione non est opus. §. 40. *I. de. Rer. div.*

5. II. Ut *Possideatur Bona fide. pr. I. h. t.* i. e. *Illaesa conscientia rei alienae.* v. supr. *ad t. de Rer. Div.* §. 166. Quae ordinario quidem tempore traditionis, sed in emtione venditione etiam conventionis tempore necessaria est. *l.* 2. *ff. pro emt. l.* 7. §. *ult. ff. de publician. in rem act.*

6. Sufficit autem hic *bonam fidem* adesse ab initio; Mala fides superveniens Usucapionem non interrumpit. *l.* 48. §. 1. *ff. de A. R. d. l. un. C. de usuc. transform.*

7. III. Nec non ex *Iusta causa. d. pr. I. h. t.* i. e, *Titulo ad transferendum dominium habili*

bili v. supr. ad *t. de Rer. Div.* §. 167. Sine ea enim non procedit Usucapio *l.* 24. *C. de R. V.* quia sine ea nec à vero domino transfertur dominium. *l.* 31. *ff. de A. R. D.*

§. 6. 8. Opinio erronea justi tituli non sufficit. §. 6. *I. h. t. l.* 27. *ff. h. t. l.* 1. *pro donat.* Nisi tamen error sit justus & probabilis. *l.* 11. *ff. pro emt.*

§. 1. 2. 9. IV. *Ut res talis sit quae usucapi possit*; Non exemta hominum commercio §. 1. *I. h. t. l.* 9. *ff. eod.* Non *vitiosa* i. e. *furtiva* vel *vi possessa*. §. 2. 5. *I. h. t. l.* 4. §. 6. *l.* 33. *ff. h. t.* Neque talis cujus usucapio alia ratione est prohibita.

12. Quales sunt Res Fisci §. 4. *I h. t. l.* 18. *l.* 24. §. 1. *ff. h. t.* Res Dominicae *t. t. C. ne rei Dom. vel Temp.* Civitatum Ecclesiarum &c. de quibus v. *l. ult. C. de fund. patr. l. ult. C. de fund. rei priv.* L. XI. *l.* 23. *C. de SS. Eccles. Nov.* 9. *Nov.* 111. *Nov.* 131. *c.* 6. Res pupillorum, Minorum *l.* 3. *C. quib. non obji. long. temp. praescr. l. ult. C. in quib. caus. rest. in int.* Praesidi contra L. Juliam datae. *l. pen. ff. ad L. Jul. rep. l.* 48. *pr. ff. de A. R. D.* Bona Adventitia filiifam. *l.* 1. §. 1. *C. de ann. ex.* Denique res prohibitae alienari aut lege aut testamento. *l.* 2. *C. pro emt. l.* 16. *ff. de fund. dot.*

§. 3. 11. Plane vitio purgato *res furtivae & vi possessae* usucapi possunt §. 3. *I. h. t.*

12. Purgatur autem vitium si res in potestatem domini reversa fuerit. *l.* 4. §. 6. *ff. h. t. d.* §. 3. *I. h. t.* Vel si cum ipse dominus res abstulerit, revertatur in potestatem creditoris. *l. ult. ff. eod. l.* 6. *C. pro emt.*

13. Res incorporales veluti Servitutes proprie quidem (quia possideri non possunt *l.* 3. *pr. ff. de acq. poss.*) usucapionem non recipiunt.

l. 14.

l. 14. *ff. de servit. l.* 43. *ff. de A. R. D.* Unde & aliquando per Legem Scriboniam Servitutum tam Rusticarum quam Urbanarum inhibita est usucapio *l.* 4. §. *f. ff. de usucap.*

14. Sed Praetores Quasi usucapionem servitutum jam ante receperant *l.* 10. *ff. si serv. vind.* & Imp. Justinianus in *l. ult. C. de long. tem. praescr.* rerum incorporalium praescriptionem indistincte admisit.

15. VI. Ut *Possessio sit continua*, non usurpata seu interrupta. *l.* 2. *ff.* §. 7. *I. h. t.*

16. *Usurpatio* seu *Interruptio* duplex est, *Naturalis*, & *Civilis*.

17. *Naturalis est quae manu fit*; cum scil. quis de possessione vi dejicitur vel alicui res eripitur. *l.* 5. *ff. h.* t.

18. *Civilis, quae fit per actus judiciales. l. ult. C. de ann. &c. vers. Sancimus* &c. Maxime per litis contestationem. *l.* 10. *C. de acq. poss.*

19. Continuatur autem possessio etiam in successore, non tantum Universali. §. 7. *I. h. t.* sed & particulari §. 1. *I. h. t. l.* 2. §. 10. *ff. pro emt.* §. 7. 8.

20. Sed hoc interest. Successor Universalis continuat possessionem bona fide coeptam, etiamsi ipse in mala fide sit. *d.* §. 7. Et si defunctus *m. f.* possessor fuerit, ne quidem à sua persona Usucapionem inchoare potest, licet accessione possessionis uti non desideret. *d.* §. 7. *l.* 11. *C. de acq. poss.*

21. Heres enim succedit in virtutes & vitia defuncti. *l.* 11. *ff. de div. & temp. praescr. l.* 22. *ff. h. t.*

22. Successor vero singularis potest uti accessione possessionis Auctoris sui, si uterque

in

in *b. f.* sit. *l.* 13. *f. ff. de acq. poss.* Potestque si ipse *b. f.* possideat usucapionem inchoare, licet Auctor *m. f.* possessor. fuerit. *l.* 5. *ff. de div. & temp. praescr. l.* 1. *C. de praescr. long. temp.*

23. VI. Ut *Possessio sit continuata per tempus legitimum.* Quod olim annus erat in re mobili, biennium in re immobili. *pr. I. h. t.* Sed per Imp. nostrum ita mutatum, *ut res quidem mobiles per triennium, immobiles vero per longi temporis possessionem; id est inter praesentes decennio, inter absentes* XX. *annis usucapiantur: d. pr. in f. I. h. t. l. un. C. de usucap. transform.*

24. Sunt autem *praesentes* qui in eadem Provincia domicilium habent. *Absentes* qui in diversis. *l. ult. C. de praescr. long. temp.* X. *vel* XX. *ann.*

§. 9. 25. In Fisco speciale est, quod qui à Fisco rem alienam emit, statim securus sit, Fiscus autem ipse post *quadriennium* conveniri nequeat. §. 9. *I. h. t. l.* 2. *C. de quadr. praescript.* Quod ad substantiam Principis & Augustae deinde extensum est. *l. ult. C. d. t.*

26. Inter *Usucapionem* vero & *Praescriptionem* cum olim multa esset, jam nulla est differentia. *l. un. C. de usuc. transform.*

27. Est tamen etiam Praescriptio XXX. vel XL. annorum. *l.* 3. & 4. *C. de Praescript.* 30. *vel* 40. *ann.* Ad quam superiora illa requisita non sunt necessaria.

28. Sed Jus Can. ubique perpetuam *bonam fidem* exigit. *C. f. x. de praescript.*

TIT. VII.

De Donationibus.

1. *Donatio est liberalitas, nullo jure cogente, in accipientem facta. l. 29. l. 19. §. 2. ff. h. t. l. 10. C. eod.*

2. *Donationum autem duo sunt genera, Mortis causa, & Non mortis causa. pr. I. h. t.* pr. h. t.

3. *Mortis causa donatio est, quae propter mortis fit suspicionem §. 1. I. h. t.* i. e. cogitationem mortalitatis *l. 2. l. 35. §. 4. ff. de mort. c. Don.* §. 1.

4. Species ejus tres sunt. *Una* cum quis nullo praesentis periculi metu conterritus, sed sola cogitatione mortalitatis, donat. *Alia*, cum imminente periculo commotus ita donat, ut statim fiat accipientis. *Tertia*, si quis periculo motus non sic det, ut statim fiat accipientis, sed tunc demum cum mors fuerit insecuta. *d. l. 2. ff. de mort. caus. don.*

5. *Hae Mortis causa donationes, ad exemplum Legatorum redactae sunt fere per omnia. d. §. 1. I. h. t.*

6. Hinc I. *Mortis causa donatio* poenitentia donatoris, & morte donatarii extinguitur. *d. §. 1.*

II. Minuitur Falcidia. *l. 2. C. de don. c. m.*

III. Non indiget insinuatione. *l ult. C. eod.*

IV. Quinque requirit testes, qui in omni ultima voluntate sunt necessarii. *l. ult. §. ult. C. de Codicill.*

V. Dominium sine traditione transfert. *l. 2. ff. de Publician. in rem act.*

VI. Admittit jus accrescendi. *l. un. §. 14. C. ead. toll.*

VII. Locum facit substitutioni *l. 1. C. de don. c. m.*

VIII. Nec non Cautioni Mutianae. *Nov.* 22. *c.* 44. §. *ult.*

7. Sed in quibusdam *Mortis causa donatio* à Legato differt. Nam I. Donatio m. c. à praesente in praesentem & acceptantem, non ignorantem, confertur. *l.* 38. *ff. de m. c. don.*

II. Non pendet ab aditione hereditatis. arg. *l.* 25. *l.* 32. *ff. eod. l.* 5. §. 17. *ff. de his quae ut indign.*

III. Extinguitur etiam reconvalescentia & liberatione donatoris à periculo. *d.* §. 1. *I. h. t.* Quae secus sunt in Legatis.

8. Diversa etiam est à *Mortis causa Capione*; Quae est acquisitio propter mortem obveniens, carens speciali nomine; veluti cum quis servum suum liberum esse jusserit, si mihi x. dederit. *l.* 18. *l.* 38. *ff. de mort. c. don.*

9. Irrita fit *Mortis causa donatio*, tribus modis. I. Si donator salvus evaserit & supervixerit.

II. Si donationis eum poenituerit.

III. Si donatarius prius decesserit. *d.* §. 1. *I. h. t. l.* 16. *l.* 29. *& seq. ff. de mort. c. don.*

10. Quibus casibus non solum retineri potest quod promissum, sed & repeti quod datum est, Condictione vel Utili in rem actione. *l.* 29. *l.* 30. *l.* 35. §. 3. *ff. eod.*

11. Donatio quae non *Mortis causa* fit non male dividitur, in *Simplicem. l.* 20. §. 3. *ff. fam. ercisc. l.* 20. *C. de don. ant. nupt.* seu *Absolutam l.* 35. §. 2. *l.* 42. *in f. de don. m. c.* & *Relatam.*

12. *Donatio Simplex seu Absoluta est, quae ex mera fit liberalitate. l.* 1. *ff. h. t. l.* 27. *ff. eod.*

§. 2. 13. Quae, si perfecta fuerit, temere revocari non potest. §. 2. *I. h. t.*

14. *Perficitur autem, cum donator suam voluntatem scriptis aut sine scriptis manifestaveris,*

rit, & donatarius eam acceptaverit. *d.* §. 2. *l.* 19. §. 2. *ff. h. t.*

15. Ut & sufficiat nudo pacto eam celebratam fuisse. *l.* 35. §. *ult. C. h. t.* cont. *l.* 7. §. 4. *ff. de pact.* Ad hoc scil, ut inde obligatio oriatur, & donatario contra donatorem actio detur. *d.* §. 2. *d. l.* 35. §. *ult.* Non ut etiam dominium transferatur, quod absque traditione fieri nequit, §. 40. *ff. de A. R. D. l.* 20. *C. de pact.*

16. Sed non omnes donationes *Inter vivos Simplices* simpliciter subsistunt; Quaedam enim *Insinuationem* requirunt, i. e. relationem in Acta publica.

17. Cum enim priores Principes donationes insinuari Actis Intervenientibus voluissent, si majores essent ducentorum solidorum, Imp. noster eam quantitatem primum ad 300. *l.* 34. *C. h. t.* novissime vero ad 500. solidos ampliavit. *l. pen.* §. *ult. C. eod.* quam stare sine insinuatione, majorem insinuari voluit. *d.* §. 2. *d. l.* 36. §. *ult.*

18. Quod si donatio definitum 500. solidorum modum excedens insinuata non sit, non in totum est irrita, sed quatenus excedit. *d. l.* 31. *Nov.* 162. *c.* 1. §. *ult.*

19. Quod summa ratione introductum; Nequis scil. temerariis largitionibus patrimonium suum exhauriat, vel clandestinis fraudibus donatio confingatur. *l.* 27. *C. h. t.*

20. Cum insinuatione ergo donare licet in infinitum, etiam omnia bona. *l.* 35. §. 4. *C. h. t. l.* 17. §. 1. *ff. quae in fraud. cred.* salva liberis *Portione Legitima. l.* 5. *C. de inoff. don.*

21. Sunt tamen quaedam donationes quae penitus insinuationem fieri minime desiderant, *d.* §. 2. *I. h. t.* Quales sunt maxime Donationes

Principi vel à Principe factae; Quae fiunt pro redemtione captivorum; Nec non pro restitutione aedium incendio vel ruina consumtarum. *d. l.* 34. *l. pen. pr.* §. 1. 2. *C. eod.*

22. Licet autem plenissimae hæ sint donationes, si tamen ingrati sint donatarii, licet donatoribus (non etiam heredibus.) *l.* 7. *l. ult. C. de rev. don.* propter v. causas in *d. l. ult.* relatas, donationem revocare. *d.* §. 2. *d. l. ult.*

23. Ut tamen ingratitudinis causae similes vel graviores, dummodo ejusdem sint generis, etiam admittendae sint. arg. *l.* 12. *ff. de Leg.*

24. Patrono etiam in specie concessum est, donationem liberto factam revocare, si postea liberos susceperit. *l.* 8. *C. de rev. don.* Quod jure nostro ad alios non extenditur.

25. Sed *Simplex* haec *donatio Inter vivos*, ad modos Acquirendi *Civiles* non est referenda.

26. *Donatio Relata est, quae fit ob respectum aliquem, quo cessante non fieret.* Qualis est donatio quæ sub modo, vel conditione fit. *t. t. C. de don. quae sub. mod.* Donatio remuneratoria *l.* 27. *ff. h. t.* & Donatio Propter nuptias. §. 3. *I. h. t.*

§. 3. 27. *Donatio Propter nuptias est, quam maritus facit uxori*, (vel sponsus sponsae) *in securitatem dotis.*

28. Olim vocabatur *donatio Ante nuptias*, & tacitam in se conditionem habebat, ut tum rata esset, cum matrimonium esset insecutum. *d.* §. 3. *I. h. t.*

29. Cum vero D. Justinus permisisset eam etiam post nuptias augeri posse, Imp. Justinianus ulterius constituit, *ut tales donationes, non augeantur tantum, sed etiam constante matrimonio initium accipiant, & non Ante sed Pro-*

pter

pter nuptias vocentur. d. §. 3. l. ult. C. de don. ant. nupt. Dotique omnino respondeant, tum in quantitate, tum in pactis. *Nov. 97.*

30. Rerum autem sic donatarum mulier constante matrimonio non est domina, neque fructus ex iis percipit, sed habet tantum in iis jus pignoris. *l. 29. C. de jur. dot. Nov. 61. C. 1.*

31. Modus Acquirendi Juris Civilis per *Jus Accrescendi* memoratur in *§. ult. I. h. t.* & simul abrogatur. §. *ult.*

TIT. VIII.

Quibus Alienare licet vel non licet.

1. NOn incommode subjicitur de personis *Alienantibus*, & *Acquirentibus*.

2. *Alienatio est omnis actus per quem dominium transfertur l. 1. C. de fund. dot. vel aliquod jus in re. l. ult. C. de reb. alien. non alien.*

3. *Alienare potest quicunque est dominus. l. 21. C. mand. Qui vero dominus non est alienare nequit. l. 54. ff. de R. J.*

4. Ab utraque regula non una datur exceptio.

5. Et quidem quod ad primam regulam attinet excipitur 1. Maritus, qui licet dotis, constante matrimonio, sit dominus. *pr. I. h. t. l. 13. §. 2. ff. de fund. dot. l. 7. §. 3. ff. de jur. dot. l. 23. C. eod. l. 9. C. de R. V. §. 40. I. de R. D.* alienandae tamen rei dotalis potestatem non habet. *pr. h. t.*

6. Nam dotale praedium maritus invita muliere per Legem Juliam alienare, & per constitutionem Justiniani, etiam consentiente muliere alienare, vel pignori obligare, prohi-

betur. *pr. I. h. t. l. un. §. 15. C. de rei ux. act.*

7. *Ne sexus muliebris fragilitas in perniciem substantiæ earum convertatur. d. pr. in f. I. h. t.* dum uxor vel mariti reverentia, vel amore, rerum suarum alienationi facile dat consensum.

8. Res tamen dotales mobiles. *l.* 3. §. 2. *ff. de suis & legit. hered. l.* 3. *C. de jur. dot. Auth. Sive à me.* §. 1. *C. ad SC. Vell.* si modo solvendo sit, *l.* 1. *C. de serv. pign. dat. manum.* Nec non immobiles quae aestimato in dotem datae sunt, maritus alienari potest. *l.* 10. §. 4. *ff. de jur. dot. l.* 5. *l.* 10. *C. eod.*

9. Dummodo aestimatio facta sit *venditionis* causa; secus est si facta tantum sit *taxationis* causa, ut constet quanti ea res sit, *l.* 69. §. 7. *ff. de jur. dot. l.* 50. *ff. solut. matr. l.* 21. *C. d. l. dot.*

§. 2. 10. 11. Excipiuntur Pupilli §. 2. *I. h. t.* Minores *l.* 22. *C. de adm. tut.* Furiosi, Prodigi, omnesque qui rebus suis superesse non possunt, & ob id Curatores habent, §. 3. 4. *I. de Curat.* Qui quidem rerum suarum domini sunt, nullam tamen rem sine tutorum curatorumve consensu alienare possunt. *d.* §. 2. *I. h. t.*

11. Hinc neque pecuniam alteri mutuam dare, (cum & muti datio alienatio sit. *l.* 2. §. 2. *l.* 16. *l. pen. ff. de reb. cred. l.* 9. *pr. ff. de auct. tut. l.* 1. *C. de fund. dot.*) neque creditoribus suis solvere. *d.* §. 2. *l.* 9. §. 2. *ff. de auct. tut.* Imo ne quidem à debitoribus suis solutionem accipere possunt; propter ætatis & judicii infirmitatem. *l. ult.* §. 5. *in f. C. de bon. quae lib. d.* §. 2. *I. h. t.*

12. Adeo ut si *plenissimam securitatem* debitores, solvendo debitum pupillare, consequi velint, præcedere debeat Judicialis sententia, quæ

hoc

hoc permittat. *d.* §. 2. *I. h. t. l.* 25. *C. de adm. tut.*

13. Sane si ipsi Tutori vel Curatori sine Judicis auctoritate facta sit solutio, debitores quidem sunt *ipso jure* liberati. *l.* 46. §. 5. 7. *ff. de adm. tut. l.* 7. §. 2. *ff. de min.* sed sive ipsi tutori vel curatori, sive intercedente eorum auctoritate pupillo vel minori solvatur, beneficium *Restitutionis in integrum*, non excluditur. *l.* 2. 3. *C. si tut. vel cur. interven.*

14. Quod si ipsi pupillo vel minori solvatur sine tutoris vel curatoris auctoritate, si quidem pupillus vel minor *pecuniam salvam habeat vel ex ea locupletior sit* (in quo tempus litis contestatae inspicitur *l.* 4. *ff. de except. l.* 37. *ff. de negot. gest.*) *& adhuc eandem pecuniae summam petat*, *per exceptionem doli mali poterit submoveri. Si vero male consumserit*, *vel vi vel furto amiserit*, debitor adhuc semel solvere tenetur. *d.* §. 2. *I. h. t.*

15. Reditus tamen annui, & caeterarum rerum pensiones, si modo non excedant metam biennii, aut summam C. solidorum, sine autoritate judicis tuto solvi possunt. *l.* 25. *l.* 27. *C. de adm. tut.*

16. A secunda Regula excipit Imp. in §. 1. *I. h. t.* Creditorem, qui pignus, quamvis ejus ea res non sit. *l.* 9. *C. de pign. act.* cum in mora solvendi est debitor. *l.* 7. *l.* 14. *C. de distr. pign.* alienare potest. *d.* §. 1. §. 1.

17. De quo si pactum aliquod intervenerit (de *Pignore Conventionali* enim hic agitur) illud servandum, neque ulla denunciatione opus videtur. *l.* 3. §. 1. *C. de jur. dom. imp.* add. *l. pen. C. de pign. act.*

18. Si modo pactum non sit, *Ne liceat alie-*

nare:

nare: Quo casu, (cum pactum tale sit contra naturam pignoris, quod securum facit creditorem,) alienatio nihilominus permissa est, sed praemissa trina denunciatione. *l.* 4. *ff. de pign. act. l.* 10. *C. de pign.*

19. Si vero pactum nullum intercessit, creditori pignus alienare licet, si modo semel denunciaverit, & insuper biennium expectaverit. *l.* 3. §. 1. *C. de jur. dom. impetr. l.* 4. *C. de distr. pign.*

20. Magis huc pertinent II. Tutores & Curatores, quibus res pupillorum & minorum alienandi potestas à Legibus tributa est. *l.* 109. *ff. de V. S.* Quamvis his non quaevis alienatio permissa sit, nec omnium rerum absque decreto. v. *l.* 9. §. 5. *l.* 12. §. 1. *l.* 22. *l.* 46. §. *ult. ff. de admin. tut. l.* 16. *l.* 22. *l. ult. inf. C. eod. l.* 1. *& pass. ff. de reb. eor. qui sub. tut.*

TIT. IX.

Per Quas Personas cuique acquiritur.

1. PORro debent illi, qui dominium acquirere volunt, tales esse, qui proprii quid habere possunt. Sunt enim qui non sibi sed aliis acquirunt.

pr. h. t. 2. *Acquiritur enim nobis, non solum per nosmet ipsos, sed etiam per eos quos in potestate habemus*; sive Dominica, puta servos; sive patria, puta liberos. *Item per servos in quibus usumfructum habemus; Item per homines liberos & per servos alienos, quos tanquam nostros b. f. possidemus pr. I. h. t. l.* 10. *ff. de A. R. D.* Imo & aliquando per homines liberos quos non possidemus. §. *ult. I. h. t.*

§. 1. 3. Et quidem florente Rep. quodcunque liberi

beri acquirebant, æque ac servi Dominus, sine ulla distinctione Parentibus acquirebant. §. 1. *I. h. t.*

4. Sed deinceps *Distinctio Peculiorum* introducta est.

5. *Peculium* (quod quasi *Pusilla pecunia*, seu *Pusillum Patrimonium* dictum. *l.* 5. §. 3. *ff. de pecul.*) *est, quod filiusfam. l.* 1. §. 5. *ff. eod. vel servus separatum habet, à rationibus patris vel domini, deducto inde si quid patri vel domino debetur. d. l.* 5. §. *ult. ff. de pecul. l.* 37. §. 1. *ff. de A. R. D.*

6. Peculium liberorum potest constitui duplex, *Paganum* & *Militare l. ult. C. de inoff. test.* Ita ut utrumque duas habeat species, *Paganum* scil. *Profectitium* & *Adventitium*; *Militare* vero, *Castrense* & *Quasi castrense. d. l. ult.* §. 1. *I. h. t.* §. *ult. I. de test. mil. l.* 6. *l. ult. C. de bon. quae lib.*

7. *Peculium Castrense* (de cujus origine v. *l.* 1. *ff. de test. mil. pr. I. quib. non est perm. fac. test.*) *est, quod filiusfam. acquirit occasione militiae armatae. l.* 11. *ff. de castr. pec.* v. *l.* 6. *pr. ff. de re jud.*

8. *Peculium Quasi castrense* (quod ad imitationem Castrensis introductum. §. *ult. I. de test.*) *est, quod filiusfam. acquirit occasione militiæ togatæ.* v. *l.* 14. *C. de Adv.* 1. *l.* 6. *ff. de re jud.* ex Officio scil. publico, vel Advocatione. *d. l. ult. C. de inoff. test. l.* 7. *C. de Assess.*

9. *Peculium* autem *Castrense* & *Quasi castrense* pleno jure est filiifam. Ut filii in iis vice patrumfam. fungantur. *l.* 2. *ff. ad Sc. Maced.* & proinde de iis etiam testari possint. *pr. I. quib. non est perm. test. fac.*

10. *Profectitium est, quod ex re Patris, vel*

occasione & contemplatione patris, filio obvenit. d. §. 1. I. h. t. arg. l. 21. & seq. ff. de usufr.

11. Illud pleno jure, tam quoad proprietatem quam usumfructum patris est. *Quae enim invidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reverti? d. §. 1.*

12. Filius tamen id gubernat, eoque fruitur, paternisque bonis publicatis retinet. *l. 3. §. 4. in f. de minor.* Imo & ei donatum censetur, si ei emancipato ademtum non sit. *l. 31. §. 2. ff. de don.*

13. *Peculium Adventitium est, quod ex alia causa, liberalitate matris vel aliorum, propriove labore vel prospera fortuna, sibi filiusfam. acquisivit. d. § 1. I. h. t.*

14. Hoc *Ordinarium* est & *Extraordinarium*, seu ut alii malunt, *Minus Plenum* & *Plenum*, *Regulare* & *Irregulare*.

§. 2. 15. *Ordinarium* (seu *Minus plenum* & *Regulare*) *est, cujus proprietas filii, ususfructus & administratio, quoad vitam, patris est. d. §. 1. l. 6. l. ult. §. 5. C. de bon. quae lib.*

16. Sed si emancipatus est filius, pater dimidiam partem ususfructus habet, cum olim tertiam haberet proprietatis. §. 2. *I. h. t.*

17. Peculium Adventitium *Extraordinarium* (seu *Plenum*, & *Irregulare*) *est, quod pleno jure, & quoad proprietatem, & quoad usumfructum, filii est.*

18. Peculium autem tale filius habet variis casibus. I. Si hereditatem renuente patre adierit. *l. ult. §. 1. C. de bon. quae lib.*

II. Si Princeps filio aliquid donaverit. *l. 7. C. eod.*

III. Si filio quid relictum sit, sub ea conditione, ne pater usumfructum habeat. *Nov. 117. c. 1. pr.*

IV. Si

IV. Si ei relictum ſit legatum militiae. *l.* 3. §. 7. *in f. ff. de min.*

V. Si fratri una cum patre ſuccedat ab inteſtato. *Nov.* 118. *c.* 3.

VI. Si pater in bonis filio reſtituendis doloſe verſatus ſit. *l.* 50. *ff. ad SC. Treb.*

19. *Peculium ſervorum* ſimplex eſt, *ſervus enim nihil ſuum habere poteſt.* §. 3 *I. h. t.* & quodcunque acquirit, ſtatim Domino acquirit. Adeo ut Dominis etiam ignorantibus & invitis hoc obveniat. *d.* §. 3. *l.* 32. *ff. de A. R. D. l.* 46. *ff. de jur. dot. l.* 79 *ff. de acq. hered.* §. 3

20. *Neque ſolum proprietas per eos* Dominis *acquiritur, ſed etiam poſſeſſio* & proinde uſucapiendi conditio. *d.* §. 3.

21. Ea quidem quae facti ſunt, ad Dominum non tranſeunt. §. 2. *I. de ſtip. ſerv. l.* 44. *ff. de cond. & dem.* & poſſeſſio plurimum facti habet *l.* 19. *ff. ex quib. cauſ. maj.* Sed minime tamen hoc obſtat; Quia poſſeſſio non tantum *facti*, ſed & *juris* eſt, ex quo plurimum mutuatur. *l.* 49. *pr.* & §. 1. *ff. de acq. poſſ.*

22. Poſſeſſio autem (exceptis rebus peculiaribus, quas domini voluntate ſervi poſſidere intelliguntur *l.* 1. §. 5. *l.* 3. §. 12. *l.* 24. *l.* 44. §. 1. *ff. de acq. poſſ.*) non niſi ſcientibus ac volentibus acquiritur. *dd. ll.*

23. Hereditatem etiam, non niſi præcedente juſſu domini, ſervus adire poteſt. *d.* §. 3. *I. h. t. l.* 10. §. 1. *ff. de A R. D l.* 25. §. 4. *ff. de acq. her.* Ne ſcil. in poteſtate ſervi ſit Dominum ignorantem æri alieno obligare. *l.* 6 *ff de acq her.*

24. Porro acquirimus per eos ſervos in quibus uſumfructum habemus, ut & per eos quos tanquam noſtros *b. f.* poſſidemus; ſed ex dua- §. 4.

bus tantum causis, *si quid ex re nostra, vel suis operis acquirunt.* §. 4. *I. h. t. v. l.* 31. *l.* 26. *ff. de usufr.*

25. *Itaque si talis servus heres institutus sit, legatumve quid ei aut donatum sit,* non *usufructuario* vel b. f. possessori, *sed domino proprietatis*, vel ipsi si liber est, acquiritur. *d.* §. 4.

26. Nisi horum quid factum sit contemplatione fructuarii vel b. f. possessoris *l.* 21. *& seq. ff. de usufr. l.* 45 §. *ult. ff. de acq. hered.* Quo casu servus ex re fructuarii vel b. f. possessoris, non ex sua opera, acquirere intelligitur. *d. l.* 45. §. 4. *ff. de acq. her.*

§. 5. 27. Per liberam Personam, quæ alterius juri non est subjecta, ordinario nobis nihil acquiri posse indubitati juris est. §. 5. *I. h. t. l.* 1. *C. eod. l.* 73. §. *ult. ff. de R. J.* Quilibet enim solicitus esse debet ut sibi acquirat quod sua interest. §. 18. *I. de inut. stip. l.* 11. *ff. de O. & A.*

28. Sed excipitur causa Possessionis, quam per Procuratorem, & per eam Dominium si tradens fuerit dominus, si vero dominus non fuerit usucapiendi conditionem, etiam ignorantes possumus acquirere. *d.* §. 5. *d. l.* 1.

29. Ad apprehendendam enim possessionem ministerio etiam alieno uti licet. *l.* 53. *ff. de A. R. D. l.* 18. *ff. de acq. poss.*

30. Adeo ut si modo voluntas nostra ab initio intercesserit *l.* 53. *ff. de A. R. D.* Licet tempus, & circumstantias ignoremus, tamen possessio nobis acquiratur. *d.* §. 5. *l.* 13. *ff. de A. R. D. l.* 34. §. 1. *l.* 49. §. *ult. ff. de acq. poss.*

31. Debet tamen Procurator eo esse animo, quod velit nobis acquirere; si enim expresse dicat (sola cogitatio non nocet *l.* 13. *ff. de don.*

l. 37. §. 6. *ff. de A. R. D.*) se sibi vel tertio velle acquirere, nobis non acquiritur. *l.* 1. §. 20. *ff. de acq. poss.*

Tit. X.

De Testamentis Ordinandis.

1. Actum adhuc est de Modis acquirendi Juris Civilis *Singularibus*, sequitur de *Universalibus*, (de *Legato* enim & *Fideicommissio Singulari* deinceps agitur. v. §. *ult. I. per quas pers.*) *per quos simul & semel universum alicujus patrimonium acquiritur.*

2. Sunt autem isti potissimum quatuor. I. *Hereditatis Acquisitio.* II. *Bonorum Possessio.* III. *Arrogatio.* IV. *Addictio bonorum libertatum conservandarum gratia. d.* §. *ult.*

3. Inter quos primum locum obtinet *Hereditatis Acquisitio.*

4. *Est* autem *Hereditas*, *successio in universum jus, quod defunctus tempore mortis habuit. l.* 24. *ff. de V. S. l.* 62. *ff. de R. J.*

5. Eaque defertur duobus modis, *ex Testamento* & dispositione privatorum, vel *ab Intestato* & dispositione legis. *d.* §. *ult. per quas pers.*

6. Cum vero hereditas *ab Intestato* non deferatur, quamdiu *ex Testamento* adiri potest. *l.* 39. *ff. de acq. hered.* Prius est ut *de Testamento* dispiciamus. *d.* §. *ult.*

7. *Testamentum* (quod quasi *testatio mentis* dicitur *pr. I. h. t.*) *est voluntatis nostrae justa sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri velit. l.* 1. *ff. qui test. fac. poss.* *pr. I. h. t.*

8. Dicitur *Justa sententia*, i. e. legibus con-

 veniens,

veniens, seu ad Juris regulas conformata. *l.* 4. *ff. qui test. fac. poss.*

9. *Voluntatis nostrae.* Hinc debet abesse vis atque metus, quae voluntati sunt contraria. *l.* 1, *l.* 21. §. 1. *ff. quod met. caus.* Et nemo alieno nomine testari potest. *l.* 32. *ff. de hered. inst.*

10. *De eo quod quis post mortem suam fieri velit.* Viventis enim non est hereditas. *l.* 1. *ff. de hered. vel act. vend.* add. *Ep. ad Hebr. c.* 9. *v.* 16. 17.

11. Testamenti factio Origine haud dubie est juris Gentium. §. 40. *I. de R. D. l.* 1. *C. de SS. Eccles.* add. *Genes. c.* 25. 27. Determinatione vero Juris Civilis.

§. 1, 2. 12. Jure Romano antiquo genera Testamentorum erant quatuor I. Testamentum *Calatis Comitiis*, in concione Populi factum.

II. *In Procinctu*, cum viri ad Praelium faciendum in aciem vocabantur.

III. *Per aes & libram, quod per emancipationem, id est, imaginariam venditionem agebatur.* §. 1. *I. h. t. A. Gell. l.* 15. *c.* 27.

IV. Factum *Jure Praetorio*, coram VII. testibus, & ab iis Signatum. §. 2. *I. h. t.*

13. Sed haec genera in usu esse desierunt, & jure novo aliae species introductae sunt.

14. Secundum quod Testamenta dividi possunt in *Publica* & *Privata*.

15. *Publica sunt, quae fiunt fide & auctoritate publica*; coram Principe scil. vel apud Acta: Quando neque testes, neque solennia desiderantur. *l.* 16. *C. de testam.* add. *l.* 31. *C. de don.*

16. *Privata, quae fiunt fide privata; cum privatorum auribus suprema voluntas committitur. d. l.* 19. *C. de testam.*

17. Pri-

17. *Privata* ſunt *Solennia*, vel *Minus Solennia*.

18. *Teſtamenta Solennia* ſunt, *ad quae condenda ſolennitates legibus praeſcriptae neceſſariae ſunt*.

19. *Minus ſolennia*, *ad quae vel nullae, vel non omnes ſolennitates ſunt neceſſariae*.

20. Qualia ſunt I. *Teſtamenta Militum*. de quibus tit. ſeq.

II. *Parentum inter liberos*. *l.* 21. §. 1. *C. h. t. Nov.* 107. *c.* 1. Quae nullam omnino ſolennitatem requirunt.

III. *Tempore contagionis facta*. *l.* 8. *C. h. t.* Quando neceſſe non eſt omnes teſtes ſimul adeſſe.

IV. *Ruſticorum*; Ad quod 5. teſtes ſufficiunt, ſi plures haberi nequeunt; neque teſtium ſubſcripſiones requiruntur ſi ſcribere nequeant; vel ſi quidam literati adſint, ſufficit, ſi hi pro aliis etiam ſubſcribant. *l. ult. C. h. t.*

V. *Teſtamenta poſteriora imperfecta, in quibus ſcripti heredes ab Inteſtato venturi, qui in priori erant praeteriti*; Ad quae 5. ſimiliter teſtes ſufficiunt. *l.* 21. §. *pen. C. h. t.*

21. Utraque ſunt *Scriptà*, vel *Nuncupativa*.

22. *Teſtamentum Solenne Scriptum eſt, quod per Teſtatorem, aut alium ejus juſſu, in ſcripturam ab initio ſolenniter redactum eſt*.

23. Requiſita ad *Teſtamentum Solenne Scriptum* neceſſaria, poſſunt conſtitui ſex.

24. I. Teſtamentun *condi debet uno eodemque tempore* §. 3. *I. h. t. l.* 21. *C. h. t.* & *unico contextu*, i. e. non intermixto actu alieno, ſeu ad teſtamentum non pertinente *l.* 21. §. *ult. ff. h. t. d.* §. 3. *I. h. t.* Niſi forte talis ſit, quem ratio morbi Teſtatoris, vel neceſſitas naturae efflagitat. *l.* 28. *C. eod.* §. 3.

25. Con-

25. Contractus itaque inter testandum celebrati nequeunt. arg. *l.* 4. *ff. de adim. legat. l.* 5. *C. de O. & A.*

26. II. *Debent adesse* VII. *testes idonei* §. 3. *I. h. t.* (quoad declarationem, post testamentum conditum, factam, duo sufficiunt. *l.* 21. §. 1. *ff. h. t.*) *specialiter rogati l.* 21. §. *pen. ff. eod.* (quod in aliis negotiis secus est. *l.* 11. *ff. de testib*) *simul, & non inviti praesentes. l.* 8. *C. h. t. l.* 20. §. *ult. ff. qui testam. fac. poss.* nec non *testatorem videntes. l.* 9. *C. de testam.*

§. 5. 27. III. *Debent testes subscribere, & signacula apponere*, suo vel alieno annulo. §. 5. *I. h. t. l.* 22. §. 2. *ff. qui testam. fac. poss. l.* 12. *C. de testam.*

28. IV. *Debet ipse testator subscribere*, vel, *si scribere nequeat, octavum testem, in eum finem adhibere*; Nisi forte testamentum sit *holographum* i. e. integrum manu testatoris scriptum. *l.* 28. §. 1. *C. de testam.*

29. Tum & V. & VI. ante omnia requiritur (quod omnibus testamentis commune est) ut *Testator testandi habeat potestatem activam, & heredem instituat.* Sed cum de iis infra speciales occurrant tituli, plura hic non addemus.

30. Quae requisita partim *ex Jure Civili*, partim *ex Constitutionibus*, partim *ex Jure Praetorio* descendunt; *Jus enim hoc tripertitum videtur; ut testes quidem & eorum praesentia, uno contextu, testamenti celebrandi gratia à Jure Civili descendant; subscriptiones autem testatoris & testium ex Sacrarum Constitutionum observatione adhibeantur; signacula autem & testium numerus ex Edicto Praetoris. d.* §. 3. *in f. I. h. t.*

§. 4. 31. Constitutum etiam erat, ut nomen heredis per manus testatoris vel testium exprimere-

meretur. §. 4. *I. h. t. l.* 29. *C. eod.* fed per *Nov.* 119. *c.* 9. iftud abrogatum eft.

32. Quod fi vel una harum folennitatum omiffa fit, Teftamentum (utpote non jure factum. *l.* 1. *ff. de inj. rupt. irr. teft.*) in *Foro externo* nullum producit effectum: In *Foro* tamen *Confcientiae*, fi modo conftet de voluntate defuncti, heredem ab inteftato, ad relicta præftanda obligat. arg. *l.* 32. *C. de fideic. add. l.* 2. *C. eod. l.* 38. *ff. ad SC. Treb.*

33. Teftes autem adhiberi poffunt cum quibus eft teftamenti factio. §. 6. *I. h. t.* fcil. *paffiva* v. *l.* 16. *ff. qui teftam. fac. poff.* §. 6.

34. Sed in numerum teftium non poteft adhiberi mulier. *d.* §. 6. In omni enim emancipatione olim teftes tantum mafculi admiffi.

Non fervus. *d.* §. 6. *I. h. t.*

Non furiofus. *d.* §. 6.

Non mutus. *d.* §. 6. Quid enim actum fit teftimonio eloqui nequit.

Non furdus. *d.* §. 6. Quia non intelligit quid dicatur.

Non caecus. *l.* 9. *C. h. t.* Teftatorem enim agnofcere nequit, nec figna recognofcere. v. *l.* 4. *ff. teftam. quemadm. aper.*

Non prodigus. *d.* §. 6.

Non inteftabilis. *d.* §. 6. Qualis eft, qui ob carmen famofum damnatus eft. *l.* 18. §. 1. *ff. qui teftam. fac. poff.*

35. Quae teftium conditio, tempore teftamenti facti, non alio, confideratur. *l.* 22. §. 1. *ff. qui teftam. fac. poff.* Ut & occulta teftium vitia, fi modo teftamenti facti tempore publice pro idoneis habeantur, teftamento non officiant. §. 7. *I. h. t.* §. 7.

P 36. Ni-

§. 8. 9. 36. Nihil autem nocet, plures testes ex una domo adhiberi §. 8. *I. h. t.* licet cognati sint testatoris; Quamvis in judicis secus sit. *l.* 9. *l.* 24. *ff. de testib. l.* 3. *l.* 6. *C. eod.* Nisi tamen in potestate sint testatoris, qui testes esse nequeunt. §. 9. *I. h. t.*

§. 10. 37. Sed neque heres scriptus, neque is qui in potestate ejus est, neque pater ejus qui eum in potestate habet, neque fratris qui in ejusdem patris potestate sunt, testes adhiberi possunt. Quia sibi ipsi quodammodo testimonia praestarent. §. 10. *I. h. t.*

§. 11. 38. Legatarii tamen & Fideicommissarii testes esse possunt. §. 11. *I. h. t.* Non tantum in testamento *Scripto*, sed etiam *Nuncupativo.*

39. Licet enim nemo in propria causa testis esse possit. *l.* 10. *ff. l.* 10. *C. de testib.* & *propria causa* dicatur, cujus commodum vel damnum ad aliquem pertinet *l.* 1. §. 11. *ff. quand. appelland.* Non tamen istud hic obstat. Legatarii enim non sunt juris successores *d.* §. 11. *l.* 9. §. 1. *ff. de edend.* & principaliter de herede instituendo agitur. Tum II. Testes causa sunt ut testamentum subsistat; Improbe ergo faceret heres, si illos repudiaret quibus pro se usus est. v. *l.* 14. *ff. de reb. dub.*

§. 12. 40. In qua materia Testamentum scribatur, *an in tabulis, an in chartis, membranisve,* nihil interest. §. 12. *I. h. t. l.* 1. *l.* 4. *ff. de bon. poss. sec. tab.*

41. Nihil etiam refert qua lingua fiat. *l.* 21. §. *ult. add. l.* 15. *C. de testam.*

42. Dummodo literis perscribatur, non notis. *l.* 6. §. *ult. ff. de bon. poss.* Nisi forte portio hereditaria notis expressa sit *l.* 9. §. 4. *ff. de hered. instit.* Vel miles testatus sit. *l.* 40. *pr. ff. de testa. mil.*

43. Cum

43. Cum duobus autem pluribusve testamentis nemo paganus potest decedere. *l.* 19. *ff. de testam. mil. Unum tamen testamentum pluribus codicibus* i. e. exemplaribus *l.* 24. *ff. qui testam. fac. poss. l.* 1. §. 5. *ff. de bon. poss. sec. tab. l.* 47. *ff. de legat.* 2. seu tabulis *l.* 1. §. 6. *ff. de bon. poss. sec. tab. l. ult. quae in testam. del, conficere quis potest.* §. 13. *I. h. t.* §. 13.

44. Dummodo tamen omnia exemplaria *secundum obtinentem observationem* facta sint. *d.* §. 13. *d. l. ult.* neque unum quasi testamentum sit, aliud quasi exemplum. *d. l.* 1. §. 7. *ff. de bon. poss. sec. tab.*

45. *Testamentum Nuncupativum* est, *cum Testator viva voce coram* VII. *testibus idoneis, specialiter rogatis simul praesentibus ac Testarem videntibus atque intelligentibus, unico contextu, voluntatem suam declarat.* §. 14. *I. h. t. l.* 21. §. *pen. & ult. ff. qui testam. fac. poss. l.* 21. §. 2. *C. h. t.* §. 14.

46. Debet autem voluntas *palam*, i. e. ut testator à testibus exaudiri & intelligi possit. *l.* 21. *pr. ff. h. t.* & plene, pronunciari; si quid enim desit ex iis quae testator dicere voluit, ne quidem ea quae dicta sunt subsistunt. *l.* 25. *ff. h. t.*

47. Ex quibus differentiæ inter Testamentum *Solenne Scriptum* & *Nuncupativum* manifestæ sunt.

TIT. XI.

De Militari Testamento.

1. TEstamentum Militare est, quod factum est à milite, in numeros relato *l.* 42. *ff. h. t. jure Militari.*

2. *Supra dicta diligens observatio* enim, & pr. h. s.

 quæ-

quaecunque ſubtilitatem magis quam naturalem rationem habent, militibus remiſſa ſunt. *pr. I. h. t. l.* 1. *ff. eod.*

3. Tum *propter nimiam imperitiam eorum d. pr. I. h. t. l.* 1. *ff. l.* 3. *C. h. t.* (Arma enim magis quam jura ſciunt milites *l.* 22. *C. de jur. delib.*) Tum & quidem maxime, propter periculorum functionem. *l. un. ff. de bon. poſſ. ex teſtam. mil.*

4. Propter quam Privilegium hoc etiam ad non milites, in hoſticolo degentes, iisdemque periculis expoſitos extenſum *d. l. un.* neque Militibus aliter, quam in expeditione & caſtris degentibus, conceſſum eſt. *d. pr. I. h. t.* §. 3. *I. h. t. l.* 17. *C. eod.*

5. *Quoquo modo itaque voluntas militum inveniatur, ſive ſcripta ſive ſine ſcriptura, valet teſtamentum ex voluntate eorum. d. pr. I. h. t. l.* 1. *C. eod.* Teſtamentumque iis facere quomodo poſſint conceditur. *l.* 1. *l.* 40. *ff. h. t. d. l. un. ff. de bon. poſſ. ex teſtam. mil. l.* 3. *l.* 15. *C. h. t.*

6. Eſt autem *Teſtamentum Militum*, uti & Paganorum, *Scriptum*, vel *Nuncupativum.*

7. Ad *Scriptum* nulli requiruntur teſtes; ſi quid enim in vagina aut clypeo, literis ſanguine ſuo rutilantibus, adnotaverint, aut in pulvere inſcripſerint gladio ſuo, ipſo tempore quo in praelio vitae ſortem derelinquunt, hujusmodi voluntatem ſtabilem eſſe oportet. *l.* 15. *C. h. t.* Dummodo militem ſcripſiſſe conſtet. *l.* 40. *in fin. pr. ff. h. t.*

§. 1. 8. Ad *Nuncupativum* duo ſufficiunt. arg. *l.* 12. *ff. de teſtib.* etiam ſpecialiter non rogati. arg. *l. ult.* §. *ult. C. de Codicill.* (non obſt. §. 1. *I. h. t.* verb. *convocatis ad hoc hominibus.* quibus

bus *factum* tantum ſignificatur) ſi modo ſerio coram iis miles locutus ſit. *d.* §. 1. *I. h. t.*

9. Quinimo & mutus & ſurdus miles, ante cauſariam miſſionem, in numerus manens. *l.* 4. *ff. h. t.* teſtamentum facere poteſt. §. 2. *I. h. t.* Quod non poterant ſurdi & muti non milites, niſi à Principe id ſpecialiter impetraſſent *l.* 7. *ff. qui teſtam. fac. poſſ.* §. 2.

10. Sed poſtquam omnibus ſurdis & mutis, certo modo, teſtari conceſſum eſt. v. *l.* 10. *C. qui teſtam. fac. poſſ.* Privilegium hoc militare eſſe deſiit.

11. Privilegium autem hoc *hactenus conceditur, quatenus militant & in caſtris degunt. Poſt miſſionem Veterani, vel extra caſtra alii, ſi faciant adhuc militantes Teſtamentum, communi jure id facere debent.* §. 3. *I. h t. l. pen. C. eod.* §. 3.

12. *Quod vero in caſtris fecerunt teſtamentum, poſt miſſionem* honeſtam ſcil. & cauſariam, non ignominioſam, *l.* 26. *pr.* & §. 1. *ff. h. t.* v. *l.* 2. §. 2. *ff. de his qui not. infam. l.* 13. §. 3. *ff. de re milit. intra annum tantum valebit. d.* §. 3. *I. h. t.* Ut tamen conditio poſt annum exiſtens retrotrahatur *d.* §. 3. *l.* 26. *ff. de condit. Inſtit.*

13. *Si quis ante militiam non jure fecit teſtamentum*, & poſtea militare coepit, non valebit hoc teſtamentum jure militari, niſi miles factus verbis vel factis novam voluntatem declaraverit. §. 4. *I. h. t. l.* 9. §. 1. *l.* 20. §. 1. *l.* 25. *ff. h. t.* quæ ſcil. priori non ſit contraria. Ita accip. *l.* 15. §. 2. *ff. h. t.* §. 4.

14. Minima capitis deminutione teſtamentum militis non fit irritum. §. 5. *I. h. t. l.* 6. §. *ult. ff. de injuſt. rupt. irr.* Poteſt enim filius- §. 5.

fam. miles etiam teſtamentum facere. Sed in teſtamentis paganorum hoc ſecus eſt. §. 4. *I. quib. mod. teſtam. infirm.*

§. 6. 15. Togati milites v. *l.* 14. *C. de Advocat. diverſ. judicior.* de *Quaſi Caſtrenſi* peculio teſtari quidem poſſunt, ſed jure communi. §. 6. *I. h. t. l. ult. C. de inoff. teſtam.*

TIT. XII.

Quibus non eſt permiſſum facere Teſtamentum.

1. N*On tamen omnibus licet facere teſtamentum pr. I. h. t.* Eſt enim Teſtamenti factio juris publici, *l.* 3. *ff. qui teſtam. fac. poſſ.* ut nemo ſuo arbitrio teſtari, aut à privato id jus conſequi poſſit.

§. *ult. h. t.* 2. Teſtari autem non poſſunt quidam 1. propter *ſtatum;* puta ſervi: Unde *& ejus, qui apud hoſtes eſt, teſtamentum, quod ibi fecit, non valet.* §. *ult. I. h. t.*

3. *Sed quod dum in civitate fuerat fecit, ſive redierit valet jure Poſtliminii, ſive illic deceſſerit valet ex Lege Cornelia d.* §. *ult. l.* 8. *l.* 12. *ff. h. t. l.* 16. *l.* 18. *ff. de captiv.*

4. Codicilli etiam ſcripti in captivitate, ab eo, qui in civitate Teſtamentum fecerat, eo reverſo, convaleſcunt. *l.* 12. §. 5. *ff. de captiv. & poſtlim. rev.*

pr. 5. Similiter propter *ſtatum* teſtari non poſſunt Peregrini. *l.* 8. §. 1. 2. *ff. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. de legat.* 3. Obſides, niſi hoc eis permittatur *l.* 11. *ff. h. t.* De ſtatu ſuo dubitantes *l.* 14. *l.* 15. *ff. eod.* Filiifam. denique qui in patris ſunt poteſtate. *pr. I. h. t.*

l. 6.

l. 6. ff. l. pen. C. eod. add. *l.* 170. *ff. de V. S.*

6. *Adeo quidem, ut quamvis parentes eis permiserint, nihilo magis jure testari. d. pr. I. h. t. d. l. 6. pr.* codicillos facere, legatumve (quoad donationem mortis causa secus est *l.* 25. §. 1. *ff. de mort. C. don.*) aut fideicommissum relinquere, *possint l.* 6. §. 3. *ff. de jur. Cod.*

7. Adeo etiam ut licet postea suæ potestatis facti decesserint, testamentum antea factum tamen non valeat *d. pr. inf. l.* 19. *ff. h. t.* Propter *Regulam Catonianam*, quæ non patitur id quod ab initio vitiosum est, tractu temporis convalescere. *l.* 1. *ff. de Reg. Cat. l.* 29. *l. pen. ff. de R. J.*

8. Excipiuntur tamen Filiifam. qui peculium *Castrense* habent, vel *Quasi castrense d. pr. I. h. t. l. ult. C. de inoff. test. l. 6. C. de bon. quæ lib.* quia in iis vice patrumfam. funguntur. *l.* 2. *ff. ad SC. Maced.* v. supr. ad. *t. per quas pers. cuique acq.* §. 9.

9. De *Adventitio* vero filiusfam. ne quidem eo casu testari potest, quando plenum ejus habet dominium *l. pen. C. h. t.* qua explicatur *l. ult.* §. 5. *vers. Filius autem. C. de bon. quae lib.* Quamvis de iis inter vivos disponendi, libera filiofam. majori 25. annis facultas concessa sit. *Nov.* 117. *c.* 1. §. 1.

10. II. Testari non possunt propter *defectum judicii*, Impuberes, *quia nullum eorum animi judicium est* i. e. nullum tale quale hic requiritur. §. 1. *I. h. t. l.* 5. *ff. eod.* Furiosi *d.* §. 1. *l.* 9. *C. h. t.* Mente capti *l.* 2. *l.* 13. *in f. ff. de inoff. testam.* & Prodigi. *l.* 18. *ff. h. t. l.* 6. *ff. de V. O.* §. 2. *I. h. t.* §. 1.2.

11. *Nec ad rem pertinet, si impubes postea pubes, aut furiosus postea compos mentis factus fuerit, & decesserit. d.* §. 1. *I. h. t.* propter *Re-*

gulam

gulam Catonianam. l. 1. ff. de Reg. Caton.

12. *Testamentum autem quod ante furorem recte factum est, furor superveniens, uti neque aliud negotium recte* gestum & perfectum, *perimit. d. §. 1. I. h. t. l. 6. §. 1. l. 18. pr. l. 20. §. 4. ff. h. t. l. 1. §. 9. ff. de bon. poss. sec. tab. l. 8. ff. de his qui sunt sui vel alien. jur.*

13. Neque enim Regula quae est in *l.* 98. *in f. pr. ff. de V. O.* semper locum habet. *l.* 85. *§. 1. de R. J. l.* 140 *§. 2. ff. de V. O.*

14. Sic & valet testamentum quod per id tempus factum est, quo furor intermissus est. *d. §. 1. l. 9. C. h. t.*

§. 3. 15. III. Ob *vitium corporis* testari nequeunt Surdi & Muti, nisi quatenus voluntatem suam perfecte exprimere possunt. *§. 3. I. h. t. l. 10. C. h. t.* qua derogatur *l. 7. ff. eod.* v. supr. ad *t. de mil. test. §. 10.*

§. 4. 16. *Cæci* etiam *non possunt facere testamentum, nisi per observationem quam Lex. D. Justini introduxit. §. 4. I. h. t.* Qua cautum, ut coecus heredem nuncupet, & præter VII. testes tabularium adhibeat, qui voluntatem nuncupantis scriptura excipiat, aut si tabularii copia non sit octavum testem, omnesque subscribant & signent. *l. 8. C. h. t.*

17. Tandem IV. testari quidam prohibentur *propter delictum*, puta Rei Læsæ Majestatis *l. 5. C. ad L. Jul. Maj.* Apostatæ *l. 3. C. de Apostat.* Hæretici improbiores *l. 4. C. de hæret.* Incestas nuptias contrahentes, qui extraneis nihil relinquere possunt. *l. 6. & Auth. Incestas C. de incest. nupt.* Ob carmen famosum damnati *l. 18. §. 1. ff. h. t.* Omnesque qui capitis damnati sunt. *l. 8. §. ult. ff. h. t. l. 13. §. ult. ff. eod. l. 6. §. 6. ff. de injust. rupt. irr. test.*

18.

18. Quod, licet servitus pœnæ, & publicatio bonorum, in gratiam propinquorum, sublata sit. *Nov.* 22. *c.* 8. *Auth. sed hodie. C. de don. int. Vir. & Ux. Nov.* 134. *C. ult.* Jure novo tamen mutatum non videtur.

Tit. XIII.

De Exheredatione Liberorum.

1. DE *Modo testandi*, & *Personis testantibus* adhuc actum est, sequitur de *Heredis Institutione*, quae basis est & fundamentum totius testamenti. §. 34. *I. de Legat.*

2. *Est* autem *Heredis institutio*, *Designatio successoris, in universum jus, quod defunctus tempore mortis habuit.* arg. *l.* 24. *ff. de V. S. l.* 62. *ff. de R. J.*

3. Eaque non male dividitur in *Voluntariam*, & *Necessariam.*

4. *Voluntaria est earum personarum, quas quis instituere potest, vel praeterire, pro lubitu.*

5. *Necessaria* vero *eorum est, qui necessario instituendi sunt, vel exheredandi.* Quales sunt *Liberi*, *Parentes*, & casu quodam *Fratres* & *Sorores.*

6. *Est* autem *Exheredatio; hereditatis lege datae rite facta ademptio. l.* 19. *ff. de lib. & post.* §. 5. *I. h. t. l.* 8. §. 2. *ff. de bon. poss. c. t.*

7. Ut *Rite* fiat, facienda est nominatim *pr.* & §. 5. *I. h. t.* pure, non sub conditione *l.* 3. §. 1. *ff. h. t.* à tota hereditate *l.* 19. *ff. eod.* à cunctis heredibus, & ab omni gradu, *d. l.* 3. §. 2. & *seqq. ff. eod.*

8. Quoad exheredationem vero, jure antiquo, multa fuit differentia, inter *Filios* & *Filias*, *Filios* & *Nepotes*, *Natos* & *Posthumos.*

pr. h. t. 9. *Qui enim filium in potestate habet, curare debet, ut eum heredem instituat, vel exheredem nominatim faciat: Alioqui si eum silentio praeterierit, inutiliter testabitur*, & testamentum ipso jure nullum est *Jure Civili. pr. I. h. t. l.* 30. *ff. de lib. & post. l.* 1. *ff. de inj. rupt. irr. Test.* Non *Jure Praetorio;* arg. *l.* 1. *l.* 12. §. *ult. l.* 19. *ff. de bon. poss. cont. tab. l.* 17. *ff. de ini. rupt. irr. Ulp. fragm. tit. pen.* §. 5. Quo, si filius patri superstes bonis paternis se abstineat, voluntas ex bono & aequo sustinetur. *d. l.* 17.

10. *Adeo quidem, ut, si vivo patre filius mortuus sit, nemo heres ex eo testamento existere possit, quia scil. non substiterit testamentum. d. pr. I. h. t. d. l.* 30. *l.* 1. *ff. de Reg. Cat. l.* 29. *l. pen. ff. de R. J.*

11. Aliud autem juris erat quoad *filias, reliquosque per virilem sexum descendentes liberos* i. e. nepotes *utriusque sexus;* Neque enim nominatim *eos exheredare necesse erat, sed licebat inter caeteros hoc facere*, neque præteriti testamentum infirmabant, sed jus accrescendi habebant. *d. pr. I. h. t.* quo suis heredibus accrescebant ad virilem, extraneis ad partem dimidiam. *Ulp.* §. 22. §. 16. 17. *Caj. L.* 2. *T.* 3. §. 1. *Paul.* 3. *Sent.* 4. §. 21.

§. 1. 12. *Postumi* olim, utpote incerti ne quidem institui poterant. §. 25. *I. de Legat.* Sed quia, si natus fuerit postumus vivus & perfecta humana specie, testamentum rumpitur *l.* 2. *l.* 3. *C. de post. hered. inst.* receptum est, ut postumi quoque vel heredes instituantur vel exheredentur §. 1. *I. h. t.*

13. Sed & hic multum intererat inter *Natos* & *Postumos.*

14. 1, *Filio* enim *suo nato* praeterito testamen-

mentum eſt ipſo jure nullum; *l.* 1. *l.* 3. §. 3. *ff. de injuſt. rupt. irr. Poſtumo* præterito, teſtamentum ab initio ſubſiſtit. *d.* §. 1. *I. h. t.*

II. *Poſtumi omnes* ſive maſculi ſive foeminae praeteriti, agnaſcendo teſtamentum *totum* rumpunt; *Foeminae natae* non item. *d.* §. 1.

III. *Poſtumis filiabus* inter cæteros exheredatis pater aliquid legare cogitur, ne per oblivionem videantur eſſe præteritæ; *Natis* non item. *d.* §. 1.

IV. *Omnes Poſtumi* nominatim exheredandi ſunt; Quod quoad *Nepotes natos* ſecus eſt. *d.* §. 1.

15. Sunt autem *Poſtumi* vel *Veri*, vel *Quaſi tales.*

16. *Poſtumi veri* ſunt, qui poſt mortem patris naſcuntur *ſui. d.* §. 1. *l.* 3. §. 1. *ff. de inj. rupt. irr.*

17. *Quaſi tales* ſunt, I. Nepotes poſt mortem avi *ſui* nati, præmortuo filio, inſtituendi ex Inſtitutione Galli Aquilii JCti *l.* 29. *ff. h. t.*

II. Poſtumi qui *ſui* naſcituri ſunt poſt teſtamentum, patre mortuo, vivo teſtatore Avo; inſtituendi ex Legis Vellejae capite primo. *l.* 29. §. 11. 12. *ff. h. t.*

III. Nepotes, qui ante Teſtamentum avi nati, ſuccedentes poſtea in locum patris ſui demortui, quaſi *ſui* heredes agnaſcuntur; Qui, ne quaſi agnaſcendo rumpant teſtamentum, inſtituendi vel exheredandi ſunt ex Legis Vellejae capite ſecundo. §. 2. *I. h. t. l.* 29. §. 13. *ff. h. t.* §. 2.

18. *Emancipatos* aliisve modis à Patria poteſtate liberatos, *l.* 1. §. 6. *ff. de bon. poſſ. C. tab. jure civili neceſſe non eſt heredes inſtituere vel exheredare, quia non ſunt amplius ſui heredes* §. 3. *I. h. t.* Sed Prætor. quaſi reſcindens eorum §. 3.

capitis deminutionem. *l.* 6. §. 1. *ff. de bon. poss.* eos vel instituí, vel masculos nominatim, foeminas inter caeteros exheredari jubet, caeteroquin *bonorum possessionem contra tabulas* promittit. *d.* §. 3. *I. h. t. l.* 4. *l.* 6. *ff. de bon. poss. c. tab.* quam dum tribuit re ipsa hereditatem dare videtur. *l.* 1. *l.* 2. *ff. de bon. poss.*

§. 4. 19. *Adoptivi* liberi quamdiu sunt in potestate patris Adoptivi similiter instituendi vel exheredandi sunt; ejusdem enim juris habentur, cujus justis nuptiis quaesiti. §. 4. *I. h. t. l.* 1. *ff. de adopt.* §. 8. *I. eod.*

20. Emancipati autem à patre adoptivo, neque Jure Civili quia desinunt esse sui heredes, neque Jure Paetorio quia simul nomen liberorum amittunt. *l.* 4. *ff. si tab. test. null. extab. und. lib. l.* 1. §. 6. *l.* 3. §. 2. *ff. de bon. poss. c. tab.* inter liberos connumerantur. *d.* §. 4. *I. h. t.*

21. Cum vero emancipati fuerint à patre adoptivo, vivo patre naturali, §. 10. *I. de hered. quae ab Intestat.* tunc incipiunt in ea causa esse, in qua futuri essent, si à naturali patre emancipati essent. *d.* §. 4. Hoc enim casu, ne utriusque parentis exciderent successione, voluit Praetor eos jus naturale liberorum recuperare. *l.* 4. *ff. si tab. test. null. extab.*

§. 5. 22. *Sed haec quidem vetustas introducebat.* §. 5. *I. h. t.* Imp. autem Justinianus, jure novo, omnem istam differentiam juris antiqui, quoad sexum & gradum, sustulit, & constituit, ut omnes *sive sui sive emancipati, vel heredes instituantur vel nominatim exheredentur, sive jam nati sive in utero constituti postea nati sint.* §. 5. *I. l.* 4. *C. de lib. praet.*

23. Adeo ut eo in *suis* non observato Testamen-

tum

tum & quoad institutiones, & quoad legata, nullum sit; etiam jure novissimo, post *Nov.* 115. *c.* 3. *Auth. ex causa. C. de lib. praet.*

24. Quo ipso tamen differentia inter suos & emancipatos non tollitur, i. e. *emancipati* non exaequantur *suis*, ut & ipsis praeteritis testamentum non subsistat.

25. Circa *Adoptivos* distinguitur, An ab Ascendente adoptati sint, an vero ab extraneo. §. 5. v. *l. pen. C. de adopt.* §. 2. *I. eod.*

26. Miles autem necesse non habet liberos suos instituere vel nominatim exheredare, sed silentium ejus pro exheredatione valet. §. 6. *I. h. t. l.* 12. *ff. de bon. libert. l.* 9. *& seq. C. de Test. mil.* §. 6.

27. Ut testamentum militis non tantum nullum non sit, sed nec per bonorum possessionem contra tab. nec per querelam inofficiosi infirmari possit. *l.* 9. *C. de inoff. test.* etiam post *Nov.* 115. *c.* 3.

28. Dummodo miles sciverit sese liberos habere. *d.* §. 6. *l.* 9. *C. de testam. mil.*

29. Quibus tamen *Portionem Legitimam*, per Condictionem ex Lege petendam, non negamus. arg. *Auth. Presbyteros.* 1. *C. de Ep. & Cler. l.* 30. 32. *C. de inoff. testam. Nov.* 18. *c.* 1.

30. *Similiter mater vel avus maternus necesse non habent liberos suos heredes instituere vel exheredare, sed possunt eos silentio omittere. Nam silentium Matris & Avi materni, & caeterorum per matrem adscendentium, tantum facit, quantum exheredatio patris.* Quia Matri & Avo materno neque *sui* heredes sunt, neque desierunt esse *sui* heredes. §. 7. *I. h. t. l.* 4. §. 2. *ff. de bon. poss. cont tab. l.* 13. *ff. de suis & legit. hered.* Quod per *Nov.* 115. *c.* 3. mutatum non videtur. §. 7.

 31. Li-

31. Licet autem teſtamentum, in quo liberi dicto modo inſtituti, vel exheredati ſunt, ab initio ſubſiſtat, non tamen effectum habebit, ſi ſine juſta cauſa exheredatio vel praeteritio facta ſit, ſed per *Querelam Inofficioſi Teſtamenti* reſcindi poterit.

32. Sed de *Inofficioſo Teſtamento* infra ſpecialis occurrit titulus, ad quem de cauſis exheredationum ſimul videbimus.

Tit. XIV.

De Heredibus Inſtituendis.

1. QUod ſi autem nulli extent, quos Lex vel inſtitui vult vel rite exheredari, licet Teſtatori heredes inſtituere quoslibet extraneos, pro lubitu.

2. Niſi tamen alia ratione vel ſimpliciter vel ad certum modum inſtitui prohibeantur.

3. *Simpliciter* prohibentur filii perduellium, *l.* 5. §. 1. *C. ad L. Jul. Maj.* Apoſtatæ *l.* 3. *C. de Apoſt.* Hæretici *l.* 4. §. 2. *l.* 5. *C. de hæret.* nec non peregrini *l.* 6. §. 2. *ff. h. t.* *l.* 1. *C. eod.* add. *l.* 17. §. 1. *ff. de pœn.*

4. *Ad certum modum* prohibentur, Princeps litis cauſa, §. *ult. I. quib. mod. teſtam. inf. l. pen. ff. de hered. inſt.* Conjuges v. *l.* 6. *C. de ſec. nupt.* Inceſtuoſi v. *l.* 6. *C. de inceſt. nupt.* Adulteri v. *l.* 13. *l.* 14. *ff. quib. ut indign.* nec non Naturales. *Auth. licet. C. de Nat. lib.*

pr. & §. 1. *h. t.* 5. Praeter hos inſtitui poſſunt, quoscunque teſtator inſtituere velit, non tantum liberi ſed & ſervi, ſive ſint proprii, ſive alieni, ex perſona ſcil. dominorum. *pr.* & §. 1. *I. h. t.*

§. 2. 6. Quin & Servi qui ſunt in hereditate jacente

cente inſtitui poſſunt: *Nondum enim adita hereditas defuncti vicem ſuſtinet* §. 2. *I. h. t. l.* 52. *ff. eod.* Licet adita, retro repraeſentaſſe videatur perſonam heredis. *l.* 31. §. 1. *l.* 54. *ff. de acq. hered. l.* 24. *ff. de novat.*

7. Nec non ſervi plurium; qui ſingulis Dominis acquirunt pro portione Dominica §. 3. *I. h. t.* §. 3.

8. Quod ſi tamen ſervus communis ab uno ex Dominis inſtitutus ſit, liber & heres fiet. §. *ult. I. de don. l.* 1. *pr.* & §. 1. *C. de comm. ſerv. man.*

9. An noverit Teſtator eum, quem heredem inſtituit, an non noverit? nihil intereſt. Ignorantia enim teſtatoris inutilem inſtitutionem non facit. §. *ult. I. h. t. l.* 11. *C. eod.* §. *ult.*

10. Imo & incerti (licet jure antiquo ſecus fuerit, §. 25. *I. de legat.*) inſtitui poſſunt; ſi modo in praeſens vel ex futuro eventu certitudo aliqua apparere poſſit §. 27. *I. de legat.*

11. Multoque magis Pauperes *l.* 24. *C. de Epiſc. & Cler.* Civitates *l.* 26. *ff. ad SC. Trebell. l.* 122. *ff. de legat.* 1. *L.* 12. *C. h. t.* Corpora & Collegia licita *l.* 1. §. 15. *ff. ad SC. Trebell.*

12. Poteſt etiam teſtator vel unum vel plures, vel tot heredes facere quot vult; dum tamen multitudo illa inſtitutionem non reddat deriſoriam. §. 4. *I. h. t.* §. 4.

13. Solennis autem apud Romanos in uſu fuit hereditatis diviſio: *Hereditas enim plerumque dividitur in duodecim uncias, quae Aſſis appellatione continentur.* §. 5. *I. l.* 13. §. 1. *l.* 50. §. 2. *ff. h. t.* §. 5.

14. Sed & duae pluresve unciae ſimul ſumtae, propriis nominibus appellantur. Duae ſcil. unciae dicuntur *Sextans*, quaſi ſexta pars aſſis: Tres *Quadrans*, quaſi quarta pars aſſis, IV. Un-

ciae

ciae *Triens*, quasi tertia pars assis. v. Unciae *Quicunx*, à numero unciarum. vi. Unciae *Semis*, quasi semi as. vii. *Septunx*. viii. *Bes*, quasi bis triens. ix. *Dodrans*, quasi quadrans de asse, ex de & quadrans. x. *Dextans*, quasi sextans de asse. xi. *Deunx* quasi unum de asse, vel *decunx* quasi decem & unica. *d.* §. 5. *l.* 50. §. 2. *ff. h. t.*

15. Non tamen necessaria est solennis haec divisio, sed potest testator hereditatem in plures vel pauciores uncias dividere, pro lubitu. *d.* §. 5. *l.* 13. §. 1. 2. 3. *& ult. l.* 18. *ff. h. t. l.* 13. *ff. de lib. & postum.*

16. Imo licet *unum tantum quis in semisse* v. g. vel in re certa *heredem scripserit*, *totus as in semisse* (licet testator forte aliud jusserit: arg. *l.* 55. *ff. de legat.* 1. *l.* 7. *ff. de R. J.*) vel re certa *erit: Neque enim idem pro parte testatus pro parte intestatus potest decedere, nisi sit miles, cujus sola voluntas in testando spectatur. d.* §. 5. *l.* 7. *ff. de R. J. l.* 1. §. 4. *l.* 9. §. 13. *ff. h. t.*

17. Si tamen heres ex re certa institutus coheredem habeat, legatarii loco habetur. *l.* 13. *C. h. t.*

18. Neque in uncias testator hereditatem dividere necesse habet, sed & in naturales partes eam dividere potest. *l.* 2. §. 7. *ff. de collat. l.* 76. *ff. de acq. hered.*

§. 6. 19. Pluribus autem heredibus institutis, si quidem nullis partes adscriptae sunt, ex aequis partibus heredes erunt. §. 6. *I. h. t. l.* 9. §. 12. *ff. h. t.* Ita tamen ut conjuncti unius tantum personae potestate fungantur. *l.* 15. *pr. l.* 59. §. 2. *ff. h. t. l.* 34. *ff. de legat.* 1. *l. un.* §. 10. *C. de Cad. toll.* nisi celeritatis gratia conjunctio facta doceatur. *l.* 66. *ff. h. t.*

20. Quod

20. Quod si partes in omnium personis expressae sint; & assem aequent, res dubium non habet. Sed si in asse aliquid supersit, hoc singulis pro rata accrescit; Si vero plures quam XII. unicae distributae sint, istae quae assem superant, pro rata singulis decrescunt. §. 7. *I. h. t. l.* 13. §. 3. 4. *ff. h. t.* §. 7.

21. Partibus autem in quorundam personis expressis, isti qui sine parti scripti sunt vacantem portionem habebunt, vel alium assem occupant. *d.* §. 6. 8. *I. h. t. l.* 17. *pr.* §. 3. 4. *ff. h. t. l. ult. ff. de bon. poss. sec. tab.* §. 8.

22. Quibus verbis fiat heredis institutio, nihil interest. *l.* 15. *C. de testam. l.* 1. §. 5. 6. 7. *ff. h. t.* Nec falsa demonstratio, aut causa; neque error in nomine institutionem vitiat. *l.* 4. *C. h. t. l.* 52. §. 6. *& seq. ff. de cond. & dem.* Si vero in persona erratum; secus est. *l.* 9. *pr. l.* 62. §. 1. *ff. l.* 4. *C. h. t.*

23. Sed neque Institutio in alterius arbitrium conferri potest. *l.* 32. *ff. h. t.* neque *Captatoria Institutio* subsistit. *l.* 64. *ff. de legat.* 1. *l.* 70. *l.* 71. *ff. h. t. l.* 11. *C. de test. mil.*

24. Non tantum autem *pure*, sed & *sub conditione* heres institui potest. §. 9. *I. h. t.* §. 9.

25. *Conditio* est *adjectio, quae negotium differt in casum aliquem futurum incertum.* §. 4. §. 6. *I. de V. O. l.* 39. *ff. in R. C. l.* 9. §. 1. *ff. de novat.*

26. Dividitur in *Possibilem*, & *Impossibilem*.

27. *Possibilis* dividitur in *Potestativam*, *Casualem*, & *Mixtam*. *l. un.* §. 7. *C. de cad. toll.*

28. *Impossibilis* est talis vel *Natura*, vel *Lege*. v. *l.* 15. *ff. de cond. & inst.* vel *Perplexitate verborum. l.* 16. *ff. de cond. instit.*

29. Conditio *Possibilis* adjecta implenda est §. 11.

l. 8. *in f. pr. l.* 26. *ff. de condit. instit.* Et si quidem plures copulative adjectae sint, *omnibus parendum est*; si disjunctive, *cuilibet obtemperare satis est.* §. 11. *I. h. t. l.* 5. *ff. de cond. inst.*

30. Plane si conditio ea sit quae per heredem non stat, quominus impleatur, sed per eum, in cujus persona jussus est parere conditioni, aut alium, pro implata habetur. *l.* 5. §. 5. *ff. quand. dies legat. ced. l.* 161. *ff. de R. J.*

§. 10. 31. *Impossibilis conditio in Institutionibus & Legatis, nec non Fideicommissis, & liberatibus* (non vero in contractibus. §. 10. *I. de inut. stip. l.* 31. *ff. de O. & A.*) pro non scripta habetur. §. 10. *I. h. t. l.* 6. *l.* 20. *ff. de cond. inst.*

32. Nisi perplexa sit, quæ institutionem vitiat *l.* 16. *ff. de cond. inst. junct. l.* 188. *ff. de R. J.* vel filio heredive *suo* adscripta. Filiusfam. enim, omnisque heres *suus* jure novo, sub alia conditione quam quæ in ejus potestate est, institui nequit. *l.* 4. *pr.* §. 1. *l.* 5. *l.* 6. *pr. l.* 86. *ff. h. t. l.* 15. *ff. de cond. inst. l.* 4. *C. de inst. & subst.*

33. Si dies certus vel tempus certum (sive uti terminus *à quo*, sive uti terminus *ad quem*) adjiciatur, habetur pro supervacuo. §. 9. *I. l.* 32. *ff. h. t.* Regula enim, *l.* 7. *ff. de R. J.* quod *nemo pro parte testatus pro parte intestatus esse possit*, etiam ad spatium temporis pertinet; *l.* 41. *ff. de testam. mil.* Neque heredem temporarium quis habere potest. *l.* 7. §. 10. *ff. de minor. l.* 88. *ff. h. t.*

34. Dies autem incertus adjectus conditionem facit; *l.* 75. *ff. de cond. & dem. l.* 21. *ff. quand. dies leg. ced.* Utique si incertum sit *An* scil. in extituturus? si enim certum sit, An sit extituturus, incertum *Quando?* distinguendum, An here-

heredi adscriptus sit? An extraneo? Si extraneo similiter conditionem facit, si heredi non item. *l. 9. C. h. t. l. 1. §. 2. l. 79. ff. de cond. & dem. l. 4. §. 1. ff. quand. dies legat. ced.*

TIT. XV.

De Vulgari Substitutione.

1. POtest autem quis in Testamento, (non codicillos) *plures gradus heredum facere, & in casum deficientis heredis, alium substituere. pr. I. h. t. l. 36. pr. ff. h. t.* *pr. h. t.*

2. *Substitutio* est *secundi vel ulterioris gradus heredis institutio; l. 1. ff. h. t.* Qua definitione *Substitutio Obliqua* seu *Fideicommissaria* (quae huc non pertinet) non continetur.

3. Dividi solet à multis in *Vulgarem, Pupillarem, Exemplarem, Breviloquam* (quae rectius *Reciproca* dicitur) & *Compendiosam.* Alii *Breviloquam* & *Compendiosam* omittunt, sed addunt reliquis *Militarem.*

4. Sed dictae species ad *Vulgarem* & *Pupillarem* satis commode referri, & *Militarem*, utpote Privilegiatam præterire licet.

5. *Vulgaris substitutio* est, *cum à qualibet testatore, cuilibet heredi substituitur in casum primum, seu vulgarem, si heres institutis heres non erit.*

6. Quae verba *si heres non erit*, in *suo* herede sic accipiuntur, si paterna hereditate abstinuerit; & ex necessario faciunt *Voluntarium. l. 12. ff. de cond. Inst.* In *extraneo*, si neque ipse heres erit, neque alium heredem effecerit. *§. ult. I. h. t.*

7. Casumque continent, & *voluntatis, si heres esse nolit,* & *impotentiae si heres esse non possit. l.*

3. *C. de hered. inst.* add. *l.* 56. *ff. solut. matr.*

§. 1. 8. *Possunt* autem *plures in locum unius substitui, vel unus in locum plurimum, vel singuli in singulorum, vel invicem ipsi qui heredes instituti sunt.* §. 1. *I. h. t. l.* 23. *l.* 36. §. 1. *ff. h. t.* Estque haec ultima substitutio quae *Reciproca* dicitur in *l.* 4. §. 1. *ff. h. t.* nec non *Mutua. l.* 64. *ff. de legat.* 2.

§. 2. 9. *Et si ex disparibus partibus scriptos invicem substituerit, & nullam mentionem partium in substitutione habuerit, eas videtur in substitutione partes dedisse, quas in Institutione expressit.* §. 2. *I. h. t. l.* 24. *ff. eod.*

10. Non enim verisimile est testatorem pluris eos fecisse in substituendo, quam instituendo. v. *l.* 74. *ff. de legat.* 1.

11. Nisi forte alia mens testatoris fuerit, *d. l.* 24. vel substitutio facta sit repetitis singulorum propriis nominibus. Quia repetens in substitutione propria nomina, jam non ad partes in institutione datas, sed ad personam & numerum substitutorum, substitutionem retulisse videtur. arg. *l.* 124. *ff. de legat.* 1. *l.* 24. *ff. ad SC. Treb.*

§. 3. 12. Sed si heredi instituto coheres substitutus sit, & coheredi substituto alius substitutus fuerit, secundus substitutus ad utriusque partem admittitur; §. 3. *I. h. t. l.* 27. *l.* 41. *ff. eod. Substitutus* enim *substituto, intelligitur etiam substitutus instituto.* Non obst. *l.* 47. *ff. h. t.* quae casum diversum continet.

13. Expirat autem *substitutio Vulgaris*, cum heres primo gradu institutus hereditatem adit. *l.* 5. *C. de impub. & al. subst.*

§. 4. 14. Exceptio est, *si servum alienum quis patremfam. arbitratus heredem scripserit, & si*

heres

heres non esset ei Maevium substituerit, isque servus jussu domini adierit hereditatem. Hoc casu enim *Maevius substitutus in partem* scil. dimidiam v. *l.* 43. *ff. de usufr. l.* 164. §. 1. *ff. de V. S. admittitur* §. 4. *I. h. t.* Non obst. *l.* 40. *ff. de hered. inst.* Ubi cum Cuj. *ad d. l.* 40. pro *alter semis*, *As*, legendum videtur.

Tit. XVI.

De Pupillari Substitutione.

1. S*Ubstitutio Pupillaris* est, *cum à patre liberis impuberibus, quos in potestate habet gradu proximo, substituitur, in casum* secundum, seu pupillarem, *si heres erit & intra pubertatem decesserit.* v. *l.* 8. *C. de impub. & al. subst.*

2. Non itaque pupillariter substituere potest Mater; Tabulae quidem quibus mater filio impuberi substituerat, ratione aetatis in *l.* 33. *ff. h. t.* vocantur *pupillares*, sed substitutio tantum *Vulgaris* est.

3. Neque aliis substitui potest pupillariter, quam liberis impuberibus, proxime in potestate, & facti testamenti, & mortis tempore, constitutis. *l.* 2. *pr. ff. h. t. l.* 41. §. 2. *ff. eod.* §. 2. *I. de hered. qual.* Non Emancipatis, non Nepotibus ex filio quem pater in potestate, habet nisi ex formula Legis Vellejae. *d. l.* 2. *pr.* *pr. h. t.*

4. Exheredato tamen etiam, jure potestatis, (licet tum alia forma utendum sit) pupillariter substitui potest. §. 4. *I. h. t. l.* 1. §. 2. *l.* 10. §. 5. *ff. h. t.* §. 4.

5. Exheredatus enim *suus* esse non desinit, quamdiu testator vivit *l.* 20. *ff. de bon. poss. cont. tab.* add. *l.* 4. *ff. de test. tut.* sed si justa sit

exheredatio, per teſtamentum, poſt mortem teſtatoris, ab hereditate excluditur. Ita accip. *l.* 1. §. *pen. ff. de ſuis & legit. hered.*

6. Quo caſu, ſi quid exheredato pupillo, ex hereditatibus legatisve, aut donationibus propinquorum atque amicorum acquiſitum fuerit, id omne ad ſubſtitutum pertinebit. §. 4. *I. h. t. l.* 10. §. 5. *ff. h. t.*

7. Legatum tamen pater neque ab exheredato, *l.* 41. §. 3. *ff. h. t.* neque à ſubſtituto exheredati *l.* 41. §. 3. *ff. de teſtam. mil.* relinquere poteſt; Legatum enim onus eſt, heredem habere non eſt.

8. *Moribus* autem, in utilitatem pupillorum, *inſtitutum eſt*, ut *cum ejus aetatis ſint filii in qua ipſi ſibi teſtamentum facere non poſſunt, parentes eis faciant. pr. in f. I. h. t. l.* 2. *pr. ff. eod.*

9. Cumque nemo pupillariter ſubſtituere poſſit, niſi & ſibi teſtamentum faciat. §. 5. *I. h. t.* ſolent plerumque teſtatores heredem filium ſcribere, eique in utrumque caſum expreſſe ſubſtituere. v. *pr. I. h. t.*

10. Sed ex conſtitutione D. Marci, *caſus alter*, i. e. alteruter, expreſſus continet caſum utrumque *l.* 4. *pr. ff. h. t.*

11. Caſus enim *primus* extenditur ad caſum *ſecundum*, quia filio utile eſt habere ſubſtitutum ex teſtamento; *l.* 42. *ff. de acq. her.* Caſus vero *ſecundus* extenditur ad *primum*, propter affectum teſtatoris.

§. 3. 12. Niſi tamen aperte teſtatoris voluntas fuerit contraria, vel extraneus coheres datus ſit. *l.* 4. §. 2. *ff. h. t.* Quo caſu conſilium §. 3. *h. t.* datum utiliſſimum eſt.

13. Caſus autem *primus*, *ſi heres non erit*, non

non tantum existit, si ante patrem filius moriatur, sed & si patri superstes paterna hereditate abstineat: Ne nudum heredis nomen noceat substituto. arg. *l. 67. ff. de rit. nupt. l. 68. ff. de legat. 1.*

14. Sed *casus pupillaris* propter pupilli utilitatem extitisse etiam intelligitur, etiamsi bonis paternis se abstineat, *l. 12. ff. h. t. l. 42. ff. de acq. her. l. 28. ff. de reb. auct. jud. poss.* Ut recte dicatur per *nudam existentiam* confirmari tabulas pupillares. add. *l. 44. ff. de re jud. l. 41. ff. de acq. her.*

15. Quo casu, si filius intra pubertatem decesserit, substitutus filio fit heres, exclusis filii legitimis heredibus, ipsa etiam matre. *l. 8. §. 5. ff. de inoff. test.* sive substitutio pupillaris expressa sit, sive tacita. arg. *l. 4. ff. h. t. l. 2. C. de impub. & al. subst.*

16. Substitutione itaque pupillari facta, utrIusque, patris scil. & filii, mors exspectanda, duaeque aditiones necessariae sunt *l. 2. §. 1. ff. h. t. l. 11. §. 1. ff. ad SC. Treb.* Unde & duo testamenta esse videntur: sed quia utrumque unum autorem habet, unicaque solennitate contentum est *l. 2. §. 4. ff. h. t. l. 20. pr. ff. eod.* recte dicitur, *Unum esse testamentum*, sed *duarum causarum*, seu *hereditatum* §. 2. *I. h. t.* §. 2.

17. Neque tamen sufficit si & pater sibi testamentum faciat, sed insuper requiritur, ut primum sibi, deinde filio heredem scribat §. 5. *I. h. t. l. 2. §. 4. & ult. ff. h. l. 16. §. 1. l. 20. §. 1. ff. eod.* §. 5.

18. Plane si eodem tempore & contextu utrumque factum sit, non nocet si inverso ordine testatus sit. *d. l. 2. §. 5.* In conjun-

ctis

ctis enim ordo semper accurate non servatur. *l.* 14. *ff. de Pecul. Legat.*

19. Ex dictis sequitur testamentum pupillare *partem & sequelam esse testamenti paterni;* Adeo, ut si testamentum patris non valeat, nec filii subsistat. *d.* §. 5. *l.* 2. *pr.* & §. 1. *l.* 129. §. 1. *l.* 178. *ff. de R. J.*

20. Quod si tamen patris testamentum per querelam inofficiosi rescindatur, substitutio pupillaris jure novo salva manet. *Nov.* 115. *c.* 3. §. *fin.*

§. 7. 21. *Substituitur autem impuberi aut nominatim, veluti Titius heres esto, aut generaliter, Quisquis mihi heres erit: Quibus verbis vocantur ex substitutione, impubere mortuo filio. illi,* qui ex judicio defuncti veniunt, qui scil. & *scripti sunt heredes, & pro qua parte scripti sunt:* Non heres ab intestato, non Dominus, qui per servum, nec pater, qui per filium heres factus est. §. 7. *I. h. l.* 3. *l.* 5. *l.* 8. §. 1. *l.* 10. *pr. ff. h. t. l. ult. C. de impub. & al. subst.*

§. 8. 22. Evanescit substitutio pupillaris I. pubertate: §. 8. *I. h. l.* 14. *ff. eod.* ultra quam (nisi à milite facta sit; *l.* 95. *ff. h. t.*) ne quidem in vim fideicommissi, extenditur: Licet ad brevius tempus substitutio fieri possit. *l.* 21. *ff. h. t.*

II. Si testamentum patris infirmatum sit. *d.* §. 5. *I. h. t. l.* 2. *pr. vers. sed si ff. h. t.* vid. tamen supr. §. 20.

III. Si filius, tempore mortis, non sit in ejus potestate *l.* 41. §. 2. *ff. h. l.* 17. §. 1. *ff. de adopt.*

§. 1. 23. *Substitutio Exemplaris* seu *Quasi pupillaris* (quae ad exemplum pupillaris introducta: §. 1. *I. h.*) *est, cum parentes utriusque sexus liberis mente captis,* (& ob eandem rationem, prodi-

gis,

gis, surdis & mutis arg. *l. 25. C. de nupt. l. 43. ff. h. t. l. 2. C. de em. fur.*) *etiam puberibus, & majorennibus, substituunt in* casum, *si dementes decesserint. d. §. 1. I. h. t. l. 9. C. de impub. & al. subst.*

24. Inter *quam* & *Veram Pupillarem* hæ maxime differentiae intercedunt; I. *Pupillariter* tantum substituit pater; *Exemplariter* etiam mater.

II. *Pupillariter* tantum substituitur impuberi; *Exemplariter* etiam puberi.

III. *Pupillariter* substitui potest quilibet; *Exemplariter* primum substituendi sunt liberi mente capti, si liberos non habet, fratres ejus & sorores, si nec fratres sunt permissum demum substituere quemlibet. *d. l. 9. C. h. t.*

25. Quemadmodum autem pupillaris substitutio evanescit pubertate, ita *Exemplaris* mente capti resipiscentia, *d. §. 1. d. l. 9.* vel vitio sublato. §. 9.

26. *Extraneo vero, vel filio puberi instituto, ita substituere nemo* paganus *potest* (in milite secus est. *l. 15. ff. h. t. l. 5. l. 41. §. 4. ff. de test. mil.*) *ut si heres extiterit & intra aliquod tempus decesserit, alius ei sit heres*; sed si hereditatem alii post tempus dare velit, per *fideicommissum* relinquere debet: *§. 9. I. h.* de quo infra ad *Tit.* XXIII.

TIT. XVII.

Quib. modis Testamenta infirmantur.

1. TEstamentum vel *ab initio non subsistit*, vel *postmodum infirmatur.*

2 Quod ab *initio non subsistit* vel *Nullum* est, id quo *sui* heredes sunt praeteriti: Vel

Injustum, quod non secundum praescripta legum factum est. *l.* 1. *ff. de injust. rupt. irrit.*

3. Quod autem *subsistit* & juste factum est, *infirmatur* aliquando vel *Ipso jure*, vel *Officio judicis*.

pr. h. t. 4. *Ipso jure* dum testamentum *rumpitur*, vel *irritum* fit. *pr. I. h. t.*

5. *Officio Judicis*, cum rescinditur per *Querelam inofficiosi*, vel *Bonorum Possessionem contra tabulas* Jure Praetorio.

§. 1. 6. *Rumpitur autem testamentum, cum in eodem statu manente testatore ipsius testamenti jus vitiatur.* §. 1. *I. h. t.*

7. Quod contingit per *Agnationem sui heredis*, vel *Mutationem voluntatis*. *l.* 1. *l.* 8. *pr. de inj. rupt. irr. test.*

8. *Agnatio sui heredis* vel *naturalis* & *vera* est, vel *civilis* & *quasi talis*.

9. *Agnatio naturalis & vera est, cum heres suus post factum testamentum naturaliter natus est. l.* 3. §. 1. *ff. h. t.* §. 1. *I. de exher. lib.*

10. *Agnatio Civilis* contingit tripliciter I. Cum testator, qui ex ascendentibus est, aliquem adoptat; *l.* 8. *pr. ff.* §. 1. *I. h. l. per. C. de Adopt.*

II. Cum liberi Naturales legitimantur; §. 2. *I. de hered. quae ab intest.*

III. Cum Nepos succedit in locum *sui heredis*; & ita testatori quasi agnascitur. §. 2. *I. de exher. liber.*

11. *Mutatio Voluntatis* fit vel per *Posterius testamentum*, vel *rebus ipsis & factis*.

§. 2. 12. Per *Posterius testamentum*, si aeque jure perfectum sit: §. 2. 7. *I. h.* Usque adeo, ut licet prius nominatim non revocetur, tamen per posterius perfectum rumpatur. *l.* 1. *l.* 2. *ff. h. t.*

l. 27.

l. 27. *C. de testam.* Ea quippe voluntas rata esse debet, quae est novissima. *l.* 4. *ff. de adim. legat.*

13. Adeo etiam, ut licet in priori testamento *Clausula* inveniretur *Derogatoria*, in Posteriori tamen *Clausula Cassatoria* non requiratur. *l.* 6, §. 2. *ff. de Jur. Codicill.* Non obst. *l.* 22, *pr. in ff. de leg.* 3. quae de eodem testamento loquitur.

14. Imo nec interest, An ex posteriori testamento heres exiterit? An non? *d.* §. 2. *l.* 1. *l.* 16. *ff. h. t.* Aditio enim hereditatis, ad substantiam vel perfectionem testamenti, non pertinet.

15. Uti neque id consideratur, An in posteriori testamento heres ex Asse? An ex re certa institutus sit? §. 3. *I. h. l.* 29. *ad SC. Treb. l.* 1. §. 4. *l.* 10. *ff. de hered. instit.* §. 3.

16. Nisi forte ex re certa scriptus coheredem habeat, quo casu legatarii loco est: *l.* 13. *C. de hered. inst.* Vel Testator in testamento posteriori expresse addat, *se velle ut & prius valeat;* Quo casu ex re certa scriptus fideicommisso gravatus videtur. *d.* §. 3. *I. h. d. l.* 29. *ff. ad SC. Treb.*

17. Nuda autem declaratione Testatoris, quod testamentum factum valere nolit, licet coram VII. testibus facta sit; Vel testamento posteriori imperfecto, prius non rumpitur §. 7. *I. h. t.* §. 7.

18. Adeo ut nec Princeps (qui etiam litis causa institui nequit: *l. pen. ff. de hered. inst.* §. *ult. I. h. t.*) ex imperfecto testamento aliquid adipisci velit. *d.* §. *ult. I. h. t. l.* 3. *C. de testam.* Licet enim Legibus solutus sit, *l.* 31. *ff. de LL.* attamen Legibus vivit. *d.* §. *ult. I. h. t. d. l.* 3. *C. de testam. l.* 4. *C. de LL.* §. 8.

19. Nisi tamen I. testator voluntatem suam revocaverit coram tribus ad minimum testibus, & accesserit lapsus decenii *l.* 27. *C. de testam.*

II. Vel testamenta imperfecta ea sint, quae pro perfectis habentur; puta Militum, Parentum inter liberos, Posteriora in quibus scripti qui ab intestato veniunt. *l.* 2. *ff. h. t. l.* 21. §. 1. *& Auth. seq. C. de testam.*

20. *Rebus ipsis & factis* mutatio voluntatis significatur, Corruptis tabulis, puta deletis, incisis, cancellatis. *l. ult. ff. h. t. l.* 1. *§. pen. l. pen. §.* 2. *ff. de bon. poss. Sec. tab.*

§. 4. 21. *Irritum fit testamentum, cum is qui fecit testamentum capite minutus est*; §. 4. *I. l.* 6. §. 5. *& seqq. ff. h. t.* sive Maxima sit capitis deminutio, sive Media, sive Minima; Testamentum enim non est, nisi hominis liberi, Civis Romani, & Patrisfam. §. 6. *I. h.* & proinde, per Capitis deminutionem testatoris, semper incidit in casum, à quo non potest incipere. v. *l.* 98. *in f. pr. ff de V. O.*

§. 6. 22. Non tamen per omnia inutilia sunt testamenta irrita. *Nam si septem testium signis signata sunt, potest scriptus heres secundum tabulas testamenti bonorum possessionem agnoscere, si modo defunctus & Civis Romanus & suae potestatis mortis tempore fuerit*, §. 6. *I. h. l.* 12. *ff. h. t.* & nova voluntatis declaratio, cum minimam capitis deminutionem passus est (quoad maximam & mediam secus est. *l.* 6. *§. pen. de injust. rupt. test.*) accesserit. *l. pen.* §. 2. *ff. de bon. poss. sec. tab.*

23. Sed neque in causa testamenti *Rupti* semper obstat vitium, quo minus ex eo bo-

norum possessio peti possit; Veluti si Postumus praeteritus vivo testatore (mortuo testatore natus, ut *suus*, statim sibi acquirit & transmittit; de quo casu accip. *l.* 2. *C. de post. her. inst.*) decesserit: *l.* 12. *ff. de inj. rupt. irr.* Item si testator supremas tabulas incidit, ut priores supremas relinqueret. *l. pen.* §. 2. *ff. sec. tab.*

24. Sed & si filius praeteritus hereditate paterna abstineat, Voluntas ex bono ex aequo sustinetur. *l.* 17. *ff. de inj. rupt. irr.*

25. Non vero idem est, si testamentum non consistit, propter inhabilitatem personae testatoris, aut defectum solennium. *l.* 1. §. 8. *ff. sec. tab. l.* 12. *C. de testam.*

26. Confunduntur quidem aliquando *Rupti* & *Irriti* vocabula, §. 5. *I. h. t. l.* 3. *in f. l.* 4. *ff. de his quae in test. del.* sed rarius hoc contingit, & commodius est singulas causas singulis appellationibus distingui. *d.* §. 5. §. 5.

TIT. XVIII.

De Inofficioso Testamento.

1. Quia parentes, cum liberos suos exheredant vel praetereunt, *plerumque sine causa eos exheredant vel omittunt*, *inductum*, i. e. (uti alibi plenius dicitur v. *l.* 32. *ff. d. ll. l.* 2. *ff. de vulg. & pup. subst. l.* 1. *ff. de cur. fur.*) moribus inductum est, (Non autem primum Lege aliqua constitutum) ut de inofficioso agere liceret; *pr. I. de inoff. l.* 1. *l.* 5. *ff. eod.* jureque scripto institutum hoc confirmatum est. *pr. h. t.*

2. *Inofficiosum testamentum* hic *illud est*, *quod quidem recte*, *sed contra officium pietatis factum*

 est;

est; l. 2. ff. de inoff. test. cum exheredati vel præteriti sunt, qui non debuerant, puta *liberi, parentes, fratres & sorores. l. 3. §. 1. ff. eod.*

3. Rescinditur autem Testamentum inofficiosum per *Querelam inofficiosi*, Quæ est *petitio hereditatis ex causa inofficiosi testamenti: l. 3. C. de petit. her. l. 34. C. h. t. l. pen. pr inf. ff. de bon. poss. contr. tab.* Qua is, qui rite quidem sed tamen inique exheredatus vel praeteritus est, petit, ut testamentum tanquam inofficiosum rescindatur, & ipse heres ab intestato declaretur.

4. *Querela* est *Petitio hereditatis*, non vero *Remedium* ab ipsa hereditatis petitione distinctum; uti quidam volunt dum contendunt, hoc *Remedio* testamentum rescindi, eoque rescisso sequi *Petitionem hereditatis*: Quorum error perspicue refutatur, per *l. 8. §. 8. l. 20. l. 21. §. 2. l. 27. §. 3. ff. h. t. l. pen. in f. pr. ff. de bon. poss. cont. tab. l. 3. C. de pet. hered. l. 34. C. de inoff. test.*

5. Datur Querela tum demum, cum quis *inique* exheredatus est vel praeteritus. Meritis enim de causis à successione quis submoveri potest. *l. 7. pr. ff. de bon. damn.*

6. Causae exheredationis jure antiquo certis legibus non erant definitae, sed pendebant ab arbitrio eorum, qui de *inofficioso* cognoscebant, quorum erat Merita exheredati perpendere. *l. 3. §. 5. ff. de bon. poss. cont. tab. l. 19. C. de inoff. test. l. 7. pr. ff. de bon. damnat.*

7. Cognoscebant autem de *Querela inofficiosi*, ut & simplici hereditatis petitione, aliisque causis gravioribus *Centumviri* (de quibus Festus in voc. *Centumviralia judicia*) uti constat ex *l. 13. l. 17. ff. de inoff. test. l. ult. C. de*

pet.

pet. her. Cic. *l.* 1. *de Orat. c.* 38. *Val. Max. l.* 7. *c.* 7. *& S.* Plin. *Lib.* 6. *Ep.* 33. junct. *l.* 4. *Ep.* 24. Phaedr. *l.* 3. *Fab.* 10. Unde & Querela *Centumvirale judicium* vocatur, & in inſcript. *l.* 7. *l.* 28. *l.* 31. *ff. h. t.* pro *Septemviralibus*, *Centumviralibus* legendum videtur. v. *Diſſ. N.* 1. *de Port. Legit. c.* 4. §. 9. *& ſeqq.*

8. Sed Juſtinianus Imp. ex Arbitrariis cauſas certas fecit, easque enumeravit in *Nov.* 115. *c.* 3. 4. XIV. ſcil. ratione liberorum, VIII. ratione parentum; Et in *Nov.* 22. *c.* 47. III. ratione fratrum. Similes tamen vel graviores ejusdem generis non excluduntur. arg. *l.* 10. *& ſeqq. ff. de ll.*

9. Cumque olim filius probare deberet, ſe immerentem excluſum eſſe, *l.* 5. §. 1. *ff. de inoffic. l.* 28. *pr. C. eod.* voluit noviſſime Imp., ut ipſas nominatim ingratitudinis cauſas parentes ſuo teſtamento inſererent, easque ſcriptus heres probaret. d. *Nov.* 115. *c.* 3. *pr.*

10. Si tamen teſtamentum ſine *elogio* factum ſit, non erit *nullum*, ſed *reſcindendum* per *Querelam inofficioſi.* d. *Nov.* 115. *c.* 3. §. *f. c.* 4. §. *f.*

11. Datur autem *Querela* iis, quibus debetur *Portio Legitima*, *Liberis*, *Parentibus*, *Fratribus & Sororibus.* §. 1. *I. h. t. l.* 1. *ff. l.* 30. §. *ult. C. eod.* §. 1.

12. Et primum quidem *Liberis*, §. 1. *I. h. t. l.* 14. *l.* 15. *ff. eod. exheredatis* à quovis parente, *præteritis* à matre avove materno; v. §. 5. *& ult. I. de exher. lib.* Naturalis enim ratio, tanquam Lex quaedam tacita, parentum hereditatem addicit Liberis, veluti ad debitam eos ſucceſſionem vocando. *l.* 7. *pr. ff. de bon. damn. l.* 7. §. 1. *ff. und. lib. l.* 15. *ff. h. t.*

13. Poſt

13. Post liberos secundo loco *Querela* datur *Parentibus*; Quos ratio miserationis & pietatis ad bona liberorum admittit. *d. l.* 7. §. 1. *ff. und. lib. l.* 15. *ff. h. t.*

14. Datur autem Parentibus omnibus utriusque sexus, *l.* 1. *l.* 30. *ff. l.* 17. *l.* 28. *C. h. t.* exheredatis, aut quod idem est silentio praeteritis; *l.* 14. *ff. h. t.* Haec enim in linea *Ascendentium* & *Collateralium* nihil differunt.

15. Post parentes tertio loco *Querela* datur *Fratribus* & *Sororibus*; *l.* 1. *pr. ff.* §. 1. *I. h. t.* Charitatem enim parentum proximus fraternae benevolentiae gradus excipit.

16. Et quidem tantum *Germanis* datur, aut *Consanguineis*, non *Uterinis*. sec. *l.* 27. *C. h. t.* sed cum Imp. *Nov.* 118. *C.* 4. omnino velit in omnibus successionibus *Agnatorum Cognatorumque* differentiam vacare, Jure novo *Uterinis* Querela etiam concedenda videtur.

17. Non vero *Fratribus* & *Sororibus* simpliciter defertur, sed ita demum si scripti heredes, infamiae, vel turpitudinis, vel levis notae macula aspergantur. *d. l.* 27. *C. h.*

18. Quorum numero & *Spurii* habendi sunt: Licet enim nec infamiam meriti, nec lege notati sint, quin tamen labes aliqua & macula, ex vitio & defectu natalium, iis adhaereat, negari nequit. v. *l.* 3. §. 2. *ff. de decur. Deuter.* 23. *v.* 2.

19. Cognatis qui ultra fratrem sunt, *Querela* non competit, §. 1. *I. h. t. l.* 1. *ff. l.* 21. *C. eod.* Si quis tamen ex iis *De inofficioso* egerit, quia nemo fere eum repellit, & casu obtinuerit, non ei prodest Victoria, sed his qui ab Intestato habent successionem; nam

intesta

intestatum patremfam. facit. *l. 6. §. 1. ff. h. t.*

20. Neque heredibus praedictarum personarum *Querela* regulariter competit, sed ad eos tantum praeparata transmittitur. *l. 6. §. f. l. 7. ff. l. 5. C. h. t.*

21. Descendenti tamen datur etiam non praeparata, si is, cui *Querela* competebat, antequam scriptus heres hereditatem adeat, mortuus sit. *l. 36. §. ult. l. 34. C. h. t.*

22. Non tamen semper *Querela* locum habet: Cessat enim. I. Si aliud aeque pingue ac certum remedium adsit, quo ad hereditatem venire possint; *§. 2. I. h. t.* arg. *l. 16. ff. de minor.* Querela enim est remedium Extraordinarium & Subsidiarium, unde & *ultimum adjutorium* dicitur *l. ult. C. de lib. praeter.* §. 2.

23. Non datur itaque Querela *Suis praeteritis*, quia testamentum nullum dicere possunt; *l. 1. pr. ff. de inj. rupt. irr.* Non *Arrogatis impuberibus*, quia Quartam habent ex Constitutione D. Pii; *l. 8. §. 15. ff. h. t.* Non *Postumis à Patre praeteritis* (Quoad exheredatos secus est) quia testamentum agnascendo rumpunt; *§. 2. I. h. t. l. ult. C. de lib. praeter.* Neque *Emancipatis Praeteritis*, quia habent bonorum possessionem contra tabulas. *l. 23. ff. h. t.*

24. II. Cessat in testamento Militis. *l. 8. §. 4. ff. l. 9. C. h. t.*

25. III. In testamento pupillari, quod pater facit filio *l. 8. §. 5. ff. h. t.* contra quod neque matri neque fratri *Querela* competit: *d. §. 5.* sive substitutio pupillaris expressa sit, sive tacita. arg. *l. 4. pr. ff. de vulg. & pup. subst. l. 2. C. de impub. & al. subst.* v. supr. ad. *t. de pup. subst. §. 15.*

26. IV. Si transactione sublata sit. *l.* 6. *C. de transact.*

§. 4. 5. 27. V. Si remissa sit vel *expresse*, *l.* 17. *pr. l. pen.* §. *ult. ff. h. t.* (Viventi tamen patri se exheredanti consentiens, sibi non praejudicat; *l.* 35. §. 1. *C. h. t.*) Vel *tacite*, agnoscendo scil. voluntatem defuncti *l.* 10. §. 1. *l.* 12. *pr. l.* 23. §. 1. *l. pen.* §. *pen. ff. h. t.* Nisi forte, cogente officio, agnitio facta sit. §. 4. 5. *I. h. l.* 10. §. 1. *ff. h. t.* arg. *l.* 22. *ff. de his quae ut indign.*

28. VI. Si quinquennium, ab adita hereditate computandum, elapsum sit. *l.* 8. §. *ult. ff. l.* 34. *in f. C. de inoff. test.* Nisi justa & magna causa subsit, cur non egerit. *d. l.* 8. §. *ult.*

29. VII. Si mortuus sit exheredatus, nec Querela præparata sit. *l.* 6. §. *ult. l.* 7. *ff. h. t.*

30. VIII. Si exheredatio ex justa causa facta sit. *l.* 7. *pr. ff. de bon. damn.*

31. IX. Si exheredatio bona mente facta sit, addita causa necessitateque judicii sui. arg. *l.* 18. *ff. de lib. & post. l.* 12. §. 2. *ff. de bon. lib. l.* 47. *pr. eod. l.* 16. §. 2. *ff. de cur. fur.*

§. *ult.* 32. X. Si quocunque titulo relicta sit *Portio Legitima*; §. *ult. I. h. t.* dummodo liberi & parentes heredes instituantur. *Nov.* 118. *c.* 3. 4. 5. v. *Differt. N.* 3. *de Port. Leg. c.* 5.

§. 3. 33. Sufficit autem vel minimam ejus partem relictam esse, quia agi potest ad supplementum; §. 3. *I. h. t. Nov.* 115. *c.* 5. *l.* 30. *C. h. t. Condictione* scil. *ex Lege.*

34. Inter *quam* & *Querelam* multum interest; 1. *Condictio* illa perpetua est, atque ad heredes transmittitur; *Querela* finitur quinquennio, *l.*

8. §.

8. §. *ult.* & *seq. ff. h. t. l.* 34. *C. eod.* nec transmittitur nisi praeparata. *l.* 6. §. *ult. l.* 7. *ff. h. t.*

11. *Querelam* excludit agnitio relicti; *l.* 10. §. 1. *ff. h. t. Conditionem* non item. *l.* 35. §. 2. *C. h. t.*

35. Est autem *Portio Legitima, Portio hereditatis, seu bonorum*, v. §. 3. *I. l.* 8. §. 9. *ff. h. t.* junct. *l.* 39. §. 1. *ff. de V. S.* (Utrumque enim recte dicitur,) *ex praescripto Legum, Liberis, Parentibus, nec non casu quodam Fratribus & Sororibus, ad submovendam Querelam inofficiosi testamenti relinquenda.* v. *N.* 1. *præf.* §. 2. *N.* 18. *praef. c.* 1. 3. *l.* 8. §. 8. *l.* 29. *C. h. t. l.* 5. *C. de inoff. don. Diss. N.* 2. *de Port. Leg. c.* 1.

36. Quae olim fuit *Quarta portionis ab intestato debitæ.* §. 3. *I. h. l.* 8. §. 8. *ff. h. t. l.* 31. *C. eod.* sed Justinianus quantitatem auxit pro numero liberorum; si enim Liberi sint *quatuor vel pauciores*, Legitima *Triens* est; si vero *quinque vel plures*, *Semis* seu dimidia pars bonorum. *Nov.* 18. *c.* 1. v. *Dissert. N.* 3. *de Port. leg. c.* 3. §. 4. & *seqq.*

37. Quod augmentum & ad Parentes, & Fratres extendendum & arg. *d. Nov.* 18. *c.* 1. *in f.* v. *d. Dissert.* 3. *c.* 3. §. 12. & *seqq.*

Tit. XIX.

De Heredum Qualitate & Different.

1. SI Testamentum subsistat, & Heres hereditatem adire velit, sciendum, aliam atque aliam hereditatis esse acquisitionem, prout variæ sunt heredum qualitates & differentiae.

2. Sunt enim Heredes aut *Necessarii* aut *pr. h. t.*

Voluntarii: *Necessarii* sunt vel *Necessarii tantum*, vel *Sui & Necessarii*. *Voluntarii* alio nomine dici possunt *Extranei*. *l.* 15. *& seq. ff. de acq. her. l.* 12. *ff. de cond inst. pr. I. h.*

§. 1. 3 *Necessarius heres* est *servus heres institutus*: *Ideoque sic appellatur, quia sive velit, sive nolit, omnino post mortem testatoris protinus liber & necessarius heres fit.* §. 1. *I. h. l.* 57. §. 2. *ff. de acq. her.*

4. Quod summa ratione dominis concessum est; arg. *l.* 11. *ff. de lib. & post.* Maxime si facultates suas suspectas habeant, ut bona potius heredis quam defuncti nomine distrahantur. *d.* §. 1. *I. h.*

5. *Pro hoc tamen incommodo* servus inaestimabilem rem *Libertatem* accipit, & *illud ei commodum praestatur*; ut, si prius quam se misceat Dominicis, separationem bonorum impetraverit, *ea quae post mortem patroni sui sibi acquisiverit ipsi reserventur.* *d.* §. 1. *l.* 1. §. *ult. ff. de separ.*

§. 2. 6. *Sui* autem *& Necessarii heredes sunt, liberi in potestate testatoris, mortis tempore, gradu proximo, constituti.* §. 2. *I. h. t. l.* 33. §. 1. *ff. de test. mil. l.* 6. *ff de inj. rupt.*

7. *Qui* Sui *heredes ideo appellantur, quia domestici heredes sunt, & vivo quoque patre quodammodo domini aestimantur*, & proinde *sibi ipsi* quasi heredes existunt. *d.* §. 2. *I. h. l.* 11. *ff. de lib. & post.*

8. *Necessarii vero* ideo *dicuntur, quia omnino sive velint sive nolint, tam ab intestato, quam ex testamento, ex L. XII. tab. heredes fiunt. d.* §. 2.

9. *Sed his Praetor permittit volentibus abstinere hereditate*; Ut potius scil. parentis, quam ipsorum nomine, bona vendantur. *d.* §. 2. *l.* 57. *ff. de acq. her.* Unde *Sui* quidem man-

ferunt,

ferunt, §. 3. *I. de hered. quae. ab intest.* Sed *Necessarii* revera esse desierunt.

10. Heredes *Voluntarii* seu *Extranei sunt*, §. 3.
qui in potestate testatoris non sunt. §. 3. *I. h. t.*

11. *In Extraneis heredibus* (in *Suis* enim §. 4.
quaestioni de capacitate vix locus est) *illud observatur, ut sit cum eis testamenti factio* passiva v. §. 4. *I. h. t. circ. fin. l. 16. ff. qui test. fac. poss. testamenti facti tempore*, propter Regulam Catonianam *ut constiterit institutio*, & *mortis testatoris ut effectum habeat. d.* §. 4. *I. h. t. l. 49. §. 1. ff. de hered. inst.*

12. *Medio autem tempore, inter factum testamentum vel conditionem Institutionis existentem, mutatio juris non nocet heredi. d.* §. 4. *l.* 49. §. 1.

13. Ut adeo in Institutione *pura* duo sint tempora extrema, quibus heres capax esse debet, facti scil. testamenti & mortis testatoris, unum medium quo mutatio juris non nocet, inter factum testamentum & mortem testatoris. Tempus enim aditae hereditatis hic diversum à tempore mortis concipi nequit, quia si vel uno momento post mortem testatoris incapax fuerit heres, hereditatem acquirere nequit. *d. l.* 49. §. 1.

14. Sed in Institutione *conditionali*, tria sunt tempora extrema, facti testamenti, mortis, & conditionis existentis; Intermedia quae non nocent duo.

15 Hereditatem delatam non necesse habet heres statim adire (vel *Suus* ei se immiscere; *l. 8. & seq ff. l. 19. C. de jur. delib.*) sed potest, si nemo urgeat, etiam intra XXX. annos adire. *l. 8. C. de jur. delib. l. 7. C. de pet. her.*

16. Imo nec statim & simpliciter adire u- §. 5.

 tile

tile eſt heredi, propter latens ſaepe aes alienum. Heres enim ordinario in ſolidum obligatur, nec hereditatem ſemel ſibi quæſitam relinquere aut repudiare poteſt; *l.* 4. *C. de repud. hered. l.* 10. *C. de jur. de delib.* neque in integrum reſtitutionem petere, niſi minor ſit annis xxv. vel alia juſta cauſa ſubſit. §. 5. *I. h. l.* 7. §. 5. *ff. de min.*

17. Hoc itaque quia grave eſt, duplex heredibus beneficium datum eſt.

1. *Jus deliberandi*, quo inſtantibus creditoribus petit heres, ſi hereditatem ſtatim adire nolit, ut ſpatium ſibi ad deliberandum concedatur. *l.* 9. *C. de jur. delib.*

18. Quod ubi impetravit, inſtrumenta hereditaria & rationes defuncti inſpicere & examinare poteſt; *l.* 5. *ff. de jur. delib. l.* 28. *ff. de acq. her.* Quin & ſi filius ſit, ex hereditate interim alendus eſt. *l.* 9. *ff. de jur. delib.*

19. Spatium hoc olim fuit arbitrarium, ita tamen ut non pauciores dies darentur quam centum; *l.* 1. §. 1. 2. *l.* 2. *ff. de jur. delib.* ſed jure novo à Principe ad deliberandum annus conceditur, à Judicibus novem menſes. *l. ult.* §. 13. *C. de jur. delib.*

20. Quod ſi inter praeſtitutum diem heres hereditatem non agnoverit, reſpectu Subſtituti & Legitimi, pro repudiata; *l.* 69. *ff. de acq. her.* reſpectu Creditorum vero pro adita habetur. d. *l. ult.* §. *pen. C. de jur. delib.*

21. Sed ſi intra tempus deliberandi deceſſerit, & voluntatem non declaraverit, id quod ex anno reliquum eſt, ad ſuum heredem transmittit. *l.* 19. *C. de jur. delib.*

22. *Alterum beneficium* introduxit Juſtinianus

nus Imp. in *l. ult. C. de jur. delib.* in qua constituit, ut possit heres *Inventario* legitime facto statim adire hereditatem, & tamen ultra vires hereditatis non teneatur. *d.* §. 5. *I. h. t.* Unde & hoc *Beneficium Inventarii* dicitur.

23. *Inventarium* est *repertorium seu legitima descriptio omnium rerum hereditariarum. l. 7. ff. de admin. tut.* v. supr. ad. *t. de satisd. tut.* §. 3.

24. Quoe ut legitime fiat, requiritur, ut intra XXX. dies, ex quo heredes delatam sibi novit hereditatem, inchoetur, & intra alios LX. dies, si res propinquae sint (vel intra annum, à prima scientia, si longius absint) perficiatur, praesentibus tabulariis, citatis item & praesentibus legatariis & creditoribus, omnibusque quorum interest; aut istis absentibus, coram tribus optimæ opinionis testibus; Nec non ut heres manu sua subscribat, rerumque quantitatem exprimat, vel si scribere non possit à tabulario subscribi jubeat. *l. ult.* §. 2. 3. *C. de jur. delib. Nov.* 1. *c.* 2. §. 1.

25. *Inventario* legitime facto, heres plurima & maxima ex eo consequitur beneficia.

26. Praeter hoc enim, quod eo tempore, quo inventarium conficitur, neque à creditoribus conveniri, neque ulla molestia affici possit, *d. l. ult.* §. 11. I. Hereditatem sine ullo suo periculo adire potest, ut non teneatur ultra vires hereditatis.

II. Falcidiam ex legatis, *d. l. ult.* §. 4. Trebellianicam ex fideicommissis, arg. *Nov.* 1. *c.* 2. detrahere potest.

III. Satisfacere potest creditoribus qui primi venerint. *d. l. ult.* §. 4.

IV. Impensas in funus, confectionem Inven-

ventarii, aliasve necessario factas deducit. *d. l. ult.* §. 9.

v. Actiones, quas & ipse contra defunctum habet, non confunduntur; sed ei similiter ac aliis creditoribus reservantur, temporum tamen praerogativa inter creditores servanda. *d. l. ult.* §. 9.

27. Quo ipso tamen Jus deliberandi non abrogatur; *d. l. ult.* §. 13. *C. de jur. delib.* §. 5. *in f. I. h. t.* sed si heres *Beneficium Inventarii* neglexerit, & *Jus deliberandi* petere maluerit, Creditoribus in solidum tenetur; neque beneficio Falcidiae (quoad *Portionem Legitimam* hoc nullibi dicitur; Differt. *N.* IV. *de Port. Legit. c.* 5. §. 9. *& seqq.*) uti potest. *d. l. ult.* §. *pen.* Imo & Extraneus jure novo solida legata, licet vires patrimonii excedant, praestare cogitur. *Nov.* 1. *c.* 2. § 2.

§. 6. 28. Acquiritur autem hereditas vel *Ipso jure* puta a *Suis*, *l.* 14. *ff. de suis & leg. her. l.* 11. *ff. de lib. & post.* qui, si hereditatem suscipere volunt, *Miscere* se dicuntur; *l.* 14. §. 8. *ff. de relig.* Vel *Declaratione voluntatis* ab *Extraneis.* Quae declaratio vel fit *Verbis*, & dicitur in specie *Aditio*; vel *Re* aliqua & *facto*, diciturque *Pro herede gestio.* §. 6. *I. h. t. d. l.* 14. §. 8. *de relig.*

29. Nisi tamen heres res hereditatis pietatis tantum, & custodiae causa, attigerit, aut suas esse putaverit; *l.* 20. *pr.* §. 1. *ff. de acq. her.* quod & testari utile est. *d. l.* 20. §. 1. *l.* 14. §. 8. *ff. de relig. & sumt. fun.*

30. Sicuti autem *Sui* dum suscipiunt se *Miscere*, *Extranei* in genere *Adire* dicuntur; ita *Sui*, si hereditatem agnoscere nolint *Abstinere*,

ſtinere, *l.* 57. *ff. de acq. her.* *Extranei Repudiare* dicuntur *t. t. C. de repud. vel abſt. hered.*

Tit. XX.

De Legatis.

1. *Legatum* quidem *Modus* eſt acquirendi *Juris Civilis Singularis*, quia tamen in teſtamento plerumque relinquitur, recte hoc loco de Legatis agitur *pr. I. h.* *pr. h t.*

2. Eſt autem *Legatum*, *donatio quaedam*, *à defuncto relicta*, *ab herede praeſtanda.* §. 1. *I. h. t. l.* 36. *ff. de leg.* 2. §. 1.

3. Eſt *Donatio*, quia continet liberalitatem, ſed *quaedam*, non propria; *Donatio* enim propria non niſi in praeſentem & acceptantem confertur; *l.* 19. §. 2. *ff. de don.* *Legatum* vero in teſtamento, abſenti ut plurimum & ignoranti relinquitur.

4. *A defuncto relicta*, ſcil. directe & immediate; in quo differt à *Fideicommiſſo*, quod etiam à defuncto quidem relinquitur, ſed mediate per heredem.

5. *Ab herede praeſtanda:* Licet enim Legata (i. e. eorum dominium) recta via tranſeant ad legatarium, *l.* 64. *ff. de furt.* *l.* 80. *de leg.* 2. *Poſſeſſio* tamen legatorum ab herede petenda eſt. *l.* 1. §. 2. *ff. quod Legator.*

6. *Legatorum genera olim erant quatuor, per Vindicationem, per Damnationem, Sinendi modo, per Praeceptionem.* §. 2. *I. h. t.* Quæ non tantum quoad formulas, ſed & quoad res quæ legabantur, & effectum, diverſa erant. v. *Ulp. T.* 24. §. 2. *& ſeqq.* Caj. *L.* 2. T. 7. *pr.* §. 1, 2. *& ſeqq.* Theoph. *h.* §. 2.

7. Sed solennitas verborum in ultimis voluntatibus sublata, *l.* 15. *C. de test. l. ult. C. qui adm. ad bon. poss.* omnibusque legatis eadem natura data est; §. 2. *I. h. t. l.* 1. *C. comm. de legat.*

8. Adeo ut ad legata consequenda triplex jam actio competat, *in rem*, *in personam ex testamento*, & *hypothecaria. d.* §. 2. *d. l.* 1.

§. 3. 9. Multum etiam jure antiquo intereat inter *Legata* & *Fideicommissa*, I. In *Legatis* enim verba solennia erant necessaria, in *Fideicommissis* non; II. *Legata relinqui* tantum poterant in testamento, aut codicillis confirmatis; §. 10. *I. de fideic. hered. Fideicommissa* etiam codicillis non confirmatis. III. *Legatorum* stricta, *Fideicommissorum* pinguior erat natura. v. *Ulp. T.* 24. 25. Gaj. *L.* 2. *T.* 7. 9. §. 3. *I. h. t.*

10. Sed & haec jure novo mutata, omniaque legata, quemadmodum inter se, ita fideicommissis *singularibus* exaequata sunt, *ut nulla sit* (quoad effectum) *inter ea differentia, sed quod deest legatis, hoc jam repleatur ex natura fideicommissorum, & si quid amplius est in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. d.* §. 3. *l.* 2. *C. Comm. de Legat.*

11. Essentialis autem differentia inter *Legata* & *Fideicommissa* sublata non est, sed quod verbis directis & imperativis Legis modo relictum est, adhuc *Legatum*, & quod precariis *Fideicommissum* est.

12. Ut autem Materia de *Legatis* rectius intelligatur; I. de *Rebus*, quae legari possint; II. de *Personis*, quibus; & III. de *Modo*, quo legari possit, ordine videndum.

13. *Res* legari possunt omnes, si modo sint in-

in rerum natura aut esse possint, & sint in commercio: sive propriæ sint, sive heredis, sive alienae, sive corporales sive incorporales, sive mobiles sive immobiles, nihil interest. §. 4. *I. h. t.*

14. Res vero, quae *in rerum natura non* §. 7.
sunt, neque esse possunt, legari nequeunt. Sed *si futurae sunt, veluti fructus qui in illo fundo nati erunt, recte legantur.* §. 7. *I. h. t. l.* 24. *ff. de legat.* 1. *l.* 17. *de legat.* 3.

15. Quarum rerum legatum pro *puro* habetur, quoad transmissionem; *l.* 25. §. 1. *ff. quand. dies. legat. ced. l.* 99. *ff. de cond. & dem.* pro *conditionali* vero quoad obligationem. *l.* 5. *ff. de trit. vin. ol. l.* 1. §. *ult. ff. de cond. & dem.*

16. Si enim nihil natum est, nihil debetur; Utique si fundus *taxationis* gratia adjectus sit: *d. l.* 5. *ff. de trit. vin. ol. l.* 8. §. 2. *ff. de legat.* 2. si vero tantum *demonstrationis* gratia, secus est. *l.* 12. *ff. de alim. legat. l.* 13. *ff. de trit. vin. ol. l.* 17. §. 1. *ff. de an. leg.*

17. Res, quae *in commercio non sunt*, vel §. 4.
absolute & simpliciter non sunt in commercio, veluti *Campus Martius, Basilicae, Templa* &c. Quarum rerum Legatum prorsus inutile est, adeo ut ne quidem aestimatio debeatur. §. 4. *I. h. t. l.* 39. §. 8. *& seqq. ff. de legat.* 1.

18. Vel non sunt in commercio *certo modo & secundum quid*, veluti aedibus juncta, quamdiu juncta sunt; *l.* 41. §. 1. *l.* 43. *ff. de legat.* 1. Quarum rerum legatum *pure relictum*, propter *Regulam Catonianam*, inutile est; sub *conditione, si aedibus juncta non sint*, relictum valet. *d. l.* 41. §. 2.

19. Vel sunt quidem *in commercio quorundam*,

sed non omnium; Quo casu distinguendum: si enim testator & heres rei legatae commercium habeant, Legatarius non habeat, legatum non subsistit; *l.* 49. §. 2. *ff. de legat.* 2. ei enim, qui dominium acquirere non potest, donari nequit. *l.* 9. §. *ult. ff. de don.* Si vero Legatarius rei commercium habeat, licet heres non habeat, legatum valet. *d. l.* 49. §. 3. *ff. de legat.* 2. Non obst. *l.* 40. *ff. de legat.* 1. Ubi secundam negationem delendam esse, ex ipso textu manifestum est.

20. Quaecunque res itaque in commercio sunt legari possunt, sive testatoris sint propriae, sive alienae. *d.* §. 4. *I. h. t.*

21. L. XII. Tabb. quidem de *suo* tantum disponendi potestas testatori concessa est; *l.* 120. *ff. de V. S.* sed, qui legat rem alienam, de suo legare intelligitur.

22. Debet *enim heres eam redimere & praestare*, etiamsi difficilis sit paratio; *l.* 39. §. 7. *ff. de legat.* 1. *Vel si eam non potest redimere*, quod dominus eam vendere nolit, aut immodicum pretium exigat, *l.* 14. §. *ult. l.* 30. §. *ult. de legat.* 3. *l.* 71. §. 3. *de legat.* 1. *aestimationem ejus*, judicis arbitrio statuendam, *l.* 71. §. 3. *ff. de legat.* 1. *dare* tenetur. *d.* §. 4. *I. h. t.*

23. *Si tamen defunctus sciebat* (quod legatarius probare debet; *d.* §. 4. *l.* 21. *ff. de prob.*) *rem alienam esse, non si ignorabat; forsitam enim, si scivisset alienam rem esse, non legasset. d.* §. 4. Nisi forte personae proximae reliquerit, i. e. tali, cui verisimile sit quovis modo legaturum fuisse. *l.* 10. *C. h. t.*

§. 6. 24. *Si res aliena legata fuerit, & ejus rei vivo (v. gr.) testatore legatarius dominus factus fuerit,*

si

si quidem ex causa onerosa puta *emtionis, ex testamento actione pretium consequi potest, si vero ex causa lucrativa veluti ex donatione, vel ex alia simili causa, agere non potest. Duae enim lucrativae causae in eundem hominem & eandem rem concurrere non possunt* §. 6. *I. h. l.* 17. *ff. de C. & A. l.* 108. §. 4. *ff. de leg.* 1.

25. Ratio est, quia cum creditoris jam esse coepit, in eum casum devenit obligatio, a quo incipere non potuit. §. 10. *I. h. t.* §. 2. *I. de inut. stip.* §. 14. *I. de Act.*

26. Diversa ratio est causae onerosae, quia cui pretium abest, ei adhuc res ipsa abesse videtur. *l.* 14. *ff. de V. S.*

27. *Hac ratione si ex duobus testamentis* (ex eodem testamento, licet bis relictum, semel tantum debetur, *l.* 34. §. 1. *de legat.* 1. nisi alia voluntas testatoris fuerit; *l.* 53. §. 2. *ff. de legat.* 1.) *eadem res* seu species *eidem debeatur, interest utrum rem an aestimationem ex testamento consecutus sit? Nam si rem habet, agere non potest, quia habet ex causa lucrativa; si aestimationem agere potest.* §. 6. *I. h. t.* Ita accip. *l.* 34. §. 2. *ff. de legat.* 1. Æstimatio enim re, non vero res aestimatione continetur. *l.* 88. *ff. de V. S.*

28. *Si fundus alienus legatus sit, & Legatarius emerit proprietatem, deducto usufructu, & usufructus ad eum* ex causa lucrativa *pervenerit*, recte adhuc fundus (seu aestimatio proprietatis) peti potest; §. 9. *I. h. t. l.* 82. §. 2. *de legat.* 1. *Ususfructus enim in petitione servitutis locum obtinet,* & proprietas, quae adest ex causa onerosa, adhuc abesse intelligitur. *l.* 14. *ff. de V. S.* §. 9.

29. *Si quis rem suam quasi alienam legaverit,* §. 11.

rit, *valet legatum*, si enim suam testator scivisset, multo facilius legasset. *l.* 67. §. 8. *ff. de legat.* 2. *Sed & si legatarii esse putavit*, *valere constat*, quia plus valet quod in veritate est, quam quod est in opinione. §. 11. *I. h. t.*

§. 5. 30. *Si rem obligatam creditori aliquis legaverit*, *necesse habet heres* (nisi aliud testator voluerit) *eam luere*, seu liberare; §. 5. *I. h. t. l.* 57. *ff. de legat.* 1. *l.* 6. *C. de fideic.* si modo defunctus obligatam sciverit; si enim nesciverit, legatarius luere debet; nisi testator etiam relicturus fuisset, si scivisset obligatam *l.* 57. *ff. de legat.* 1. *l.* 6. *C. de fideic. l.* 10. *C. de legat.*

§. 8. 31. *Si eadem res duobus legata sit*, *sive conjunctim*, *sive disjunctim*, *si ambo perveniant ad Legatum*, *scinditur inter eos legatum*, i. e. partes concursu faciunt. §. 8. *I. h. t. l.* 3. *ff. de usufr. accresc. l.* 80. *ff. de leg.* 3. *l.* 33. §. 1. *de leg.* 1.

32. *Sed si alter deficiat*, *quia spreverit legatum*, *aut vivo testatore* (mortuo enim eo cedit dies legati; *l. un.* §. 5 *C. de cad. toll.* ideoque non ad collegatarium, sed ad heredem suum transmittit: *l.* 5. *ff. quand. dies leg. ced.*) *decesserit*, *vel alio quoquo modo defecerit*, *totum ad Collegatarium pertinet*, *d.* §. 8. Jure Accrescendi.

33. Est autem *Jus Accrescendi*, *Jus*, *quo coheredis*, *aut collegatarii deficientis*, *portio*, *accrescit conjuncto non deficienti.*

34. Locum habet in *Hereditatibus* & *Legatis.*

35. In *Hereditate* ex necessitate juris, v. *l.* 4. *C. de rep. her. l.* 1. *l.* 2. *ff. de acq. her. l.* 20. *C. de jur. delib. l. un.* §. 10. *C. de cad. toll. l.* 7. *de R. J.* junct. *l.* 6. *ff. de test. mil.* In *Legatis*, de quibus tantum hic agimus, ex praesumta voluntate defuncti.

36. Quae

36. Quae praesumta voluntas ut locum habere possit, necessarium est, ut *collegatarii* in eandem rem vocentur, & *re* conjuncti sint.

37. Sunt autem, qui *re* conjunguntur, quantum ad figuram Orationis attinet, conjuncti tribus modis, vel *Re* tantum, vel *Verbis* tantum, vel *Re & Verbis* simul. *l.* 89. *ff. de leg.* 3. *l.* 142. *ff. de V. S.*

38. *Re tantum conjuncti* dicuntur, *qui in eandem quidem rem, sed diversis orationibus vocati sunt:* Unde & quoad figuram Orationis *Disjuncti* dicuntur. §. 8. *in f. I. h. t.*

Verbis tantum, qui in eandem rem eadem oratione vocantur, additis verbis, Æquis partibus.

Re & Verbis simul, qui in eandem rem & eadem oratione, simpliciter, vocati sunt. v. *d. l.* 89. *l.* 142. *ff. de V. S.*

39. Inter quos omnes, etiam *Verbis tantum conjunctos*, uti ex *d. l.* 89. *de leg.* 3. manifestum est, *Jus Accrescendi* locum habet.

40. Ita tamen, ut si *omnes* sint *conjuncti* vel *disjuncti quoad figuram orationis*, pars deficiens omnibus accrescat ex aequo; si *permixtim conjuncti & disjuncti*, *conjuncti* in parte conjunctorum caeteris praeferantur, *disjunctorum* partes accrescant omnibus; sic tamen ut *conjuncti* unius vice fungantur. *l.* 34. *ff. de legat.* 1. *d. l.* 89. *l. un.* §. 10. *C. de Cad. toll.*

41. *Conjunctis* autem accrescit non nisi volentibus, sed cum onere; *Disjunctis* invitis, sed sine onere. *d. l. un.* §. 11.

42. *Si rem Legatarii quis ei legaverit, inutile est legatum, quia quod proprium est ipsius, amplius ejus fieri non potest.* §. 10. *I. h.* Unde etiam stipulatio & emtio rei suae inutilis est; §. 10.

l. 82.

l. 82. *ff.* *de V. O.* *l.* 16. *ff. de cont. emt.* Dominium enim non nisi ex una causa acquiri potest. *l.* 3. §. 4. *ff. de acq. poss.*

43. Adeo ut, licet legatarius alienaverit eam, non debeatur nec ipsa res, nec ejus aestimatio; *d.* §. 10. *I. h.* propter *Regulam Catonianam.* *l.* 41. §. 2. *ff. de legat.* 1.

§. 12. 44. Si rem legatam testator alienaverit, *Si non adimendi animo* hoc fecit, nihilominus debetur. §. 12. *I. h. t.*

45. *Non* autem *adimendi animo* alienasse censetur, si necessitate urgente alienatio facta sit; *l.* 11. §. 12. *ff. de legat.* 3. Eoque pertinet, si rem pignori dederit. *d.* §. 12. Si vero ex mera voluntate & sine necessitate res legata alienata sit, puta si alii donata sit, secus est. *l.* 18. *ff. de adim. legat.* *l.* 34. *in f. pr. de aur. arg. legat.*

§. 13. 46. *Si quis debitori suo Liberationem legaverit, legatum utile est.* §. 13. *I. h. t.* Licet enim debitor dominus sit ejus quod debet, *l.* 1. *ff. de lib. legat.* & legatum rei suae non valeat, §. 10. *I. h. t.* (quapropter & aliquando dubitatum fuisse, an valeret, constat ex *l.* 1. & 3. *pr. ff. eod.*) Obligatio tamen est in bonis creditoris, *l.* 49. *l.* 143. *ff. de V. S.* & proinde summa ratione legatum hoc receptum est.

47. Effectus hujus legati est, *ut heres neque à debitore, neque ab herede ejus, neque alio qui heredis loco sit,* cum effectu *petere possit*, sed petens per exceptionem (ipso jure enim obligatio non tollitur) repellatur. *d.* §. 13. *d. l.* 3. §. 3. *de lib. leg.*

48. Quinimo & heres à debitore conveniri potest, ut liberet eum per acceptilationem. *d.* §. 13. *l.* 3. §. 3. *l.* 22. *ff. eod.*

49. Plane

49. Plane, potest etiam testator ad tempus jubere, ne heres petat. *d.* §. 13. *l.* 8. §. 1. *ff. de lib. legat.*

50. Ex contrario si debitor *Creditori suo quod debet legaverit, inutile est legatum, si nihil plus sit in legato, quam in debito.* §. 14. *I. h.* Debet enim legatum semper aliquid utilitatis continere, *l.* 29. *ff. de legat.* 1. *l.* 1. §. 10. *ff. ad L. Falcid.* Alias non est testamento agitur, sed ex pristina obligatione. §. 14.

51. Plus autem in legato est quam in debito, si id quod in diem vel sub conditione debetur pure legatur, *propter repraesentationem*, *d.* §. 14. *I. h.t.* i. e. solutionem ante tempus faciendam. *l.* 8. §. 3. *ff. de transact.* *l.* 36. §. 1. *de cond. & dem.* Suet. *in Aug. c. ult.* Cic. *L.* 5. *Ep.* 16. Phaedr. *L.* 3. *Fab.* 10. Vel si creditori, tutus adversus eum exceptione legat quod debet; Vel alio modo actio Legati melior est. *v. l.* 28. *l.* 29. *ff. de legat.* 1. *l.* 11. *ff. de lib. legat.*

52. Imo post *l.* 1. *C. comm. de legat.* qua legatorum nomine etiam hypotheca datur in bonis defuncti, tale legatum plerumque utile est.

53. Licet etiam vivo testatore dies venerit, vel conditio extiterit, utile est nihilominus legatum, quia semel constitit. *Non enim placuit sententia existimantium, extinctum esse legatum, quia in eam causam pervenerit, à qua incipere non potest;* §. 14. *I. h. t.* Abrogata *l.* 82. *pr. ff. de legat.* 2. add. *l.* 98. *pr. ff. de V. O.*

54. Sed & Legatum *Debiti* valet, cum testator alicui legat, quod ipsi debetur; §. 21. *I. h. t. l.* 75. §. 1. 2. *ff. de legat.* 1. Quod in specie Legatum *Nominis* dicitur, *l.* 44. §. 6. *de legat.* 1. *l.* 59. *ff. de legat.* 3. *l.* 18. *C. eod.* §. 21.

55. Quo legato continetur, ut *actiones suas* adversus debitorem *heres legatario praestet*; *d.* §. 21. *l.* 44. §. 6. *l.* 75. §. 2. *ff. de legat.* 1. Ulterius enim non obligatur. Utilibus tamen Legatarius, etiam non expectata cessione actionum directarum, suo nomine experiri potest. *l.* 18. *C. eod.*

56. Nisi sine necessitate exegerit vivus testator pecuniam, nam hoc casu legatum extinguitur, *d.* §. 21. *l.* 75. §. 2. *ff. de legat.* 1. perinde ac si rem legatam alienasset. *l.* 11. §. 12. 13. *ff. de legat.* 3. Idem est, si debitor testatori ultro solvit, quia utroque modo legati substantia perit. *d.* §. 13. *l.* 21. *ff. de lib. leg.* Nisi utrovis casu pecuniam testator pro deposito servarit. *d. l.* 11. §. 13.

§. 15. 57. *Si uxori maritus dotem legaverit, valet legatum, quia plenius est legatum quam de dote actio*; §. 15. *I. h.* propter repraesentationem in dote pecuniaria, quae annua, bima, trima die, i. e. tribus annuis pensionibus reddebatur. Ulp. *t.* 6. §. 8.

58. Et licet jure novo una sit pensio, res mobiles tamen non nisi annua die restituuntur. *l. un.* §. 7. *C. de rei ux. act.*

59. In legato rerum dotalium immobilium (quae illico restituendae, *d.* §. 7.) quidem non est repraesentatio; Valet tamen tale legatum, propter commodum novae actionis; quod in eo maxime consistit, quod, si ex testamento agatur, objici non possit *exceptio competentiae*, quae caeteroquin locum habere potest. *l.* 17. §. *ult. l.* 18. *ff. sol. matr. d. l. un.* §. 7.

§. 15. 60. Sed si maritus quam non accepit dotem legaverit, videndum an simpliciter le-

gave-

gaverit? Quo casu inutile est legatum, quia non apparet, quid vel quantum legatum sit. *l.* 75. §. 1. *ff. de legat.* 1. An vero certa pecunia, vel certum corpus, aut instrumentum demonstratum sit? Quo casu legatum valet; *d.* §. 15. *l.* 3. *l.* 6. §. 1. *l.* 8. *ff. de dot. prael.* falsa enim demonstratio legatum non vitiat. §. 30. *I. h. t* *l.* 75. §. 1. *ff. de leg.* 1.

61. *Si res* (i. e. certa species, v. *l.* 26. §. 1. *de leg.* 1. *l.* 23. *ff. de V. O.* *l.* 30. §. 4. 5. *ff. ad L. Falcid.*) legata sine facto heredis perierit, si modo mora non intervenerit, *l.* 47. §. *ult. de leg.* 1. quae obligationem perpetuat, *l.* 91. §. 3. *ff. de V. O.* legatario decidit. §. 16. *I. h. t.* §. 16.

62. Sed si facto heredis perierit, vel servus alienus facto heredis manumissus sit, vel heres proprium servum legatum (sive hoc sciverit, sive ignoraverit) manumiserit, tenetur heres. *d.* §. 16. *I. h. t. l.* 112. §. 1. *de leg.* 1. *l.* 28. *ff. qui & à quib. man. l.* 91. §. 2. *ff. de V. O.*

63. Factum enim alterius alteri nunquam nocere debet, *l.* 25. §. 2. *in f. ff. ad SC. Treb.* & favore ultimae voluntatis receptum est, ut heres culpam etiam praestet levissimam. *l.* 47. §. 5. *de legat.* 1.

64. Si plures res legatae sint, & quaedam ex iis perierint, An ea quae superest debeatur? Distinguendum est, An omnes sint aeque *principales*, an vero *una principalis*, *alia accessoria*? Si omnes sint aeque Principales, ea quae superest adhuc debetur; si non aeque principales, & Principalis perierit, accessoria non debetur; Si vero accessoria perierit Principalis debetur. *l.* 2. 3. *ff. de pecul. legat.*

 65. Hinc,

§. 17. 65. Hinc, *si quis ancillas cum suis natis legaverit, etiamsi ancillae mortuae fuerint, partus legato cedunt.* §. 17. *I. h. l.* 62. & *seq. de leg.* 1. *l.* 3. *ff. de pec. legat.*

66. *Idem est, si ordinarii servi cum vicariis legati sunt. d.* §. 17. *l.* 4. *l.* 9. *ff. de pec. leg.*

§. 18. 67. Idem etiam est, si grex legatus fuerit, & postea ad unam ovem pervenerit: licet enim grex amplius non sit, *l.* 22. *ff. de legat.* 1. (ad quem constituendum decem requiruntur; *l. ult. pr. ff. de abig.*) id tamen quod superfuerit vindicari potest. §. 18. *I. h. t. l.* 113. *ff. de R. J.* Licet in usufructu gregis legato secus sit. *l. ult. ff. quib. mod. usufr. am.*

68. *Sed si servus fuerit cum peculio legatus, mortuo servo vel manumisso, vel alienato, peculii legatum extinguitur. d.* §. 17. *l.* 1. *l.* 2. *ff. de pecul. legat. l.* 178. *ff. de R. J.*

69. *Idem est, si fundus instructus, vel cum instrumento* (de quib. v. *l.* 12. *pr.* §. 15. 27. 28. 31. 32. & *seq. ff. de instr. vel instrum. leg.*) *legatus fuerit; nam fundo alienatio & instrumentum legatum extinguitur. d.* §. 17. In quo tamen mens testatoris spectanda est. *l.* 1. §. 1. *l.* 5. *ff. de instr. vel instrum. legat.*

70. Quod si autem gregi legato deinceps oves adjiciantur, legato cedunt. *d.* §. 18. *l.* 8. *pr. l.* 24. §. 2. 3. *ff. de legat.* 1.

§. 19. 71. *Sic aedibus legatis columnas & marmora, quae post testamentum factum adjecta sunt*, vel alia quaelibet additamenta, legato cedere dicimus. §. 19. *I. h. t. l.* 41. §. 9. & *seqq. de legat.* 1.

72. Imo, si areae legatae Domus imposita sit, superficiem legato cedere placet, nisi testator voluntatem mutaverit *l.* 39. *ff. de legat.*

legat. 2. *l.* 44. §. 4. *de legat.* 1. Ita accip. *l.* 79. §. *pen. ff. de legat.* 3.

73. *Si peculium legatum fuerit, sine dubio, quicquid peculio accedit vel decedit, vivo testatore, legatarii lucro vel damno est.* §. 20. *I. h. t.* §. 20.

74. Sed si post mortem testatoris, distinguitur: Si enim peculium ipsi servo fuerit legatum, omne quod ante aditam hereditatem accedit, legatario cedit; quia hujusmodi legati dies, ab adita demum hereditate cedit. *d.* §. 20. *l.* 7. *in f.* & *l. seq. ff. quand. dies legat. ced.* Si vero extraneo, non item; nisi ex rebus pecularibus auctum sit peculium: Extraneo enim dies legati cedit statim à morte testatoris. *l.* 2. *cum* 3. *seq. ff. quand. dies leg. ced. l. un.* §. 6. 7. *C. de cad. toll.*

75. Neque tantum res *corporales*, sed & *incorporales* recte legantur; uti usus, ususfructus, servitutes praediorum, nomina, de quibus supra. §. 54. 55. *h. t.* §. 21. *I. h. t. l.* 41. *ff. de legat.* 1. Quin & facta legari possunt, si modo non sint contra jus, *l.* 112. §. 3. *ff. de leg.* 1. & tertio sint utilia: *l.* 114. §. 14. *ff. eod.* Alias enim tale legatum, tanquam nudum praeceptum, & inepta voluntas, impune contemnitur. *l.* 113. §. 5. *ff. de legat.* 1. junct. *l.* 14. §. 5. *ff. de relig.* add. *l.* 27. *ff. de cond. inst.* §. 21.

76. Legatum *Generis Summi*, puta *substantiae*, ut & *Subalterni*, puta *animalis*; inutile est: potest enim redigi ad minimum.

77. Legatum *Generis Infimi* seu *speciei*, si certam determinationem à natura habeat, & utilitatem contineat, uti sunt *bos*, *equus*, va-

let; v. *l.* 13. *l.* 37. *ff. de legat.* 1. Si vero certam determinationem à natura non habeat, uti *fundus*, *domus*, v. *l.* 24. §. 3. *ff. de legat.* 1. *l.* 60. *de V. S.* Videndum, An testator talem rem in bonis habeat? & valet; An non habeat? & non valet, sed magis derisorium est. *l.* 69. §. 4. *ff. de jur. dot.* 71. *pr. ff. de legat.* 1.

§. 22. 78. *Genere* autem legato *electio legatarii est, nisi testator aliud dixerit* §. 22. *I. h. t. l.* 108. §. 2. *ff. de legat.* 1. aut voluerit.

79. Sed haec electio non est libera, optimum enim Legatarius eligere nequit, neque pessimum eligere cogitur. *l.* 37. *ff. de legat.* 1.

§. 23. 80. Optionis *Legatum* est, *cum testator ex servis suis vel aliis rebus, optare legatarium jubet.* §. 23. *I. h. t.*

81. Quod olim in se conditionem habuit, ut nisi ipse legatarius vivus optasset, ad hæredem legatum non transmitteret; *d.* §. 23. Sed ex Constitutione Imp. Justiniani, heredi legatarii optare etiam licet. *d.* §. 23. *l. ult. C. comm. de legat.*

82. In qua *l. ult.* & illud constitutum est, ut si forte plures sint legatarii, vel plures unius heredes, & in eligendo dissentiant, sorte hoc dirimatur: Ut unus rem habeat, reliquis portionum suarum pretium praestetur. *d.* §. 23.

83. Differt autem legatum *Optionis* à legato *Generis* maxime in duobus;

I. In legato *Optionis* electio semper legatarii est, in legato *Generis* aliquando heredis.

II. In legato *Optionis* licet eligere optimum, *l.* 9. §. 1. *ff. de dol. mal.* in legato *Generis* non item. *l.* 37. *ff. de legat.* 1.

84. *Le-*

84. *Legari autem illis solum potest, cum quibus est testamenti factio*, scil. passiva. §. 24. *I. h. t.* §. 24.

85. Incertis personis, quas incerta opinione testator animo suo subjicit, olim legari non poterat; §. 25. *h. t.* certum enim debet esse consilium testatoris Ulp. *t.* 22. §. 4. *t.* 24. §. 18. *d.* §. 25. *I. h. t.* Licet pauperibus, *l.* 24. *C. de Episc. & Cler.* Civitatibus *l.* 26. *ff. ad SC. Treb. l.* 122. *ff. de legat.* 1. *l.* 12. *C. de hered. inst.* Corporibus & Collegiis licitis *l.* 1. §. 15. *ad SC. Treb.* relicta, rata essent. §. 25.

86. Postumo etiam alieno, i.e. ei qui natus inter suos heredes futurus non est, (quia similiter quodammodo incertus est) inutiliter antea legabatur. §. 26. *I. h. t.* §. 26.

87. Sed utrumque mutatum est; §. 27. *I. h. t.* dummodo in praesens, vel ex futuro eventu, certitudo aliqua apparere, & voluntas defuncti exitum habere possit. §. 27.

88. Servo heredis pure inutiliter legatur; §. 32. *I. h. t.* Vi ipsa enim heredi à semetipso legatur, quod fieri nequit, cum nemo possit sibi ipsi esse creditor & debitor. *l.* 18. *l.* 116. §. 1. *ff. de legat.* 1. Nec quicquam proficit, si vivo testatore de potestate heredis exierit, propter *Regulam Catonianam. d.* §. 32. *l.* 1. *ff. de Reg. Cat.* §. 32.

89. Sub conditione vero servo legari potest. §. 32. *I. h.* Ad conditionalia enim regula Catonis non pertinet. *l.* 4. *ff. de Reg. Cat.*

90. *Ex diverso herede instituto servo, quin domino recte legetur, non dubitatur:* potest enim per eum servum alius heres effici, quo casu legatum utile est. §. 33. *I. h. t.* §. 33.

91. Quomodocunque autem, quibusve verbis legata relinquantur, nihil interest, dum-

dummodo constet de Voluntate defuncti.

§. 29. 92. Licet enim in *nomine* erratum sit, cum de persona constat, legatum utile est. §. 29. *I. h. t.* Nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt. v. *l. 6. ff. de reb. cred.*

93. Sed verum hoc est, si erratum sit in *nomine proprio*, sive Hominis, puta *Praenomine* i. e. proprio in specie, *Nomine* i. e. totius gentis, *Cognomine* i. e. familiae, vel *Agnomine* i. e. ab eventu imposito; *l.* 29. *I. h. t.* Sive Rei, puta si quis fundum *Cornelianum* pro *Sempronianio* nominaverit. *l. 4. ff. de legat.* 1.

94. Secus enim est, si erratum sit in *nomine* rei *appellativo*, puta si cum *vestem* legare vellet, *supellectilem* dixerit. Quia rerum vocabula, naturae consona, publica & immutabilia sunt. *d. l.* 4. *l.* 7. §. 2. *ff. de supell. legat.* add. *l.* 3. *ff. de reb. dub.*

§. 30. 95. Hinc falsa demonstratione (si modo de re constet) similiter legatum non perimitur; §. 30. *I. h. t.* Nomen enim & demonstratio vice mutua funguntur. *l. 6. ff. de reb. cred. l.* 34. *ff. de cond. & dem.*

§. 31. 96. *Longe magis legato* falsa causa *adjecta* (*praeterita* scil. seu *ratio* propter quam datur, *l.* 52. *ff. de cond. indeb.*) *non nocet: Veluti cum quis ita dixerit*, Titio, quia me absente negotia mea curavit, Stichum do lego. §. 31. *I.* 17. §. 2. *ff. de cond. & dem.* Licet enim hoc factum non fuerit, legatum tamen valet. *d.* §. 31.

97. Ratio enim legandi legato non cohaeret i. e. legatum (cum sit liberalitas *l.* 82. *ff. de R. J.*) etiam sine ratione legati subsistit. *l.* 72. §. 6. *ff. de cond. & dem.*

98. Quod si tamen heres probet, Testatorem

rem alias legaturum non fuisse, exceptio locum habet. *d. l. 72. §. 6. ff. de cond. & dem.*

99. *Sed si conditionaliter enunciata fuerit causa, aliud juris est; veluti hoc modo,* Titio si negotia mea curaverit, fundum meum do lego *§. 31. I. h. t. l. 17. §. 3. ff. de cond. & dem.*

100. Aliud etiam juris est, si *causa futura* adjiciatur, i. e. sub *modo* legatum relinquatur. *d. l. 17. §. 4.* Quae *causa futura* conditioni comparatur. *l. 92. ff. de cond. & dem. l. 1. C. de his quae sub mod.*

101. *Ante heredis Institutionem inutiliter antea legabatur, quia testamenta vim ex institutione heredis accipiunt, & ob id velut caput atque fundamentum intelligitur totius testamenti Heredis institutio.* Paul. 3. *Sent.* 6. Ulp. *t.* 24. §. 15. §. 34. *I. h. t.* Sed per Imp. Justinianum hoc mutatum est. *d.* §. 34. add. *l.* 24. *C. de testam.* §. 34.

102. *Post mortem quoque heredis aut legatarii, simili modo inutiliter legabatur;* §. 35. *I. h. t.* Ab heredis herede enim legari non poterat. Ulp. *t.* 24. §. 16. Et Obligatio, quae non inceperat à defuncto, vel contra defunctum; ab herede, vel contra heredem, incipere non poterat. Sed & hoc correctum, ne in hoc casu deterior causa legatorum quam fideicommissorum (quæ post mortem heredis relinqui poterant; *l.* 5. §. 1. *ff. de legat.* 3.) inveniatur; *d.* §. 35. *l.* 11. *C. de cont. stip.* & dicta regula sublata est. *l. un. C. ut act. ab hered. & cont. hered.* §. 35.

103. Poenae *quoque* nomine *inutiliter antea legabatur, & adimebatur, vel transferebatur;* §. 36. *I. h.* Legata enim ex affectu erga legatarium, non odio heredis, relinquuntur. §. 36.

104. Poenae *autem* nomine *legari videtur,*

quod coërcendi heredis causa relinquitur, quo magis aliquid faciat vel non faciat. §. 36. *I. h. t.* Ulp. *t.* 24. §. 17.

105. Sed Imp. Justinianus & hoc mutavit, ut hodie legatum poenae nomine relictum valeat. *d.* §. 36. *circ. fin. l. un. C. de his quæ pœn. nom.* Si modo nihil impossibile vel legibus interdictum, vel alias probrosum adjectum sit. Si quid enim ejusmodi *heredi* adscriptum sit, inutile est legatum; si autem *legatario*, pro non scripto habetur. Vid. §. 10. *I. de hered. instit.*

TIT. XXI.

De Ademtione Legatorum, & Translatione.

1. SEmel autem data legata non raro *extinguuntur, adimuntur*, vel *transferuntur.*

2. *Extinguuntur* I. Cum res ex alia causa lucrativa ad legatarium venerit §. 6. *I. de legat.*

II. Cum legatarius ante testatorem moritur. *l. un.* §. 2. *C. de Cad. toll.*

III. Si res legata sine facto heredis perierit, vel commercio hominum exemta sit. §. 16. *I. de legat.*

IV. Si conditio defecerit. *l.* 2. *l.* 26. §. 1. *ff. de cond. & dem.*

V. Si testamentum ruptum vel irritum sit. *l.* 17. *ff. de inj. rupt. irr.* Sed si rescissum sit per Querelam inofficiosi, jure novo secus est. *Nov.* 115. *c.* 3. *in f. Auth. Ex causa C. de lib. praet.*

pr. h. t. 3. *Adimuntur ipso jure*, vel *ope exceptionis.*

4. *Ipso jure*, cum testator voluntatem suam expresse mutat: Ambulatoria enim est homi-

num

num voluntas, ad supremum vitae exitum. *l.* 4. *ff. h. t. l.* 32. §. 3. *in f. ff. de don. int. Vir. & ux.*

5. Quae mutatio voluntatis vel ex *verbis* contrariis aliisve in testamento, vel codicillis testamento confirmatis, expressis, manifesta est, *pr. I. h. t. l.* 13. *l.* 17. *ff. h. t. l.* 16. *ff. de Vulg. & pup. subst.* Vel ex *factis*, veluti si legatum induxerit, *l.* 16. *ff. h. t.* rem legatam destruxerit, *l.* 65. §. 2. *ff. de legat.* 1. *l.* 88. §. 2, *de legat.* 3. nulla necessitate urgente distraxerit, §. 12. *I. de legat.* Vel nomen legatum ipse exegerit. §. 21. *I. eod.*

6. *Ope exceptionis*, si quid contigerit, ob quod ademtio praesumi debeat; ut si inimicitiae capitales intervenerint; *l.* 3. §. *ult. l.* 4. *ff. h. t.* Vel si codicillis testamento non confirmatis, ademptio facta sit. *l.* 4. §. 10. *ff. de dol. mal. except.*

7. *Transferuntur* legata variis modis; Aut enim à persona in personam transfertur, simulque adimitur; §. 1. *I. h t.* aut ab eo qui dare jussus est, transfertur, ut alius det; aut cum res pro re datur pro fundo decem aurei; aut quod pure datum est, transfertur sub conditione, *l.* 6. *pr. ff. h. t.* aut contra *l.* 19. *ff. de cond. & dem.* §. 1.

Tit. XXII.

De Leg. Falcidia.

1. Lege XII. *Tab. libera erat legandi potestas*, *pr. h. t.* *ut liceret vel totum patrimonium legatis erogare;* Quandoquidem ea lege sic cautum

erat, *Uti quisque legassit suae rei, ita jus esto.* *pr. I. h. t. l.* 120. *ff. de V. S.*

2. Hinc non semel contingebat, ut testatores *intestati morerentur, recusantibus scriptis heredibus pro nullo aut minimo lucro hereditates adire. d. pr. I. h. t.*

3. Quapropter liberam hanc legandi licentiam coarctare visum est.

4. Et quidem primum super hac re lata est *Lex Furia*, v. Cic. *pro Balb. c.* 8. qua cavebatur ne supra mille asses legare liceret. Ulp. *tit.* 1. §. 2. Deinceps *Lex Voconia*, Cic. *d. l. & in Verr. I. c.* 42. *pr. I. h. t.* qua cautum ne quis census plus cuiquam legaret, quam ad heredem perveniret. Cic. *d. l. c.* 43. Th. *h.*

5. *Sed neutra sufficiens ad rei consummationem videbatur, pr. I. h. t.* quia neutra finem legandi faciebat, & utraque de singulis tantum legatariis cavebat; Ut variis legatis, tota fere hereditas adhuc exhauriri posset.

6. *Novissime itaque lata est Lex Falcidia, à P. Falcidio* Tr. Pl. *A. U. c.* 714. Dion. Cass. *l.* 48. *qua cavetur ne plus legare liceat quam dodrantem totorum bonorum, i. e. ut sive unus heres institutus sit, sive plures, apud eum eosve pars quarta remaneat. pr. I. h. t. l.* 1. *ff. eod.*

7. Quae non tantum in gratiam testatorum, sed & gratiam heredum, *l.* 71. *ff. h. t.* imo & propter utilitatem publicam, introducta est, *l.* 5. *ff. quemadm. testam. aper.*

8. Et licet *Lex Falcidia* in specie de *legatis* loquatur, extensa tamen est ad Fideicommissa singularia, Donationes mortis causa, *l.* 56. §. 1. *ff. l.* 5. *C. h. t.* Donationes inter

vi-

virum & uxorem, *l.* 12. *C. h. t.* Nec non successiones ab intestato. *l.* 18. *ff. h. t.*

9. Quod si duo heredes instituti sint, & alterius pars legatis exhausta, ab altero autem vel nulla vel pauca admodum legata relicta sint, ut *Quartam* salvam habeat; potest nihilominus ille, cujus pars legatis exhausta, etiam *Quartam* detrahere; *Ratio enim Legis Falcidiae in singulis heredibus ponenda est.* §. 1. *I. h. t. l.* 77. *ff. eod.* §. 1.

10. Quo tamen casu, si alter deficiat, distinguendum est; An portio onerata accrescat non oneratae? Et Quarta adhuc detrahi poterit: An vero non onerata accrescat oneratae? Et detrahi nequit. v. *l.* 78. *l.* 87. §. 4. *ff. h. t.*

11. *Quantitas autem patrimonii, ad quam ratio Legis Falcidiae redigitur, mortis tempore spectatur,* §. 2. *I. h. l.* 56. *pr. l.* 73. *ff. eod.* ex quo dies legatorum cedit. *l. un.* §. 3. *C. de cad. toll.* §. 2.

12. Unde si mortis tempore hereditas tanta fuerit, ut heres *Quartam* salvam haberet, licet postea deminuta sit, integra nihilominus legata praestanda sunt. Et contra, si tantum mortis tempore in bonis defuncti non fuerit, licet postea hereditas aucta sit, *Quarta* detrahi poterit. *d.* §. 2. *I. h. t.*

13. *Cum autem ratio Legis Falcidiae ponitur, ante deducitur aes alienum*, §. 3. *I. h. t. l.* 6. *C. eod.* i. e. omne, cujus praestandi necessitate defunctus obstrictus fuit, *l.* 54. *l.* 72. *ff. h. t.* Nam Falcidia detrahitur ex bonis, *bona* autem non intelliguntur, nisi quae deducto aere alieno supersunt. *l.* 39. §. 1. *ff. de V. S.* §. 3.

14. Deducitur item funeris impensa, i. e. sine qua funus honeste duci, & sepeliri, non potuit, *d.* §. 3. *l.* 14. §. 3. *ff. de relig.* cui & privile-

gium praelationis datum est; v. *l. pen. ff. eod.* Pretia servorum manumissorum; *d.* §. 3. *l.* 39. *ff. h. t.* Nec non omnis impensa suscipiendae hereditatis causa facta. *l. ult.* §. 9. *C. de jur. delib.*

15. Servatur autem *Quarta* vel *jure retentionis*; Caj. *I. L.* 2. *T.* 8. *l.* 73. §. *ult. ff. h. t.* Vel si in possessione legatorum jam sit legatarius, heres eam *vindicare l.* 26. *ff. l. pen. C. h. t.* vel *Actione in factum l.* 77. §. 2. *ff. de legat.* 2. vel *Interdicto Quod Legatorum* agere potest. *l.* 1. §. 2. *ff. quod legat.*

16. Eaque tantum in hanc *Quartam* imputantur, quae quis jure hereditario capit, non quae quis habet ex causa legati vel simili. *l.* 74. *l.* 76. *ff. h. t.*

17. Non tamen *Falcidia* semper locum habet: Cessat enim I. in testamento militis *l.* 7. *C. h. t.*

II. In legatis ad pias causas, si heres in mora sit solvendi, vel dolo malo negaverit, sufficere vires hereditatis. *Nov.* 131. *c.* 12. *Auth. Similiter C. h. t.*

III. In ea re, quae ita relicta ne alienetur. *Auth. sed. & ea C. h. t.*

IV. Si heres Inventarium facere neglexerit *l. ult.* §. *pen. C. de jur. delib.*

V. Si testator expresse prohibuit heredem beneficio legis uti. *Nov.* 1. *c.* 2. §. 2. *Auth. Sed cum testator. C. h. t.*

Tit. XXIII.

De Fideicommissar. Hereditat. & ad SC. Trebell.

1. SEquitur de Fideicommissis: *Est* autem *Fideicommissum, quod non directe, sed verbis precariis relinquitur.* Ulp. *t.* 25. *pr.* 2. Fi-

2. *Fideicommissum* duplex est; *Universale, cum vel tota hereditas, vel pars hereditatis, relinquitur titulo Universali:* & *Particulare* seu *Singulare, quando res singulae, & titulo Singulari, restitui rogantur.*

3. Et relinguitur vel *in testamento,* §. 2. *I. h. t.* vel *ab Intestato.* §. 10. *I. h. t.* §. 2.

4. *Fideicommissa* autem primis temporibus, ante Augustum scil. infirma fuere, & pudore tantum eorum, qui rogabantur, continebantur. *Quia nemo invitus cogebatur praestare id de quo rogatus erat.* §. 1. *I. h. t.* add. *l.* 13. *C. de cont. emt.* §. 1.

5. Eratque tum temporis usus *Fideicommissorum* tribus maxime casibus;

I. Si quis relinquere vellet incapaci, deportato scil. orbo, coelibi, similibusve. v. Ulp. *t.* 22. §. 2. 3. *t.* 15. *pr.*

II. Si quis moreretur in peregrinatione, ubi testamentum jure Romano facere non poterat. arg. *pr. I. de codicil.*

III. Si quis vellet heredem hereditatem post certum tempus alteri restituere. *l.* 15. *ff. de ann. legat.*

6. Temporibus vero Augusti vim juris acceperunt, tantusque favor fideicommissorum paulatim factus est, ut & *Praetor proprius crearetur, qui de fideicommissis jus diceret, quem Fideicommissarium appellarunt.* d. §. 1.

7. Heres autem *fiduciarius,* qui rogatus erat hereditatem restituere, restituta hereditate nihilominus heres permanebat. §. 3. *I. h. t.* Qui enim semel heres est, heres esse non desinit. *l.* 88. *ff. de hered. inst. l.* 7. §. 10. *ff. de minor.* §. 3.

8. Hinc, ut eo magis confirmarentur de- §. 4.

functorum

functorum Voluntates, *l.* 1. §. 2, 3. & 4. *ff. ad SC. Treb.* *temporibus Neronis Imp. Trebellio Maximo & Annaeo Seneca Coss.* (Suffectis scil. non Ordinariis) *SCtum Trebellianum factum est, quo cautum, ut si hereditas ex causa fideicommissi restituta sit, omnes actiones quae jure civili heredi & in heredem competerent, ei & in eum darentur, cui ex fideicommisso restituta esset hereditas.* §. 4. *I. h. t.*

§. 5. 9. *Sed quia heredes scripti, quum aut totam hereditatem aut pene totam plerumque restituere rogabantur, adire hereditatem ob nullum vel minimum lucrum recusabant, atque ob id extinguebantur fideicommissa.* §. 5. *I. h. t.*

10. *Postea Vespasiani Augusti temporibus, Pegaso & Pusione Coss.* scil. Suffectis, *SCtum Pegasianum* factum est, quo cautum, *Ut ei, qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret Quartam partem retinere, atque ex Lege Falcidia ex legatis retinere conceditur.* §. 5. *I. h. t.* & si ea non contentus heres adire nollet, ad adeundem & restituendum cogi posset. §. 6. *I. h. t.*

§. 6. 11. Hinc, si quidem non plus, quam dodrantem hereditatis, scriptus heres rogatus sit restituere, tunc ex *Trebelliano SCto* restituebatur hereditas, & in utrumque actiones hereditariæ pro rata dabantur: At si plus quam dodrantem, vel totam hereditatem, restituere rogatus esset, locus erat *SCto Pegasiano;* Eoque casu *Quarta* quidem retenta, quasi partis & pro parte stipulationes interponebantur, tanquam inter legatarium partiarium & heredem; si vero totam hereditatem restitueret, Emtæ & Venditae hereditatis stipulationes interponebantur. §. 6. *I. h. t.* Paul. 6. *Sent.* 3. Ulp. *t.* 25. §. 15.

12. Cum

12. Cum autem hæ ſtipulationes quibusdam caſibus *captioſae*, i. e. damnoſae, v. *l.* 14. §. 5. *ff. quod met. c. l.* 6. §. 10. *ff. quae in fraud. cred.* eſtent, placuit, exploſo *SCto Pegaſiano*; omnem autoritatem *Trebelliano SCto* praeſtare, Ut ex eo fideicommiſſariae hereditates reſtituantur. §. 7. *I. h. t.* §. 7.

13. Adeo ut SCti Trebelliani jam tria ſint capita: Quorum I. cavetur, Ut liceat heredi fiduciario *Quartam* (quae *Trebellianica* dicitur) vel quod deeſt retinere, vel per errorem facti v. *l.* 9. *C. ad L. Falcid.* ſolutum repetere. §. 7. *I. l.* 21. *ff. h. t.*

14. Inter quam *Quartam* & *Falcidiam* hoc intereſt, Quod in *hanc Quartam* imputentur omnia ea, quae heres quocunque titulo habet ex judicio defuncti; In *Quartam* vero *Falcidiam* ea tantum, quae habet jure hereditario titulo inſtitutionis. *l.* 91. *ff. ad L. Falcid.*

15. II. Ut pro rata portione Actiones in *fideicommiſſarium* tranſeant. *l.* 1. *C. ad SC. Trebell.* Onera tamen legatorum ad ſolum fideicommiſſarium ſpectant; *l.* 1. §. *ult. ff. eod.* Niſi minus dodrante heres reſtituere rogatus ſit. *d. l.* 1. §. *pen.*

16. III. Ut heres *fiduciarius* ad adeundum & reſtituendum cogi poſſit; Quo caſu nullum neque commodum, neque damnum, apud heredem remanet. §. 7. *I. h. t. l.* 4. *ff. eod.*

17. Sive autem totam hereditatem, ſive partem quis reſtituere rogatus ſit, idem juris eſt. §. 8. *I. h. t.* add. *l.* 76. *ff. de R. V. l.* 82. §. 3. *ff. de legat.* 1. §. 8.

18. Sed ſi quis una aliqua re deducta ſive praecepta, quae *Quartam* continet, rogatus ſit §. 9.

restituere hereditatem, simili modo ex *Trebelliano SCto* restitutio fiet; perinde ac si *quarta parte* retenta rogatus esset reliquam hereditatem restituere. Sed multum interest, an certa re contentus, an *Quarta* retenta, rogatus sit hereditatem restituere. *Priore* enim casu heres legatarii loco est; *l.* 1. §. *ult. ff. h. t. l. pen. C. de hered. inst.* omniaque onera ad fideicommissarium transeunt. *Posteriori* casu scinduntur Actiones, & pro Dodrante quidem transferuntur ad *fideicommissarium*, Pro Quadrante remanent apud heredem. §. 9. *I. h. t. l.* 30. §. 3. *ff. eod.*

§. 10. 19. Non tantum autem in testamento, sed & ab intestato, uti ante dictum, fideicommissum relinqui potest §. 10. *I. h. t.* Licet enim fidei ejus, qui à defuncto nihil accepit, committi non possit; *l.* 9. *C. de fideic.* Hic tamen illud non obstat; Tacite enim ab intestato succedentibus datur hereditas, eo ipso quod non adimitur. *l.* 8. §. 1. *ff. de jur. Codicill.*

20. Quòd si autem fideicommissum relictum sit, ab eo, qui testamenti tempore proximus erat, *nominatim*, tunc eo mortuo alii successores non tenentur; *l.* 1. §. 9. *ff. de legat.* 3. Si *generaliter*, secus est. *l.* 3. *de jur. Codicill.*

§. 11. 21. *Fideicommissarius* etiam, cui aliquid restituitur, rogari potest, ut id rursum alii totum, aut aliud quid restituat. §. 11. *I. h. t.* Jus tamen *Quartae* retinendae solus heres habet, non *fideicommissarius*. *l.* 47. §. 1. *ad L. Falc. l.* 22. §. *ult. ff. h. t. l.* 55. §. 2. *ff. eod.* Semel enim adita hereditate Voluntas defuncti rata constituitur. *d. l.* 55. §. 2. Nisi *Fiduciarius* in gratiam *Fideicommissarii Quartam* non detraxerit. *l.* 1. §. 19. *ff. h. t.*

22. Quod

22. Quod si testator fidei heredis sui praesentis committat, ut vel hereditatem, vel speciale fideicommissum restituat, & neque ex scriptura, neque ex v. testium numero (qui in fideicommissis legitimus esse noscitur; *l. ult.* §. *ult. C. de cod.*) possit res manifestari, & heres adimplere fidem recuset, negando rem ita esse subsecutam; Potest *Fideicommissarius*, praestito prius jurejurando de Calumnia, v. *l.* 34. §. 4. *ff. de jurejur.* heredi *Fiduciario* juramentum deferre, quod nihil tale à testatore audiverit; Quod heres vel praestare, vel fideicommissum solvere debet; §. 12. *I. h. t. l. ult. C. de Fideic. l.* 38. *ff. de jurejur.* Adeo ut heres (cum solus veritatem sciat.) jusjurandum referre nequeat. arg. *l.* 34. *pr. ff. de jurej.* §. 12.

23. *Cessat* autem detractio *Quartae Trebellianicae* I. Si heres coactus adeat; §. 7. *in f. I. h. t. l.* 4. *l.* 14. §. 4. *ff. ad SC. Treb.*

II. Si testator prohibuerit; *Nov.* 1. *c.* 2. §. 2. Ubi tamen Exceptio est in liberis. *l.* 6. *C. ad SC. Treb.*

III. In testamento militis; *l.* 7. *C. ad L. Falcid.*

IV. Si heres neglexerit conficere inventarium. *l. ult.* §. 12. 14. *C. de jur. delib.*

Tit. XXIV.

De Singulis rebus per Fideic. relictis.

1. QUid sit *Fideicommissum Singulare* supra dictum.

2. Cum autem *Fideicommissa Singularia* Le-

 gatis

gatis exaequata sint. *l.* 2. *C. comm. de Legat.* ea, quae de legatis dicta sunt, & hic locum habere, ultro intelligitur.

Tit. XXV.

De Codicillis.

pr. 1. ANte *Augusti* tempora *Codicillorum* jus non fuit in usu, sed propter utilitatem, ut scil. peregrinantes, qui propter penuriam Civium Romanorum testamentum facere non poterant, *pr. I. h. t. l.* 8. §. 2. *ff. eod.* (Jus enim testandi habere debebant; *l.* 6. §. 3. *ff. eod.*) Codicillos facere possent, paulatim recepti sunt. *pr. I. h. t.*

2. Sunt autem *Codicilli* testati vel intestati *ultima voluntas minus solennis, non in hoc comparata, ut sic testamentum. l.* 1. *l.* 13. §. 1. *ff. h. t.*

3. Quae ultima verba non sunt superflua; si quis enim testamentum facere voluerit, neque perfecerit, non valebit hoc jure *Codicilli*; *d. l.* 1. *l.* 13. §. 1. *ff. h. t.* Nisi *Clausulam Codicillarem* adjecerit, qua testatur, *si non valeat tanquam testamentum, se nihilominus velle, ut valeat jure Codicilli. l. antepen* §. 1. *ff. qui test. fac. poss. l.* 41. §. 3. *ff. de Vulg. & Pup. subst. l. ult.* §. 1. *C. h. t.* add. *l.* 3. *in f. ff. de test. mil. l.* 88. §. *ult. ff. de leg.* 2.

§. 1. 4. Suntque *Codicilli* 1. vel *Scripti*, in quibus Voluntas scribitur; vel *Nuncupativi*, in quibus nuncupatur. *l.* 13. *C. de SS. Eccles. l. ult.* §. *ult. C. h. t.*

II. Alii

II. Alii *testato*. alii *ab intestato* facti. §. 1. *I. l.* 8. §. 1. *ff. h. t.*

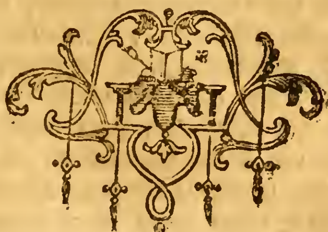
5. Codicilli *ab Intestato* facti vicem testamenti exhibent, suisque viribus subsistunt: Et proinde, quicunque Intestati successor erit, etiam postea natus, codicillis relicta praestabit. *l.* 3. *l.* 8. *pr. l.* 16. *ff. h. t.*

6. Testamento vero existente, sive ante id, sive postea codicilli facti sint, vires ex Testamento accipiunt, & jus ejus sequuntur. §. 1. *I. h. t. l.* 3. §. *ult. l.* 16. *ff. eod. l.* 1. *C. h. t.*

7. Differunt autem *Codicilli* à *Testamentis* §. 2.
I. Quod in *Codicillis* hereditas *directo* (per fideicommissum potest) neque adimi, & proinde nec exheredatio scribi, nec conditio adjici, nec heredi substitui possit; §. 2. *I. h. l.* 10. *ff. eod. l.* 2. *C. eod.* Ne jus *Testamentorum* & *Codicillorum* confundatur. *d.* §. 2. *l.* 7. *C. h. t.*

II. Quod *Codicillos* etiam plures, si modi sibi non sint contrarii, quis facere possit. §. 3. §. 3. *I. h. t. l.* 6. §. 1. *ff. l.* 3. *c. h. t.*

III. Quod *fere* nullam solennitatem ordinationis desiderent; §. 3. *I. h. t.* Quinque enim testes (etiam foeminae, arg. *l.* 20. §. 6. *ff. qui testam. fac. poss. l.* 18. *ff. de testib.*) eorumque subscriptio, si scripti sint *Codicilli*, unitasque actus hic sufficiunt. *l. ult.* §. *ult. C. h. t.*

Lib. III.

De Successione ab Intestato, secundum Ordinem Nov. 118. C. 1. 2. 3.

1. HEreditas defertur vel *ex Testamento*, vel *ab Intestato*. §. *ult. I. per quas pers. cuique acq.*

2. Quae *ex Testamento* defertur vocatur *Testamentaria*, quae *ab Intestato Legitima*, quia sola lege defertur: Atque ita hae species, tanquam oppositae, ponuntur in *l.* 3. §. 2. *ff. pro soc. l.* 17. §. 1. *ff. de acq. her.* Licet alio sensu *Testamentaria* etiam possit dici *Legitima*, in quantum LL XII. Tabb. confirmatur. *l.* 130. *ff. de V. S.*

3. Dictum adhuc quomodo deferatur ex *Testamento;* sequitur, ut videamus quomodo deferatur *ab Intestato.*

4. De quo non agimus secundum ordinem priorum *Tit.* 13. *L.* 3. *I.* Quia in iis refertur tantum jus antiquum; Sed potius secundum ordinem *d. Nov.* 118. in qua jus habemus novissimum.

5. *Intestatus* proprie appellatur, qui cum posset testamentum facere, testatus non est: Sed & is qui testamentum fecit, si ejus hereditas adita non est, vel ruptum est testamentum, intestatus non improprie dicetur decessisse. Plane qui testari non potuit, proprie non est intestatus, puta impubes, furiosus, vel cui bonis interdictum est; sed hos quoque pro intestatis accipere debemus. *l.* 1. *ff. de suis & legit. hered. pr. I. de hered. quae ab intest.*

6. Fun-

6. Fundamentum *Succeffionis ab Inteftato* ponendum eft in praefumpta voluntate defuncti; Qui cum de bonis difponere, & extraneis ea, vel in totum, vel pro parte, donare potuiffet, fi id non fecerit, cenfetur eadem relinquere illis, qui ad ifta, per leges, *ab Inteftato* vocantur. *l.* 8. §. 1. *ff. de jur. Codicill.*

7. Succedentium autem ab Inteftato in *d. Nov.* 118. *Cap.* 1. 2. 3. tres referuntur ordines, *Defcendentium*, *Afcendentium*, & *Collateralium*.

8. *Primus* ordo *Defcendentium* eft, primoque loco *Liberi*, cujuscunque gradus aut fexus fint, vocantur ad hereditatem Parentum. *d. Nov.* 118. *praef. cap.* 1. *Cap.* 1.

9. Ratio enim naturalis, tanquam lex quaedam tacita, liberis parentum bona addicit, velut ad debitam fucceffionem eos vocando. *l.* 7. *pr. ff. de bon. damn. l.* 7. §. 1. *ff. und. lib.* Unde & filii vivo quoque patre quodammodo Domini dicuntur rerum paternarum. *l.* 11. *ff. de lib. & poft.* Unde etiam tanquam immotam regulam Apoftolus ponit, *fi filius ergo heres. Ep. ad Rom.* 8: *v.* 17.

10. An *Pater* moriatur, an *Mater*? nihil intereft.

11. Jure antiquo quidem filius *Matri* non fuccedebat; Cum Lex XII. Tab. fanguinis ratione duo tantum fucceffionum genera conftitueret, *Suorum* fcil. & *Agnatorum*. Sed deinde propter naturalem conjunctionem, liberi ad hereditatem *Matris* per *SCtum Orphitianum*, fub D. Marco Orphito & Ruf. Coff. A. U. C. 831. poft N. C. 178. conditum, *pr. I. de SC. Orfit.* ut & Aviae, aliorumque afcendentium, per Conftitutiones

Prin-

Principales, §. 1. *I. de SC. Orfic.* & h. *N. c.* 1. vocati sunt.

12. Nihil intereſt, liberi *maſculi* ſint an *Foeminae?* Filia cum Filio aequo jure ſuccedit. *l.* 11. *C. fam. erciſc. d. N. c.* 1. verb. *cujuslibet naturae.*

13. Licet aliud Jure divino inter Hebræos diſpoſitum ſit; *Num.* 27. *v.* 8. quo filia ad hereditatem patris demum vocatur, deficientibus filiis: Sufficere enim viſum eſt, ſi filiae dos honeſta daretur.

14. Non refert proximiore an remotiore gradu ſint, puta *Nepotes. d. c.* 1. verb. *cujuslibet gradus.*

15. Nec intereſt, ſintne ex filio, an filia nati. *d. c.* 1. verb. *ſive ex Maſculorum genere, ſive Foeminarum deſcendens.*

16. Olim quidem *Agnati* Cognatos excludebant; §. 15. *I. de hered. quae ab inteſt.* Sed diſcrimen illud *Agnatorum* & *Cognatorum*, Agnatorumque privilegium, Juſtinianus Imp. ſuſtulit. *d. Nov.* 118. *pr.* & *c.* 4. add. *l.* 4. *C. de lib. praeter.*

17. Nihil etiam intereſt, *Suine* ſint liberi, an *Emancipati? d. c.* 1. verb. *ſive ſuae poteſtatus ſive ſub poteſtate ſit.*

18. *Emancipati jure Civili* ante per *Suos* excludebantur; §. 9. *I. de hered. quae ab inteſt. Jure* tamen *Praetorio* admittebantur ad ſucceſſionem, per *Bonorum poſſeſſionem. d.* §. 9. *i. t. ff.* & *C. und. lib.* quae intra annum petenda erat; *l.* 1. §. 12. *ff. de ſucceſſ. Edict.* §. 4. *I. de bon. poſſ.* Nunc vero admittuntur etiam *jure Civili.*

19. Sed *Sui* ſunt ipſo jure heredes. *l.* 14. *ff. de*

ff. de fuis & legit. hereditatemque non agnitam transmittunt ad fuos heredes; *Emancipati* vero demum aditione, ideoque hereditatem non agnitam, nifi ad defcendentes, non transmittunt. *l.* 3. *C. de jur. delib. l. un. C. de his quae ant. ap. tab.* Quae differentia per *d. Nov.* 118. non videtur fublata.

20. Liberi autem usque adeo Parentibus fuis fuccedunt, ut omnibus non tantum cognatis defuncti collateralibus, fed & Afcendentibus praeponantur, eosque plane excludant. *d. c.* 1.

21. Sed intelligendum hoc eft *de illis rebus, quae fecundum alias leges patribus non acquiruntur. d. c.* 1.

22. Unde fi defunctus in poteftate fuerit, & filium reliquerit, peculium *Profectitium* defuncti ad Patrem pertinebit pleno jure: Peculium *Adventitium* pertinet ad Patrem quoad ufumfructum; in proprietatem defuncti filius fuccedit: In peculium *Caftrenfe* & *Quafi caftrenfe*, filius fuccedit pleno jure; Itemque in bona *Adventitia quorum ufusfructus patri acquifitus non eft.* Cuj. *ad d. Nov.* 118.

23. Duo etiam cafus occurrunt, quibus parentes fuperftites, cum liberis defuncti, ad certam partem, jure fingulari admittuntur.

24. Sic 1. Pater, qui viva uxore filios emancipavit, admittitur, mortua dein uxore, fimul cum liberis defunctae ad virilem portionem bonorum uxoris fuae & matris liberorum, fed ufufructu tenus. *l.* 3. *C. de bon. matern.*

II. Conjux fuperftes inops admittitur cum liberis, ad bona conjugis defuncti locupletis, pro quarta, aut virili, quoad ufumfructum. *Nov.* 117. *c.* 5. *Auth. Praeterea. C. und. Vir. & Uxor.*

25. Sunt autem liberi vel omnes *Primi*, *Secundi*, vel *ulterioris* gradus; Vel partim *Primi*, partim *Secundi*, *ulteriorisve*.

26. In *gradu Primo* vel *unus* eſt, vel *plures*.

27. Si *unus*, totam hereditatem nanciſcitur.

28. *Si plures*, dividunt hereditatem *in Capita*, i. e. in tot partes, quot ſunt perſonae. *Auth. in ſucceſſionem. C. de ſuis & leg. lib.*

29. Quod ſi ex liberis primi gradus Nepotes extent, iſti excluduntur; adeo ut licet filius emancipatus ſit, nepos vero in poteſtate retentus, filius tamen praecedat; neque locus amplius ſit. *Tit. ff. de Conjungendis cum emancipatio liberis.*

30. In gradu *Secundo* vel *ulteriori*, ſi omnes ſunt ex eodem parente, dividunt ſimiliter hereditatem *in Capita.*

31. Si vero ex diverſis ſunt parentibus, ſive omnes aequali gradu ſint, ſive quidam remotiores cum proximioribus concurrant, dividunt hereditatem *in Stirpes*, i. e. tantum ex hereditate conſequuntur, quantum parens (qui defuncto immediate potuiſſet ſuccedere) fuiſſet accepturus, ſi vixiſſet. *d. c.* 1. §. 6. *I. de hered. quae ab inteſt.*

32. *Si partim ſint in gradu Primo, partim ulteriori*, illi qui ſunt gradu *primo* ſuccedunt *in Capita*, qui vero *ulteriori* ſimiliter *in Stirpes.*

33. *In Capita* autem ſucceditur, quoties ſuccedentes proprio jure, ex ſua perſona, veniunt. In *Stirpes* vero, cum veniunt *Jure Repraeſentationis*, i. e. ex perſona ejus, in cujus jus & locum ſucceſſerunt.

34. Quod *Jus Repraeſentationis* recte deſcribitur, *Jus, quo intrant filii filiaeque in locum*

cum patris & matris praedefunctorum, perſonamque eorum ita repraeſentant, juris fictione, ut tantum ex hereditate capiant, quantum parens ſi vixiſſet accepturus fuiſſet, arg. *d. c.* 1.

35. Eſtque *Jus* hoc *Repraeſentationis* juri Divino, nec non rectae rationi & aequitati conveniens. §. *6. I. de her. quae ab inteſt. l.* 1. §. 4. *ff. de ſuis & legit. hered.*

36. Et locum habet in omnibus nepotibus & deſcendentibus, in infinitum, §. *ult. I. de hered. quae ab inteſt. d. Nov.* 118. *c.* 1, *l.* 220. §. 3. *ff. de V. S.*

37. Vera haec ſunt, non tantum in liberis *natis*, ſed & *poſtumis*; dummodo ante mortem defuncti, de cujus ſcil. hereditate quaeritur, concepti fuerint, quales pro natis habentur. *l. pen. ff. de ſtat. hom.* v. *l.* 1. §. 8. *ff. und. cogn. l. 6. in f. pr. ff. de inj. rupt. irr. teſt.*

38. Quod ſi poſt mortem defuncti concepti fuerint, jure noſtro excluduntur. v. *l. 6. ff. de ſuis & legit. hered. l.* 1. §. 8. 9. *ff. und. cogn.* §. 8. *I. de hered. quae ab inteſt.*

39. Liberis ex juſto matrimonio quaeſitis aequiparantur *Adoptivi* (ſcil. quamdiu conſtat adoptio, *l. pen. C. de adopt.* §. 14. *I. de hered. quae ab inteſt.*) & proinde patri adoptivo, etiam extraneo, ab inteſtato ſuccedunt, *l.* 10. §. 1. *C. de Adopt. d.* §. 14. *l.* 5. *C. de ſuis & legit. hered.* ejusque aſcendentes excludunt. *l.* 2. §. *6. ad SC. Tert.*

40. *Legitimati* ſuccedunt etiam, ſed non eodem modo.

41. *Legitimati* enim *per Oblationem Curiae Patri* ſuccedunt, non aliis *l.* 9. *C. de nat. lib. N.* 89. *c.* 4.

42. *Legitimati* vero *per subsequens Matrimonium*, & *Rescriptum Principis*, indistincte succedunt. §. 2. *I. de hered. quae ab intest.*

43. Liberi *Naturales*, i. e. ex concubina nati, *Patri*, si habet liberos legitimos, justamve uxorem non succedunt, sed tantum alimenta accipiunt. Si vero nec liberi justi, nec uxor extat, tunc succedunt in duas uncias, cum matre concubina, in capita, dividendas. *Nov.* 89. *c.* 12. §. 4. 6.

44. Quae tamen successio ad liberos primi gradus restringitur, ad nepotes autem non extenditur. *l. ult. C. de nat. lib.*

45. *Matri* vero etiam *Illustri*, & omnibus per Maternam lineam ascendentibus, succedunt, *l.* 5. *C. ad SC. Orfit.* §. 3. *I. eod. l.* 2. 4. 8. *ff. und. cogn.*

46. *Spurii* seu vulgo quaesiti patri, cum eum demonstrare nequeant, *l.* 23. *ff. de stat. hom.* non succedunt, nec alimenta ex ejus hereditate consequuntur. *Nov.* 89 *c.* 12. §. 4. 5.

47. *Matri* vero succedunt, etiam cum liberis legitimis; §. 3. *I. de SC. Orfit. l.* 2. *ff. und. cogn. l.* 1. §. 2. *ff. ad SC. Orfit.* Nisi Mater *Illustris* sit, & alii extent liberi legitimi. *l. pen. C. ad SC. Orfit.*

48. Liberi ex *complexibus nefariis*, *incestis & damnatis*, *nati*, parentibus non succedunt, adeo ut ne quidem *alimenta* ab iis exigere possint. *Nov.* 89. *c. ult. Auth. Ex complexu C. de incest. nupt.*

49. *Necessaria* tamen ad vitam sustentandam suppeditari ipsis debent. *c. cum haberet* x. *qui dux. ux. quam poll.* arg. *l.* 4. *ff. de agn. & al. lib. Nov.* 12. *c.* 2.

50. Ne-

50. Neque enim putandum hoc etiam jure noftro prohibitum effe; *Neceffaria* enim ab *Alimentis* diverfa funt. v. *l.* 5. §. 10. & 12. *ff. de agn. & al. lib. jung. Nov.* 12. *c.* 2. & *Nov.* 89. *c.* 12. §. 6.

51. Quod fi *liberi diverforum Matrimoniorum* fuerint, ex eodem fcil. patre fed diverfa matre, vel eadem matre diverfo autem patre procreati, quoad eos haec fervanda eft regula; *Communi parenti fuccedunt communiter, proprio parenti foli.* v. *l.* 4. *ff. ad SC. Tert. l.* 4. 5. *C. de fec. nupt.*

52. Exceptio tamen notanda eft in iis, quae fponfalium vel nuptiarum jure, vel ex donationibus mortis caufa, hereditatibus, legatis, vel fideicommiffis praemortui conjugis, fuperftes lucratus eft; In his enim omnibus, prioris conjugii liberi foli fuccedunt. *l.* 3. 4. 5. 8. *C. de fecund. nupt.*

53. Liberi *Spiritualis* i. e. ex facro baptismatis fonte fufcepti *l.* 26. *C. de nupt.* proprie liberi non funt, & nufquam ad hereditatem parentum fpiritualium vocantur.

54. Quod fi defunctus *Defcendentes* non relinquat, vocatur ad hereditatem defuncti *Ordo Afcendentium.* *Cap.* 2.

55. Etfi enim Parentibus non fic liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas, propter votum parentum, & naturalem erga liberos charitatem, ratio tamen miferationis parentes ad bona liberorum admittit, & turbato ordine mortalitatis, non minus Parentibus, quàm liberis, pie relinqui debet. *l.* 15. *pr. ff. de inoff. teft. l.* 7. §. 1. *ff. fi tab. teft. null. ext.* add. *l.* 6. *pr. ff. de jur. dot.* 1. *ad Timoth. c.* 5. *v.* 4.

56. Succedunt autem *Parentes* liberis ſuis, ſive Pater ſive mater ſit, ſive alii ſint Parentes, Avus ſcil. vel Avia, in infinitum. *d. Nov.* 118. *c.* 2. verb. *Si pater aut mater aut alii parentes ſuperſint.*

57. Jure antiquo *Mater* ad liberorum hereditatem non admittebatur, ſed mutatum hoc eſt deinceps, per *SC. Tertullianum*, tempore D. Pii, Q. Flavio Tertullo & Lucinio Sacerdote Coſſ. A. U. C. 811. poſt. N. C. 185. factum v. §. 2. *I. ad SC. Tert.* & *l.* 2. *C. de jur. lib. l. ult. C. ad SC. Tert.* v. §. 4. 5. *I. ead.* Quoad *Aviam* jus antiquum manebat. Juſtinianus autem per *d. Nov.* 118. *c.* 2. differentiam illam ſexus in totum ſuſtulit, ita ut nunc Mater cum Patre, Avia cum Avo, caeteraeque in gradu ulteriori venientes foeminae cum maſculis, aequaliter concurrant.

58. *Si plures exiſtant Aſcendentes*, eorumque alii ſint in gradu primo, alii ſecundo vel ulteriori, tunc *proximiores remotiores excludunt*, *d. C.* 2. vers. *Si plurimi. Auth. defuncto. C. ad SC. Tertull.* neque *Juri Repraeſentationis* hic locus eſt.

59. *Si vero Aſcendentes eundem gradum habeant, hereditas* inter eos *dividitur aequaliter. d. c.* 2.

60. Nec intereſt fuerint ne liberi in poteſtate patris, an emancipati, abrogata. *l. ult. C. ad SC. Tert.*

61. Succedunt autem *Aſcendentes*, ſi in utraque linea eodem gradu adſint, & paterni & materni, non *in Capita*, ſed *ſecundum Lineas*; ita ut *Aſcendentes Paterni* auferant

unum

unum femiffem, *Materni* alterum, licet difpari fint numero. *d. c.* 2. verb. *ut medietatem.*

62. Unde apparet, fecundum rationem juris noftri, inter bona *Paterna* & *Materna* diftinguendum non effe, ut fcil. bona *Paterna* Parentibus paternis, *Materna* maternis deferantur. Cum enim hereditas jubetur dividi æqualiter, certum eft dictam diftinctionem exclufam effe.

63. Et quidem haec adeo procedunt, ut *Parentes omnibus ex latere cognatis praeponantur. Exceptis folis Fratribus & Sororibus ex utroque parente defuncto conjunctis. d. c.* 2.

64. Qui fi extent, una cum Parentibus, ad hereditatem fratris vel fororis, aequaliter admittuntur. *d. c.* 2.

65. Aqrogato jure antiquo, quo Fratres excludebant Parentes. *l. ult. C. comm. de fucceff. l.* 4. *C. de bon. quae lib.*

66. Concurrentibus autem Fratribus Sororibusque cum Parentibus, dividenda eft hereditas *in Capita*, pro numero perfonarum, ut tantum quisque Fratrum Sororumque percipiat, quantum Parentes finguli, five unus extiterit, five plures; *d. c.* 2. vers. *Si vero.* Secus ac eo cafu cum parentes foli funt.

67. Neque folum *Parentum* nomine quibuscum concurrunt, *Patrem* & *Matrem*, fed & reliquos afcendentes *proximos* intelligimus *d. c.* 2. add. *l.* 51. *ff. de V. S.*

68. Admittuntur autem cum Afcendentibus Fratres & Sorores, non tantum quoad proprietatem, fed & ufumfructum; Ut Pater, licet in aliis filii bonis adventitiis ufumfructum habeat, *l.* 6. *c. de bon. quae lib.* in eo tamen, quod

quod ex hereditate fratris filius consequitur, usumfructum minime acquirat, sed pleno jure hoc filio cedat. *d. c.* 2. v. *Nullum usum.*

69. Quod si cum *Ascendentibus* inveniantur *Fratres germani*, aliorumque *germanorum defunctorum liberi*, hi per *d. Nov.* 118. *c.* 23. v. *Si autem.* Nullo modo ad hereditatem defuncti admittuntur: Per *Nov.* 127. *c.* 1. autem simul cum praedictis personis, ad hereditatem ejus, vocantur.

70. Et quidem ita, ut quantum ad Parentes & Fratres attinet hereditas dividatur *in Capita*, quantum ad hos liberos vero *in Stirpes*, quia veniunt jure repraesentationis *d. c.* 1.

71. Si vero cum parentibus nulli Fratres vivi, sed defunctorum filii soli concurrunt, à Parentibus excludi videntur. Nulla enim lege vocantur, & jus repraesentationis fratrum filiis non aliter competit, quam si concurrant cum propriis Thiis. *d. Nov.* 118. *c.* 3. v. *Sed & ipsis.*

72. Similiter & quidem multo magis, si cum Parentibus inveniantur fratrum utrimque conjunctorum *nepotes*, isti per Parentes excluduntur.

73. Sed si dubium sit, an parens, an filius prior mortuus sit, si forte naufragio, vel quo alio modo simul perierint; Quid ratione successionis statuendum? Hoc casu distinguendum est: An filius pubes fuerit an impubes? Si pubes patri supervixisse praesumitur, si impubes contra. v. *l.* 9. §. *ult. l.* 22. *l.* 23. *ff. de reb. dub.*

74. Quoad Parentes *Adoptivos* notanda est differentia.

75. Sunt

75. Sunt enim vel *Adoptantes*, vel *Arrogantes:* & Adoptantes vel *Extranei*, vel *Afcendentes.*

76. Si parens *Adoptivus Extraneus* eft, quia hoc cafu jura Patris Naturalis minime diffolvuntur, nec quicquam ad patrem adoptivum tranfit, filio non fuccedit. §. 2. *I. de adopt.*

77. Si vero ex numero *Afcendentium* eft, quia tunc effectus patriae poteftatis tolluntur & in adoptantem transferuntur, adeo ut is filius naturali patri amplius non fuccedat, fed ad folum adoptantem refpicere dicatur, *l. pen. pr. C. de adopt.* ad hereditatem filii admittendus eft.

78. Quoad patrem *Arrogantem* intereft, num arrogatus filius decedat *impubes?* & tunc ejus cognati, ex cautione de bonis reftituendis, praeferuntur Arrogatori. §. 3. *I. de adopt.*

79. An vero *pubes?* & quidem fine liberis: & tunc pater arrogator fuccedit. §. 2. *I. de acq. per arrog.*

80. Si tamen extent fratres & forores utrimque conjuncti, hi cum patre arrogatore fecundum ante dicta fuccedunt *in Capita.*

81. Liberis *Legitimatis* per *Oblationem Curiae Pater* fuccedit; vid. *l.* 9. *C. de Nat. Lib.* *N.* 89. *c.* 4. per *Subfequens Matrimonium* & *Refcriptum Principis* vero etiam alii Afcendentes vid. *N.* 89. *c.* 8. *pr. c.* 9. *pr.* §. 1.

82. Parentes *Naturales* eadem ratione, qua liberi ad eorum vocantur hereditatem, veniunt ad bona liberorum. *Nov.* 89. *c.* 13.

83. Si igitur filius ex concubinatu natus fuerit, & reliquerit legitimos defcendentes vel juftam uxorem, pater ab ejus hereditate

excluditur, casu necessitatis tamen alendus; Descendentibus vero, vel uxore non extante, admittitur ad duas uncias.

84. Ratione matris autem, aliorumque in linea materna ascendentium, sic non distinguitur. v. *l.* 2. 4. *ff. und. cogn.*

85. Quod si liberi naturales fuerint legitimati, tum etiam pater ipsis aeque ac aliis legitime natis succedit; Quia rediguntur in patriam potestatem: ita ut à legitimis in tantum non differant. arg. §. 2. *de her. quae ab intest. Nov.* 72. *c.* 2.

86. Si liberi *Spurii* fuerint, *pater* utpote jure incertus, §. 4. *I. de success. cogn.* ipsis succedere nequit; *l.* 4. *ff. und. cogn.* *Mater* vero (non etiam illustris) aliique ascendentes per maternam lineam, ad eorum hereditatem admittuntur; *d. l.* 4. *l.* 2. *eod.* junct. *l.* 5. *C. ad SC. Orfit.* quia semper certa est, *l.* 5. *ff. de in jus voc.*

87. *Incestuosis, adulterinis, aliisque ex damnato legibus complexu natis*, parentes nulli, sive paterni, sive materni, succedere possunt, indigni scil. parentum nomine. arg. *Auth. ex complexu. C. de incest. nupt. Nov.* 89. *c. ult.*

88. Bona itaque eorum si descendentes non reliquerint, fisco applicantur; ita tamen ut casu necessitatis pater ex iis alendus sit. arg. *Auth. Incestas C. de incest. nupt.*

89. *Parentes Spirituales* liberis spiritualibus non succedunt, uti nec isti dictis parentibus, nulla enim hac de re invenitur legis dispositio.

Cap. 3. 90. Si vero defunctus neque *Descendentes* neque *Ascendentes* reliquerit, locus fit *Ordini Collateralium. d. Nov.* 118. *c.* 3.

91. Et *primi* quidem *ad hereditatem defuncti vocantur Fratres & Sorores Germani, seu ex eodem patre & eadem matre nati d. c. 3. pr.*

92. Optima sane ratione: aequissimum enim videtur, ut Parentibus deficientibus, bona defuncti concedantur eorum liberis; ita enim defunctis refertur gratia in personis liberorum, qui pars quasi sunt parentum, & quibus si viverent parentes maxime relinqui vellent.

93. Excludunt itaque *Fratres utrimque conjuncti* defuncti patruos & amitas, avunculos & materteras; similiter uti & apud Israëlitas cautum erat. *Num.* 27. *v.* 9. 10.

94. Nec non fratres & sorores *consanguineos* & *uterinos. d. c.* 3. v. *& ex diverso.*

95. Abrogato jure antiquo, quo post *suos* hereditas deferebatur *agnatis*, & proinde etiam simul *consanguineis.* §. 1. *I. de leg. agn. success. l.* 1. *C. de leg. her.*

96. *Si defunctus relinquat Fratres Sororesve germanos*, & *defunctorum germanorum filios*, hi ad defuncti hereditatem *cum de patre & matre thiis*, masculis & foeminis admittuntur, *Jure Repraesentationis*; ita ut *Fratrum* respectu divisio fiat *in Capita*, *liberorum* vero *in Stirpes. d. Nov.* 118. *c.* 3. v. *Si autem.*

97. Quod jus Repraesentationis *Fratrum filiis* olim non competebat, cum Lex XII. Tabb. jure agnationis tantum vocaret proximum. §. 1. 5. *I. de leg. agn. succ.*

98. Sunt autem *Thii de patre & matre*, patris & matris fratres sororesque, patruus & amita, avunculus & matertera; §. 3. *I. de grad. cogn.* quos Graeci θεῖος vocarunt, *d.* §. 3. quasi divinos, & propter aetatem majorem & gradus superioritatem colendos.

99. Quod ſi *fratrum utrimque conjunctorum filii ſoli inveniantur*, neque cum Thiis paternis vel maternis concurrant, hoc caſu hereditatem defuncti non in ſtirpes dividunt, ſed *Capita. l. 2. §. 2. ff. de ſuis & leg. her. l. 14. §. 1. in f. C. de legit. her.*

100. Ceſſat enim hoc caſu *Jus-Repraeſentationis*, quod in hoc ordine *fratrum filiis* tantum conceſſum, *cum concurrunt cum propriis thiis*; *d. c. 3. v. Sed & ipſis.* Et veniunt jure proximitatis ex propria quisque perſona.

101. Diverſa ratio eſt quando concurrunt cum Thiis; Iſti enim cum gradu praecedant, in totum eos excluderent, niſi privilegium repraeſentationis ipſis datum fuiſſet; Quod privilegium ne vergeret in Thiorum injuriam, ita limitandum fuit, ne plus auferrent plures, quam parens eorum, cujus perſonam induunt, obtinere potuiſſet.

102. Quam ſententiam à multis impugnatam, expreſſa conſtitutione confirmavit Carolus V. Imp. A. C. 1519. v. Forſter. *de Succeſſ. ab int. L. 8. C. 3.*

103. Quae de *filiis fratrum* dicimus, eadem de *filiis ſororum* intelligenda ſunt.

104. Olim quidem hi tanquam *cognati*, per iſtos tanquam *agnatos*, à *patrui* hereditate excludebantur. *§. 3. I. de legit. agn. ſucc.* Sed differentia illa agnatorum & cognatorum ſublata eſt. *d. Nov. 118. c. 4.*

105. *Si defunctus reliquerit fratris germani praedefuncti filios*, & *fratrem conſanguineum vel uterinum*, tunc filii iſti excludunt Thios, gradu licet proximiores; jure ſcil. repraeſentationis: Quo ſicut pater eorum, ſi viveret, præpone-

poneretur fratribus ab uno latere conjunctis, ita & filii patrem repraefentantes eisdem praeponuntur. *d. Nov.* 118. *c.* 3. v. *Unde consequens.*

106. *Si, fratribus omnibus defunctis, extent utrimque conjunctorum, & consanguineorum, vel uterinorum filii*, ad defuncti hereditatem jure proximitatis fimul videntur admittendi.

107. Jure enim repraefentationis gaudent tantum fratrum germanorum filii, cum concurrunt cum fuis Thiis. *d. c.* 3. v. *Sed ipsis.*

108. *Si defunctus reliquerit patruos, avunculos, amitas & materteras*, & *fratrum vel fororum liberos*, omnes pariter admittendi videntur: Sunt enim omnes aequaliter gradu tertio defuncto conjuncti; nec filiis fratrum hoc cafu jus repraefentationis conceffum invenitur.

109. *Deficientibus Fratribus Germanis eorumque filiis*, fuccedunt *fratres confanguinei & uterini. d. c.* 3 v. *His non exiftentibus.*

110 Et fi ex iis praemortuus forte aliquis reliquerit filios, hi perinde ut in *germanorum* filiis dictum, jure repraefentationis cum Thiis admittendi funt.

111. Adeo ut non extantibus fratrum germanorum filiis, nepotes eorum Fratres *Confanguinei* & *Uterini* etiam excludant. Jus repraefentanis enim tantum datum eft fratrum filiis. *d. c.* 3. v. *fed & ipfis.* non vero nepotibus.

112. *Si nec fratres* ex uno latere conjuncti, *nec horum filii* extent, deinceps omnes à latere venientes, tam foeminae quam mafculi, tam *cognati* quam *agnati*, tam ex uno quam ex utroque latere conjuncti, tam afcendentes quam defcendentes, admittuntur, fecun-

 dum

dum gradus praerogativam, *ut viciniores reliquis praeponantur*; & *si ejusdem gradus sint*, *omnes concurrant*, divisa hereditate *in Capita. d. Nov.* 118. *c.* 3. §. 1.

113. Admittuntur autem etiam ultra gradum decimum in infinitum, dummodo sufficientibus argumentis cognationis seriem demonstrare possint. *d.* §. 1. verb. *omnes deinceps. l.* 2. §. 1. *ff. de suis & leg.*

114. Cùm *jure Praetorio* antiquo cognati isti solum admitterentur, qui usque ad gradum sextum cognationis sunt, & ex septimo sobrino sobrinaque nati nataeve. §. 5. *I. de success. cogn.*

115. *Arrogati*, cum etiam post constitutionem Imp. in *l. pen.* §. *ult. C. de adopt.* nanciscantur jura familiae, sibi invicem si plures sunt, succedunt. Dummodo arrogatus intra pubertatem non decesserit. v. §. 3. *I. de adopt.*

116. *Adoptivi* tum demum sibi invicem succedunt, cum adoptati sunt ab aliquo ascendentium. *l. pen. pr.* & §. 1. *C. de adopt.*

117. Fratres *Legitimati per subsequens Matrimonium* fratribus aliisve agnatis succedunt; Idem est si legitimati sint *per Rescriptum Principis. Nov.* 89. *c.* 8. *pr. c.* 9. §. 1. Non vero si per *Oblationem Curiae. d. Nov. c.* 4.

118. Fratres *Naturales ex diversis concubinis* nati sibi non succedunt. arg. *l.* 5. *ff. de in jus voc. l.* 23. *ff. de stat. hom.*

119. *Naturales* vero ex *eadem concubina*, sive eodem, sive diverso patre, nati, sibi invicem succedunt, jure cognationis. *l.* 2. *l.* 4. *ff. und. cogn.*

120. Idem de *Spuriis* seu vulgo quaesitis dicendum

cendum videtur; Ut fcil. diverfis matribus, eodem patre genitis, mutuum fuccedendi jus denegetur: Diverfis vero patribus, eadem matre natis, concedatur. *d. l.* 2. 4. *ff. und. cogn.*

121. *Inceftuofi* aliive ex complexibus nefariis nati, nec *fratres* nec *confobrini* vocantur, quia liberorum nomine indigni cenfentur. *Nov.* 89. *c.* 15. Et proinde nec ipfi cognationis jure aliis, nec alii ipfis, fuccedere poffunt.

122. *Affinitatis* jure fucceffio non conceditur. *l.* 7. *C. comm. de fucceff. l.* 3. *l.* 5. *C. eod.*

123. *Nullis* itaque *extantibus* neque *Agnatis* neque *Cognatis*, bona olim Fifcus occupabat; Sed deinceps *Praetor* ex humanitate introduxit *quartum quafi fuccedendi ordinem*, *nempe Conjugum. t. t. ff. und. vir. & ux.* §. 2. *I. de bon. poff.* Si modo legitimum fuerit matrimonium, & ad mortem conjunctum. *l. un. pr.* §. 1. *ff. d. t.* Quod jus per Theod. & Valent. confirmatum eft. *l. un. C. und. vir. & ux.*

124. Sunt etiam *Collegia* quaedam, quibus hereditas defuncti conceditur, v. *t. C. de hereditatibus Decurionum, Naviculariorum, Cohortalium, Militum, & Fabricenfium.* & nonnulli alii, qui Fifco praeferuntur. v. *l. un. C. fi lib. Imp. Soc. Auth. Omnes peregrini. C. comm. de fucceff. l.* 20. *C. de Ep. & Cler. Nov.* 131. *c.* 13. *in f. Nov.* 123. *c.* 38.

125. Tandem privato herede nullo exiftente, bona ut vacantia *Fifco* applicantur, jure Regalium. *l.* 1. *l.* 4. *C. de bon. vac.*

126. Modo intra quadriennium, ex quo certum effe coepit nullum fuccefforem extare, à fifco agnofcantur. *l.* 1. §. 2. *ff. de jur. fifc. l.* 10. *ff. de div. temp. praefcr.*

127. Quod per *l. un. C. de Caduc. toll.* ubi tantum modi quidam, quibus fiunt caduca tolluntur; minime mutatum eſt.

128. Fiſcus tamen creditoribus, utpote de damno vitando certantibus, ſatisfacit. *l.* 11. *ff. de jur. fisc.* ſed ultra quantitatem bonorum non tenetur. arg. *l.* 1. §. 1. *ff. de jur. fiſc.* Licet inventarium non confecerit.

129. *Pactis* jure noſtro non defertur hereditas: Pacta enim de hereditate viventis, tanquam bonis moribus contraria, cum votum inducant captandae mortis alienae, & libertatem teſtandi reſtringant, improbata ſunt. *l.* 15. *l.* 19. *l. ult. C. de pact. l.* 5. *C. de pact. conv. l.* 4. *C. de inut. ſtip.*

TIT. XIV.

De Obligationibus.

1. ACtum adhuc eſt de *Hereditatibus*, tum quae *ex Teſtamento*, tum quae *ab Inteſtato* heredibus obveniunt; Sequitur de *Obligationibus*.

2. Recte enim *Obligationes* ad ſecundum Juris Objectum, quod de *Rebus* agit, referuntur. *tit. I. de reb. corp. & incorp. l.* 49. *ff. de V. S.*

3. Eſt autem *Obligatio, Vinculum, quo adſtringitur ad aliquid dandum, faciendum vel præſtandum. pr. I. h. t.* junct. §. 1. *I. de Exc. l.* 95. §. 4. *ff. de ſolut. l.* 3. *ff. h. t.*

4. Eſtque vel *Mere Naturalis*, vel *Mere Civilis*; vel *Mixta*. v. Diff. *N.* 1. *de Cauſ. Obl. c.* 4. §. 4. *& ſeqq.*

5. Obligatio *Mere Naturalis* eſt *vinculum*

aequi-

aequitatis, quo ita adstringimur ad aliquid dandum, vel faciendum, ut nulla eo nomine sit actio jure Civili. v. *l.* 95. §. 4. *ff. de solut. l.* 84. §. 1. *ff. de R. J.*

6. Eaque non male subdividitur, ut si vel *Efficax*, vel *Inefficax*, seu ut alii loquuntur; *Plenior*, vel *Minus plena.*

7. *Inefficax* est, *quae Juris Civilis auxilio fere destituitur:* Talis est I. Obligatio ad ἀντίδωρα & gratitudinem. *l.* 25. §. 11. *ff. de her. pet.*

II. Obligatio ex Testamento minus solenni; nec non ad integra legata praestanda; *l.* 5. §. 15. *ff. de don. int. Vir. & Ux.* v. supr. *ad t. de testam. ord.* §. 32.

III. Obligatio pupilli pubertati proximi; v. *l.* 1. *f. ff. de nov. l.* 25. §. 1. *ff. quand. dies leg. ced.* junct. *l.* 41. *ff. de cond. indeb. l.* 59. *ff. de O. & A. l.* 127. *ff. de V. O.* Et similes.

8. *Efficax* vero est, *quae eosdem fere effectus habet, quos Obligatio mixta: Sola Actione excepta, quam non producit.*

9. Potest enim tale Naturale debitum, cum quovis alio ex conventione descendenti, *compensari*; *l.* 6. *ff. de compens.* Potest *constitui*; *l.* 1. §. *pen. ff. de const. pec.* Potest *novari*; *l.* 1. *in f. ff. de novat.* Possunt ei fidejussores & pignora accedere; §. 1. *I. de fidei. l.* 5. *ff. de pign.* Non potest denique Naturale debitum per errorem facti solutum repeti. *l.* 10. *ff. de O. & A. l.* 19. *ff. de cond. indeb. l.* 3. §. 7. *ff. quod quisque jur. l.* 7. §. 17. *ff. ad L. Falcid. l.* 3. *C. de usur.*

10. Obligatio *Mere Civilis* est *Vinculum meri Juris Civilis, quo quis ita tenetur, ut summo jure in eum sit actio, quae tamen Jure Praetorio per exceptionem infirmari possit.* v. *l.* 3 §.

1. *ff. de const. pec. l.* 112. *ff. de R. J.*

11. Talis obligatio est, si quis metu coactus, aut errore lapsus, aliquid promiserit; ut &, si, post constitutam obligationem, debitor cum creditore pactus sit, ne à se petatur. §. 1. *& seqq. I. de Except.*

pr. h. t. 12. *Mixta Obligatio*, seu *Naturalis & Civilis simul*, est *vinculum & Æquitatis, & Juris Civilis, quo quis ita adstringitur ut Actio efficax in eum detur*; seu *Juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus rei solvendae, secundum nostrae Civitatis jura pr. I. h. t.*

§. 1. 13. *Obligationes Mixtae* sunt vel *Civiles*, vel *Praetoriae*: Civiles *sunt, quae aut Legibus constitutae, aut certo Jure Civili comprobatae sunt*; Praetoriae, *quas Praetor ex sua Jurisdictione constituit.* §. 1. *I. h. t.*

§. 2. 14. Oriuntur autem *Obligationes Mixtae, aut ex Contractu, aut Quasi ex contractu, aut ex Maleficio, aut Quasi ex Maleficio.* §. 2. *I. h. t. l.* 1. *ff. de O. & A.*

15. Suntque hi quatuor ordinarii fontes Obligationum.

16. Sed aliquando Obligationes proprio jure oriuntur *ex variis causarum figuris*, *l.* 1. *ff. de O. & A.* ex mera Æquitate. v. *l.* 32. *ff. de reb. cred. l.* 3. §. 3. *ad exhib.* §. 29. *I. de R. D.*

17. Et primum quidem subjicitur de *Contractibus*; Quos ut accuratius intelligamus, de *Pactis* quaedam praemittenda sunt.

18. *Pactum*, seu *Conventio*, est *duorum pluriumve in idem placitum consensus. l.* 1. §. 2. *ff. de pact. l.* 3. *ff. de pollic.*

19. Estque *Nudum*, vel *Non nudum. l.* 7. §. 1. 2. *&* 4. *ff. de pact. l.* 10. *C. eod. l.* 15. *ff. de praescr. verb.*

20. *Pa-*

20. *Pactum Nudum* (quod sic dicitur, quia solum pactum est, nihil amplius, *l.* 23. *C. de pign.*) *est*, *quod in nudis placiti & conventionis finibus subsistit*, nec certum nomen habens, nec ullam obligandi causam praeter conventionem. *d. l.* 7. §. 1. 2. 4. *ff. de pact. l.* 27. *C. de locat.*

21. Quod Naturalem producit obligationem & Exceptionem, non Actionem. *d. l.* 7. §. 4. *ff. l.* 10. *l.* 21. *l.* 28. *C. de pact. l.* 1. *C. de pact. conv.*

22. Nisi I. Pactum confirmatum sit, vel Jure Civili (Quod in specie *Legitimum* dicitur, *l.* 6. *ff. de pact.*) uti *Pactum Donationis*, *l.* 35. §. 5. *C. de don.* §. 2. *I. eod.* item *quo Dos constituitur; l.* 6. *C. de jur. dot.* Vel Jure Prætorio, uti *Constitutum* & *Conventio de Pignore. l.* 1. *pr. ff. de pec. const. l.* 17. §. 2. *ff. de pact. l.* 1. *ff. de pign. act.*

23. Vel II. Contractibus bonae fidei in continenti adjectum: Quod ipsam Actionem ex contractu descendentem format, *l.* 7. §. 5. *ff. de pact. l.* 13. *C. eod.*

24. *Pactum Non nudum* (quod & alii *Vestitum* vocant) uno nomine recte dicitur *Contractus.*

25. Est autem *Contractus* (*verus* scil. de *Quasi Contractu* sequitur infr. *t.* 28.) *conventio habens speciale nomen, vel eo deficiente civilem causam obligandi. l.* 7. §. 1. 2. *ff. de pact. l.* 1. *ff. de Æstimator.* v. Diff. *N.* 2. *de C. O. c.* 2.

26. Ex qua de scriptione Principalis *Contractuum* divisio, quod scil. vel *Nominati* sint, vel *Innominati*, simul intelligitur.

27. Contractus *Nominati* sunt, *qui speciale nomen habent*; *l.* 7. §. 1. *ff. de pact.* tanquam signum certae formae & Actionis.

28. *Nomen* enim Obligationem & Actionem non producit; sed acceperunt hae Conventiones propter frequentem usum certum nomen, ut natura earum, etiamsi nihil specialiter dictum sit, ex solo nomine satis intelligatur: Qualis est *Emtio Venditio*, *Locatio Conductio*, similesque *d. l.* 7. §. 1.

29. *Contractus Innominati* sunt, *qui speciale nomen non habent*, *sed Civilem causam Obligandi*, *d. l.* 7. §. 1. & ad quatuor summa genera referri possunt; I. *Do ut des*; II. *Do ut facias*, III. *Facio ut des*; IV. *Facio ut facias*. *d. l.* 7. §. 2. *l.* 5. *ff. de praesc. Verb.*

30. In quibus *Causa* non finalem seu impellentem, quae in omnibus pactis intercedit, significat, sed *dationem* vel *factum*, i. e. implementum ab altera parte praestitum, ea lege, ut alter similiter det, vel faciat. *d. l.* 7. §. 2. *ff. de pact.*

31. Ut adeo inter *Contractus Nominatos* & *Innominatos*, non una sit differentia; Nam I. Contractus Nominati certum nomen habent, *Actionemque ejusdem Nominis* producunt; *Contractus Innominati* non speciale nomen sed *Causam* habent, *Actionemque* pariunt *Praescriptis verbis*. *l.* 2. *l.* 17. §. *ult. l.* 24. *pr. ff. de P. V.* v. Diss. *N.* 11. *de C. O. c.* 2. §. 36. 37. & v. *c.* 1. §. 2. & *seqq. c.* 2. §. 23.

32. II. Perfecto *Contractu Nominato*, alteri, invito altero, à contractu non licet recedere; *l.* 5. *C. de O. & A.* In *Contractibus Innominatis* poenitentiae locus est. *l.* 5. §. 1. *ff. de*

ff. de praescr. verb. t. t. ff. de cond. caus. dat. caus. non sec.

33. III. *Contractus Innominati* omnes *dationem* vel *factum* requirunt; *Nominati* vero perficiuntur, *aut Re*, *aut Verbis*, *aut Literis*, *aut Consensu*. §. *ult. I. h. t.*

34. Licet enim in omni Contractu *Consensus* sit necessarius, *l.* 1. §. 3. *ff. de pact.* quidam tamen praeter *Consensum* requirunt *Rei traditionem*; Quidam *Verba*; quidam *Literas*; quidam praeter *Consensum* nihil desiderant, sed solo *Consensu* perficiuntur. *t. I. de Obl. ex consens.*

Tit. XV.

Quibus modis Re contrah. Oblig.

1. Contractus, qui *Re perficiuntur*, seu praeter Consensum rei traditionem requirunt, sunt quatuor, *Mutuum*, *Commodatum*, *Depositum*, *Pignus*.

2. *Mutuum* est *Contractus Realis*, *quo res fungibiles*, *seu pondere numero & mensura constantes*, *ita dantur alicui*, *ut ejus fiant*, *ea lege*, *Ut is quandoque reposcenti creditori tantundem ex eodem genere reddat*. *pr. I. h. t.* *pr. h. t.*

3. *Mutuum* est contractus *Realis*; *Mutuum* proinde esse non potest, *nisi pecunia proficiscatur*, i. e. nisi res fungibilis tradatur. *l.* 2. §. 3. *ff. de reb. cred.*

4. Adeo ut Obligatio, ultra quam datum est, contrahi nequeat. v. *l.* 11. §. 1. *ff. eod.*

5. Licet fictio brevis manus admissa sit. v. *l.* 9. §. *ult.* *l.* 11. *l.* 15. *ff. de reb. cred.*

6. *Mutui datio autem in iis rebus consistit, quae pondere, numero, mensurave constant; Veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, aere, argento, auro. pr. I. h.*

7. Quae res *pondere, numero, & mensura, constare dicuntur*, quia ex certo pondere, numero, & mensura aestimantur, & hoc modo sunt in commercio, ut iis in creditum ire possimus. *l. 2. §. 1. ff. de reb. cred.*

8. Neque enim omnes res, quae appendi, numerari possunt, pondere numero & mensura constare dicuntur; Alioqui nihil fere esset, in quo mutuum non consisteret. Ut adeo aliud sit *pondus, numerum, mensuram, habere*, aliud *pondere, numero, mensura, constare.*

9. Dantur autem hae res ita, *ut accipientium fiant; pr. I. h. l. 1. §. 2. ff. de O. & A. l. 2. ff. de reb. cred.* & proinde dominium earum in accipientem transferatur.

10. Dantur ea conditione, ut *tantundem in eodem genere* (non idem in specie) ejusdem bonitatis & qualitatis *reddatur. d. pr. I. h. l. 2. ff. de reb. cred.*

11. Quod & per se intelligitur, licet expresse dictum non sit, ut ejusdem qualitatis res reddatur. *l. 3. ff. de reb. cred.*

12. Pro nummis tamen aureis reddi possunt argentei, neque aliud pro alio reddi censetur, quia in nummis non tam corpus seu substantia inspicitur, quam valor & aestimatio; *l. 1. ff. de cont. emt.* Nisi creditor ex ea re damnum aliquod passurus sit. *l. 99. ff. de solut.*

13. Unde etiam, si moneta mutata sit, tem-

tempus contractus maxime spectandum esse manifestum est, arg. *l.* 3. *ff. de reb. cred.* sive bonitas monetae intrinseca mutata sit, sive extrinseca.

14. Quod si autem idem genus restitui nequeat, solvenda est aestimatio. vid. *l.* 22. *ff. de reb. cred.*

15. *Actio* ex hoc contractu nascitur *Mutui, l.* 5. *C. quib. non obl. long. temp. praescr.* seu *Certi Condictio. pr. in f. I. h. t.*

16. Quae est *Actio Personalis, stricti Juris, quae datur Mutuum danti*, seu *Creditori, contra Mutuum accipientem*, seu *Debitorem, ad tantundem ejusdem generis & bonitatis reddendum. d. pr. I. h. t. l.* 2. *l.* 3. *ff. de reb. cred.*

17. Habet quidem *indebiti solutio* similitudinem quandam cum *Mutuo*, producitque actionem, quae vocatur *Condictio Indebiti;* §. 1. *I. h. t.* §. 6. *I. de Oblig. quae quas. ex cont. nasc.* Verus tamen contractus non est, sed quasi talis; *d.* §. 6. *Qui enim solvendi animo dat, magis voluit negotium distrahere, quam contrahere. d.* §. 1. *in f.*

18. *Commodatum* est *Contractus Realis, quo res, sive mobilis, sive immobilis, l.* 1. §. 1. *ff. commod. l.* 17. *pr. ff. de praescr. verb. alicui, certo modo, gratis* (si enim merces intercedit est *Locatio Conductio*) *utenda datur, ea conditione, ut eadem in specie reddatur.* §. 2.

19. Qui contractus à *Mutuo* longe distat; I. *Mutuum* enim consistit in rebus fungibilibus quae usu consumuntur; *Commodatum* non item. *l.* 3. §. *ult. l.* 4. *ff. commod.*

II. In *Mutuo* transfertur dominium; in *Commodato* non transfertur. §. 2. *I. h. t.*

III. In

III. In *Mutuo* reſtituitur idem in genere; in *Commodato* eadem ſpecies. *d.* §. 2.

IV. Quod *Mutuo* datur, ſi pereat, perit damno mutuatarii; Res enim perit ſuo dominio, *l.* 9. *c. de pign. act.* & genus interire nequit: *l.* 11. *C. ſi cert. pet.* Sed ſi res *commodata* perierit, videndum an dolo, an caſu, an culpa perierit; *d.* §. 2. Uti deinceps dicetur.

20. Oritur ex hoc contractu *Actio Commodati*, quae duplex eſt *Directa*, & *Contraria. d.* §. 2. *I h. t.*

21. *Actio Commodati Directa* eſt *Actio Perſonalis, bonae fidei, quae datur Commodanti, contra Commodatarium, ad rem finito uſu reſtituendam.*

22. *Actio Commodati Contraria* vero, *quae Commodatario datur, contra Commodantem, ad hoc ut ſervetur indemnis.* v. *l.* 18. §. 2. *l. pen. ff. h. t.*

23. Debet autem Commodatarius exactiſſimam diligentiam cuſtodiendae rei praeſtare; *Non* enim *ſufficit tantam diligentiam adhibuiſſe, quantam ſuis rebus adhibere ſolitus eſt, ſi modo alius diligentior poterat eam rem cuſtodire:* §. 2. *I. h. t.* Sed de caſu fortuito non tenetur. *d.* §. 2.

24. Cum autem *Doli, Caſus fortuiti*, & *culpa* eorumque praeſtationis, in jure noſtro, plurimisque contractibus, ſaepiſſime fiat mentio, de iis hic quaedam ſubjicienda ſunt.

25. *Dolus malus* eſt *omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad decipiendum, fallendum, circumveniendum alterum adhibita. l.* 1. §. 2. *ff. de dol. mal.*

26. *Dolus* praeſtatur in omni contractu, *l.*

5. §. 2

5. §. 2. *ff. commod. l.* 23. *ff. de R. J.* i. e. damnum dolo datum in omni contractu resarciendum est.

27. Adeo, ut ne quidem conveniri possit, ne dolus praestetur; *l.* 23. *ff. de R. J. l.* 1. *§.* 7. *ff. depos. l.* 27. §. 3. 4. *ff. de pact.* Est enim talis conventio bonis moribus contraria, invitatque contrahentes ad delinquendum.

28. *Casus fortuitus* est, *omne id, quod humano captu praevideri non potest, aut cui praeviso non potest resisti. l.* 18. *ff. commod. l.* 15. §. 2. *ff. locat. l.* 6. *C. de pign. act. l.* 1. §. 4. *ff. de O. & A. l.* 2. §. 7. *ff. de adm. rer. ad Civ.*

29. *Casus fortuitus* praestatur in nullo contractu *d. l.* 23. *de R. J. l.* 6. *C. de pign. act.*

30. Nisi mora praecesserit, aut debitor rei periculum seu casum in se susceperit. *d. l.* 23. *ff. de R. J.*

31. Mora enim perpetuat obligationem, ut si res post moram perierit debitor perpetuo teneatur, ac si res adhuc extaret; *l.* 23. *ff. de V. O. l.* 82. §. 1. *l.* 91. §. 3. *eod.* Pactumque adjectum dat legem contractui. *l.* 1. §. 35. *ff. depos. l.* 23. *ff. de R. J. l.* 1. *C. depos.*

32. *Culpa* est *omne factum inconsultum, quo alteri nocetur injuria.* arg. *l.* 31. *ff. ad. L. Aquil. l.* 91. *pr. ff. de V. O.* add. *l.* 2. §. 5. *ff. de O. & A. l.* 72. *ff. pro soc. l.* 213. §. *ult. ff. de V. S.*

33. Estque triplex, *Lata v. l.* 123. §. 1. *ff. d. V. S. l.* 22. §. 3. *ad SC. Treb. l.* 20. *C. de Neg. gest. Levis, d. l.* 22. §. 3. *ff. ad SC. Treb. l.* 20. *C. de Neg. gest.* & *Levissima. v. l.* 44. *ff. ad L. Aquil.* Quemadmodum enim Diligentia, sic & *Negligentia* est Magna, major, maxima.

34. *Culpa Lata* eſt, *omiſſio ejus diligentiae, quam omnes homines rebus ſuis adhibere ſolent*; ſeu *non facere id, quod etiam negligentiſſimus faceret. l.* 213. §. 1. *ff. de V. S. l.* 32. *ff. depoſ. l. pen.* §. 2. *ff. de jur. & fact. ign.*

35. *Levis Culpa* eſt *omiſſo ejus diligentiae, quam hominum natura deſiderat, & quam vulgo homines frugi ſuis rebus adhibere ſoliti ſunt.* arg. *l.* 32. *ff. depos. l.* 1. §. 4. *ff. de O. & A. l.* 25. §. 16. *ff. fam. erciſc. l.* 1. *ff. de tut. & rat. diſt.*

36. *Leviſſima* eſt *omiſſo ejus diligentiae, quam vigilantiſſimus quisque paterfam. ſuis rebus adhibet. l.* 18. *ff. commod. l.* 1. §. 4. *ff. de O. & A. l.* 3. *ff. de peric. & comm. rei vend.* §. 1. *I. de Obl. quae quaſ. ex cont.*

37. *Lata Culpa*, aeque ac *Dolus*, praeſtatur in omni contractu.

38. Licet enim *Dolus* proprie non ſit. *l.* 22. §. 3. *ad SC. Treb. l.* 7. *ff. ad L. Corn. de ſicar. l.* 20. *C. de neg. geſt. l.* 7. *C. arbit. tutel.* prope fraudem tamen ac dolum accedit; *l.* 29. *ff. mand. l.* 7. §. 1. *ff. de ſuſp. tut.* Et hinc in civilibus, v. *l.* 32. *ff. depoſ. l.* 226. *ff. de V. S. l.* 5. §. 15. *ut in poſſeſſ. legat. l.* 1. §. 5. *ff. de O. & A.* etiam famoſis, pro dolo habetur. *l.* 11. §. *ult. ff. de his qui not. infam. in f. l.* 7. §. 1. *de ſuſp. tut. l.* 1. §. 2. *ſi is qui teſt. lib.*

39. Non vero in criminalibus; *l.* 7. *ff. ad L. Corn. de ſic.* niſi forte res ſit mali exempli. *l.* 3. §. 2. *d. t. l.* 38. §. 5. *ff. de poen.*

40. In quibusdam autem contractibus tantum *Dolus* & *Lata culpa*, in quibusdam etiam *Levis*, in quibusdam inſuper & *Leviſſima* praeſtatur. Sequentes proinde Regulæ notandæ ſunt.

41. 1. *In*

41. I. *In quibus contractibus utilitas solius dantis est*, nulla accipientis (ut in *Deposito*) *praestatur tantum Dolus & Lata Culpa.*

II. *In quibus utilitas est Utriusque* (uti in *Emtione Venditione*, *Locatione Conductione*) *praestatur Dolus*, *Culpa Lata*, *& Levis.*

III. *In quibus versatur utilitas solius Accipientis* (uti plerumque in *Commodato*) *praestatur Culpa etiam Levissima.* v. *l.* 5. §. 2. *ff. Commod. l.* 10. §. 1. *l.* 18. *ff. eod. l.* 31. *circ. fin. ff. locat. l.* 23. *ff. d. R. J.*

42. Nisi aliud convenerit; *d. l.* 23. *de R. J. d. l.* 5. §. 2. Vel speciali ratione quaedam causae exceptae sint.

43. Sic enim *qui Precario rogavit* & *Agrimensor* dolum tantum ac latam culpam præstant: *l.* 8. §. 3. *ff. de precar. l.* 1. §. 1. *ff. si mens. fals. mod. Tutor & Curator* etiam culpam levem; *l.* 1. *ff. de tut. & rat. dist. l.* 7. *C. arb. tut. Depositarius* qui se deposito obtulit, *Negotiorum gestor*, & *Mandatarius*, culpam etiam levissimam. *l.* 1. §. 35. *ff. depos. l.* 11. *ff. de neg. gest.* §. 1. *I. de Obl. quae quas. ex cont. l.* 23. *ff. de R. J. l.* 13. *l.* 21. *C. mand.*

44. *Depositum* est *Contractus Realis*, *quo quis alicui rem mobilem*, *gratis*, *custodiendam tradit. l.* 1. *ff. depos.* §. 3. *I. h. t.* §. 3.

45. Est autem *Depositum* duplex, *Depositum in specie* sic dictum, & *Sequestratio*; quae est *Depositum rei litigiosae. l.* 5. §. 1. *& seq. l.* 17. *ff. depos.*

46. *Depositum in specie* sic dictum est vel *Simplex*, vel *Miserabile*; *quod* scil. *incendii*, *tumultus*, *ruinae*, *naufragii causa deponitur. l.* 1. §. 1. *ff. h. t.*

47. *Sequestratio* etiam duplex est; *Volunta-*

ria, cum partes mutuo consensu rem litigiosam apud alium deponunt: & *Necessaria*, quae fit ad mandatum judicis; & ordinario est prohibita. *l. un. C. de prohib. seq. pec.*

48. Ex *Deposito in specie* sic dicto *Actio* oritur *Depositi*, eaque *Directa* & *Contraria. l. 5. pr. ff. depos.*

49. *Actio Depositi Directa* est *Actio Personalis, Bonae fidei, quae datur Deponenti, contra Depositarium, ad rem depositam cum omni causa restituendam. d. §. 3. I. h. t. l. 1. §. 19. 23. 24. l. 7. §. 1. ff. depos.*

50. *Actio Depositi Contraria Depositario datur, adversus Deponentem, ut servetur indemnis. l. 5. pr. ff. depos.*

51. Ex *Sequestratione* oritur *Actio Depositi Sequestraria*; *l. 12. §. 2. ff. h. t.* Eaque similiter *Directa*, & *Contraria.*

52. *Actio Depositi Sequestraria Directa* est, *quae, finita lite, datur Victori contra sequestrem* (v. *l.* 110. *ff. de V. S.* Gell. *L.* 20. *c.* 10.) *ad rem depositam cum omni causa restituendam. l. 5. §. 1. l. 12. §. 2. ff. depos.*

53. *Actio Sequestraria Contraria* est, *quae datur Sequestri, contra Victorem, ut indemnis servetur.* arg. *l. 5. pr. §. ff. eod.*

54. *Depositarius* autem *ex eo solo tenetur, si quid dolo commiserit, culpae autem nomine, i. e. desidiae ac negligentiae, non tenetur. d. §. 3. I. h. t.*

55. Est enim contractus, qui solam utilitatem dantis continet. *l. 5. §. 2. ff. commod.*

56. Nisi tamen aliud convenerit, *l. 1. §. 6. ff. depos.* vel Depositarius deposito se obtulerit. *l. 1. §. 35. ff. depos.*

57. *Pignus*

57. *Pignus* hic *est Contractus Realis, Bonae fidei, quo res a Debitore traditur Creditori, in securitatem crediti.* §. 4. *I. h. t.* §. 4.

58. Oriturque ex hoc contractu *Actio Pignoratitia*; eaque *Directa & Contrario. d.* §. 4. *I. h. t. inscr. t. ff. de pign. act.*

59. *Actio Pignoratitia Directa est Personalis, bonae fidei, quae datur Debitori, contra Creditorem, soluto debito, l.* 9. §. 3. *ff. de pign. act. ad rem pignoratam, non deteriorem, cum omni causa restituendam. d.* §. 4. *l.* 40. §. *ult. ff. de pign. act. l.* 1. & 2. *seqq. C. eod.*

60. *Contraria, quae datur Creditori, contra Debitorem, ut servetur indemnis.* v. *l.* 8. *l.* 3. *l.* 9. *ff. eod.*

61. Est autem *Pignoratitia* haec actio toto coelo diversa, ab *Hypothecaria.*

62. I. *Pignoratitia* (Directa scil.) enim datur *Debitori* contra *Creditorem*; *Hypothecaria Creditori* contra *omnem possessorem.* §. 7. *I. de Act. l.* 17. *ff. de pign.*

II. *Pignoratitia* in personam est; *d.* §. 4. *I. h. t. Hypothecaria* in rem. *d.* §. 7. *I. de Act.*

III. *Pignoratitia* nascitur ex contractu, & est Civilis *Hypothecaria* vero ex jure pignoris, *l.* 17. *ff. de pign.* & est Praetoria. §. 7. *I. de act.*

IV. *Pignoratitia* datur debito soluto; *l.* 9. §. 3. *ff. de pign. act. Hypothecaria* vero debito adhuc durante competit. *d.* §. 7.

63. Licet distinctio hæc non semper servata sit, & *Actio Hypothecaria* aliquando abusive vocetur *Pignoratitia. l.* 3. §. 3. *ff. ad exhib. l.* 13. *ff. de cond. ind. l.* 41. *ff. de pign. act.*

64. Praestatur hic dolus, culpa lata & levis: Non levissima. *Pignus enim utriusque gratia da-*

 tur,

tur, *&* *Debitoris quo magis pecunia ei credatur*, *&* *Creditoris quo magis ei in tuto ſit creditum*. §. 4. *I. h. l.* 5. §. 2. *ff. commod. l.* 23. *ff. de R. J.* Non obſt. *l.* 13. §. 1. *ff. de pign. act.*

TIT. XVI.

De Verborum Obligation.

pr. h. t. 1. V*Erborum Obligatio*, ſeu *Stipulatio* (quæ olim differebant, Vid. *Gai. L.* 3. *T.* 2. §. 3. 4. ſed nunc fere confunduntur, *l.* 6. *C. de transact.*) eſt *contractus Juris Civilis*, *ſtricti juris*, *Verbis conſtans*, *quibus is*, *qui interrogatur*, *daturum facturumve ſe*, *quod interrogatur*, *reſpondet*. *l.* 5. §. 1. *ff. pr. I. h. t. l.* 1. §. 7. *ff. de O. & A.*

2. Adinventa maxime eſt *Stipulatio* aliarum obligationum firmandarum cauſa; Unde & nomen accepit. *pr. in f. I. h. t.* Paul. 5. *Sent.* 7. §. 1. *vid. l.* 45. *ff. de pact. l.* 3. *C. de rer. perm. l.* 4. §. *ult. ff. de uſur. l.* 99. *ff. de V. O.*

3. Unde & ea, quae omnium obligationum ſunt communia, hic fere pertractantur.

§. 1. 4. In *Stipulatione* olim ſolennia verba erant neceſſaria; §. 1. *I. h. t.* Sed ea Leoniana Conſtitutione ſublata ſunt. *d.* §. 1. *in f. l.* 10. *C. de cont. ſtip.* Adeo, ut nihil jam interſit, qua lingua quibusve verbis fiat Stipulatio, dummodo congrue ad interrogata reſpondeatur. *d.* §. 1. *d. l.* 10.

5. Plane ipſa *Pacti* & *Stipulationis* differentia ſublata non eſt; & proinde ad *Stipulationem* etiamnum requiritur, ut fiat utroque praeſente & loquente, verbaque ex utraque parte interveniant, ſine notabili intervallo. *l.* 1. *pr.* §. 1. 2. *ff. h. t.*

6. Duae

6. Duae autem ex hoc contractu oriuntur actiones *tam Condictio Certi, si certa sit stipulatio; quam Ex Stipulatu, si sit incerta. d. pr. I. h. t.* Licet & rem certam petentes in genere *ex stipulatu* agere dici possint. *l.* 83. §. 6. *ff. de V. O.* pr.

7. Ex quibus *prima Stipulationum* divisio manifesta est: *Stipulatio* enim alia *Certa* est, alia *Incerta.*

8. *Certa est stipulatio, cum constat, quid, quale, quantum sit in obligatione. l.* 74. *l.* 75. §. 5. *ff. h. t.*

9. *Incerta est, cum non constat, quid, quale, quantum, sit in obligatione?* Veluti si quis certam quantitatem vini, frumenti, sine expressione qualitatis, factumve stipulatus sit, v. *l.* 75. *ff.* §. *ult. I. h. t.*

10. Sic enim *incertam* obligationem hic accipere oportet; non etiam ita, ut ad minimum redigi possit. v. *l.* 69. §. 4. *ff. de jur. dot. l.* 94. *& seq. l.* 115. *ff. h. t.*

11. *Secunda* Stipulationum divisio est, quod sint vel *Purae*, vel *In Diem conceptae*, vel *Conditionales.* §. 2. *I. h. t.* §. 2.

12. *Stipulatio pura est, cui nec dies, nec conditio, neque expresse, neque tacite, inest. d.* §. 2. *l.* 73. *ff. h. t.*

13. Si *Pura* sit stipulatio, id quod promissum est, confestim peti potest. §. 2. *I. h. t. l.* 41. §. 1. *ff. h. t. l.* 14. *ff. de R. J.*

14. *Purae* enim obligationis hic effectus est, ut *dies* statim & *cedat* & *veniat*, i. e. Obligatio statim oriatur & Actio. *l.* 213. *ff. de V. S.*

15. Ex humanitate tamen dilatio quaedam indulgenda est, neque creditor statim cum facco

co adesse debet; *l.* 105. *ff. de solut.* Utique tantum temporis concedendum est, intra quod traditio fieri possit. §. *ult. I. de inut. stip.*

16. *Dies certus* (incertus enim, si modo incertum sit An sit extiturus? conditionem facit. *l.* 75. *ff. de cond. & dem. l.* 21. *& seqq. ff. quand. dies. leg. ced.*) stipulationi adjicitur dupliciter; Nam vel *ex die* incipit obligatio, vel confertur *ad diem l.* 44. §. 1. *ff. de O. & A.*

17. *Ex die* incipit obligatio, *cum dies adjicitur quo pecunia solvatur;* §. 2. *I. h. t. d. l.* 44. §. 1. *ff. de O. & A.* seu cum dies adjicitur, uti terminus *à quo.*

18. Quo casu *dies* statim quidem *cedit*, sed *non venit. l.* 213. *ff. de V. S.* i. e. pecunia statim quidem debetur, sed sine affectu; Ita acc. *l.* 41. §. 1. *ff. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. de cond. & dem.* Peti enim prius quam dies venerit non potest: Imo *ne quidem eo ipso die, in quem stipulatio facta est, peti potest; quia totus in dies arbitrio solventis tribui debet.* §. 2. *I. h. t. l.* 38. §. 16. *l.* 46. *ff. h. t.*

19. Quia autem ante diem obligatio oritur, hinc solutum, licet per errorem, repeti nequit. *l.* 10. *ff. de cond. indeb.*

20. Plane cum dies in favorem *Rei* plerumque adjiciatur, *l.* 17. *ff. de R. J.* liberum ei est, ante diem, invito etiam creditore, solvere; *l.* 50. *ff. de O. & A. l.* 70. *ff. de solut. l.* 38. §. 16. *ff. h. t.* Sed si *Creditoris* gratia adjectus sit, secus est. *l.* 15. *ff. de ann. legat.*

§. 5. 21. Adjicitur autem hic dies vel *expresse*, vel *tacite*; *Tacite* dies inest vel ob qualitatem rei promissae, veluti si quis stipulatus

sit

ſit domum aedificari; *l.* 14. *ff. h. t.* vel ob adjectionem loci: Tantum enim temporis concedendum eſt, ut aliquid fieri, vel eo loco praeſtari poſſit. §. 5. *I. h. t. l.* 2. §. 6. *ff. de eo quod cert. loc. l.* 41. §. 1. *l.* 73. *ff. h. t.*

22. Et ideo ſi quis Romae ita ſtipuletur, *Hodie Carthagini dare ſpondes*, inutilis erit ſtipulatio, cum impoſſibilis ſit repromiſſio. *d.* §. 5. *l.* 31. *ff. de O. & A.* Niſi uterque diſpenſatorem ſuum, quem forte ibi habet, ante de futura ſtipulatione certiorem fecerit. vid. *l. ult.* §. 4. *ff. h. t.*

23. *Ad diem* confertur obligatio, *cum dies adjicitur, ut intelligatur quam diu ſolvendum ſit;* ſeu cum dies adjicitur uti *terminus ad quem:* Quo caſu promiſſum ſtatim peti poteſt, ſed finito die opponitur exceptio. *l.* 44. §. 1. *ff. de O. & A.*

24. Hinc ſi quis decem annuos *quoad vivam* §. 3. promittat, obligatio quidem ipſo jure perpetua eſt, *ſed heres petendo pacti exceptione ſubmovebitur.* §. 3. *I. h. t. l.* 56. §. 4. *ff. eod. l.* 44. §. 1. *ff. de O. & A.*

25. *Stipulatio Conditionalis* eſt, *cum in aliquem* §. 4. *caſum futurum & incertum differtur obligatio.* §. 4. *l.* 1. *h. t.* v. *ſupr. ad t. de hered. inſt.* §. 25. & *ſeqq.*

26. Adjectiones, quae non differunt, quales §. 6. ſunt in §. 6. *I. h. t.* Vel quae certo exiturae ſunt, ut *ſi cras ſol orietur*, pro *Conditionibus* non habentur. *l.* 9. §. 1. *ff. de nov. d.* §. 6. *I. h. t.*

27. In *Stipulatione Conditionali* dies neque *cedit* neque *venit*, *l.* 213. *ff. de V. O.* i. e. ante conditionem exiſtentem neque obligatio oritur, neque actio.

28. *Ex conditionali* enim *ſtipulatione tantum*

ſpes eſt debitum iri: Quam tamen *ſpem in heredem transmittimus, ſi, prius quam conditio extet, mors nobis contigerit. d.* §. 4. *I. h. t. l.* 57. *ff. eod.* Licet in *Legatis* ſecus ſit, *l.* 4. *l.* 5. §. 2. *ff. quand. dies leg. ced.*

29. Qualis adjiciatur *conditio poſſibilis* (*impoſſibilis* enim *ſtipulationem* vitiat; §. 10. *I. de Inut. ſtip. l.* 31. *ff. de O. & A.*) ſive *Caſualis*, ſive *Poteſtativa*, *l.* 99. §. 1. *l.* 115. §. 1. & 2. *ff. h. t.* ſive *Mixta*, *l.* 108. *ff. eod.* nihil intereſt; Dummodo non expreſſe in arbitrium promittentis (ſi tacite fiat, non nocet, *l.* 52. *ff. de cond. & dem.*) conferatur, talis enim ſtipulationem reddit inutilem. *l.* 17. *l.* 46. §. *ult. ff. h. t. l.* 8. *ff. de O. & A.*

30. Quod ſi conditio negativa adjecta fuerit, veluti *ſi in Capitolium non adſcendero dare ſpondes? perinde eſt, ac ſi quis dari ſibi ſtipulatus eſſet, cum moreretur. d.* §. 4. *I. h. t. l.* 115. §. 1. *ff. h. t.* Secus ac in *Legatis*, quæ ſub tali conditione relicta ſtatim peti poſſunt, praeſtita cautione *Mutiana*. *l.* 7. *l.* 79. §. 2. *ff. de cond. & dem.*

§. 7. 31. Non ſolum autem *Res* in ſtipulatum deduci poſſunt, ſed etiam *Facta*; §. *ult. I. h. t. l.* 2. *pr. ff. eod.* Ex quo *Tertia* Stipulationum diviſio manifeſta eſt, Quod ſcil. aliae in *dando*, i. e. dominium transferendo, §. 14. *I. de Act. l.* 75. §. *ult. ff. h. t.* Alia in *faciendo*, vel *non faciendo*, conſiſtant. v. *l.* 72. *pr.* §. *ult. l.* 84. *junct. l.* 124. *ff. h. t.*

32. Verum in *Stipulationibus quae factum continent, optimum erit poenam ſubjicere, ne quantitas ſtipulationis in incerto ſit. d.* §. *ult. I. h. t.*

33. Cum enim ſtipulatio *facti* Reum, re ipſa,

ipsa, tantum ad id quod Actoris intereſt, obliget, *l.* 68. *ff. h. t. l.* 72. *ff. eod. Id* autem *quod Intereſt*, quantum mihi abeſt, quantumque lucrari potui, contineat. *l.* 13. *ff. rem rat. hab.* valde incertam eſſe talem obligationem, niſi poena ſubjiciatur, facile intelligitur, v. *l.* 24. *ff. de R. J.*

TIT. XVII.

De duobus Reis Stipulandi & Promittendi.

1. NOn tantum autem unus ſemper *Reus* *pr. h. t.*
Stipulandi eſt, unus *Promittendi*, ſed & duo pluresve *Rei Stipulandi* & *Promittendi* (qui & in aliis contractibus, imo & Teſtamento aliquando conſtituuntur; *l.* 9. *pr. ff. h. t. l.* 8. §. 1. *ff. de legat.* 1.) fieri poſſunt. *pr. I. h. t.*

2. *Rei* hic dicuntur à *Re* i. e. lite, Litigatores ſcil. tam *Actores*, quam *Rei* in ſpecie ſic dicti. Vid. Cic. *L.* 2. *de Orat. c.* 43. 79. Feſt. *in voc. Reus l.* 5. *pr. ff. de V. O.*

3. Sunt vero duo pluresve *Rei Stipulandi*, *qui eandem rem, ab eodem, in ſolidum ſtipulati ſunt, ea mente, ut quamvis ſolida ſingulis, una tamen debeatur omnibus. d. pr. & §.* 1. *I. h. t.*

4. Duo pluresve *Rei Promittendi ſunt, quorum ſinguli eandem rem, eidem ſtipulanti in ſolidum promiſerunt, ea mente, ut quamvis ſolidum ſinguli debeant, una tamen debeatur ab omnibus. l.* 2. *l.* 3. §. 1. *ff. h. t. pr. &* §. 1. *I. h. t.*

5. *Ex hujusmodi obligationibus & ſtipulationibus ſolidum ſingulis debetur, & promittentes ſin-* §. 1.

guli in solidum tenentur. In utraque tamen obligatione una res tantum vertitur. §. 1. *I. h. t. l.* 2. *l.* 3. §. 1. *ff. eod.*

6. Hinc *Rei Stipulandi* singuli solidum exigere possunt, & si uni solutum sit, reliqui amplius exigere non possunt; *d. l.* 2. *l.* 3. §. 1. *l.* 31. §. 1. *ff. de novat.* Adeo ut nec iste, cui solutum est, cogatur *Correis stipulandi* partem communicare; Nisi sint socii, vel aliud convenerit.

7. Imo unus è *Correis stipulandi*, etiam acceptum ferendo, novando, jusjurandum deferendo, promissorem liberare potest. *l.* 2. *l.* 16. *ff. h. t. l.* 31. §. 1. *ff. de novat. l.* 11. §. 21. *ff. de legat.* 3. *l.* 27. & 28. *ff. de jurej.* Non vero paciscendo; *l.* 27. *in f. pr. ff. de pactis.* quia pacto non tollitur obligatio.

8. Hinc & *Rei Promittendi* in solidum singuli conveniri possunt; *d. l.* 3. §. 1. *ff. h. t.* junct. *N.* 99. *c.* 1. *Auth. Hoc ita C. h. t.* Adeo ut nec post *d. Nov.* 99. *c.* 1. (quo tantum mutatur *l.* 11. *pr. ff. h. t.*) beneficio divisionis gaudere videantur; nec si unus solverit, à reliquis partem repetere possit. Nisi sint socii, (ita accip. *l.* 2. *C. h. t.*) aut aliud actum sit.

9. Quin & unus solvendo, *l.* 3. *ff. h. t.* acceptum rogando, *d. l.* 2. *ff. h. t. l.* 16. *ff. de accept.* novando, seu alium debitorem dando, *l.* 20. *ff. ad SC. Vellej.* nec non jurando, *l.* 28. *ff. de jurej.* obligationem perimit.

§. 2. 10. *Ex duobus* autem *Reis Promittendi, alius pure, alius in diem, vel sub conditione, obligari potest; nec impedimento erit dies, aut conditio, quo minus ab eo, qui pure obligatus est, petatur.* §. 2. *I. h. t. l.* 7. *l.* 9. §. 2. & *ult. ff. eod.*

TIT.

TIT. XVIII.

De Stipulatione Servorum.

1. NEque tantum homines *liberi* sed & *servi*, qui caeteroquin jure Civili pro nullis habentur, *l.* 32. *l. antepen. de R. J.* *ex persona Dominorum* stipulari possunt. *pr. I. h. t.* add. *l.* 31. *ff. de hered. inst.* *pr. h. t.*

2. Licet sint in hereditate jacente; *d. pr. h. t.* Hereditas enim jacens, quamdiu adita non est, personam defuncti sustinet. *l.* 34. *l.* 61. *ff. de A. R. D.* §. 2. *I. de her. inst.*

3. Quodcunque autem servus stipulatur Domino acquirit; §. 1. *I. h. l.* 1. *pr. l.* 15. *ff. h. t.* nisi factum stipulatus sit; §. 2. *I. h. t.* Ea enim quae facti sunt, ad Dominum non transeunt. *l.* 44. *ff. de cond. & dem. l.* 38. §. 6. *ff. de V. O.* §. 1. 2.

4. *Si servus communis sit, unicuique dominorum, pro portione dominii acquirit, nisi jussu unius, aut nominatim alicui eorum stipulatus est.* §. 3. *I. h. t. l.* 5. *l.* 7. *ff. eod.* §. 3.

5. Quod si autem contemto jussu unius, alteri stipulatus sit, videndum, An Dominus jusserit nominatum *ut sibi stipularetur*? Quo casu jubenti acquiritur; An in genere, *ut stipularetur*? Quo casu acquiritur ei, cui stipulatus est. *l. ult. C. per. quas pers. obl. acq.*

TIT. XIX.

De Divisione Stipulationum.

1. QUarto dividuntur stipulationes in *Voluntarias* seu *Conventionales*, & *Necessarias*; quae sunt vel *Judiciales*, vel *Praetoriae*, vel *Com-* *pr. h. t.*

 munes,

munes, i. e. tam Judiciales quam Praetoriae *pr. I. h. l. 5. ff. de V. O.*

§. 1. 2. *Judiciales sunt, quae à mero Judicis scil. Pedanei officio proficiscuntur*; §. 1. *I. h. t.* seu Jure novo, (sublato more dandorum Judicum Pedaneorum, *l. 2. C. de pedan. jud.*) *quae post litem contestatam interponuntur*: Veluti *de dolo cautio* in actione in rem, vel quod metus causa, ne scil. res deterior fiat; *De persequendo servo qui in fuga est*; *Restituendove pretio*, si res forte pereat. §. 1. *I. h. t. l. 20. l. 45. ff. de R. V. l. 9. §. 5. & 3. ff. quod m. c. l. 69. §. ult. ff. de legat. 1.*

§. 2. 3. *Praetoriae sunt, quae à mero Praetoris officio proficiscuntur*; §. 2. *I. h. t. l. 5. ff. de V. O.* seu jure novo, *quae ante litem contestatam praestari jubentur*: Veluti *Damni infecti*, qua dominus aedium ruinosarum vicino cavet de damno futuro, nondum facto; *l. 7. ff. de damn. inf. l. 2. ff. eod. Legatorum*, qua heres cavet de legatis praestandis; *t. t. ut leg. nom. cav. Fructuaria*; *l. 7. ff. usufr. quemadm. cav. Judicatum solvi*; *Rem ratam haberi. l. 1. §. 1. 2. ff. de stip. praet. §. 4. 5. I. de satisd.*

4. Sub *Praetoriis* continentur & *Ædilitiae*, quibus Venditor cavet de morbis & vitiis rerum venalium. §. 2. *I. h. t. l. 1. & pass. ff. de Ædil. Edict. l. 31. & seq. ff. de Evict.*

§. 4. 5. *Communes sunt, quas & Praetor & Judex praestari jubet*; §. 4. *I. h. t.* seu *quae & ante & post litem contestatam interponi possunt*; Veluti, *Rem salvam fore pupillo*; *d. §. 4. §. pen. I. de satisd. tut.* arg. *l. 3. C. de tut. qui satis non ded. l. 1. C. de ord. jud.* Vel *de Rato stipulatio. d. §. 4. l. 1. §. 2. ff. de stip. Praet. l. 1. C. de ord. Jud.*

6. Vo-

6. *Voluntariae* ſeu *Conventionales ſunt, quae fiunt ex ſola conventione partium; quarum totidem pene ſunt genera, quot rerum contrahendarum.* §. 3. *I. h. t. l.* 5. *ff. de V. O.*

Tit. XX.

De Inutilibus Stipulationibus.

1. Quinto ſtipulationes dividuntur in *Utiles* & *Inutiles*.

2. Eſt autem *Inutilis ſtipulatio*, vel propter *Exceptionem*, *v. l.* 36. *ff. de V. O. l.* 2. §. 3. *ff. de dol. mal. exc.* Vel *Ipſo jure*; & quidem fere tripliciter; I. Ratione *Rei* in ſtipulationem deductae; II. Ratione *Perſonarum*; III. Ratione *Modi & formae* ſtipulandi.

3. Quemadmodum enim omnis res, quae in rerum natura eſt & commercio hominum, in ſtipulationem deduci poteſt; *pr. I. h. t.* ita ſi res in rerum natura non eſt, nec eſſe poteſt (ita accip. §. 1. *I. h. t.* v. *l.* 53. *ff. pr. de V. S.* fructus enim futuri in ſtipulationem recte deducuntur; v. *l.* 73. *ff. de V. O.*) neque eſt in commercio, in ſtipulationem deduci nequit. §. 2. *I. h. t. l.* 1. §. 9 *ff. de O. & A.* *pr.* §. 1. 2 *h. t.*

4. Eſtque haec ſtipulatio adeo inutilis, ut nec aeſtimatio ejus debeatur, nec poena eo nomine promiſſa peti poſſit. *l.* 69. *l.* 103. *ff. de V. O.*

5. Hinc rem ſacram, aut religioſam, aut publicam, quae uſibus populi perpetuo expoſita eſt, vel liberum hominem, ſtipulari nemo poteſt. §. 2. *I. h. t. l.* 1. §. 9. *ff. de O. & A. l.* 83. §. 5. *l.* 103. *ff. de V. O.* §. 2.

6. Adeo ut nec in pendenti *ſit ſtipulatio, quod*

publi-

publica in privatam deduci, & ex libero servus fieri possit, d. §. 2. add. *l.* 29. *ff. de R. J.* nec sub conditione tali concepta stipulatio valeat: *Quae enim natura sui dominio nostro exempta sunt, in obligationem deduci nullo modo possunt*, & casus tales sperare incivile atque inhumanum est. *d.* §. 2. *l.* 83. §. 5. *ff. de V. O. l* 34. §. 2. *ff. de cont. emt.*

7. Aliud juris est, si res per accidens acquiri non possit, quod forte e. gr. jam stipulatoris sit; *l.* 31. *ff. de V. O.* vel si in commercio si quorundam, non omnium; quo casu sufficit in commercio esse stipulatoris, licet non sit in commercio promissoris. *l.* 34. *ff. de V. O. l.* 71. *ff. de V. S.*

8. Quin imo, *licet initio utiliter res in stipulatum deducta sit, si tamen postea in aliquam eorum causam, de quibus dictum est, sine facto promissoris* (quod si factum ejus, culpa, vel mora intercesserit, secus est; *l.* 83. §. 6. *l.* 23. *l.* 91. *pr.* & §. 2. *ff. de V. O.*) *devenerit, extinguitur stipulatio; d.* §. 2. *h. t.* nec obligatio *semel extincta postmodum reviviscit. l.* 98. §. 8. *ff. de solut.*

9 Similiter, si quis rem suam dari sibi stipulatus est, inutilis est stipulatio; *d.* §. 2. *h. t. l.* 82. *ff. de V. O. l.* 1. §. 10. *ff. de O. & A.* Id enim quod stipulatoris est, ejus fieri amplius non potest. §. 14. *I. de Act.* Quod & verum est, licet postea aliena facta sit. *d.* §. 2.

§. 21. 10. Sic nec rem alienam stipulari possumus in casum, quo nostra futura est; Actus enim in id tempus, quo inutilis est, non recte confertur. §. 21. *I. h. t.*

§. 23. 11. Si quis *se* facturum aliquid promisit,

valet

valet ſtipulatio, dummodo factum ſit poſſibile & honeſtam. §. 23. *I. h. t.*

12. Sed ſi quis *alium* daturum facturumve quid promiſerit, niſi poena adjecta ſit, non obligatur; §. 3. §. 20. *I. h. t. l.* 38. §. 2. *ff. de V. O.* Ipſe enim non obligatur, quia de ſe non promiſit; *l.* 83. *ff. de V. O.* nec alium obligat, quia nemo ex contractu alterius obligari poteſt. *l.* 3. *C. ne ux. pro marit.* §. 3. §. 20.

13. Quod ſi vero *effecturum ſe* vel curaturum, *ut Titius daret*, ſpoſponderit, obligatur; quia proprium factum promiſſoris hac ſtipulatione continetur. *d.* §. 3. *I. h. d. l.* 83. add. *l.* 38. *ff. de V. O. l.* 14. §. 2. *ff. de pec. conſt.*

14. Ratione *Perſonarum* inutilis eſt ſtipulatio, ſi quis alteri ſtipuletur, quam ei cujus juri ſubjectus eſt; *Inventae enim ſunt hujusmodi ſtipulationes vel obligationes, ut unusquisque acquirat ſibi, quod ſua intereſt: Caeterum ſi alii detur, nihil intereſt Stipulatoris.* §. 4. §. 18. *I. h. t. l.* 38. §. 17. *ff. de V. O. l.* 11. *ff. de O. & A.* §. 4. 18.

15. Unde & recte *nihil agere* dicitur; *d.* §. 4. Neque enim ſibi obligationem acquirit, cum hoc actum non ſit; neque extraneo, cum hoc repugnet fini omnium obligationum. *d.* §. 18. *d. l.* 11.

16. Plane ſi quis ſtipulari extraneo velit, *poenam ſtipulari conveniet, ut, niſi ita factum ſit ut eſt comprehenſum, committatur poenae ſtipulatio, etiam ei, cujus* pecuniariter *nihil intereſt* alteri fieri, vel dari. *d.* §. 18. *d. l.* 38. §. 17.

17. Quo ipſo ſtipulatio haec inutilis (ſi ideo inutilis eſt, quia continet quod impoſſibile aut turpe eſt, ſecus eſt; *l.* 61. *l.* 69. *ff. de V. O.*) effectum ſortitur, & ſi contra factum fuerit,

poena *quantacunque* adjecta ſit, debetur. *d.* §. 18. *d.* *l.* 38. §. 17. *ff.* *de V.* O.

§. 19. 18. Tum &, ſi ejus intereſt, alteri ſtipulari poteſt. Puta ſi contutor à contutore ſtipuletur, rem pupilli ſalvam fore; ſi procuratori ſuo quis dari ſtipulatus ſit; vel creditori ſuo, quod ſua intereſt. §. 19. *I. h. t. l.* 38. §. 20. 23. *ff. de V.* O. Quibus caſibus, non tam alteri, quam ſibi ipſi ſtipulari videtur. *l.* 118. §. *ult. eod.*

19. Sunt denique, qui ratione officii aliis ſtipulari poſſunt, Tutor, ſcil. Curator, Actor Civitatis, ſimilisque arg. *l.* 5. §. *pen. ff. de pec. conſt.*

20. Licet autem ſtipulatio extraneo facta ordinario ſit inutilis, *ſolutio tamen in extraneam perſonam conferri poteſt. d.* §. 4. *I. h. t.*

21. Quo caſu obligatio quidem in ſolidum ſtipulatori acquiritur, *d.* §. 4. ut adjectus neque petere, neque novare, neque acceptum ferre poſſit. *l.* 10. *ff. de ſolut.*

22. Adjecto tamen, invito etiam ſtipulatore, ſolvi poteſt, *ut liberatio ipſo jure contingat. d.* §. 4. *l.* 12. §. 3. *ff. de ſolut.*

23. Niſi jam lis conteſtata *l.* 16. *ff. de fidei. l.* 57. §. 1. *ff. de ſolut.* quia tum fit quaſi novatio. *l.* 29. *ff. de nov.* Aut ſtatus adjecti in deterius mutatus ſit. *l.* 38. *ff. de ſolut.* junct. *l.* 56. §. 2. *ff. de V.* O.

24. Quod ſi tamen adjecto ſolutum ſit, habet ſtipulator contra eum *Mandati actionem. d.* §. 4. *l.* 131. §. 1. *ff. de V.* O.

25. Si quis vero *ſibi & extraneo* ſtipuletur, ſtipulatio non in totum, ſed pro dimidia tantum parte inutilis eſt. *d.* §. 4. *I. h. l.* 110. *ff. de V.* O.

26. Si quis autem alterius juri ſubjectus eſt,

eſt, ſive in poteſtate dominica ſit, ſive patria, ſtipulari ei poteſt. *d.* §. 4. *I. h. t.*

27. Quin & pater filio recte ſtipulatur, & quod ita ſtipulatus eſt, ſibi acquirit. *d.* §. 4. *in f. l.* 39. *l.* 56. §. 3. *l.* 130. *ff. de V. O.* Pater enim & filius pro una habentur perſona, *l. ult. C. de impub. & al. ſubſt.* Exceptis tamen, quae de jure patri non acquiruntur. *d. l.* 39. *l.* 130, *de V. O.*

28. Ab eo tamen, qui juri tuo ſubjectus §. 6. eſt, tibi ipſi ſtipulari non potes, neque iſte à te recte ſtipulatur; §. 6. *I. h. t.* Quia nemo ſibi ipſi debitor & creditor eſſe poteſt. *l.* 11. *ff. de leg.* 1. *l.* 16. *ff. d. furt.*

29. Licet naturalis ex eo oriatur obligatio; *l.* 38. §. 1. *l.* 64. *ff. de cond. indeb.* quae etiam in patre, à filio aliquid ſtipulante, hunc effectum habet, ut fidejuſſor acceptus teneatur. *l.* 56. §. 1. *ff. de fidei.*

30. Qui omnino *Mutus* vel *Surdus* eſt, cum §. 7. in ſtipulatione utrimque verba debeant intercedere, ſtipulari nequit. §. 7. *I. h. t. l.* 1. *ff. de V. O. l.* 1. §. *pen. ff. de O. & A.*

31. Propter *defectum judicii* ſtipulari nequeunt *furioſi*, §. 8. *I. h. t. l.* 1. §. 12. *ff. de O. & A.* ne quidem curatore auctore; *l.* 5. *ff. de R. J.* Ut & omnes qui *Menti capti* ſunt. §. 8.

32. Quibus ſimiles quodammodo ſunt *Prodigi*; niſi quod hi ſtipulando ſibi acquirere poſſint. *l.* 6. *ff. de V. O.*

33. *Pupillus infans*; i. e. ſeptennio minor. §. 9. *l.* 1. §. 2. *ff. de adm. tut. l.* 18. *C. de jur. delib.* (quia *nullum*, i. e. non tantum, quantus hic requiritur, *habent intellectum*) ſtipulari nequit. §. 9. *I. h. t.*

34. *Pupillus infantiae proximus*, i.e. qui nondum egressus est annum decimum & dimidium (si quidem masculus est) stipulando sibi acquirere potest, ex benignitate; *d.* §. 9. sed aliis se sine tutoris autoritate obligare nequit.

35. *Pupillus pubertati proximus*, i. e. qui annos modo dictos quidem superavit, sed decimum quartum nondum explevit, stipulando similiter sibi acquirere potest. *d.* §. 9.

36. Quin etiam se ipsum obligare potest *naturaliter*; *l.* 1. §. 1. *ff. de nov. l.* 25. §. 1. *ff. quand. dies leg. ced. l.* 127. *ff. de V. O. l.* 95. §. 2. *ff. de solut.* Licet naturali huic obligationi, omnis effectus, qui pupillo nocere potest, detractus sit; v. *l.* 127. *d. V. O.* (Ita accip. *l.* 41. *ff. de cond. ind. l.* 59. *ff. d. O. & A.*) sed *civiliter*, sine tutoris auctoritate stipulando, sese obligare nequit. *d.* §. 9. *I. h. l.* 9. *pr. ff. de Auct. tut.*

37. Sed qui in potestate parentis est, impubes, ne Auctore quidem patre obligatur, neque acquirere potest; *d.* §. 9. *I. h. l. ult.* §. 2. *ff. de V. O.* pater enim & filius sunt una persona, nemo autem in rem suam auctor fieri potest. §. *ult. I. de auct. tut.*

38. Similiter, & quidem multo magis, *Minores* ex stipulatione acquirunt sibi, & obligantur *naturaliter*; non vero sine Curatorum auctoritate, quemadmodum nec in aliis causis (paucis exceptis, v. *l.* 9. §. 2. *ff. de min. l.* 8. *C. de nupt. l.* 46. *ff. de O. & A.*) *Civiliter. l.* 3. *C. de in inst. rest. min.*

§. 5. 39. Ratione *Modi* & *Formae* inutilis est stipulatio, *si quis ad interrogata non congrue respondeat*, i. e. non ad idem de quo rogatur, nec eadem qualitate. §. 5. *I. h. t.* §. 1. *I. de V. O.*

40. *Ve-*

40. *Veluti si quis* x. *aureos à te dari sibi stipuletur, tu quinque promittas, vel contra; aut si ille pure stipuletur, tu sub conditione promittas, vel contra. d.* §. 5.

41. Utrobique tamen non idem juris est; si quis enim roganti *decem* quinque promittat, non in totum inutilis est stipulatio, sed quoad concurrentem summam subsistit; Minor enim summa majori semper inest. *l.* 1. §. 4. *l.* 83. §. 3. *ff. de V. O.* add. *l.* 113. *ff. de R. J.*

42. Quemadmodum nec in totum inutilis est stipulatio, si quis plures res *copulative* stipulanti, unam vel quasdam spofponderit; *Obligatio enim in iis, pro quibus spofponderit, contrahitur.* §. 17. *I. h. t. l.* 1. §. 5. *l.* 83. §. 4. *ff. de V. O.* §. 17.

43. Sed, si quis *pure* stipulanti sub conditione promittat, vel contra, stipulatio plane inutilis est, quia mutatur forma & qualitas interrogationis, & proinde alia fit obligatio. *l.* 1. §. 3. *ff. de V. O.* Nisi tamen diversitas responsionis stipulatori illico placuerit. *d.* §. 3.

44. Similis est is, qui stipulanti alicui *disjunctive, Stichum aut Pamphilum*, unum se daturum respondet; *l.* 83. §. 2. *ff. de V. O.* Hoc casu enim stipulanti sub conditione, pure respondisse censetur.

45. Plane, si quis stipulanti in *genere* respondeat *promitto* vel *dare spondeo*, non inutiliter respondet, sed breviter in eandem rem, diem, vel conditionem, respondisse videtur; neque enim necesse est in respondendo eadem omnia repeti, quae stipulator expresserit. *d.* §. 5. §. 17. *I. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. de V. O.*

46. *Si impossibilis conditio adjiciatur* (sive ea natura sit impossibilis, sive lege; *l.* 15. *ff. de* §. 10.

de cond. inst. l. 26. & seq. ff. de V. O.) nihil valet stipulatio; §. 10. *I. h. t. l.* 7. *l.* 35. *ff. de V. O. l.* 1. §. 11. *ff. de O. & A.* Quemadmodum nec ullus alius contractus. *l.* 31. *ff. de O. & A.* Licet in testamentis secus sit. §. 10. *I. de hered. inst.*

§. 24. 47. Non tamen ideo inutilis est stipulatio, si *conditio possibilis* adjecta post mortem stipulatoris, vel promissoris, demum extiterit: Stipulatoris enim heres agere, & promissoris conveniri potest. §. 24. *I. h. t.* §. 4. *I. de V. O. l.* 57. *ff. eod.*

§. 11. 48. Item inutilis est stipulatio inter *absentes* concepta; §. 11. *I. h. t.* quales (cum stipulatio non nisi utroque loquente fieri possit; *l.* 1. *pr. ff. de V. O.)* hic sunt, qui exaudire se invicem non possunt. *d. l.* 1. *pr. ff. de V. O.*

49. Ut autem de eo constet, an inter praesentes facta sit stipulatio, recte faciet stipulator, si curet stipulationem in scripturam redigi, & instrumentum de ea confici. *d.* §. 11.

§. 16. 50. Pro hac scriptura enim duplex est praesumtio; *Veritatis*, qua creditur stipulationem inter praesentes vere factam esse: *d.* §. 11. & *Solennitatis*, qua creditur stipulationem debite celebratam esse. §. 16. *I. h. t. l.* 14. *C. de cont. stip. l.* 30. *l.* 134. §. 2. *ff. de V. O.*

51. Quae praesumtiones quidem *juris* sunt, non tamen *juris & de jure*; Admittitur enim probatio in contrarium. *d. l.* 14. *C. de cont. stip. l.* 7. §. 12. *ff. de pact.*

52. Et licet factum negantis ordinario per rerum naturam non sit probatio; *l.* 23. *C. de prob.* non pertinet hoc tamen ad factum, quod tempore & loco circumscriptum est, quod per indirectum probari potest. *d. l.* 14.

53.

53. Inutilis etiam est stipulatio, si circa ipsam *rem* in stipulatum deductam, §. 22. *I. h. t. l.* 83. §. 1. *l.* 137. §. 1. *ff. de V. O.* Vel in *persona* stipulantis, vel promissoris (error in *nomine proprio* non nocet; §. 29. *I. de Legat.* Vid. ad *tit. de Legat.* §. 92. *& seq.*) erratum sit. *l.* 15. *ff. de jurisd. l.* 2. *ff. de jud.* Quod & aliis contractibus commune est. *l.* 9. *pr. ff. de cont. emt.* §. 22.

54. Quod si de corpore constet, sed in *qualitate* materiae erratum sit, ut si quis aes stipulatus sit, quod aurum esse putabat, stipulatio subsistit: *l.* 22. *ff. de V. O.* Licet in emtione venditione, propter pretium intercedens, secus sit: *l.* 9. §. *ult. ff. de cont. emt.*

55. Inutilis est denique stipulatio, propter Exceptionem, si *sine causa* facta sit. *l.* 2. §. 3. *ff. de dol. mal. exc.* junct. *l.* 112. *ff. de R. J.*

56. Stipulatio *post mortem* stipulatoris vel promissoris concepta olim inutilis erat; §. 12. *I. h. t.* quia obligatio, quae non inceperat à defuncto vel contra defunctum, ab herede vel contra heredem incipere non poterat. §. 12.

57. Aliud erat, si quis stipulatus esset *cum moriar*, vel *cum morieris*, §. 14. *I. h. t.* quia tempus mortis vitae annumeratur: *l.* 18. §. 1. *ff. de man. test.* Nec non si quis stipulatus esset post mortem tertii. §. 15. *I. h. t.* §. 14. 15.

58. Sed dicta regula per *l. un. C. ut act. ab hered. & cont. hered.* abrogata est; v. supr. ad *tit. de Legat.* §. 102. & per *l.* 11. *l.* 13. *C. de cont. stip.* sancitum est, ut *sive post mortem, sive pridie quam moriatur stipulator, vel promissor, stipulatio concepta sit, valeat stipulatio.* d. §. 12.

59. Simi-

§. 13. 59. Similiter inutilis erat ſtipulatio *praepoſtera*, cum quis obligationem vult naſci ante conditionis eventum, veluti ſi quis ita ſtipuletur, *ſi cras navis ex Aſia venerit hodie dare ſpondes.* §. 13. *I. h. t.*

60. Sed & talis ſtipulatio per Leonem Imp. primum in dote admiſſa; & per Imp. Juſtinianum in genere confirmata eſt. *l.* 25. *C. de teſtam. d.* §. 13.

Tit. XXI.

De Fidejuſſoribus.

1. SExta Stipulationum diviſio eſt, quod aliae ſint *Principales*, aliae *Acceſſoriae*, quales ſunt *Fidejuſſoriae.*

pr. h. t. 2. Eſt autem *Fidejuſſor* (qui & *Sponſor*, Phaedr. *l.* 1. *Fab.* 16. Sen. *l.* 3. *de Ben. c.* 51. & *Appromiſſor* dicitur, *l.* 64. §. 4. *ff. ſolut. matr. l.* 43. *ff. de ſolut.*) qui id, *quod alius debet, citra novationem, ſua fide eſſe jubet, interpoſita ſtipulatione, ut Creditori eo magis cautum ſit. pr. I. h. t.*

3. *Fidejuſſor ſua fide eſſe jubet id, quod alius debet, citra novationem*; Accedendo ſcil. ad alienam obligationem. In quo differt ab *Expromiſſore*, qui alienam obligationem novando in ſe ſuscipit, ita ut reus principalis non maneat obligatus. *l. ult. ff. de SC. Maced.*

4. *Interpoſita ſtipulatione*; Per quam fidejuſſor diſcernitur à *pecuniae conſtitutae Reo*, qui nudo pacto conſtituit ſe ſoluturum, id quod alius debet; *l.* 1. *ff. de pec. conſt.* Nec non *Mandatore*; §. 6. *I. Mand.* quia Mandatum

solo consensu perficitur. *l. un. I. de obl. ex cons.*

5. Quibus verbis autem fiat fidejussio, sive Latinis, sive Graecis, dummodo intelligi possint, nihil interest. §. 7. *l.* 8. *pr. ff. h. t.*

6. Accedit itaque alienae obligationi fidejussor, utique quoad effectum obligationis; *l.* 57. *l.* 16. §. 3. *ff. h. t.* licet ordine loquendi etiam praecedere possit. §. 3. *I. l.* 6. §. 2. *ff. h. t.* §. 3.

7. In quo iterum differt a *Mandatore*, qui non sequitur; *l.* 12. §. 14. *ff. mand.* ut & à *pecuniae constitutae Reo*, qui non praecedit. *l.* 1. §. 1. *ff. de pec. const.* §. 3.

8. Hinc, licet efficacius quidem & arctius obligari possit, quam reus principalis, uti contingit, si naturali obligationi accesserit; *l.* 6. §. *ult. l.* 16. §. 4. *ff. h. t.* non tamen ita obligari potest, ut plus debeat (vel re, vel loco, vel tempore, vel causa; v. §. 33. *I. de Act.*) quam debet is, pro quo obligatur: *In Accessione enim non potest esse plus, quam est in re principali.* §. 5. *I. l.* 33. *ff. h. t.*

9. Adeo, ut in duriorem causam adhibiti *omnino non*, i. e. ne quidem ad concurrentem summam, v. *l.* 1. §. *ult. ff. de O. & A.* §. 7. *I. de inut. stip. l.* 137. §. 6. *ff. de V. O. l.* 1. §. *ult. ff. de eo qui pr. tut. l. ult. pr. ff. de leg.* 3. obligentur, *l.* 8. §. 7. *ff. h. l.* 70. *ff. eod.* quasi contra formam juris accepti, *l.* 49. *in fin. eod.*

10. *In omnibus autem obligationibus fidejussores assumi possunt, i. e. sive re, sive verbis, sive literis, sive consensu contractae fuerint.* §. 1. *I. h. t. l.* 1. *l.* 2. *l.* 8. §. 1. *& seqq. l.* 16. §. 3. *ff. h. t.* §. 1.

11. Nec interest, sive naturalis sit obliga-

tio ſive civiilis; *d.* §. 1. *I. h. l. 6. in f. l.* 7. *l.* 16. §. 3. *ff. h. t.* (dummodo talis ſit, quae effectus habeat; v. *l.* 6. *ff. de V. O. l.* 112. *ff. de R. J.*) ſive ex contractu, ſive ex delicto deſcendens. *l.* 8. §. 5. *l.* 56. §. *ult. l.* 70. §. *ult. ff. h. t.*

12. Excipitur I.) ſi ex delicto non ad poenam pecuniariam, ſed ad poenam corporalem agatur; arg. *l.* 13. *ff. ad L. Aquil.* Niſi forte caveatur judicio ſiſti. *l.* 1. 2. *pr.* & §. 1. *l.* 3. *l.* 4. *ff. de cuſtod. reor.*

II. Excipitur obligatio mariti de dote reſtituenda. *t. t. C. ne fidej. dot. dentur.* add. *l.* 17. *in f. ff. de teſt. tut.*

13. Fidejubere poſſunt, quicunque & ſtipulari: Excipiuntur. I. Milites; *l.* 8. §. 1. *ff. qui ſatisd. cog.*

II. Clerici in cauſa laicorum; *Nov.* 123. *c.* 1. *c. pen.* X. *de fidej.*

III. Foeminae; *d. l.* 8. §. 1. tum propter SCtum Vellejanum *t. t. ff.* & *C. ad SC. Vellej.* tum propter *N.* 134. *c.* 8. *Auth. Si qua Mulier. C. eod.*

§. 2. 14. *Fidejuſſor autem non tantum ipſe obligatur, ſed etiam heredem relinquit obligatum.* §. 2. *I. h. t. l.* 4. §. 1. *ff. h. t. l.* 24. *cod.* Quod & aliis contractibus commune eſt. *l.* 49. *ff. de O. & A.*

§. 4. 15. *Si plures ſint fidejuſſores, quotquot erunt numero ſinguli in ſolidum* (licet id dictum non ſit, *l.* 3. *C. h. t.*) *tenentur.* §. 4. *pr. h. t.*

16. Adeo, ut liberum ſit creditori (etiam nondum excuſſo reo principali, *l.* 5. *C. h. t.*) à quo velit, *condictione certi*, vel *actione ex ſtipulatu*, *pr. I. de V. O.* ſolidum petere. *d.* §. 4.

17. Beneficia tamen quaedam Fidejuſſoribus conceſſa ſunt.

18. I. Be-

18. I. *Beneficium Epistolae D. Hadriani*, sive *Divisionis, quo compellitur creditor à singulis, si modo solvendo sint litis contestatae tempore, partes petere. d. §. 4. h. l. 26. l. 51. §. 1. & §. pen. ff. eod.*

19. Si aliquis litis contestatae tempore solvendo non sit, hoc reliquos onerat. *d.* §. 4. *d. l.* 51. §. 1.

20. Non tamen ex *Epistola D. Hadriani* ipso jure inter confidejussores dividitur obligatio, sed ope exceptionis *d. l.* 26. *ff. h. t.* Unde si per modum exceptionis (quod & post litem contestatam, ante sententiam, fieri potest, quia est exceptio juris; *l.* 10. *C. h. t.*) fidejussor hoc beneficium non opposuerit, sed solidum solverit, partem à confidejussore repetere nequit. *d.* §. 4. *l.* 39. *ff. h. t.*

21. Sibi enim imputare debet, quare beneficio hoc usus non sit. *d.* §. 4. *l.* 26. *ff. h. t.*

22. Plane si actiones sibi cedi curaverit, aliud dicendum est. *l.* 17, *l.* 36. *l.* 39. *ff. l.* 2. *l.* 11. *l.* 14. *C. h. t.*

23. II. *Beneficium Ordinis* seu *Excussionis, quo* jure novo, v. *Nov.* 4. *c.* 1. *Auth. praesente. C. h. t. creditor prius convenire debet reum principalem, quam adversus fidejussorem experiri possit.*

24. III. *Beneficium Cedendarum actionum, l.* 17. *ff. h. t. quo unum fidejussorem conveniens, ei actionem suam contra caeteros confidejussore cedere tenetur, antequam conventus solvere cogatur.*

25. Quibus tamen beneficiis fidejussores renunciare possunt. *l. pen. C. de pact.*

26. Quod si fidejussor pro Reo quid solverit, hoc repetit vel per *actionem Mandati*, si mandatum expresse vel tacite intercesserit; §. 6.

 vel

vel per *actionem Negotiorum gestorum*, si quis pro ignorante (non etiam invito, *l.* 40. *ff. mand. l. ult. C. de neg. gest.*) fidejusserit. §. 6. *I. h. t. l.* 10. §. 11. *ff. mand. l.* 6. §. 2. *l.* 18. *l.* 20. §. 1. *d. t. l.* 6. *C. eod.*

§. *ult.* 27. Si scriptum sit aliquem fidejussisse, duplex pro ea scriptura praesumtio est, *Veritatis* ac *Solennitatis*, similiter ac in alia stipulatione. Vid. ad *tit. de inut. stip.* §. 50. & *seqq.*

TIT. XXII.

De Literarum Obligationibus.

§. *un. h. t.* 1. OLim *scriptura fiebat obligatio, quae* Nominibus *fieri dicebatur*; §. *un. pr. h. t.* cum scil. creditor (vel Argentarius, v. *l.* 10. *pr.* §. 1. *ff. de edend.* praesente debitore (qui & ipse in tabulis suis hoc notabat) in tabulis accepti & expensi, nomen alicujus tanquam debitoris, perscribebat.

2. Sed *nomina* haec in desuetudinem abierunt, & posterior aetas *syngraphis*, i. e. cautionibus utriusque manu subscriptis, uti coepit: Adeo ut domesticae annotationes vim probandi jam non habeant. *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *C. de prob.*

3. Constitutus tamen postmodum *Contractus Literarum*, *cum quis scriptura mutuo consensu tradita, confessus est, sese ab aliquo certam summam accepisse mutuam, quam revera non accepit, & intra biennium chirographum non retractavit.* §. *un. I. h. t.*

4. Ex qua scriptura non statim, sed post biennium, oritur *Obligatio literarum. d.* §. *un.*

5. Intra biennium enim habet confessus 1. Con-

Conditionem cautionis, ſive *chirographi. l.* 7. *C. de non num. pec. l. ult. C. de cond. ex Leg.*

II. *Querelam* ſeu *proteſtationem* ſibi numeratum non eſſe; quae ſi in ſcriptis fiat coram magiſtratu, exceptionem facit perpetuam. *l.* 8. *l.* 9. *l.* 14. §. 4. *& Auth. ſeq. C. de non num. pec.*

III. *Exceptionem non numeratae pecuniae*, creditori agenti, intra biennium (olim quinquennium) opponendam. *l.* 3. *l.* 5. *l.* 8. *l.* 14. *pr. C. eod. d.* §. *un. I. h. t.*

6. In qua illud ſpeciale eſt, quod, licet ſcriptura ordinario contra ſcribentem probet, onus tamen probandi transferat in creditorem: *l.* 3. *C. de non num. pec.* Faciles enim ſunt homines in tradendis chirographis, futuram numerationem ſperantes.

7. Quibus remediis ſi quis intra biennium uſus non ſit, poſt biennium valida *ex ſcriptura*, non vero ex mutuo praeſumto, oritur obligatio. *d.* §. *un. h. t.* §. *ult. I. de obl.*

8. Adeo, ut ne quidem poſt biennium *Exceptio non numeratae pecuniae* locum habeat, licet debitor ſuſpiciat in ſe onus probandi, ſibi numeratum non eſſe. *d.* §. *un. l.* 8. *l.* 10. *l.* 14. *pr.* §. 3. *C. de non num. pec.*

9. Locum autem hic contractus tum demum habet, cum mutuum datum eſſe dicitur, non etiam ſi quid ex alia cauſa petatur. *l.* 5. *l.* 14. *pr.* §. 4. *l. un. C. de non num. pec.* Licet *Exceptio non numeratae pecuniae* etiam in aliis contractibus intra biennium opponi poſſit. §. 2. *I. de except.*

TIT. XXIII.

De Obligat. ex Consensu.

§. un. h. 1. CONTRACTUS qui *Consensu perficiuntur* sunt, *in quibus, praeter consensum, nihil requiritur; §. un. I. h. t. l. 2. ff. de O. & A.* Quales sunt *Emtio Venditio, Locatio Conductio, Emphyteusis, Societas, Mandatum. d. §. un. §. 3. I. de locat. cond.*

2. Qui à caeteris multum differunt. I. In *Consensualibus* enim *sufficit eos, qui negotium gerunt consentire; d. §. un. I. h.* In *reliquis* praeter consensum, vel rei traditio, vel verba, vel literae necessaria sunt.

3. Hinc & II. *Consensuales* inter absentes per nuncium aut epistolam, & inter praesentes nutu perfici possunt; *d. §. un. I. h.* Quod in *Verborum obligatione* secus est. *l. 1. ff. de V. O. §. 11. I. de inut. stip.*

4. III. *Consensuales* omnes sunt bonae fidei, i. e. in istis alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono & aequo praestare oportet, licet de eo expresse nihil dictum sit; *d. §. un. I. h. §. 30. I. de Act. l. 7. ff. de neg. gest. Mutuum* autem, *Stipulatio*, nec non *Litterarum Obligatio*, sunt stricti juris. v. *l. 99. ff. de V. O. §. 28. I. de Act.*

TIT. XXIV.

De Emtione Venditione.

pr. h. t. 1. EMTIO *Venditio* (cujus origo à permutationibus coepit, *l. 1. ff. h. t.*) est *contractus Juris Gentium, Consensualis, quo id agitur,*

ut res seu merx, pro certo pretio, tradatur pr. I. l. 1. §. 1. 2. l. 2. §. 1. l. pen. §. ult. ff. h. t.

2. Unde contractus hujus non male tria dicuntur *substantialia*, v. *l. 72. ff. l. 3. C. h. t. Consensus* scil. *l. 11. C. h. Merx, l. 8. pr. ff. h. t.* & *Pretium. d. pr. in f. I. l. 2. §. 1. ff. h. t.*

3. Non quasi ad *perfectionem* ejus requiratur, ut res vendita tradatur, & pretium numeretur; (haec enim ad *consummationem* pertinent) Sed quia consensus circa rem dandam, & pretium numerandum, versatur.

4. *Perfecta* enim Emtio Venditio est, simul atque de re tradenda, & *pretio* pure *convenerit, quamvis nondum pretium numeratum, ac ne arrha quidem data fuerit. d. pr. I. h. t.*

5. Adeo ut alter altero invito à contractu perfecto recedere nequeat. *l. 3. de resc. vend.* Contractus enim primum voluntatis sunt, postea necessitatis. *l. 5. C. de O. & A.*

6. Quod & verum est, licet arrharum forte datarum damnum pati, vel interesse, vel imo duplum praestare velit. *l. 6. C. de resc. vend.*

7. Quin nec in Emtione Venditione, quae propter conditionem adjectam (potest enim conditio, uti aliis contractibus, ita & hic adjici; §. 4. *I. h. t.*) imperfecta est, poenitentiae locus est. *l. 8. ff. de peric. & comm. rei vend.* add. *l. 35. §. 5. ff. h. t.* §. 4.

8. Secus est, si placuerit emtionem venditionem in scriptis celebrari, neque instrumenta emtionis fuerint conscripta, in mundum redacta, & subscripta, seu omnibus partibus absoluta. *d. pr. I. h. t. l. 17. C. de fid. instr.*

9. *Donec enim aliquid deest ex his, & poeniten-*

nitentiae locus est, & potest emtor sine poena recedere ab emtione venditione. d. pr. I. h. l. 17. C. de fid. instr.

10. Nisi tamen arrharum nomine jam aliquid datum sit, hoc enim casu licet contractus imperfectus sit, qui *recusat adimplere contractum, si quidem est emtor perdit quod dedit; si vero venditor, duplum restituere compellitur, licet super arrhis nihil expressum sit. d. pr. I. h. l. 17. C. de fid. instr.*

11. *Consensum* impediunt *Vis* & *Error.*

12. Hinc ad emendum vendendum, ne quidem justo pretio, *l. 9. ff. rer. am.* (nisi ob justam causam, puta utilitatem publicam, v. *§. ult. I. de his qui sunt sui vel alien. jur.*) nemo cogi potest. *l. 11. C. h. t.* Adeo ut, si quis coactus vendiderit, contractus rescindatur. *l. 1. C. de resc. vend.*

13. *Error in corpore* emtionem nullam facit; *l. 9. ff. h. t.* non etiam in *nomine* vel *qualitate: d. l. 9. §. 1. 2.*

14. Nisi *error in qualitate*, simul errorem in corpore involvat: puta si quis id, quod revera aes est, aurum esse putaverit. *d. l. 9. §. 2. l. 41. §. 1. ff. h. t.*

15. Quo casu si quidem in totum erratum est, emtio nulla est, & id quod datum est condici potest. *d. l. 9. §. 2. l. 14. l. 41. §. 1. ff. h. t.* si vero pro parte, emtio subsistit; *d. l. 14.* sed venditor partem pretii remittere debet, *l. 13. §. 4. 5. ff. de act. emt.* & ad interesse tenetur. *l. 21. §. 2. ff. eod.*

§. *ult.* 16. *Res* emi vendi possunt omnes quae sunt in commercio; *§. ult. I. h. t.* quacunque alienatio alia ratione non est prohibita.

bita. v. *l. ult. C. de reb. alien. non alien.*

17. Non tantum corporales, ſed & incorporales, puta hereditas, actio; *t. t. ff. & C. de hered. vel act. vend.* Non tantum praeſentes, ſed & futurae, puta reditus annui, *Nov. 72. c. pen.* ſpes; *l. 8. §. 1. ff. h. t.* Non tantum propriae, ſed & alienae. *l. 28. ff. h. t.*

18. Licet enim talis venditio vero rei domino non praejudicet, neque venditor rem teneatur praeciſe facere emtoris; *l. 30. §. 1. ff. de act. emt.* Tenetur tamen venditor, re evicta, ad hoc quod intereſt. *d. §. 1. t. t. ff. & C. de Evict.*

19. Quod ſi res venditae non ſint in commercio, & in eo emtor à venditore deceptus ſit, Venditor ſimiliter obligatur ad id quod intereſt. *§. ult. I. h. t. l. 62. §. 1. ff. de cont. emt.* Et hoc ſenſu earum rerum venditio valere dicitur. *l. 4. l. 70. ff. h. t.*

20. *Pretium* debet I. eſſe *Verum*; *neque enim ſine pretio emtio eſſe poteſt. pr. in f. I. l. 2. §. 1. ff. h. t.* Unde non valet donationis cauſa; *l. 36. l. 38. ff. h. t.* vel uno nummo, contracta. Unus nummus enim non eſt pretium; *l. 10. §. ult. ff. de acq. poſſ.* Et proinde talis emtio imaginaria eſt, *l. 55. ff. h. t.* & re ipſa in donationem incidit. *l. 46. ff. locat. l. 3. l. 9. C. h. t.*

21. II. *Juſtum*; i. e. tale, ut venditor non minus quam dimidiam partem juſti pretii accipiat. Propter laeſionem enim ultra dimidium emtio venditio reſcindi poteſt. *l. 2. C. de reſc. vend.*

22. III. *Certum*; Vel per ſe, vel per relationem ad aliud. v. *l. 7. §. pen. & ult. ff. h. t.*

23. Quod ſi pretium conferatur in arbitrium tertii *non incerti*, ſi quidem ille pretium §. 2.

definiverit valet emtio, & ſtandum eſt ejus definitioni *omnimodo*, licet pluris vel minoris, quam valet, rem aeſtimaverit. §. 1. *I. h. t. l. ult. C. eod.*

24 Niſi manifeſta ejus ſit iniquitas, quae corrigi poteſt per judicium bonae fidei; v. *l. 78. & ſeq. pro ſoc. l. 19. C. de transact.* vel alteruter ultra dimidium laeſis ſit; Quo caſu contractus reſcindi poteſt ex *l. 2. C. de reſc. vend.*

25. *Sin autem ille, qui nominatus eſt, vel noluerit, vel non potuerit pretium definire, tunc pro nihilo eſt emtio venditio, quaſi nullo pretio ſtatuto. d. §. 1. l. ult. C. h. t.*

26. Quod ſi dictum ſit *quanti poſtea aeſtimabitur*, vel pretium generaliter in arbitrium tertii incerti, vel alterutrius contrahentium conferatur, emtio nulla eſt. *d. l. ult. C. h. t. l. 35. §. 1. ff. eod.*

§. 2. 27. IV. Debet *pretium* in *pecunia numerata* conſiſtere. §. 2. *I. l. 1. §. 1. ff. l. 9. C. h. t. l. 1. ff. de rer. perm.*

28. *Sabinus* quidem & *Caſſius* JCti etiam in alia re pretium conſiſtere poſſe putarunt; ſed *Nervae & Proculi* JCtorum contra ſentientium ſententia probata eſt. *d. §. 2. l. 1. princ. ff. de rer. perm. l. pen. C. eod.*

29. Summa ratione, tum quod una eademque res non poſſit vendi, & pretium eſſe rei emtae; tum quod *Emtio Venditio* cum *Permutatione* non ſit confundenda. §. 2. *I. h. t. l. 1. pr. ff. de rer. perm.*

30. Plane ſi pretium ab initio ſtatutum ſit, ratio juris non obſtat, quominus volenti venditori res quaedam loco pretii in ſolutum dari poſſit. arg. *l. 8. pr. mand.*

31. Ex

31. Ex *Emtione Venditione* perfecta oritur Actio *Emti Venditi.*

32. *Actio Emti* est, *Actio Personalis*, *Bonae fidei*, *quae datur Emtori*, *pretio in toto* (nisi aliud convenerit) *soluto*, *vel oblato*, *l.* 13. §. 8. *ff. de Act. emt. adversus Venditorem*, *ad rem tradendam cum fructibus*, *accessione*, *& omni causa*, *praestandumque dolum*, *& levem culpam. l.* 11. §. 2. *ff. de act. emt. l.* 13. §. 10. 13. 16. *& ult. ff. eod. l.* 35. §. 4. *ff. h. t.*

33. Et si quidem venditor facultatem tradendi habet, tenetur ad rem praecise tradendam, adeo ut invito emtori non satisfaciat solvendo id quod ejus interest. *d. l.* 11. §. 2. §. 2. *I. de donat. l.* 6. *C. de resc. vend. junct. l. un. C. de sent. quae pro eo quod interest. prof.*

34. Quod si res vendita perierit vel dete- §. 3.
rior facta sit, *Emtoris* (cujus & lucra & accessiones sunt, §. 3. *I. h. t. l.* 7. *ff. de per. & comm. rei vend*) non Venditoris damnum est; *Emtione enim perfecta periculum rei venditae statim ad emtorem pertinet*, *tametsi adhuc ea res emtori tradita non sit. d.* §. 3. *I. h. t. l.* 8. *ff. de peric. & comm. rei vend.*

35. Licet enim venditor ante traditionem dominus maneat, *d.* §. 3. *I. circ. fin.* & periculum rei ordinario ad dominum pertineat; *l.* 9. *C. de pign. act.* Aliud tamen est, si dominus ejusdem rei sit debitor, & causa dominii transferendi jam existat. §. 40. *I. de Rer. div.*

36. Secus est 1. si emtio venditio imperfecta sit; *d. l.* 8. *ff. de peric. & comm. rei vend.* veluti si aliquid ad pondera, numerum, vel mensuram, venditum, nec appensum, admen-

sum, adnumeratum sit. *l.* 35. §. 5. *ff. h. t.*

II. Si damnum dolo, vel culpa levi venditoris, datum sit; *d.* §. 3. *I. h. t. l.* 5. §. 2. *ff. commod.* Quo pertinent *l.* 12. *l.* 14. §. 1. *ff. de peric. & comm. rei vend.*

III. Si Venditor periculum vel custodiam in se susceperit. *d.* §. 3. *l.* 23. *ff. de R. J.*

IV. Si emtio sit alternativa, vel generis. *l.* 34. §. 6. *ff. h. t.*

37. *Actio Venditi est, quae datur Venditori contra Emtorem, re tradita, vel oblata, ad pretium, una cum usuris post tempus traditionis, solvendum. d. l.* 11. §. 2. *l.* 13. §. 19. *& seqq. ff. de Act. emt.*

Tit. XXV.

De Locatione Conductione.

pr. h. t. 1. *Locatio Conductio* est *contractus Juris gentium, Consensualis, quod id agitur ut pro usu alicujus rei vel operae, certa merces solvatur. pr. I. l.* 1. *l.* 2. *pr. ff. h. t.*

2. Estque *Emtioni Venditioni proxima, iis demque fere juris regulis consistit. d. pr. I. l.* 2. *pr. ff. h. t.*

3. Quemadmodum enim Emtionis Venditionis substantialia sunt, Consensus, Merx, & Pretium; Ita & *Locationis Conductionis* sunt, *Consensus*, v. *l.* 11. *l.* 32. *C. h. t. Usus rei seu operae, & Merces. pr. I. h. t. l.* 23. *in f. ff. comm. div.*

4. Unde sicut Emtio Venditio perfecta est, si de pretio & re danda convenerit, ita & *Locatio Conductio contrahi intelligitur, si merces, pro usu danda, constituta sit. d. pr. I. h.*

5. Hinc

5. Hinc etiam, uti pretium in Emtione debet esse verum, justum, certum, & in pecunia numerata consistens; ita & *Merces* in *Locatione Conductione* debet esse vera, *l.* 23. *ff. comm. div. justa*, *certa*, & *in pecunia numerata consistens.*

6. Nisi res locata talis sit, quae fructus ex se producit, quo casu pars fructuum, mercedis loco constitui potest. *l.* 35. §. 1. *in fin. ff. l.* 8. *l.* 18. *l.* 21. *C. h. t.*

7. Et si quidem merces in arbitrium tertii conferatur, eadem, quae in Emtione Venditione diximus, & de Locatione Conductione dicta esse intelligimus. §. 1. *I. l.* 25. *pr. ff. h. t.* vid. ad *t. praec.* §. 23. *& seqq.* §. 1.

8. Quod si res utrimque utenda data sit nulla mercede constituta, non *Locatio Conductio* est, sed contractus innominatus: & *actio in factum praescriptis verbis* (sic plene vocatur in *l.* 24. *ff. de praescr. Verb.* add. *l.* 6. *in f. C. de transact.*) danda est. §. 2. *I. h. t. l.* 17. §. 3. *ff. de praescr. verb.* §. 2.

9. In quibusdam tamen Emtio & Locatio differunt. I. In *Emtione Venditione* enim hoc agitur, ut res vendita apud emtorem perpetuo sit, & si dominus fuit venditor dominium in emtorem transeat. In *Locatione Conductione* usus rei temporalis est, neque dominium rei locatae in conductorum transfertur. *l.* 39. *ff. h. t.*

II. In *Emtione* pretium intercedit quo res aestimatur, *hic* merces quo usus rei.

III. In *Emtione* locum habet cautio de Evictione *t. t. ff.* & *C. de Evict.* in *Locatione* non item.

10. Quod si cum aurifice convenerit, ut ex suo auro certi ponderis e. gr. annulos faceret, & §. 4.

decem aureos acciperet; Dubitatum, sitne emtio venditio? Sed placuit Emtionem Venditionem esse. §. 4. *I. h. t. l.* 20. *l.* 65. *ff. de cont. emt.* Quod si suum aurum Titius dederit, mercede pro opera constituta, quin locatio conductio sit, nullum est dubium. *d.* §. 4.

11. Ex Locatione Conductione perfecta, datur Actio *Locati Conducti pr. I. h. t.*

§. 5. 12. *Actio Locati* est *Actio personalis*, *Bonae fidei*, *quae datur Locatori*, *contra Conductorem*, *ad mercedem*, *finito anno*, *vel tempore constituto* (nisi forte ante tempus conductor sine causa rem conductam deseruerit, quo casu locator statim agere potest; *l.* 24. §. 2. *ff. h. t.* add. *l.* 55. §. 2. *eod.*) *solvendam*, & *rem finita locatione restituendam*, *praestandumque dolum* & *levem culpam*. §. 5. *I. h. t.*

13. Est enim contractus in quo utriusque versatur utilitas; *l.* 5. §. 2. *ff. commod.* Unde & superlativus *d.* §. 5. verb. *diligentissimus* & *l.* 25. §. *pen. ff. h. t.* pro positivo accipiendus est.

14. Locator autem culpam conductoris probare debet. Unde, si aedes incendio consumtae sint, Locatori de damno contra Conductorem agere volenti, probandum erit, incendium culpa Conductoris lata aut levi contigisse. arg. *l.* 11. *ff. de per.* & *comm. rei vend.*

15. Ante finitam Locationem Conductor rem Conductam restituere, vel ea excedere non cogitur. *l.* 3. *C. h. t.*

16. Nisi I. toto biennio mercedem non solverit; *l.* 54. §. 1. *l.* 56. *ff. h. t.*

II. Ipse dominus re sua indigeat; *l.* 3. *C. h. t.*

III. Dominus reficere velit; *d. l.* 3.

Vel

Vel IV. Conductor rem deteriorem faciat. *d.* §. 3.

17. Praeter dictos casus, finitur Locatio Conductio ordinario I. *Soluto jure Auctoris. l.* 9. §. I. *ff. h. t.*

II. *Tempore constituto praeterlapso.* Non etiam morte contrahentium. *Heres enim conductoris eodem jure in conductione succedit*, & heres locatoris Locationem servare tenetur. §. *ult. I. l.* 10. *C. l.* 19. §. 8. *ff. h. t.* §. *ult*

18. Quod secus est in successore particulari: Emtor enim, vel Legatarius, stare locationi, nisi aliud actum sit, non tenetur, *l.* 25. §. I. *ff. h. t. l.* 9. *C. eod.* & conductorem adeo expellere potest.

19, Cum enim Locator maneat dominus, potest, non obstante locatione, dominium rei locatae in alium transferre; *l.* 21. *C. mand.* qui cum non contraxerit cum conductore, ad servandam locationem non obligatur. Locator tamen à conductore conveniri potest ad praestandum id quod ejus interest. *d. l.* 25. §. I. *ff. h. t.*

20. *Actio Conducti* est, *quae datur Conductori, contra Locatorem, ad praestandum usum, vel id quod interest, l.* 15. *pr.* §. I. *& seqq. l.* 24. §. 4. *ff. l.* 32. *C. h t. refundendas impensas necessarias, & utiles, l.* 55. §. I. *l.* 61. *ff. h. t. nec non damnum, dolo vel levi culpa datum, resarciendum. l.* 19. §. I. *l.* 60. §. 7. *ff. h. t.*

De Emphyteusi.

21. *Usque adeo autem aliquam familiaritatem* §. 3.

tem inter se videntur habere Emtio-Venditio & Locatio-Conductio, ut super *Emphyteusi* dubitatum sit, essetne Emtio Venditio, an Locatio Conducto? Donec lege Zenoniana separatus constitueretur contractus. §. 3. *I. h. t. l.* 1. *C. de jur. emph.*

22. Est autem *Emphyteusis contractus Juris Gentium, Consensualis* (scriptura probationis tantum gratia intercedit; *l.* 1. *C. h.*) *bonae fidei, quo dominus praedii sui usum & fructum, & jus dominio proximum, alteri in perpetuum, aut ad tempus non modicum, concedit, ea lege, ut in agnitionem dominii, certum canonem* (qui & *Vectigal, rubr.* & *l.* 1. *ff. si ag. vect.* & *Pensio* dicitur *d.* §. 3. *I. h.*) *solvat. d.* §. 3. *I. h. l.* 1. *ff. si ag. vect. l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *C. de jur. emph.*

23. Praedia primum ea lege colenda & melioranda concedebantur sterilia; Postmodum autem & fertilia, imo & ipsa aedificia. *l.* 15. §. 26. *ff. de damn. inf. Nov.* 120. *c.* 1. §. *ult. Auth. Si quas. C. de SS. Eccles.* Neque secularia tantum, sed & Ecclesiastica in Emphyteusin data sunt. *Nov.* 120. *c.* 1. *pr.* §. 1. 2. *c.* 6. §. 1. 2. *Nov.* 55. *c.* 2.

24. Unde Emphyteusis, in *Ecclesiasticam*, & *Civilem* seu *Secularem*, non male dividitur.

25. Ex hoc contractu oritur *Actio Emphyteuticaria*, quae utrimque directa est, & *Emphyteutae* quidem datur contra Dominum, ad Emphyteusin, secundum pacta conventa, praestandam: *Domino* autem emphyteuseos contra Emphyteutam, ad solvendum canonem, arg. *l.* 1. *C. de jur. emph.*

26. Traditione facta (non ante, arg. *l.* 20. *C. de Pact.*) consequitur *Emphyteuta* jus

in re, dominio proximum, quod DD. *Utile dominium* vocant; *l.* 3. §. 4. *ff. de reb. eor. qui sub. tut. l.* 3. *C. h. t.* & ex eo *actionem in rem*, qua rem ab omni possessore, etiam ab ipso domino vindicare potest. *l.* 1. §. 1. *ff. si ager vect.*

27. Ut jus non tantum habeat fructus, omnemque rei utilitatem, percipiendi; (Quod & conductori, & fructuario concessum est;) Sed & servitutem imponendi, *l.* 1. §. *ult. ff. de superf.* oppignorandi, *l.* 31. *ff. de pign.* donandi, permutandi, *l.* 1. *C. de fund. patr.* & quoquo modo, etiam invito domino (dummodo laudemium, i. e. L. pars pretii, *l.* 3. *C. de jur. emph.* ei à novo Emphyteuta solvatur) ad alium transferendi. *l.* 1. *ff. si ag. vect. l.* 3. *C. de jur. emph.*

28. Venditionis tamen causa excepta est. Si quis enim emphyteusin velit vendere, significare istud *Domino* debet, nec non pretium ab aliis oblatum: Habetque *Dominus*, si emere velit, & voluntatem intra duos menses declaret, jus προτιμήσεως. *d. l.* 3.

29. Cum vero omnem utilitatem *Emphyteuta* percipiat, aequissimum est, ut & onera sustineat rei inhaerentia.

30. Hinc tributa quotannis Fisco solvere, & apochas fiscales Domino, quibus tributa fisco soluta probare possit, praestare tenetur. *l.* 2. *C. de jur. emph.*

31. Hinc etiam, si aliud dictum non sit, universae quidem rei interitus ad Dominum; particulare vero damnum ad Emphyteutam spectat, etiamsi majorem fundi partem calamitas absorbserit. *l.* 1. *C. h. t.*

 32. Ean-

32. Eandem ob causam Emphyteuta propter sterilitatem, hostiumve incursionem, remissionem canonis (in conductione secus est; *l.* 25. §. 6. *ff. locat.*) impetrare nequit. *Canon* enim non pro modo fructuum, qui ex fundo percipi solent, uti in Locatione Conductione, sed in recognitionem dominii tantum solvitur. *d.* §. 3. *I. h. t. l.* 1. *pr. ff. si ag. vect. l.* 1. *C. de jur. emph.*

33. Jus autem Emphyteuseos non tantum per hunc contractum acquiritur, sed & per *Ultimas voluntates*; arg. *l.* 26. *pr. ff. de pign. act.* §. 1. *I. de usufr.* §. *ult. I. de serv.* nec non per *Praescriptionem longi temporis.* arg. *l. ult. C. de praescr. long. temp.*

34. Finitur vero Emphyteusis I. *Consolidatione*, quae fit vel moriente Emphyteuta nullis relictis successoribus, vel tempore emphyteuseos constitutae praeterlapso; *l.* 3. *ff. si ager vect.* vel praescriptione; sive Dominus debito tempore & modo rem Emphyteuticam possederit, sive emphyteuta dominium, canonem non solvendo, contra dominum per tempus legibus constitutum, praescripserit. arg. *l.* 15. §. 27. *ff. de damn. inf.*

35. II. *Totius rei interitu.* *l.* 1. *in f. C. de jur. emph.*

36. III. *Si Emphyteuta canonem, in emphyteusi seculari intra triennium, l.* 2. *C. de jur. emph. in Ecclesiastica intra biennium, Nov.* 7. *c.* 3. §. 2. *N.* 124. *c.* 8. *Auth. Qui rem C. de SS. Eccl. non solverit*, vel apochas tributorum non exhibuerit. *d. l.* 2.

37. Quo casu emphyteusis amittitur ipso jure, ut sententia Judicis non desideretur; *d. l.* 2.

Licet

Licet dominus propri. autoritate emphyteutam expellere nequeat. arg. *l.* 13. *ff. quod met. c.*

38. Adeo ut postea moram, per canonis oblationem, purgare nequeat; *d. l.* 2. *de jur. emph. l.* 2. *C. de fund. patr.* neque dominus huic poenae renunciasse censeatur, quamvis post triennium, sine protestatione, canonem recipiat. *Auth. Qui rem. C. de SS. Eccles. Nov.* 120. *c.* 8.

39. Exc. I. Si canonem oblatum dominus accipere recusaverit, eumque oblatum in aede sacra, vel apud Acta deposuerit emphyteuta. *l.* 2. *in f. C. de jur. emph. l.* 19. *C. de usur. l.* 9. *C. de sol.*

II. Si nemo existat, cui pensionem solvat, Veluti jacente hereditate Domini defuncti. arg. *l.* 21. *& seq. ff. de usur.*

III. Si Emphyteuta debitam sibi à Domino pecuniam cum canone compenset. arg. §. 30. *I. de Act.*

40. IV. Perit emphyteusis, *si totam rem emphyteuticam, ignorante Domino, emtionis titulo in alium transtulerit. l.* 3. *C. de jur. emph.*

41. Si vero donaverit, legaverit, permutaverit, secus est. *l.* 71. *§. f. ff. de legat.* 1. *l.* 16. *§. ult. ff. de pign. act. d. l.* 3. *C. de jur. emph.*

42. Diversi juris ratio est, quod si jus suum vendat, nihil ipsius intersit, à quo pretium accipiat, an à domino, an ab ullo alio; Ut adeo Dominus aliis merito praeferendus sit. Reliquae autem causae fiunt vel propter affectum erga aliquem ut in donatione, vel propter utilitatem uti in permutatione, & oppignoratione.

43. V. Et ultimo, *si Emphyteuta rem in emphyteusin datam dolo vel culpa insigniter reddat deteriorem. N.* 120. *c.* 8. *Auth. cui rem. C. de SS. Eccles.*

44. Finita autem emphyteusi Meliorationes, nisi plane extraordinariae fuerint, ad Dominum pertinent. *l. 2. C. de jur. emph.*

TIT. XXVI.

De Societate.

1. SOcietas in genere dici potest, *Communio consensu suscepta*; Estque vel *Vitae*, quam *Matrimonium* appellamus; v. *l. 1. ff. de act. rer. am.* Vel *Bonorum*, de qua sola hic agimus.

2. Quae est *contractus Juris Gentium Consensualis, quo res vel operae licitae, l. 53. l. 57. ff. h. t. communicantur, lucri in commune faciundi gratia. l. 29. §. 2. ff. h. t.*

pr. h. t. 3. Societas autem alia est *Universalis*, alia *Singularis*. v. *pr. I. h. t.*

4. *Universalis* est, vel *omnium omnino bonorum*; In qua omnia praesentia continuo, etiam sine traditione, communicantur, Actiones cedendae, & quae postea obveniunt in commune redigenda sunt: *l. 1. §. 1. l. 2. l. 3. pr. §. 1. l. 73. pr. §. 1. ff. b. t.* Vel *eorum, quae ex quaestu* veniunt; Quae in dubio contracta censetur. *l. 7. & seqq. ff. h. t.*

5. *Singularis* est *unius alicujus negotiationis, vel artificii. pr. I. h. t. l. 52. §. 5. ff. h. t.*

6. Dividi etiam II. Societas potest, in *Expressam* & *Tacitam*; v. *l. 4. ff. h. t.* nec non III. In *Puram* & *Conditionalem. l. pen. C. h. t.*

§. 1. 7. Quod si de partibus lucri & damni nihil convenerit, aequales partes in lucro & damno spectantur; *§. 1. I. h.* Si modo aequalis sit collatio, caeteroquin pro rata partes fieri debent. arg. *l. 6. l. 80. ff. eod.*

8. Sed

8. Sed si expressae fuerint partes (sive in lucro & damno simul, sive in alterutro tantum; vid. §. 3. *I. h. t.*) hae servari debent: *d.* §. 1. *I. h. t.* Pacta enim adjecta dant legem contractui *l.* 1. §. 6. *ff. depos. l.* 23. *ff. de R. J.* §. 3.

9. Dum tamen non sint naturae hujus contractus contraria, qui aequalitatem, tanquam jure quodam fraternitatis, desiderat. *l.* 63. *pr. ff. h. t.*

10. Valet itaque pactum, quo partium definitio arbitrio tertii nominatim permittitur: Cujus tamen arbitrium, si manifesta appareat iniquitas, corrigi potest per judicium bonae fidei. *l.* 76. *& seqq. ff. h. t.*

11. Valet etiam pactum, *si duo inter se pacti sint, ut ad unum quidem duae partes lucri & damni pertineant, ad alium tertia. d.* §. 1. *I. h. t.*

12. Nec non si convenerit ut ad *Titium* lucri duae partes pertineant, damni tertia, ad *Sejum* duae partes damni, lucri tertia; Si modo *Titius* ratione operae plus contulerit; *Quia saepe quorundam ita pretiosa est opera in societate, ut eos justum sit conditione meliore in societatem admitti.* §. 2. *I. h. t. l.* 29. *pr. ff. h. t.* §. 2.

13. Unde & ita coire posse societatem non dubitatur, ut alter pecuniam conferat alter non conferat, & tamen lucrum inter eos commune sit, quia saepe opera alicujus pro pecunia valet. *d.* §. 2. *I. l.* 1. *C. h. t.*

14. Quin & tale pactum valet, ut quis lucri partem ferat, de damno non teneatur. *d.* §. 2.

15. Non valet autem pactum, ut alter lucrum tantum, alter damnum sentiat: Qualis *Societas Leonina* veteribus dicta est; *l.* 29. §. 2. *ff. h. t.* Ex *Æsopi* Fabula de Leone, A-

ſino, & Vulpe. Add. *Phaedr. L.* 1. *Fab.* 5.

§. 4. 16. Finitur *Societas* non tantum *mutuo diſſenſu*, quod omnibus contractibus conſenſualibus commune eſt; §. *ult. I. quib. mod. toll. obl.* Sed & I. *Renunciatione* unius ex ſociis; §. 4. *I. h. t. l.* 63. §. *ult. l.* 65. §. 3. *ff. h. t.* ſive ea expreſſa ſit, ſive tacita. *l.* 64. *ff. h. t.* Etiamſi ab initio convenerit, ut ſocietas perpetuo duraret.

17. Licet enim, in aliis contractibus alter, altero invito, à contractu recedere nequeat; *l.* 5. *C. de O. & A.* Aliud tamen hic placuit, ne inviti retineantur in communione, quae mater ſolet eſſe discordiae. *l.* 77. §. 20. *in f. ff. de leg.* 2. *l.* 26. §. 4. *ff. de cond. in deb.*

18. Niſi tamen I. quis renunciaverit abſenti v. *l.* 17. §. 1. *ff. h. t.*

II. Intempeſtive; *l.* 14. *l.* 17. §. 2. *ff. h. t.*

III. Callide, i. e. ut obveniens aliquod lucrum ſolus habeat: Quo caſu ſocios quidem à ſe, non vero ſe etiam à ſociis, liberat; lucrum proinde perceptum communicare debet, damnique particeps, ſed lucri, quod alii faciunt, expers manet. §. 4. *I. h. t. l.* 65. §. 3. & *ſeqq. h. t.*

§. 5. 19. II. *Morte Naturali, vel Civili*; Si unus enim ex ſociis mortuus ſit, ſolvitur Societas; §. 5. *I. h. t. l.* 4. §. 1. *l.* 65. §. 9. *ff. eod.* neque heres (excepta ſocietate Vectigalium *l.* 59. *ff. h. t.*) in ſocietatem ſuccedit, licet tale pactum adjectum ſit; *l.* 35. *l.* 59. *l.* 65. §. 11. *ff. h. t.* quia *qui ſocietatem contrahit certam perſonam eligit. d.* §. 5. Heres tamen ex ante geſto obligatus eſt, *l.* 65. §. 9. *l.* 35. & *ſeqq. l.* 63. §. 8. *ff. h. t.* & inchoata à defuncto explicare debet. *l.* 40. *ff. h. t.* 20. A-

20. Adeo, ut & unius morte solvatur societas, licet plures supersint; nisi in coëunda societate aliter convenerit. *d.* §. 5. *I. l.* 65. §. 9. *ff. h. t.*

21. Similiter si quis capitis deminutionem maximam & mediam passus sit, solvitur societas, quia civiliter mortuus censetur: *l.* 63. §. *ult. l.* 4. §. 1. *ff. h. t.* Eoque pertinet. §. 7. *I. h. t.* §. 7.

22. III. *Item si alicujus rei contracta Societas sit, & finis negotio impositus, finitur societas.* §. 6. *I. h. l.* 65. §. 10. *ff. eod.* Ut & si tempus adjectum praeterlapsum sit. *l.* 65. §. 5. *ff. h. t.* §. 6.

23. IV. Solvitur Societas *cessione bonorum*, seu *egestate.* §. 8. *I. h. t. l.* 4. §. 1. *ff. eod. Sed hoc casu, si adhuc consentiant in societatem, nova videtur incipere societas.* §. 8. *I. h. t.* §. 8.

24. Ex hoc contractu, *Actio* oritur, *Pro Socio*, utrimque *Directa*; §. 2. *I. de poenam. lit. Quae est personalis, bonae fidei, & datur Socio contra Socium, ad conferenda bona communia, ad lucrum communicandum, praestandumque dolum, latam & levem culpam.* §. *ult. I. h. t. l.* 72. *l.* 52. §. 2. 3. *ff. eod. l.* 5. §. 2. *ff. commod. l.* 67. *pr. ff. h. t.* Ita tamen, ut Socius gaudeat beneficio *competentiae*, neque ultra teneatur quam facere possit. *l.* 63. *ff. h. t.* §. *ult.*

TIT. XXVII.

De Mandato.

1. MAndatum est *contractus Juris Gentium, Consensualis, quo negotium aliquod alicui gratis gerendum committitur, & ab altero suscipitur.*

2. Di-

§. *ult.* *I.* *h. t.* 2. Dicitur *gratis*; Originem enim ex officio atque amicitia trahit; quibus contraria est merces. *l.* 1. §. 4. *ff. h. t.* Unde mercede constituta Locatio conductio esse incipit. §. *ult. I. h. t.*

3. Plane honorarium aliquod intervenire nihil prohibet. *l.* 6. *pr. ff. h. t.* Licet, nisi certum quid & statim promissum sit, nihil peti possit. *l.* 17. *C. h. t.*

4. *Mandatum* varie dividitur; Est enim, I. Aliud *Expressum*, aliud *Tacitum*. *l.* 6. §. 2. *l.* 18. *l.* 53. *ff. l.* 6. *C. h. t.*

II. Aliud *Generale* (cujus tamen subdivisionem in *Generale cum libera*, & *sine libera* non agnoscimus) aliud *Speciale*. *l.* 6. §. 6. *ff. h. t. l.* 1. §. 1. *ff. de proc.*

III. Aliud *Negotiorum Judicialium*, aliud *Extrajudicialium*. *l.* 33. *pr.* §. 1. *l.* 35. §. 3. *l.* 43. *ff. de. proc.*

§. 12. IV. Aliud *Purum*, aliud *Conditionale*. §. 12. *I. l.* 1. §. *pen. ff. h. t.*

pr. §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. V. Aliud *Mandantis tantum gratia*, aliud *Mandatarii*, aliud *Mandantis & Mandatarii*, aliud *Aliena tantum*, aliud *Mandantis & Aliena*, aliud *Mandatarii & Aliena gratia* contractum. *pr.* §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. *I. h. t.*

5. Mandatum quidem *Aliena tantum gratia* contractum, ab initio non est obligatorium, quia ab initio mandantis nihil interest; *l.* 8. §. 6. *ff. h. t.* Ex post facto tamen fieri potest obligatorium, postquam scil. ex gestu mandatarii mandans *Titio* obligari coepit. *l.* 28. *ff. de neg. gest.*

§. 6. 6. Mandatum *Mandatarii gratia tantum* contractum, *consilium magis est, quam mandatum, & ob id non est obligatorium; etiamsi non ex-*

pediat

pediat ei cui mandabatur; cum cuique liberum sit apud se explorare, an sibi expediat consilium. §. 6. *I. l.* 2. §. *ult. ff. h. t. l.* 47. *ff. de R. J.*

7. Nisi tamen consilium sit fraudulentum; *d. l.* 47. *ff. de R. J.* Vel terminos simplicis consilii excedat; puta si quis tibi mandaverit ut pecuniam *Titio* foenerares: quo casu fidem suam pro persona designata interponere videtur. *d.* §. 6. *in f. I. h. t.*

8. *Illud quoque mandatum non est obligatorium, quod contra bonos mores est.* §. 7. *I. h. l.* 6. §. 3. *l.* 22. §. 6. *ff. h. t.* Adeo ut neque *Mandatarius* obligetur ad perficiendum, neqae *Mandans* conveniri possit; si forte perfecerit mandatarius, & ejus facti nomine poenam solverit: Quia proprii delicti poenam praestitit. *d.* §. 7. *I. h. t.* Licet uterque eo casu ex delicto obligatus sit. §. *pen. I. l.* 11. §. 3. *ff. de injur. l.* 15. §. 1. *ff. ad L. Corn. de Sic. l.* 5. *C. de accus.* 2 *Sam.* 12. *vs.* 9. 1 *Reg.* 21. *vs.* 19. §. 7.

9. Non debet autem Mandatarius excedere fines mandati. §. 8. *I. h. t.* Hoc enim si fecerit aliud agere censetur. *l.* 5. *pr. ff. h. t.* ad Gell. *L.* 1. *C.* 13.

10. Hinc si quis *Titio* mandaverit ut sibi fundum emeret aureis centum, ille autem emerit aureis centum & viginti, actionem non habet, nequidem negotiorum gestorum, licet res tanti valeat. *d.* §. 8. *l. ult. C. de neg. gest. l.* 31. §. 4. *ff. eod.* §. 8.

11. Ad summam tamen concurrentem (licet & de eo aliquando dubitatum sit) actio conceditur; & multo magis igitur si res minoris emta sit. *d.* §. 8. *l.* 3. §. *ult. l.* 4. *ff. h. t.*

§. 9. 12. Speciale in hoc contractu est, quemadmodum & de *Societate* diximus, quod contra regulam. *l.* 5. *C. de O. & A.* extinguatur I. *Revocatione mandantis*; §. 9. *I. h. t. l.* 12. §. *pen. ff. h. t.* Ne quis scil. pati cogatur negotia sua ab aliis perfici.

13. Quod si tamen res amplius integra non sit, *Mandans* obligatur ex ante gesto. *l.* 15. *ff. h. t.*

§. 11. 14. II. *Renunciatione mandatarii* §. 11. *I. h. t. l.* 22. §. *ult. ff. eod.* Quia officium non magis reluctanti extorqueri, quam invito obtrudi convenit.

15. Dummodo tempestive renunciatum sit, ut integra causa Mandatori reservetur, eandem rem per alium aeque commode explicandi. *d.* §. 11.

16. Nisi tamen justa causa intercesserit, aut non renunciandi, aut intempestive renunciandi. *d.* §. 11. puta valetudinis adversae, vel inimicitiarum capitalium. *l.* 23. *l.* 24. *& seqq. ff. h. t.*

§. 10. 17. III. *Morte Mandantis vel Mandatarii*; neutrius enim personam mandatum egreditur. §. 10. *I. h. t. l.* 26. *l.* 57. *ff. h. t.* Unde neque mortuo Mandatore, Mandatarius mandatum implere, neque mortuo Mandatario heres ejus suscipere cogitur; neque, si utroque casu impletum sit, actio dabitur. *d. l.* 26. *l.* 27. §. 3. *ff. h. t.*

18. Nisi quid mandatum sit, quod non nisi post mortem mandantis perfici potest; *l.* 12. §. *ult. & seq. ff. h. t. l. ult ff. de solut.* Vel II. mandatarius, ignorans mandatorem decessisse, mandatum executus fuerit. *l.* 16. *ff. h. t. d.* §. 10. *I. h. t.*

19. Summa sane aequitatis ratione; neque enim

enim in hoc judicio, in quo de bona fide agitur, de apicibus juris disputandum est. *l.* 29. §. 4. *ff. h. t.*

20. Ex *Mandato* oritur *Actio Mandati, Directa, & Contraria.*

21. *Actio mandati Directa* est *Actio Personalis, Bonae fidei, quae datur Mandanti, contra Mandatarium, ad negotium susceptum perficiendum, rem quam mandati nomine acquisivit tradendam, l.* 10. §. 2. *&* 8. *l.* 8. §. 5. *ff. h. t. praestandumque dolum, & omnem culpam etiam levissimam. l.* 13. *l.* 21. *C. h. t.*

22. *Actio Mandati Contraria* vero, *quae datur Mandatario, contra Mandantem, ad hoc ut indemnis servetur,* §. 8. *I. h. t. l.* 61. §. 5. *ff. de furt. l.* 26. §. 5. *l.* 3. §. 1. 2. *l.* 4. *l.* 12. §. 7. *& seqq. ff. h. t.*

Tit. XXVIII.

De Obligat. quae quasi ex cont. nasc.

1. QUasi ex contractu nascitur obligatio, cum citra conventionem, inter invitos etiam & ignorantes, nascitur ex facto non turpi. l. 5. §. 1. & seqq. ff. de O. & A. pr. §. 1. & seqq. I. h. t. Dissert. N. 2. de Caus. Obl. c. 3. §. 7. & seqq. *pr. h. t.*

2. Dicitur *citra conventionem;* si enim conventio factum praecessit, verus contractus est, *l.* 1. §. 3. *ff. de pact.*

3. Additur, *ex facto non turpi;* Quia si turpe factum fuerit, delictum est.

4. Fundamentum hujus obligationis non est *tacitus consensus*, quia hic etiam ignorantes,

 imo

imo inviti, & furiosi, obligantur; §. 1. *I. h. t.* *l.* 46. *ff. de O. & A.* sed naturalis aequitas & utilitas communis. *d.* §. 1. *I. h. t.*

5. Sive autem ex quibusdam negotiis obligatio, *quasi ex contractu*, nasci dicatur, sive eadem negotia *Quasi Contractus* vocentur, nihil interesse videtur; Cum & in jure nostro *Quasi possessio*, *l.* 10. *ff. si serv. vind.* *Quasi usus fructus*, §. 2. *I. de usufr.* *l.* 2. §. 1. *ff. de usufr. ear. rer.* *Actio quasi Serviana*, §. 7. *I. de Act.* aliaque similia, occurrant.

6. Talia negotia seu *Quasi Contractus* memorat Imp. hoc titulo v. Neque plures dari videntur. v. *d.* Diss. *N.* 2. *c.* 3. §. 20. *& seqq.*

§. 1. 7. I. *Quasi contractus* est *Negotiorum gestio; cum quis alterius*, v. *l.* 9. §. 3. *ff. de neg. gest.* *absentis, vel praesentis, dummodo ignorantis, negotia, sine mandato gerit utiliter.* §. 1. *I. h. t.* v. *l.* 10. §. 1. *ff. h. t.*

8. Ex quo *Actio* oritur *Negotiorum gestorum Directa, & Contraria.* *d.* §. 1. *I. h. t.* *l.* 2. *ff. de neg. gest.*

9. *Actio Negotiorum gestorum Directa* est *Actio Personalis, bonae fidei, quae datur Domino negotiorum, eique cujus interest*, *l.* 47. *ff. de neg. gest.* *adversus Gestorem, ad rationes reddendas, & reliqua praestanda*, *l.* 2. *l.* 23. *ff. de neg. gest.* *nec non praestandum dolum, omnemque culpam.* §. 1. *I. h. t.* Quia similis est depositario, qui se deposito obtulit. v. *l.* 1. §. 35. *ff. depos.* add. *l.* 21. *C. mand.*

10. Si tamen affectione coactus, ne alterius bona distraherentur, negotiis se obtulit, de dolo tantum & lata culpa tenetur. *l.* 3. §. 9. *ff. de neg. gest.*

11. A-

11. *Actio Negotiorum geſtorum Contraria* eſt, *quae datur Geſtori, contra Dominum, ut ſervetur indemnis. l. 2. l. 27. ff. de neg. geſt. §. 1. I. h. t.*

12. Sed ſi quis invito & prohibente domino geſſit, actio haec contraria locum non habet. *l. fin. C. de neg. geſt.*

13. II. *Quaſi contractus* eſt *Tutelae adminiſtratio;* §. 2. *I. h. t.* ex qua *Actio* oritur *Tutelae Directa, & Contraria. d.* §. 2. §. 2.

14. Actio *Tutelae Directa* eſt *Actio perſonalis, bonae fidei, quae datur Pupillo, finita tutela, l. 4. pr. ff. de tut. & rat. diſtr. contra Tutorem, ad rationes reddendas, l. 1. ff. d. t. & reliqua praeſtanda, nec non dolum & levem culpam. d. l. 1. l. 7. C. arb. tut.* Propter favorem pupillarem: Non tamen etiam ad leviſſimam, ne tutores, qui plerumque inviti conſtituuntur, nimium onerentur.

15. Actio *Tutelae Contraria* eſt, *quae datur Tutori adverſus Pupillum, ut ſervetur indemnis. l. 1. l. ult. ff. de cont. tut. act. d.* §. 2. *I. h. t.*

16. III. *Quaſi contractus* eſt *Rei communio ſine conſenſu inita*, cum duo pluresve rem quandam ſine ſocietate communem habent. §. 3. 4. *I. h. t.* §. 3. 4.

17. Eſtque vel *Univerſalis*, inter coheredes ſcil., vel *Singularis. d.* §. 3. 4.

18. Ex *communione Singulari* oritur *Actio Communi dividundo utrimque directa, quae tantum Perſonalis eſt* (non in rem & in perſonam mixta, quia *quaſi ex contractu* oritur) *& datur ſocio contra ſocium* (qui improprie hic ita vocantur) *ad rem communem dividendam, & praeſtandas praeſtationes perſonales. d.* §. 3. §. 5. *I. de off. jud. l. 1. ff. commun. div.*

 19. Con-

19. Consistunt autem *praestationes personales*, in lucro percepto pro parte communicando, §. 4. & 5. *I. de off. jud.* damno dato pro parte resarciendo, *l.* 16. §. *pen. ff. fam. ercisc.* & impensis factis pro parte restituendis. *l.* 4. §. 3. *comm. div.*

20. Ex *Communione universali* hereditatis, datur *Actio Familiae erciscundae*, i. e. hereditatis v. *l.* 195. §. 1. *ff. de V. S.* dividendae; *Quae datur coheredi, contra coheredem, ad communem hereditatem dividendam, l.* 2. *pr. ff. fam. ercisc. & praestandas praestationes personales. l.* 1. *ff. eod.*

§. 5. 21. IV. *Quasi Contractus* est *Aditio hereditatis*; §. 5. *I. h. t. l.* 3. §. *ult. ff. quib. ex cauf. in poss. eatur.* ex qua *Legatariis & Fideicommissariis* (non creditoribus qui ex vero contractu agunt; *l.* 49. *ff. de O. & A. l.* 2. §. 2. *ff. de V. O. l.* 62. *ff. de R. J.*) datur *Actio ex testamento, contra heredem, ad praestanda legata & fideicommissa, testamento vel codillis relicta. d.* §. 5. *l.* 5. §. 2. *ff. de O. & A.*

§. 6. 22. V. Et ultimus *Quasi Contractus* est *Solutio Indebiti* §. 6. *I. h. t.*

23. Ex qua Actio oritur quae vocatur *Condictio indebiti. t. t. ff. & C. de cond. ind. daturque indebitum solventi, contra accipientem, ad restituendum indebitum.*

24. Ut autem haec actio locum habeat, requiritur I. Ut aliquid *solutum* sit. *d.* §. 6. *I. h. t.*

II. Ut solutum sit *indebitum*, i. e. naturaliter & civiliter indebitum: Si enim naturale sit debitum, licet civiliter indebitum, non repetitur. *l.* 10. *ff. de O. & A.*

III. Ut solutum sit *per errorem*; *l.* 1. §. 1. *ff. h. t.*

ff. h. t. Cujus enim per errorem dati repetitio est, ejus consulto dari donatio est. *l.* 53. *ff. de R. J.*

IV. Ut solutum sit *per errorem facti*, non *juris. l.* 10. *C. de jur. & fact. ign. l.* 9. *ff. eod. l.* 9. *C. ad L. Falc.* Nisi forte talis solverit, cui jus ignorare permittitur. v. *l.* 9. *pr.* §. 1. *ff. de jur. & fact. ign.*

25. Cessat tamen *Condictio Indebiti* I. In iis causis, in quibus *lis inficiando crescit in duplum*, i. e. in quibus actio adversus confitentem in simplum datur, adversus negantem vero in duplum. *l.* 23. §. *pen. ff. ad L. Aquil.* §. 26. *I. de Act.* Quales sunt I. Causa Legis Aquiliae; II. Legati ad pias causas; & III. Depositi miserabilis. §. *ult. I. h. t. d. l.* 23. §. *pen. ff. ad L. Aquil. d.* §. 26. *I. de Act. l.* 1. §. 1. *ff. depos.* §. *ult.*

26. Cessat etiam II. In causa jurisjurandi §. 11. *I. de Act.*

III. In causa rei judicatae. *l.* 1. *C. h.*

IV. Si solutum sit debitum naturale. *l.* 10. *ff. de O. & A.*

V. Si quid transactionis causa solutum. *l.* 65. §. 1. *ff. de cond. ind.*

VI. Si quid dotis nomine a Matre similibusque datum sit. *l.* 32. §. 2. *ff. eod.*

Tit. XXIX.

Per quas pers. nob. obl. acq.

1. Acquiritur vero nobis obligatio non tantum per nosmetipsos, sed & per eos, quos in potestate habemus, servos scil. & li-

& liberos noſtros, nec non per ſervos fructuarios, & eos quos tanquam noſtros b. f. poſſidemus; *pr.* §. 1. 2. 3. *I. h. t.* eodem modo, quo Dominium per eos acquiri dictum eſt ſupra ad *t. Per quas perſ. cuique acq.*

Tit. XXX.

Quibus modis tollitur Obligatio.

1. Tollitur autem obligatio vel *Ipſo jure*, vel *Ope Exceptionis*, de quo inf. ad *t. de Except.* videbimus.

pr. h. t. 2. *Ipſo Jure* tollitur obligatio, ſecundum Imp. noſtrum in h. t. 1. *Solutione pr. I. h. t.*

3. Quae, ſi *generaliter* accipiatur, ad omnem liberationem pertinet. *l.* 54. *l.* 52. *ff. de ſolut. l.* 176. *ff. de V. S.*

4. Sed *ſpecialiter* accepta, eſt *naturalis praeſtatio ejus, quod debetur. d. pr. I. h. t. l.* 49. *l.* 52. *ff. de ſolut. l.* 4. §. 3. *ff. de re jud.*

5. Aliud enim pro alio invito creditori ſolvi non poteſt. *d. pr. I. h. l.* 2. §. 1. *ff. de reb. cred. l.* 16. *C. de ſol.*

6. Licet nummi argentei pro aureis recte ſolvantur; quia in pecunia non tam ſubſtantia, quam quantitas ſeu valor, conſideratur. *l.* 1. *ff. de cont. emt. l.* 65. §. 1. *ff. de V. O.*

7. Totum etiam debitum ſolvendum eſt, neque per partes invito creditore (ſi conſentiat aliud eſt; Ita acc. §. 1. *in f. h. t. l.* 9. §. 1. *ff. de ſol.*) ſolutio fieri poteſt. *l.* 9. *C. de ſolut. l.* 41. §. 1. *ff. de uſur.* arg. *l.* 3. *ff. fam. erciſc.*

8. Niſi debitum pro parte ſit liquidum, pro

pro parte illiquidum; Quo casu creditor partem oblatam accipere cogendus est. *l. 21. ff. de reb. cred.*

9. Quis autem solvat, sive ipse reus, sive alius pro eo, nihil interest; *liberatur enim & alio solvente, sive sciente, sive ignorante debitore, vel invito eo solutio fiat. d. pr. I. h. t. l.* 23. *l.* 40. *l.* 53. *ff. de solut.*

10. *Effectus* vero *Solutionis* est, quod non tantum ipse reus liberetur, sed & Accessiones, fidejussores, mandatores, pignora & hypothecae. *d. pr. in f. h. t. l.* 43. *ff. de solut.*

11. II. *Acceptilatione*; *quae est imaginaria solutio*, §. 1. *I. h. t. l.* 1. *ff. de accept.* seu *verborum conceptio, quibus creditor, cui verbis quid promissum, rogatus à debitore, an id, quod ita debetur, acceptum ferat? respondet, se acceptum ferre.* §. 1.

12. Quod si in alia, quam verborum obligatione, acceptilatio intercedat, non quidem obligationem ipso jure tollit, vim pacti tamen habet, & exceptionem producit. *l.* 19. *l.* 8. *pr. ff. de accept.*

13. Quin & aliae obligationes per *Acceptilationem* tolli possunt, si modo per *Stipulationem Aquilianam* in verborum obligationem transfusae sint. §. 2. *I. h. t. l.* 18. §. 1. *ff. de accept.* §. 2.

14. III. *Novatione*; §. 3. *I. h. t. quae est prioris obligationis, in aliam vel civilem vel naturalem, per stipulationem* (non etiam per nudum pactum, *l.* 27. §. 2. *ff. de pact.*) *facta transfusio atque translatio. l.* 1. *pr.* & §. 1. *l.* 2. *ff. de novat.* §. 3.

15. Est autem *Novatio* alia *Voluntaria* de

qua sola hic agitur; alia *Necessaria*, quae fit per litis contestationem, *l.* 29. *ff. h. t. l.* 86. *& seq. ff. de R. J.* & proprie non est novatio v. *Dissert. N.* 6. *de Caus. Obl. c.* 5. §. 14. *& seqq.*

16. *Novatio Voluntaria* fit vel *nova intercedente persona*, quae alienam obligationem expromittendo in se transfert, ita ut prior debitor non maneat obligatus. Unde & talis *Expromissor* dicitur. *l.* 37. §. *ult. ff. de oper. lib.*

17. Quod si mandatu debitoris fiat, species est *Novationis* quae *Delegatio* vocari solet. *l.* 11. *pr.* §. 1. *ff. de nov.*

18. Vel *manente eodem debitore*; Quo casu posteriori obligationi aliquid *novi*, conditio puta, aut dies, aut fidejussor, adjici aut detrahi debet. *d.* §. 3. *I. h. t.*

19. Quin & expresse adjici debet, *novandi animo haec fieri. d.* §. 3. *in f. l. ult. C. de nov.*

20. Caeteroquin & pristina obligatio manet, & secunda ei accedit, ut ex utraque causa obligatus sit debitor. *d.* §. 3.

§. 4. 21. IV. *Contrario consensu.* §. 4. *I. h. t.* Quo modo obligationes tantum consensu contractæ, non etiam aliae, dissolvuntur. *d.* §. 4. *I. h. t. l.* 3. *l.* 5. §. 1. *ff. de resc. vend. l.* 58. *ff. de pact. add. l.* 35. *ff. de R. J.*

22. Si modo res adhuc integra sit, neque traditio intercesserit. *d.* §. 4. *l.* 7. §. 6. *ff. de pact.*

23. Praeter enumeratos tamen ab Imp. modos, plures occurrunt alibi, quibus ipso jure tollitur obligatio.

24. Quorum praecipui sunt I. *Confusio*; cum in

in eandem perſonam jus creditoris & debitoris concurrit. *l.* 75. *l. pen. ff. de ſolut. l.* 7. *C. de pact.*

II. *Debiti obſignatio & depoſitio*; cum creditore debitum oblatum accipere recuſante, pecunia debita obſignatur & deponitur in publico. *l.* 19. *C. de uſur. l.* 9. *C. de ſolut.*

III. *Compenſatio*, quae eſt debiti & crediti inter ſe contributio. *l.* 1. *ff. de compenſ. l. ult. C. eod.* §. 30. *I. de act.*

IV. *Rei* ſive ſpeciei ante moram *interitus. l.* 23. *ff. de V. O.*

V. *Duarum lucrativarum cauſarum in eandem rem & perſonam concurſus. l.* 17. *ff. de O. & A.* §. 6. *I. de legat.*

VI. *Tutela* & *cura creditoris. Nov.* 72. *c.* 1. vid. *ſup. ad tit. de Auct. tut.* §. 11. *& ſeqq.*

VII. *Praeſcriptio* ex *l.* 3. *&* 4. *C. de praeſcr.* 30. *vel* 40. *anni.*

VIII. *Pecuniae* ſeu rei debitae ſine judice facta *ablatio. l.* 13. *ff. quod. met. c. l.* 7. *C. und. vi.*

De Obligat. quae ex delict. nasc.

1.

pr. h. t. *CUm sit expositum superiori libro de obligationibus ex Contractu, & quasi ex Contractu, sequitur ut de obligationibus ex Maleficio, & quasi ex maleficio dispiciamus. pr. I. h. t.*

2. Est autem *Delictum* proprie acceptum, (quomodo enim *quasi ex delicto* obligatio nascatur infra videbimus) seu *Maleficium*, *factum illicitum dolo malo commissum, quod poenam meretur.* v. *Differt. N.* 2. *de Cauf. Obl. c.* 4. & *D.* 5. *c.* 4. §. 19. & *seqq.*

3. Dividitur in *Publicum* & *Privatum.* [t. *ff.* & *I. de publ. jud. t. ff. de priv. del.*

4. *Delictum Publicum* (quod & frequentius *Crimen* dicitur; v. *l.* 2. §. 8. *C. de vet. jur. enucl.*) est, *quod ex lege quadam publicorum judiciorum descendit, l.* 1. *ff. de publ. jud.* & *directo maxime tendit ad laesionem Reip., cujus accusatio cuivis datur è populo.* §. 1. *I. de publ. jud.*

5. *Privatum* est, *quod directo magis tendit ad laesionem privatorum, cujus accusatio ei maxime competit, cujus interest.*]

6. *Privata* subdividi possunt, in *Ordinaria*, & *Extraordinaria*, quibus & annumerare licet *Popularia. l.* 1. §. *f. ff. de poen. l.* 3. *ff. de extr. crim. l.* 2. *ff. de concuss. arg. l.* 3. §. 1. *ff. de pop. act.*

7. Ex *Ordinariis* fere agit laesus *Civiliter*, i. e. ad rem, vel poenam, sibi applicandam, §. *ult. I. h. t.* §. 12. *I. de injur.* Ex *Extraordinariis*

riis autem *criminaliter.* *d. l.* 8. §. *f.* *l.* 9. *ff. de ext. crim.*

8. Cum autem laesio privata ad publicum etiam per indirectum pertineat, permissum quoque postmodum est, de privatis delictis (extra ordinem) agere criminaliter, ad poenam corporalem, vel poenam pecuniariam fisco applicandam. *l. ult. ff. de delict. priv. l. ult. ff. de furt. l. ult. ff. de injur.*

9. *Delicta Privata Ordinaria* sunt quatuor, *Furtum, Rapina, Damnum, & Injuria. pr. I. h. t.* Quae omnia *re* i. e. facto illicito constant. *d. pr. I. h. l.* 18. *ff. de poen.*

10. *Furtum* (quod à *ferendo* i. e. auferendo §. 1.
dictum, §. 2. *I. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. de furt.*) *est* §. 2.
contrectatio fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus, possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere. §. 1. *I. h. t. l.* 1. §. 3. *ff. de furt.*

11. *Furtum est contrectatio;* Sola enim furti faciendi cogitatio non facit furem *l.* 1. §. 1. *de furt. l.* 225. *ff. de V. S.* Adeo ut quamvis furti faciendi causa conclave quis intraverit, nondum tamen fur sit. *l.* 21. §. 7. *ff. h. t.*

12. Et quia contrectare est loco movere, *l.* 3. §. 18. *ff. de acq. poss.* hinc rei immobilis (licet olim de eo dubitatum sit) furtum fieri nequit. §. 2. *v. abolita I. de usuc. l.* 25. *ff. de furt.*

13. *Fraudulosa;* sine dolo enim & affectu §. 7
furandi furtum non committitur. §. 7. *I. h. t. l.* 53. *ff. de furt.*

14. Hinc necesse est, ut *sciens* aliquis rem alienam contrectet *invito domino. d.* §. 7. *d. l.* 53.

15. *Si quis enim re commodata* e. g. *aliter utatur, quam utendam acceperit, dominumque per-*

missurum credat, *extra crimen videtur.* *d.* §. 7. *I. h. t. l.* 46. §. 7. *ff. de furt.*

§. 8. 16. *Sed & si credat aliquis invito domino se rem contrectare, Domino autem volente id fiat*, licet re ipsa furtum sit, v. *Prov.* 25. vs. 8. furti tamen actio locum non habet. §. 8. *I. h. t. d. l.* 46. §. *pen. de furt.*

17. Unde quaesitum & dubitatum est, si *Titius* servum *Maevii* solicitaverit, ut res quasdam domino surriperet, & Dominus sciens res à servo contrectari, patiatur, ut in ipso facto furem leprehendat; An *Actio Furti*? An *Servi corrupti* in duplum, contra *Titium* danda sit? Sed utramque hoc casu dandam esse Imp. constituit. *d.* §. 8. *I. h. l.* 20 *C. de furt.*

§. 18. 18. Cumque sine affectu furtum non committatur, sequitur etiam eos, qui plenum animi intellectum non habent, furiosos scil., infantes, & infantiae proximos, furtum non committere. §. 18. *I. h.* add. *l.* 12. *ff. ad L. Corn. de sic.* §. 9. *I. de inut. stip.*

19. Aliud est in eo, qui pubertati proximus est, cum doli capax sit, & intelligat se delinquere. *d.* §. 18. *l.* 23. *ff. de furt. l.* 111. *ff. de R. J.* Licet poena ratione aetatis mitiganda sit. arg. *l.* 37. §. 1. *ff. de minor.*

20. *Lucri faciendi gratia*; Si enim nocendi tantum gratia fiat contrectatio, *Damnum* est, quod vindicatur *Lege Aquilia.* arg. *l.* 5. §. *ult. l.* 41. *ff. ad L. Aquil.* Sin contumeliae causa, *Injuria*; propter quam *actio injuriarum* instituenda est. *l.* 53. *ff. de furt.* add. *l.* 39. *ff. eod.*

21. Unde si quis necessitate pressus, famis levandae causa, esculenta aufert. furti non tenebitur. arg. *l.* 2. §. 2. *in f. ff. ad L. Rhod.*

de

de jact. Proverb. c. 6. v. 30. Matth. 12. v. 1. & seqq. c. 3. x. de furt.

22. *Vel ipsius rei;* scil. alienae, Rei propriae enim qua propriae furtum fieri nequit. *l.* 43. §. 1. *ff. h. t.*

23. Aliud est, si quis in ea re aliquid Juris habeat, dominusque rem auferendo istud intervertat; Veluti si debitor rem, quam creditori pignoris causa dedit, subtraxerit. §. 10. *I. h. t. l.* 12. §. 2. *l.* 19. §. *pen. l.* 79. *ff. de furt.* §. 10.

24. Sive autem res mobiles sint magnae, sive parvae, v. §. 16. *I. de R. D. pr. I. de vi bon. rapt.* sive animatae sive inanimatae, nihil interest; Adeo ut & liberorum hominum, liberorum scil. qui in nostra sunt potestate, furtum (quod *Plagium* dici solet fieri possit. §. 9. *I. h. t. l.* 14. §. 13. *ff. de furt.* §. 9.

25. Quo casu patri, (in cujus dominio quasi sunt liberi ex jure Quiritum; *l.* 1. §. 2. *ff. de R. V.*) actio non in duplum vel quadruplum datur, quia liberum corpus aestimationem non recipit; *l.* 1. §. 5. *ff. de his qui dejec. vel eff.* Sed ad id, quod ejus, ratione acquisitionis & operarum, interest. *l.* 80. §. 1. *in f. ff. de furt.*

26. Quin & locus est judicio publico Legis Fabiae de Plagiariis. v. *l. ult. C. ad L. Fab. de plag.*

27. *Vel etiam usus ejus;* Hinc *si creditor pignore, depositarius re deposita utatur, vel ille, qui rem utendam accepit, in alium usum eam transferat, quam cujus gratia ea data est, furtum committit.* §. 6. *I. h. t. l.* 54. *l.* 76. *ff. de furt.* Quod & Veteres de eo dixerunt, qui in *Ariciam* (sic enim scriptum videtur) acceptum equum longius perduxisset. *d.* §. 6. *I. h. t.* Val. Max. *L.* 8. *c.* 2. §. 6.

28. *Pos-*

28. *Possessionisve*; de furto possessionis agitur in §. 10. *I. h. t.* & jam ante dictum §. 23.

29. *Quod Lege naturali prohibitum est admittere.* Furtum enim natura turpe est. *l.* 1. §. *ult. ff. de furt. l.* 42. *ff. de V. S.* Cic. *L.* 3. *de offic. c.* 5. Exod. 20. vs. 15. junct. Rom. 2. vs. 14. 15.

§. 3. 30. Est autem furtum aliud *Manifestum*; aliud *Nec manifestum.* §. 3. *I. h. t.*

31. *Furtum Manifestum* est, *cum fur* ἐπ' αὐτοφώρῳ *i. e. in ipso furto, vel rem furtivam tenens*, acclamando vel accurrendo, *l.* 7. §. 1. *&* 2. *ff. de furt.* sive per ipsum dominum, sive per alium, sive in publico, sive in privato, *antequam eo pervenerit, quo furtum eo die deferre vel deponere destinavit, deprehenditur. d.* §. 3. *l.* 3. *& seqq. ff. de furt.*

32. *Nec manifestum* est, *cum fur ita non deprehenditur. d.* §. 3. *in f. I. h. t. l.* 8. *ff. de furt.* Vel ut *Gai. L.* 4. *I. tit.* 1. §. 1. inquit; *quod quamlibet dum fieret inventum non est; tamen furtum factum fuisse probatur.*

§. 4. 33. Furtorum quidem genera olim erant quatuor, *Conceptum, Oblatum, Prohibitum,* & *Non exhibitum.* §. 4. *I. h. t.*

34. Sed cum requisitio rei furtivae, secundum veterem observationem, cum *lance* scil. *& licio* Vid. *Fest.* in voce *lance.* Petron. *Satyr.* c. 57. ab usu recesserit, *Actiones* etiam *furti Concepti, Oblati, Prohibiti,* & *Non exhibiti,* in desuetudinem abierunt; omnesque qui rem furtivam susceperunt, aut celarunt, jam furti nec manifesti conveniri possunt. *d.* §. 4. *I. h. t.*

§. 5. 35. Ex hoc delicto oritur *Actio Furti Manifesti,* & *Nec manifesti.*

36. *Actio*

36. *Actio Furti Manifesti* est *Praetoria*, & *datur contra furem in quadruplum*; §. 5. *I. h. t.* convenienter juri Divino v. Exod. 22. vs. 1. & *seqq.* Cum olim ex LL. XII. Tabb. propter *furtum manifestum* servi ex saxo praecipitarentur, Liberi autem verberibus caesi, in servitutem addicerentur ei, cui furtum factum esset. v. A. Gell. *L.* 11. *cap. ult.*

37. *Actio furti Nec manifesti civilis est*, §. 4. *I. d. nox. act.* & *datur*, *etiam ex LL.* XII. *Tabb. contra furem in duplum. d.* §. 5. *I. h. t.* Gell. *d. l.*

38. Poena corporalis vel capitalis, ob furtum simplex, jure nostro novissimo non tantum incognita, sed & expresse prohibita est. *Nov.* 134. *c. ult.*

39. Sed aliud postmodum placuit Friderico, v. *L.* 2. *Feud. tit.* 27. §. 9. nec non Carolo V. Imp. (variis tamen adhibitis distinctionibus) in Nemesi Carolina.

40. Datur autem actio furti Domino, omnique cujus interest, §. 13. *I. h. t.* ex honesta scil. causa; *l.* 10. 11. 12. §. 1. *ff. de furt.* & cujus periculo res est. *l.* 85. *pr. l.* 14. §. 10. & *seqq. ff. eod.* §. 13.

41. Unde constat *Creditorem* de pignore surrepto furti actione agere posse, etiamsi idoneum debitorem habeat. §. 14. *I. h. t. l.* 12. §. *ult. l.* 14. §. 5. 6. *ff. de furt.* Tum quia ei expedit pignori potius incumbere, quam in personam agere; *d.* §. 14. *l.* 25. *ff. de R. J.* Tum maxime, quia ad rem restituendam tenetur actione pignoratitia. *d. l.* 14. §. 6. §. 14.

42. Adeo quidem, *ut quamvis ipse debitor eam rem surripuerit, nihilominus creditori competat actio furti. d.* §. 14.

43. Quo casu ipsum debitum duplatur vel quadruplatur, *l.* 87. *ff. de furt.* & quod debitor ex actione furti praestitit creditoris lucro est. *l.* 22. *ff. de pign. act. l.* 12. §. 1. *ff. distr. pign.* Quod, si extraneus pignus abstulerit, secus est; tum enim duplatur vel quadruplatur aestimatio pignoris, *d. l.* 87. & quod creditor percepit debito imputat. *d. l.* 22. *ff. pign. act. l.* 15. *pr. ff. h. t.*

§. 15. 44. *Item si Fullo polienda curandave, aut Sarcinator sarcienda vestimenta, mercede certa constituta, acceperit, eaque furto amiserit, ipse* (si modo solvendo sit) *furti actionem habet, non dominus;* §. 15. *I. h. t.* Custodiam enim praestare debet. *l.* 12. *ff. h. t.*

45. Idem de *bonae fidei Emtore* dicendum est. *d.* §. 15. add. *l.* 14. *pr. ff. h. t.*

§. 16. 46. Quod si res commodata furto ablata sit, *Commodatario* similiter *actio furti*, concedenda videbatur; sed Imp. electionem eo casu concedit *Commodanti*, An *Actione furti* contra furem? An potius *Commodati* contra commodatarium agere velit; Ita tamen, ut, si alterutram elegerit, ad alteram non habeat regressum: si modo furto rem surreptam esse sciverit. §. 16. *I. h. t. l. ult. C. de furt.*

§. 17. 47. Depositario autem actio furti non conceditur; Quia dolum tantum praestat & latam culpam; §. 3. *I. quib. m. re cont. obl.* Ex improbitate autem sua actionem nemo consequitur; §. 17. *I. h. t. l.* 14. §. 3. *l.* 12. §. 1. *ff. de furt.*

48. Plane si culpam quoque Depositarius in se susceperit, vel deposito se obtulerit, aliud dicendum est. §. *ult. I. de vi bon. rapt. l.* 1. §. 35. *ff. depos.*

49. Da-

49. Datur autem *Actio furti*, non tantum contra eum, *qui furtum fecit*, i. e. rem contrectavit, sed & contra eum, cujus ope, vel consilio, furtum factum est. §. 11. *I. h. t.* §. 11.

50. Separatim enim haec verba, *ope*, *consilio*, accipienda sunt, ut sufficiat vel *opem* tantum tulisse, vel *consilium* tantum dedisse. *l.* 53. §. *ult. ff. de V. S. l.* 50. §. *pen. ff. de furt. l.* 52. *pr. &* §. 19. *l.* 54. §. *pen. ff. eod.*

51. Si modo *consilium* proprie accipiatur pro *impulsione & instructione*, & furtum secutum sit. *l.* 52. §. 19. *ff. de furt.* Si enim accipiatur pro *maligno proposito*, cum ope semper conjunctum est; *l.* 52. §. 2. *ff. h. t.* Sin pro *consilio simplici* sine instructione, consilium dantem furti non obligat. *d.* §. 11. *in f. I. h. t.*

52. Non autem datur *Actio furti* contra eos, quos in potestate habemus, filiosfam. scil. & servos nostros; licet revera furtum committant. §. 12. *I. h. t.* §. 12.

53. Pater enim & dominus privatae animadversionis jus habent; *l.* 17. *ff. de furt.* neque cum iis magis, quam nobiscum, agere possumus. *l.* 16. *ff. eod.* Excepta causa peculii castrensis & quasi castrensis. *l.* 52. §. 5. *ff. de furt.*

54. Si vero ope & consilio alterius ab iis furtum factum fuerit, quia utrique furtum committitur, convenienter & ille furti tenetur. *d.* §. 12. *I. h. t. l.* 36. §. 1. *ff. de furt.*

55. Praeter *Actionem Furti Civilem in duplum vel quadruplum*, datur etiam Extraordinaria *Criminalis*. v. *l. ult. ff. de furt.*

56. Imo dantur insuper domino, cui res furto ablata est, *duae Actiones Rei persecutoriæ*; *Rei* scil. *Vindicatio*, quae datur Domino, *l.* §. *ult.*

 23.

23. *ff. de R. V.* contra omnem possessorem, etiam contra bonae fidei emtorem, adeo ut ne quidem pretium repetere possit: *l.* 2. *C. de furt. l.* 23. *C. de R. V.* Nec non II. *Condictio Furtiva*, quae datur Domino, contra furem ejusque heredem, & quidem, si in totum heres est, in solidum. *l. ult. I. h. t. l.* 9. *ff. de cond. furt. junct. l.* 7. §. 1. *ff. depos.*

57. Quae tamen actiones omnes simul institui nequeunt.

58. In quantum enim tendunt ad idem, vel poenam, vel rei persecutionem, concurrunt *elective*; *l.* 43. §. 1. *de R. J.* in quantum vero ad diversa *cumulative. l.* 54. §. 3. *ff. de furt.*

TIT. II.

De Vi bonor. raptor.

pr. h. t. 1. SEcunda species *Delicti Privati* est *Rapina*; *l.* 1. §. 1. *ff. de aleat. quae est violenta rei alienae ablatio, lucri faciundi gratia. pr. I. h. t. l.* 1. *ff. eod.*

2. Cujus delicti nomine propriam actionem Praetor introduxit, quae appellatur *Vi bonorum raptorum. pr. I. h. t.*

3. Ut scil. innotesceret, Praetorem quoque curam agere reprimendae temeritatis hoc genus hominum. arg. *l.* 3. §. 1. *ff. naut. caup. stab. l.* 15. §. 26. *ff. de injur.*

4. Quae actio, etiam propter rem minimam, intra annum (est enim Praetoria poenalis; *l.* 35. *pr. ff. de O. & A.*) est quadrupli, post annum simpli. *pr. I. h. t. l.* 2. §. 13. *ff. eod.*

5. Ita

5. Ita tamen ut quadruplum non totum poena sit, sed & in quadruplo insit rei persecutio, poena autem sit tripli, *sive comprehendatur raptor in ipso delicto, sive non; Ridiculum enim esset levioris conditionis esse eum, qui vi rapit, quam qui clam amovet. d. pr. in f. I. h. t.*

6. Unde etiam pluribus actionibus raptor tenetur, *Furti* scil. *manifesti* (est enim fur improbus; *pr. I. h.*) & *nec manifesti; l.* 1. *ff. h. t. l.* 52. §. *ult. l.* 80. §. 3. *l.* 88. *ff. de furt. Actione Legis Aquiliae; l.* 2. §. 10. & 26. *ff. h. t. Interdicto Unde vi; l.* 9. *C. und. Vi.* Ut & *Lege Julia de Vi Publica & privata. l.* 2. §. 1. *ff. h. t.*

7. Non tamen semper *Actio Vi bonorum raptorum* datur in quadruplum: Si enim Christianus aliquid eripit Judaeo, poena simpli est; *l.* 6. *C. de pagan.* & contra, si quis navicularios diripuerit, *sola poena* quadrupli est. *l.* 5. *C. de Navic.* Quin & si quis in viis publicis grassatur, poena capitalis locum habet. vid. *l.* 28. §. 10. *ff. de poen.*

8. *Ita* autem *competit Actio Vi bonorum raptorum, si dolo quis rapuerit;* Si quis enim *eo animo rapuerit, quasi domino etiam liceat per vim rem suam auferre à possessoribus, absolvi debet,* tam quoad hanc actionem, quam quoad actionem furti. §. 1. *I. l.* 2. §. 18. *ff. h. t.* §. 1.

9. *Sed ne, dum talia excogitantur, inveniatur via, per quam raptores impune suam exerceant avaritiam, constitutum est, ut nemini liceat vi rapere vel rem mobilem vel se moventem, licet suam eandem rem existimet. Sed si quis contra statuta Principum fecerit, rei quidem suae dominio cadere, sin autem aliena res sit, post resti-*

tutionem ejus etiam aestimationem ejus praestare. d. §. 1. *I. h. t.* add. *l.* 13. *ff. quod met. caus.* Quod & ad invasiones praediorum (quorum uti non furtum, ita neque rapina fieri potest) extensum est. *d.* §. 1. *in f. l.* 7. *C. und. Vi.*

§. 2. 10. Datur autem *Actio Vi bonorum raptorum* ei, cujus interest rem non esse raptam, sive in bonis, sive ex bonis ejus fuerit. Ex quibus enim causis furti actio competit in re clam facta, ex iisdem datur *Actio Vi bonorum raptorum.* §. 2. *I. h. t. l.* 2. §. 22. §. 23. *ff. h. t.*

11. Contra heredes tamen non datur, ne quidem quatenus ad eos pervenit, quia sufficit contra eos *Condictio furtiva. l.* 2. §. *ult. ff. eod.*

TIT. III.

De Lege Aquilia.

1. T*Ertium Delictum Privatum* est *Damnum* (quod in genere omnem deminutionem significat; *l.* 3. *ff. de damn. inf.*) *injuria datum*, seu *Laesio rei alienae, sine lucro damnum dantis, dolo malo, facta.*

2. Nisi enim dolo malo damnum datum sit, delictum dici nequit.

3. Sane etiam propter culpam & quidem levissimam, uti statim dicetur, damnum dans conveniri potest, verum id non delicto sed aequitati adscribendum est.

4. Vindicatur autem damnum injuria datum, *Lege Aquilia. pr. h. t.*

5. Quae nomen habet ab Aquilio Tribuno Pl. & proprie *Plebiscitum* est. *l.* 1. §. 1. *ff.* §. 15. *I. h. t.*

6. Quia

6. Quia tamen Plebiscita vim legis accepe-runt, §. 4. *de I. N. G. & C.* v. supr. ad. *t. d. I. N. G. & C.* §. 28. etiam *Lex* vocari potest.

7. Cujus Legis tria fuere capita: Et quidem *Primo Capite* cautum est, Ut *si quis alienum hominem, alienamve quadrupedem, quae pecudum numero sit, injuria occiderit, quanti ea res eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur. pr. I. l. 2. pr. ff. h. t.*

8. Cautum est hoc capite de *alieno homine*, i. e. servo (qui hic comparatur pecudibus; *l. 2. §. 2. ff. h. t.*) *occiso*; Non de libero, Liberi enim corporis non est aestimatio; Ut de libero homine dolo occiso agendum sit ex L. Cornelia de Sicariis. *l.* 1. §. 3. *ff. ad L. Corn. de Sic.*

9. Nec non *de aliena quadrupede occisa, quae pecudum numero sit*, i. e. quae gregatim pascitur. §. 1. *I. h. l.* 2. §. 2. *ff. eod.* quarum numero & sues contineri receptum est. *d.* §. 1. *d. l.* 2. §. 2. §. 1.

10. Ut autem agi ex *Lege Aquilia* possit, requiritur, ut servus, vel animal, quod pecudum numero est, *injuria*, i. e. nullo jure, occisum sit; sive id dolo malo fiat, sive culpa, etiam levissima. *l.* 5. §. 2. *l.* 44. *ff.* §. 2. *I h. t.* §. 2.

11. Si quis enim servum alienum jure permittente occiderit, non tenetur: Puta si quis latronem, aliumve vim inferentem, interfecerit; *d.* §. 2. *I. h.* Vim enim vi repellere omnes leges omniaque jura permittunt. *l.* 3. *ff. de I. & I. l.* 4. *l.* 5. *l.* 45. §. 4. *ff. h. t.*

12. Dummodo inculpatae tutelae moderatio servata sit, *l.* 1. *C. und. Vi.*

13. Qua

13. Qua ut usus quis dici possit, necesse est I. Ut ab altero vis injusta illata sit; II. Ut alter sui tuendi, non ulciscendi causa, vim inferentem interfecerit. *d. l.* 3. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 45. §. 4. *ff. h. t.*

14. Adeo ut Duella sponte suscepta nulla ratione defendi possint.

§. 3. 15. Similiter si quis casu occiderit, Lege Aquilia non tenetur. §. 3. *I. h. t.*

§. 4. 5. 6. 7. 16. *Culpa* autem intercedit, si e. gr. non miles, vel miles quidem, sed in loco insolito, jaculis sese exercendo, aliquem trajecerit; §. 4. *l.* 9. §. *ult. ff. h. t.* Si putator ad viam publicam ramum ex arbore, non proclamans, dejecerit, & transeuntem occiderit; §. 5. *I. h. t. l.* 31. *ff.* Si Medicus, qui servum secuerit, curationem ejus dereliquerit; §. 6. *I. h. t. l.* 8. *ff. eod.* Vel per imperitiam male eum secuerit, aut perperam medicamenta dederit. §. 7. *I. l.* 7. *in f. l.* 8. *ff. h. t.*

17. Licet enim imperitia per se culpa non sit, est tamen culpa in eo, qui peritiam & artem profitetur. *l.* 9. §. *pen. l.* 13. §. 5. *ff. loc. cond. l.* 27. § 29. *ff. h. t.* Ita accip. *l.* 123. *ff. de R. J.*

§. 8. 18. Quin & culpa, licet levissima, committitur, si impetu mularum, vel equorum, dum mulio, vel is qui equo vehitur, eos retinere nequit, aliquis obtritus sit; §. 8. *I. h. t.* Si modo alius firmior retinere potuisset. *d.* §. 8. *l.* 8. §. 1. *ff. h. t.* Nemo enim temere affectare debet, in quo vel intelligit, vel intelligere debet, infirmitatem suam alii periculosam futuram. *d. l.* 8. §. 1.

§. 9. 19. Cautum autem hoc *Capite primo*, ut

tan-

tanti teneatur occidens, *quanti ea res retro in eo anno* (repetitis scil. ex die caedis 365. diebus) aliquando *fuerit plurimi* §. 9. *I. l.* 21. §. 1. *l.* 23. §. 3. *ff. h. t.*

20. Qua ratione creditum est pro parte poenalem esse hujus legis actionem; Unde nec in heredem (in quantum scil. poenalis est) transit, *d.* §. 9. *I. h.* Nisi lis cum defuncto contestata sit. §. 1. *I. de perp. & temp. act.*

21. Neque solum peremti corporis ratio habetur; sed & omnis ejus damni, quod occasione perempti corporis datum est; *Veluti si servum tuum heredem institutum ante quis occiderit, quam is jussu tuo hereditatem adierit, nam hereditatis quoque amissae rationem habendam constat.* §. 10. *I. h. t.* ubi & alia exempla. add. *l.* 21. §. *ult. l. seqq. ff. h. t.* §. 10.

22. Plane si quis *dolo* alienum servum occiderit, capitalis etiam criminis reus est, & ex *Lege Cornelia de Sicariis* conveniri potest. §. 11. *h. t. Lex* enim *Cornelia* non distinguit, quis homo occisus sit? *l.* 1. §. 2. *ff. ad L. Corn. de Sicar.* dummodo dolo (non etiam culpa, licet lata) id factum sit. *l.* 23. §. 9. *ff. h. t. l.* 7. *ff. ad L. Corn. de Sicar.* §. 11.

23. *Caput Secundum* Legis Aquiliae abiit in desuetudinem. *l.* 27. §. 3. *ff. h. t.* §. 12. *I. h. t.* §. 12.

24. Quo quid cautum sit, non constat. Licet non improbabilis conjectura sit, de servo corrupto eo capite actum fuisse. arg. *l.* 5. §. 2. *ff. de serv. corr.*

25. *Capite Tertio* de omni caetero damno, praeter hominem & pecudem occisos, cautum est; *Ut si quis alienum servum, pecudemve, vulnerando, vel aliud animal occidendo, aliamve* §. 13. 14. 15.

rem rumpendo, i. e. quovis modo corrumpendo, v. *l.* 27. §. 13. *& seqq. ff. h. t. alteri damnum fecerit, tanti teneatur, quanti ea res retro* 30. *diebus proximis fuit plurimi. l.* 27. §. 5. *ff.* §. 13. 14. 15. *I. h. t.*

26. Quod si liber homo vulneratus sit, non quidem directa, sed *Utilis L. Aquiliae actio* (quam & pater nomine filii habet; *l.* 7. *ff. h. t.*) conceditur; *l.* 13. *ff. h. t.* in quam operarum cessantium & impendiorum aestimatio venit.

27. Cicatricum autem & deformitatis jure nostro non habetur ratio. *l. ult. ff. de his qui dejec.*

§. *ult.* 28. Datur autem ob damnum datum *Actio Legis Aquiliae Directa*, & *Utilis*, nec non *Actio In factum.* §. *ult. I. h. t.*

29. *Actio L. Aquiliae Directa* est, *quae ex Verbis Legis datur*, cum quis corpore & corpori damnum dederit. *d.* §. *ult. l.* 51. *ff. h. t.*

30. *Utilis* hic est, *quae non ex verbis sed ex mente legislatoris datur*, cum quidem corpori, non tamen corpore damnum datum est, vel alia ratione *Directa* locum habere nequit. *d.* §. *ult. l.* 7. *l.* 11. §. 8. *l.* 13. *ff. h. t.*

31. *Actio in Factum* est, *quae, ubi neque Directa neque Utilis locum habet, ex aequitate datur*, cum neque corpore damnum datum, neque corpus laesum est, *d.* §. *ult. l.* 33. §. 1. *l.* 49. *ff. h. t. l.* 15. *ff. de P. V.*

32. Concurrit autem aliquando *Actio ex Lege Aquilia*, cum judicio *Legis Corneliae*, uti §. 22. dictum est, cum actione *Furti*, *l.* 5. §. 2. *ff. h. t.* nec non *Injuriarum*; *l.* 34. *pr. ff. de O. & A.* non tamen ita, ut omnibus simul agi possit. v. supr. *ad t. de Obl. ex del.* §. 57. 58. & infr. *ad t. de perp. & temp. act.* §. 19. 20.

TIT.

Tit. IV.

De Injuriis.

1. INjuria variis modis accipitur. *pr. I. l. pr. h. t.* 1. *ff. h. t.*

2. Hic autem *Injuria est, omne dictum factumve, ad alterius contemtum, dolo malo directum. l.* 3. §. 1. *ff. h. t.*

3. Unde sine animo injuriam inferendi (qui tamen ex ipso facto saepe colligitur, *l.* 5. *C. h. t.*) non fit injuria, *d. l.* 5. & proinde neque per jocum, *l.* 3. §. 3. *ff. h. t.* neque per eum qui doli capax non est, *l.* 3. §. 1. *ff. eod.* committitur.

4. *Injuria* duplex est, *Realis* vel *Verbalis.* §. 1. §. 1. *I. l.* 1. §. 1. *ff. h. t.*

5. *Realis* est *cum manus inferuntur, d. l.* 1. §. 1. *d.* §. 1. *I. vel tale factum committitur, quod ad alterius contemtum pertinet*, puta si alicujus bona quasi debitoris, qui nihil deberet, possessa fuerint, ab eo, qui intelligebat eum nihil sibi debere; si quis matrem fam. praetextatum praetextatamve affectatus fuerit, vel alicujus pudicitiam attentaverit; *d.* §. 1. *I. h. t. l.* 9. *in f. l. seqq. l.* 15. §. 15. & *seqq. ff. h. t.* add. *l.* 13. §. 3. *l.* 20. §. 15. §. 17. *ff. eod.*

6. *Verbalis* iterum duplex est, committitur enim *verbis* vel *ore*, vel *scripto* prolatis.

7. Prioris generis injuria verbalis vocatur *Convicium, d. l.* 1. §. 1. *ff. d.* §. 1. *I. h. t.* quasi *convocium*, à vocum collatione. *l.* 15. §. 4. *ff. h. t.*

8. Ex quo quis adeo injuriarum reus est, ut convitiantem 1. neque convicii veritas, arg. *l.*

5. *C. h. t.* nisi id scire publice intersit; *l.* 18. *ff. h. t.* II. Neque potestatio facto contraria; III. Neque recriminatio iisdem verbis facta, excuset.

9. Posterioris generis injuria verbalis est *Libellus famosus*; v. *l. un. C. de famos. libel. Cum quis scil. ad infamiam alicujus libellum, aut carmen, aut historiam, scripserit, composuerit, ediderit, dolove malo fecerit quo quid eorum fieret.* §. 1. *I. h. t.* Qui *Pasquillus* vulgo dicitur, à trunco *Pasquini* in foro Romano, cui affigi solet.

§. 9. 10. II. *Injuria* alia *Simplex* est, alia *Atrox*. §. 9. *I. l.* 7. §. 7. *ff. h. t.*

11. *Injuria Atrox* aestimatur I. ex *ipso facto*, veluti si quis ab alio vulneratus sit, vel fustibus caesus; quae & atrocior fit, si in oculo v. gr. quis vulneratus sit. §. 9. *I. l.* 8. *ff. h. t.*

II. Ex *loco* quo injuria illata est, veluti si cui in Theatro, vel foro, vel in conspectu Praetoris injuria illata sit.

III. Ex *Persona*, veluti si magistratus injuriam sit passus, vel si Senatori vel digniori ab humiliori persona injuria facta sit. *d.* §. 9 *I. d. l.* 7. §. *ult. ff. h. t.*

§. 7. 12. *Poena injuriarum ex L.* XII. *Tabb. propter membrum quidem ruptum*, aliamve graviorem injuriam, vel *talio erat*; vel major pecuniaria; propter leviorem autem poena 25. assium constituta erat. §. 7. *I. h. t.* A. Gell. *L.* 20. *c.* 1. *Collat. Leg. Mos. & Rom. tit.* 2.

13. Sed ea in desuetudinem abiit; *d.* §. 7. occasionem maxime dante L. Neratio homine insigniter improbo, qui 25. assibus datis pro oblectamento habebat os liberi hominis depalmare. Gell. *d. L.* 20. *c.* 1.

14. Postea *Praetores* injuriam passis permiserunt aestimare injuriam, eaque aestimatio in judiciis frequentata est. *d.* §. 7. *I. l.* 15. §. 44. *ff. h. t.*

15. Quin & *Lege Cornelia* tribus casibus, cum quis *Pulsatus*, vel *Verberatus*, v. *l.* 5. *pr.* §. 1. *ff. h. t.* vel *domus alicujus vi introita est*, criminale judicium constitutum est. §. 8. *I. h. t.* Licet & deinceps receptum sit, ut ex iis causis agi etiam posset civiliter. *l.* 37. §. 1. *ff. eod.* §. 8.

16. Datur itaque propter injuriam illatam I. *Actio Injuriarum Praetoria Aestimatoria; Quae datur injuriam passo, omnique ad quem injuria pertinet, contra injuriam inferentem, ad id quanti injuriam aestimaverit. d.* §. 7.

17. Datur haec *Actio non tantum injuriam passo, sed & aliis ad quos injuria pertinet.*

18. Injuriam enim quis patitur non solum per semet ipsum, sed & per liberos suos, quos in potestate habet, item per uxorem suam, id enim magis praevaluit. §. 2. *I. h. t. l.* 1. §. 3. & *seqq. ff. eod.* §. 2.

19. Adeo ut propter injuriam uxori illatam, IV. personae actionem habere possint, ipsa uxor scil. Pater ejus, Maritus, & Socer. *d.* §. 2. *d. l.* 1. §. *ult.*

20. Si modo injuriam inferens sciverit injuriatam personam esse filiumfam. vel uxorem. *l.* 18. §. 4. *ff. h. t.*

21. Sic Domino per servum injuria fieri videtur, dummodo ea atrocior sit, vel levior aperte ad contumeliam domini respiciat. §. 3. *I. h. t. l.* 15. § 34. 35. *ff. eod.* §. 3.

22. Quod si citra contemplationem Domini servo gravior injuria facta sit, non quidem domino neque servo actio datur, Prae-

tor tamen injuriam inultam non relinquit. *d. l.* 15. §. 35. *ff. h. t.*

§. 4. 23. *Si servo communi injuria facta sit, aequum est, non* tantum *pro ea parte, qua dominus quisque est, aestimationem injuriae fieri, sed* etiam *ex dominorum persona, quia ipsis fit injuria.* §. 4. *I. l.* 15. §. *ult. ff. h. t.* Sic acc. *l.* 16. *ff. eod.*

§. 5. 24. Quod si ususfructus in servo Titii, proprietas Maevii sit, magis Maevio injuria fieri intelligitur; §. 5. *I. h. t.* nisi aperte in contumeliam Titii vulneratus sit. *l.* 15. §. *antep. & ult. ff. h. t.*

25. Sed & si libero homini, qui tibi bona fide servit, injuria facta sit, nulla tibi actio dabitur, sed suo nomine experiri poterit, nisi in contumeliam tuam pulsatus sit. *d. l.* 15. §. *antep. & ult. ff. h. t.*

§. 6. 26. Idem & in servo alieno bona fide tibi serviente juris est. *d.* §. 6.

§. 11. 27. Datur autem haec *actio contra eum, qui injuriam intulit, sive ipse fecerit, sive per alium fieri curaverit*; quo casu contra utrumque actio institui potest. §. 11. *I. l.* 11. *pr. &* §. 3. *ff. h. t. l.* 152. §. 1. *ff. de R. J. l.* 15. §. 1. *ff. ad L. Corn. de Sic.*

28. Datur *ad id, ut Reus tanti condemnetur, quanti Actor injuriam* (pro ut ea atrocior, vel levior est) *aestimaverit*; salva tamen moderatione judicis. §. 7. & 11. *I. h. t.*

29. II. Datur propter injurias reales, tribus casibus, *Actis Civilis ex L. Cornelia.* §. 8. *I. l.* 5. *ff. h. t. v.* §. 15.

§. 10. 30. III. *Accusatio criminalis* extraordinaria §. 10. *I. h. t.* Quemadmodum & in furto aliisque

isque delictis privatis. *l. ult. ff. de furt. l. ult. ff. de delict. priv.*

31. Quae in specie propter *Libellum famosum* jure novo (si quidem crimen capitale in eo alteri objectum sit) ad poenam tendit Capitalem; *l. un. C. de fam. lib.* & non tantum contra auctorem, sed eum quoque qui inventum propalavit, locum habet. *d. l. un.*

32. Tendit etiam ad poenam capitalem, propter injuriam cultui locisque sacris, aut sacerdotibus, ministrisque, in cultu & loco sacro illatam. *l. 10. C. de Ep. & Cler.*

33. Propter injuriam Scholaribus, i. e. Studiosis, & docentibus, & discentibus; v. *l. 1. ff. de off. Ass. l. 4. ff. de extr. cogn. l. 9. §. 1. ff. de poen. l. 2. §. 45. ff. de O. I.* illatam, ad poenam infamiae, dignitatisque privationem. *Auth. Habita. C. ne fil. pro patr.*

34. Plane dictis actionibus simul agi nequit; Una enim electa reliquae consumuntur, quia omnes ad Vindictam tendunt. *l. 6. l. 7. §. 1. ff. h. t. l. un. C. quand. Civ. Act. crim. praej.*

35. Sed multum interest, An *Civiliter* agatur, an *Criminaliter*.

36. Si enim *Civiliter* agatur, quilibet agere, & actionem suscipere, per se & procuratorem potest; *l. 11. §. 2. ff. h. t.* Sin *Criminaliter*, Procurator intercedere nequit, propter inscriptionem in crimen. *l. ult. ff. de furt.*

37. Excipiuntur Illustres & super illustres, qui actionem injuriarum etiam criminaliter per procuratores, & persequi, & suscipere possunt. *d. l. ult. d. §. 10. I. h. t. N. 71. c. 1.*

38. Moribus multis in locis introducta etiam est *Actio ad Palinodiam* seu recantationem

(sub

(ſub qua & *Deprecatoria* comprehendi poteſt) *qua agitur, ut injuria Verbalis, ceu ementita, verbis revocetur.*

39. Quae civilis eſt non criminalis, & cum Æſtimatoria cumulari poteſt.

40. Receptum quoque eſt *Jus Retorſionis; quo quis injuriam Verbalem, in continenti, in injuriantem retorquendo, illam à ſe amolitur.* v. *l.* 14. §. *6. ff. de bon. lib.* Quod maxime commodum eſt, quia per hoc & tempori & ſumtibus parcitur.

41. Si tamen eo quis uſus ſit, actionem injuriarum amplius inſtituere nequit.

§. 12. 42. Ceſſat autem Actio injuriarum variis caſibus. Locum enim non habet, I. propter *Remiſſionem*, ſive *expreſſam*; cum pactum de injuria interceſſit; *l.* 17. §. 1. *ff. de pact. l.* 17. §. 1. *l.* 11. §. 1. *ff. h. t.* ſive *tacitam*, cum quis injuriam paſſus, ad animum eam non revocavit, i. e. ſine ullo offenſae vel commoti animi indicio, injuriam excepit; §. *ult. I. l.* 11. §. 1. *ff. h. t.* Vel poſtea cum injuriante ſponte familiariter converſatus ſit.

43. II. Extinguitur *morte & injuriam inferentis, & injuriam paſſi*; quia vindictam continet; §. 1. *I. de perp. & temp. act.* niſi cum defuncto lis conteſtata ſit. *d.* §. 1.

44. III. Tollitur *lapſu anni. l.* 17. §. *6. in f. ff. h. t. l.* 5. *C. eod. pr. I. de perp. & temp. Act.* Utilis quidem ratione principii *l.* 14. §. 2. *ff. quod met. c.* continui vero ratione decurſus.

45. Quod tamen ad *Actionem Civilem ex L. Cornelia*, quae perpetua eſt, i. e. ad xxx. annos durat, *pr. I. de perp. & temp. act.* non pertinet.

46. Uti neque ad *Accuſationem criminalem*, quae

quae non nisi xx. annis finitur. *l.* 12. *C. ad L. Corn. de falſ.*

TIT. V.

De Obligat. quae quas. ex delict. naſc.

1. SEquitur de *Obligationibus, quae quaſi ex delicto naſcuntur.*

2. Eſt autem *Quaſi Delictum, Factum quod quidem proprie delictum non eſt, ſed propter culpam tamen delicto eſt proximum.* Cujus hoc tit. iv. memorantur ſpecies.

3. i. *Quaſi Delictum* eſt; *ſi Judex per imperitiam, ſive imprudentiam, male judicaverit. pr. I. h. t.* *pr. h. t.*

4. Male enim judicando *litem ſuam facit,* i. e. periculo litis ſe obſtringit, cauſamque ejus, ſecundum quem pronunciavit, ſuſcipere cogitur, & quaſi ſuam defendere. *d. pr. I. h. t.*

5. Quod ſi non per imprudentiam, ſed dolo malo male judicaverit; ex vero delicto obligatur; *l.* 15. §. 1. *ff. de jud:* ſimulque & famae diſpendio, & vera litis aeſtimatione punitur, *d. l.* 15. §. 1. *l. ult. C. de poen. jud. qui. mal. jud.*

6. II. *Si ex aedibus alicujus, vel coenaculo, dejectum aliquid; vel effuſum ſit in viam publicam, ita ut alicui noceat.* §. 1. *I. h. t. l.* 5. §. 5. *ff. de O. & A. l.* 1. *pr. ff. de his qui eff. vel dejec.* §. 1.

7. Quo caſu *Actio in factum* datur ei, cui nocitum eſt, contra inhabitantem, ſive ipſe, ſive alius ex iis, qui cum eo ſunt, dejecerint; culpam enim eorum praeſtare debet; *l.* 1. §. 4. *l. pen.* §. 2. *ff. d. t.* §. 1. *I. h. t.*

8. Nam publice intereſt, ſine metu & pe-

riculo per itinera commeari. *l.* 1. §. 1. *ff. de his qui eff. vel dejec.*

9. Et quidem, si damnum datum est aestimabile, datur actio in duplum; Si vero liber homo occisus sit, ad poenam 50. aureorum, eoque casu popularis est; *l.* 5. §. 5. *ff. de his qui eff. vel dej.* Sin vulneratus, in id quantum ob eam rem judici aequum videbitur. *d.* §. 1.

10. *Judex enim computare debet mercedes Medicis praestitas, caeteraque impendia, quae in vulnerationem facta sunt, praeterea operas quibus caruit vel cariturus est, ob id quod inutilis factus est. d.* §. 1. *I. h. t.* Cicatricum autem vel deformitatis, cum liberum corpus aestimationem non recipiat, nulla habetur ratio. *l. ult. ff. de his qui eff. vel dej.*

11. III. *Si quis ea parte, qua vulgo iter fieri solet, id positum aut suspensum habet, quod potest, si ceciderit, alicui nocere. d.* §. 1. *I. h. t. l.* 5. §. 5. *ff. de O. & A. l.* 5. §. 5. *ff. de his qui eff. vel dejec.*

12. Quo casu *Actio in factum* conceditur cuivis è populo, adversus eum, qui positum habet, ad poenam x. aureorum. *d.* §. 1. *d. l.* 5. §. 6. *& ult.*

13. Quod si tamen inhabitans ipse non dejecerit, sed hospes, aliusve, consultum ipsi est contra dejicientem, vel ponentem, *Actione in factum*, ad repetendum, quod ejus rei nomine praestare debuit. *l.* 5. §. 4. *ff. de his eff. vel dejec.*

§. 2. 14. *Si filius familias seorsum a patre habitavit, & quid ex coenaculo ejus dejectum effusumve fuerit, sive quid positum suspensumve habuerit, cujus casus periculosus est,* cum filio agendum

dum est, contra patrem autem nulla est actio, ne quidem de peculio. §. 2. *I. h. t. l.* 5. §. *pen. ff. de O. & A.*

15. *Actio* enim *de peculio* contra patrem, non nisi ex contractu, vel quasi contractu, conceditur. *l.* 1. §. 7. *ff. de his qui eff. vel dej. l.* 58. *ff. de R. J.*

16. IV. *Si in navi caupona vel stabulo, per eos, quorum opera utitur exercitor, furtum vel damnum factum sit.* §. 3. *I. h. t. l.* 5. §. *ult. ff. de O. & A.* §. 3.

17. Licet enim exercitor hic nihil deliquerit, quia tamen culpa est malorum hominum opera uti, *l.* 16. §. 1. *ff. de R. V. l. ult.* §. 4. *ff. naut. caup. stab.* datur hoc casu contra exercitorem, non etiam heredem, *l. ult.* §. *ult. ff. naut. caup.* quasi ex maleficio, *actio in duplum.* §. *ult. I. h. t. l. ult.* §. 1. *ff. naut. caup.*

18. Quod si per vectores vel viatores, quorum opera exercitor non utitur, factum sit, haec actio non conceditur, *l. ult.* §. 2. *ff. eod.* sed tum *Actio de Recepto* locum habet, quae ex contractu est in simplum. *l.* 1. §. *ult. l.* 2. *l.* 3. §. 1. *ff. Naut. caup. stab.*

19. Nisi Exercitor navis, cauponae, vel stabuli, de custodia non praestanda protestatus sit, & viatores non contradixerint. *l. ult. pr. ff. d. t.*

TIT. VI.

De Actionibus.

pr. h.t. I. ACtum adhuc est de *Personis* & de *Rebus*, *superest ut de Actionibus loquamur. pr. I. h. t.*

2. *Actio* (quae ab *agendo* i. e. tractando dicta est) varie accipitur.

I. *Latissime*, *pro omni persecutione judiciali*, ut non solum actionem *Civilem*, sed & *Criminalem*, quae proprie *Accusatio* dicitur, contineat. *Rubr. C. quand. Civ. act. Crim. praej. l.* I. *ff. stellion. l. ult. ff. de priv. delict. l.* 4. *C. de Edend.*

II. *Late*, *pro omni actione Civili*, sive ea ordinaria sit, sive extraordinaria. *l.* 37. *ff. O. & A. l.* 178. §. 2. *l.* 10. *l.* 34. *ff. de V. S. l.* 9. *C. de hered. vel act. vend.*

III. *Stricte*, *pro Actione in Rem & in Personam*; *l.* 25. *ff. de O. & A.* Ut *Interdicta*, *Praejudicia*, non contineat. *l.* 35. §. 2. *l.* 39. *ff. de procurat.*

IV. *Strictissime*, *pro sola actione in Personam. l.* 28. *ff. de O. & A.* §. 2. *I. quib. mod. Obl. toll.*

3. *Actio* in lata significatione hic videtur posita, & nihil est aliud, quam *Jus persequendi in Judicio*, *quod sibi debetur. pr. I. l.* 51. *ff. h. t.*

4. Actio est *Jus*, i. e. remedium jure concessum. *l.* 7. §. 1. *ff. de in int. rest.* Consideratur enim hic *Actio* ut Via & medium, per quod ad id, quod nostrum est, aut nobis debetur, pervenitur: Non tanquam jus quod est

in

in Patrimonio, & ad secundum Juris objectum pertinet. *l.* 49. *ff. de V. S.*

5. *Persequendi*, i. e. quovis modo petendi, Latius enim haec vocula hic accipienda, neque ad persecutiones extraordinarias v. *l.* 178. §. 2. *de V. S.* restringenda est.

6. *In Judicio*, i. e. apud Magistratum seu Judicem competentem; Nemo enim sibi jus dicere debet, aut propria auctoritate, quod sibi deberi putat, occupare. *l.* 13. *ff. quod met. c. l.* 1. §. 2. *ff. quod Legat.* Ne tumultus excitetur in Rep. *l.* 176. *ff. de R. J*

7. Judex *Competens* est idem qui congruus, coram quo Reus conveniri potest; Actor enim sequitur forum Rei. *l.* 2. *l.* 5. *C. de jurisd. omn. jud. l. ult. C. ubi in rem act.*

8. Sortitur vero forum Reus vel ex *Jure Communi*, vel *Privilegio*.

9. Ex *Jure Communi* I. Ratione domicilii; *l.* 19. §. *f. ff. de jud. l.* 2. *C. de jurisd.*

II. Contractus; *c. f. x. de for. comp.* v. *l.* 21. *ff. de O. & A.*

III. Delicti; *l.* 7. §. 4. *l. f. ff. de accus. l.* 11. *C. de cust. reor. t. t. C. ubi de crimin.*

IV. Rei sitae; *l.* 38. *ff. de judic. l. f. C. ubi in rem act.*

V. Continentiae causae; *l.* 10. *C. de jud.* &

VI. Ratione prorogatae jurisdictionis. *l.* 18. *ff. de jurisd.*

10. Ex *Privilegio* vero, quod Rei seu causae, vel Personae, tum Actoris, tum Rei, concessum est.

11. *Quod sibi* (Accusatio itaque criminalis huc non pertinet) *debetur*, i. e. quod alter quovis modo praestare tenetur. Neque enim

tantum hoc ad *Actionem in personam* pertinet, qua proprie persequimur id *quod nobis debetur*, sed & *Actionem in rem;* Verbumque *debetur* hic late accipiendum est. *l.* 178. *§. ult. ff. de V. S.*

§. I. 15. 12. *Omnium autem Actionem, quibus inter aliquos, apud Judicem Arbitrosve, de quacunque re quaeritur, summa divisio in duo genera deducitur; aut enim In Rem sunt*, quae alio nomine dicuntur *Vindicationes*, §. 15. *I. h. t. aut in Personam*, quae vocantur etiam *Condictiones. d.* §. 15. §. 1. *I. h. t. l.* 25. *pr. ff. eod.*

13. *Actio in Personam est, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid, dandum, vel restituendum; d.* §. 1. *l.* 25. *ff. h. t.* quae ex obligatione oritur, & semper adversus eundem, obligatum scil. locum habet.

14. *Actio in Rem est, quae oritur ex jure in re, daturque contra omnem rei possessorem. d.* §. 1. *d. l.* 25. *ff. h. t.*

15. Tertium genus *Actionum Mixtarum* scil. quae ratione originis & in rem sint & in personam, i. e. tam ex jure in re, quam ex jure ad rem oriantur, non agnoscimus.

16. Nullae enim sunt Actiones, quae vel ad *Actiones in Rem*, vel ad *Actiones in Personam*, satis commode referri nequeant.

17. Actiones siquidem *Finium regundorum, Familiae erciscundae, Communi dividundo*, & *Petitio hereditatis*, quas multi *Quadrigas mixtarum actionum* appellant, vel in rem sunt, vel in personam tantum.

18. Et quidem tres priores, *Finium regundorum, Familiae erciscundae*, & *Communi dividundo*, actiones *in personam* esse manifestum est,

eſt, ex *l.* 1. *ff. fin. reg. l.* 1. §. 1. *C. de Ann. exc.*

19. Oriuntur enim ex obligatione, quae quaſi ex contractu deſcendit. §. 3. 4. *I. de Obl. quae quaſi ex contr.*

20. Licet quantum ad *Finium* confuſionem attinet, delictum concurrere poſſit. v. *l.* 4. §. 4. *ff. fin. reg.*

21. *Petitio hereditatis* autem, *Actio in Rem eſt*; *l.* 25. §. 18. *ff. de pet. her. l.* 27. §. 3. *ff. de R. V. l.* 28. *ff. h. t.* Quia oritur ex jure hereditatis, quod jus eſt in re. *l.* 9. *l.* 19. *pr. ff. de hered. pet. l.* 1. §. *f. ff. ſi quadr. paup. fec. dic. l.* 6. *ff. de relig.*

22. *Mixtae* tamen dictae actiones vocari poſſunt, ratione ſubjectae materiae, eo quod partim de rebus, partim de praeſtationibus perſonalibus, exercentur. *l.* 25. §. 18. *ff. de hered. pet. l.* 22. §. 4. *ff. fam. erciſc.* Eoque ſenſu *Mixtae in rem & in perſonam* vocantur in §. 20. *I. h. t.* & *Petitio hereditatis Mixta perſonalis* in *l.* 7. *C. de pet. her.* dicitur. §. 20.

23. Sunt autem Actiones in rem & in perſonam, *Civiles*, vel *Praetoriae*. §. 3. *I. h. t.* §. 3.

24. *Civiles*, *quae ex civilibus & legitimis cauſis* deſcendunt; *Praetoriae quas Praetor ex ſua jurisdictione comparatas habet. d.* §. 3.

25. Actionum *in Rem Civilium* Imp. tres hic memorat ſpecies, *d.* §. 3. *Rei vindicationem*, quae ex dominio naſcitur, & ſoli domino conceditur; *d.* §. 1. *I. h. t. l.* 23. *pr. de R. V. Actionem confeſſoriam* & *Negatoriam*, quae dantur de ſervitutibus. §. 2. *I. h. t. t. ff. ſi ſerv. vind. vel ad al. pert. neg.*

26. *Actio Confeſſoria* eſt *Actio in Rem, qua* §. 2.

quis

quis servitutem, sive realem, sive personalem, sibi competere contendit. l. 2. ff. si serv. vind.

27. *Negatoria* eſt *actio in Rem, qua quis servitutem alteri deberi negat. d. l. 2. ff. si serv. vind.*

28. In quibus tamen magis intentio agentium, quam verba orationis conſideranda ſunt.

29. *Quod genus Actionis*, Negativae ſcil., *in controverſiis rerum corporalium proditum non eſt; Nam in his agit qui non poſſidet; Ei vero, qui poſſidet, non eſt actio prodita, per quam neget rem Actoris eſſe. d. §. 2. I. h. t.*

30. *Sane hoc uno caſu* (ſic leg. videtur) quo ſcil. Negatoria agitur, *qui poſſidet nihilominus is actoris partes obtinet; ſicuti in latioribus Dig. libris oportunius apparebit. d. §. 2. in fin.* v. *t. ff. ſi uſusfr. pet. t. ff. ſi ſerv. vind. vel ad al. pert. neg.*

31. *Actiones Praetoriae in Rem* ſunt *Publiciana, Reſciſſoria, Serviana & Quaſi Serviana.*

§. 4. 32. *Actio Publiciana*, (quae a Q. Publicio, qui Praetor Urbanus fuit cum M. Junio, Cic. *pro Cluent. c.* 45. nomen habet) eſt *Actio Praetoria in rem, ex dominio Praetorio deſcendens, qua is, qui rem alienam, à non domino, ex juſta cauſa, & bona fide, accepit, ejusque poſſeſſionem, priusquam eam uſucepit, caſu amiſit, agit contra poſſeſſorem, qui deteriore jure poſſidet, ut rem quaſi uſucaptam reſtituat. §. 4. I. h. t. l. 1. pr. ff. de Publician.*

33. Adeo *directa*, i. e. jure civili prodita, hoc caſu non dabatur; *d.* §. 4. quia jure civili actio in rem non datur niſi vero rei domino. *l.* 23. *pr. ff. de R. V.*

34. Cum autem *durum eſſet eo caſu actionem deficere, inventa eſt à Praetore Actio, in*

quâ

qua dicit is, qui possessionem amisit, eam rem se usucepisse, quam usu non cepit, & ita vindicat suam esse. d. §. 4.

35. Datur haec Actio ei tantum, qui rem alienam accepit à non domino, bona fide; & ex justa causa, & adeo in causa est usucapiendi. *d.* §. 4. *l.* 1. *pr.* §. 1. *& seqq. l.* 12. §. 4. *ff. de publ. in rem act.*

36. Non etiam contra omnem possessorem conceditur, sed contra eum tantum, qui deteriori jure possidet; Unde contra verum rei dominum locum non habet. *l. pen. & ult. ff. de publ. in rem act.* add. *l.* 9. §. 4. *ff. eod.*

37. *Actio Rescissoria*, v. *l.* 28. §. *pen. &* §. 5. *ult. ff. ex q. caus. maj. l.* 24. *C. de R. V.* (quae a Publicio etiam Praetore introducta, & sic dicta est, quia per eam rescinditur quod jure civili ratum est; *l.* 35. *in f. pr. ff. de O. & A.*) est *Actio Praetoria in rem, similiter ex dominio Praetorio descendens, quae datur* Praesenti, *cujus res, per absentem ex quacunque causa,* *l.* 21. §. 1. *ff. ex quib. c. maj., est usucapta, vel* Absenti *propter causam necessariam, vel justam, l.* 1. §. 1. *l.* 3. *& seqq. l.* 36. §. *pen. & ult. &* 2. *seqq. ff. eod. cujus res usucapta est per praesentem,* (intra annum, §. 5. *I. h. t.* jure novo intra quadriennium. *l. f. C. de temp. in int. rest.*) *contra eum qui usucepit, ut res usucapta, rescissa usucapione, restituatur, quasi ea usucapta non esset.* §. 5. *I. h. t.*

38. Quam actionem Praetor introduxit, ne absentia alterius alteri noceat, vel absens propter justam causam damnum patiatur. *l.* 21. *pr. ff. ex q. caus. maj.*

39. Eamque non sustulit Imp. per reme-

dium, praesenti contra absentem concessum, in *l.* 2. *C. de annal. exc.*

§. 7. 40. *Actio Serviana*, (à Servio Praetore sic dicta) est *actio Praetoria in rem*, v. *l.* 17. *ff. de pign. l.* 18. *C. eod. ex jure pignoris descendens, qua quis experitur de rebus coloni, quae pignoris jure*, sive expresse, sive tacite veluti fructus in praedio rustico, *l.* 7. *pr. ff. in quib. caus. pign. tac. cont.* (non etiam invecta & illata, quae tacite pignori tantum obligantur in praedio Urbano; *l.* 4. *ff. eod.*) *pro mercedibus fundi ei tenentur*; §. 7. *I. h. t.* Daturque contra omnem pignoris possessorem. *l.* 16. §. 3. *ff. de pign.*

41. *Quasi Serviana* seu *Hypothecaria* est, *qua reliqui omnes creditores pignora hypothecasve persequuntur. d.* §. 7. *I. h. t.*

42. *Inter* pignus *enim* & hypothecam (quantum ad *actionem Hypothecariam* attinet) *nihil interest*, *d.* §. 7. Sed soni tantum diversitas intercedit. *l.* 5. §. 1. *ff. de pign.*

43. Licet in aliis sit differentia. *Nam* pignoris *appellatione eam proprie rem contineri dicimus, quae simul etiam traditur creditori, maxime si mobilis sit. At eam, quae sine traditione nuda conventione tenetur, proprie* hypothecæ *appellatione contineri dicimus. d.* §. 7. *in f. l.* 9. §. 2. *ff. de pign. act.*

44. Ut erronea adeo sit sententiam docentium, pignus esse in re mobili, hypothecam in re immobili; Non obst. *l.* 238. §. 1. *ff. de V. S.* Qui §. 1. ex *d.* §. 7. *I. h. t.* explicandus est.

§. 8. 45. Actiones *Praetoriae in Personam, rei persecutoriae*, hic memorantur, *Pauliana, De*

Con-

Constituta pecunia, *De Peculio*, *in Factum ex Jurejurando*. §. 8. *I. h. t.*

46. *Actio Pauliana*, est *Actio Praetoria in personam* *l.* 38. *pr.* & §. 4. *ff. de usur.* (oritur enim ex maleficio) *quae datur creditoribus missis in possessionem bonorum debitoris*, *l. pen. C. de revoc. his quae in fraud. cred. contra possessores fraudis conscios*, *l.* 1. *l.* 6. §. 8. *ff. eod. d. l. pen. C. eod. Vel ex causa lucrativa res alienatas tenentes*, *d. l.* 6. §. 11. *d. l. pen. ut res in fraudem Creditorum alienatae, rescissa traditione, creditoribus restituantur, quasi traditae non essent.* §. 6. *I. h. t. l.* 1. *pr. ff. quae in fraud. cred.* §. 6.

47. *Actio de Constituta pecunia* est *Praetoria*, *personalis*, *quae datur Creditori contra eum, qui nudo pacto constituit se soluturum, quod ipse vel alius debet, ut solvat constitutum.* §. 9. *I. h. t. l.* 1. *pr. ff. de pec. const.* v. Differt. *N.* 7. *de Caus. obl. c.* 6. §. 9.

48. Inter quam actionem, & *Receptitiam*, olim quaedam erant differentiae; §. 8. *I. h. t. l.* 2. *C. de const. pec.* Theoph. *h.* Sed *Receptitia* deinde abrogata, & si quid plenius in ea esset, id in *actionem pecuniae constitutae* transfusum est. *d. l.* 2. *d.* §. 8.

49. Ut, si modo debitum praecesserit, *l.* 1. §. 1. & *seqq. l.* 11. *ff. de pec. const.* locum habeat haec actio, sive ipse constituens debeat, sive alius. *l.* 5. §. 2. *ff. eod. l.* 2. *C. eod.* sive naturale debitum sit, sive civile. *l.* 1. §. 6. 7. *ff. eod.*

50. Datur actio haec Praetoria, si quis constituerit *nudo pacto*; *Nam alioqui si quis stipulanti promiserit, jure civili tenetur. d.* §. 9. *I. h. t.*

§. 10. 51. *Actio de Peculio* est *Praetoria*, *personalis*, *adjectitia*, *quae ex contractu* (non etiam maleficio, *l.* 58. *l.* 133. *ff. de R. J.*) *filii vel servi*, *datur contra patrem vel dominum peculio tenus*; §. 10. *I. h. t.* deducto prius quod patri vel domino debetur. *l.* 9. §. 2. 3. *ff. de pecul.*

52. Licet enim ex contractu filiorum servorumve ipso jure non teneantur, *l.* 8. *ff. de resc. vend.* *l.* 8. §. *ult. ff. de accept.* aequum tamen est peculio tenus eos condemnari. *d.* §. 10.

§. 11. 53. *Actio in Factum ex Jurejurando* est *Praetoria*, *personalis*, *adjectitia*, *quae datur ei*, *qui adversario deferente*, *sive in judicio*, *sive extra judicium*, *l.* 34. §. 7. *l.* 17. *pr. ff. de jurej.* *juravit sive deberi*, *adversus deferentem*, *ad solvendum id*, *de quo juratum est.* §. 11. *I. h. t.* v. Dissert. *N.* 5. *de C. O. c.* 4. §. 40. *& seqq.*

54. Quo jurejurando praestito *non quaeritur amplius*, *an pecunia debeatur*, *sed an juraverit.* *d.* §. 11. *l.* 5. §. 2. *l.* 9. §. 1. *ff. eod.*

55. Summa sane ratione; Cum ad religionem accedat deferentis conventio, & consensus. *l.* 25. *l.* 26. §. *ult. ff. de jurejur.*

56. Sive autem juraverit, sive cum jurare paratus esset, adversarius jusjurandum ei remiserit, v. *l.* 6. *eod.* nihil interest. *l.* 5. §. *ult.* *l.* 9. §. 1. *ff. eod.* *l.* 1. *l.* 8. *C. de reb. cred.*

§. 12. 57. *Poenales quoque actiones Praetor bene multas ex sua jurisdictione introduxit*; Veluti contra eum, qui *Album* corrupit, qui Parentem vel Patronum sine venia in jus vocavit, qui in jus vocatum vi exemit, vel ut alius eximeret effecit. §. 12. *I. h. t.*

58. Si quis enim *Album Praetoris*, jurisdictionis perpetuae causa propositum, i. e. E-

dictum

dictum in tabula dealbata scriptum, v. *l.* 2. §. 10. *ff. de O. J. l.* 1. *C. de interd.* corruperit, contra eum actio popularis, ad 500. aureos, conceditur. *l.* 7. *pr. ff. de jurisd.*

59. Si quis Parentem vel Patronum sine venia in jus vocaverit, in eum 50. aureorum judicium datur. *l.* 4. §. 1. & *seqq. l. pen. & ult. ff. de in jus voc.*

60. Quod non tam ideo cautum videtur, quia indistincte olim obtorto collo reos in jus rapere licuerit, quam quod Actiones quaedam sint famosae, qualem contra Parentem vel Patronum institui nimis inverecundum est. *l.* 10. §. *pen. ff. de in jus voc.*

61. Si quis vi exemerit eum, qui in jus vocatus est, vel dolo malo effecerit, ut eximeretur, contra eum datur actio in id quanti ea res ab Actore aestimata est. *l. pen.* §. 1. *ff. ne quis eum qui in jus voc.*

62. Praeter quas sunt plures etiam aliae, Veluti de *Dejectis* vel *Effusis*, de *periculose Suspensis vel Positis*, *contra Nautas*, *Caupones*, *Stabularios*, de quibus ad *tit. praeced.* similesque

63. De *Actionibus Praejudicialibus* dubitatum videtur, essentne in rem, an in personam; Sed Imp. eas in rem esse statuit, §. 13. *I. h. t.* Quia scil. per eas jus aliquod, quemadmodum & in *Actione Confessoria*, vindicatur. §. 13.

64. Sunt autem *Actiones Praejudiciales*, *quibus inter aliquos de statu alterutrius agitur.*

65. *Praejudiciales* dicuntur, quia praejudicii faciendi causa instituuntur, & aliis rebus praejudicium faciunt. v. *l.* 1. §. *ult. l.* 2. *l.* 3. *ff. de agn. & al. lib. l. ult. ff. si ingen. esse dic.*

66. Sunt autem hae tres, *d.* §. 13. I. Qua quaeritur, An aliquis liber an servus sit? quae & *Liberalis causa* dicitur. v. *l.* 7. §. *ult. ff. de liberal. caus.*

II. An libertus quis sit, an ingenuus? *l.* 14. *l.* 15. *ff. de prob. l. ult. ff. si ingen. esse dic.*

III. Qua agitur de partu agnoscendo. *tt. ff. de agnosc. & al. lib.*

67. De quibus ultimo loco, postquam de Actionibus *Civilibus* & *Praetoriis* actum est, non male subjicitur. Neque enim *Praetoriae* omnes sunt, neque *Civiles*; Sed *una* ex illis, per quam scil. quaeritur, An liber quis sit? *Legitimam causam* habet, quia ex LL. XII. Tabb. descendit. *l.* 2. §. 24. *ff. de O. J. Caeterae* ex ipsius *Praetoris* jurisdictione substantiam capiunt. *d.* §. 13. *in f.*

§. 16. 68. *Secunda* Actionum divisio est, *quod quaedam Actiones Rei persequendae gratia comparatae sint, quaedam poenae persequendae, quaedam Mistae sint.* §. 16. *I. h. t. l.* 35. *ff. de O. & A.*

69. *Rei persequendae causa comparatae*, seu Rei persecutoriae, sunt, *quibus persequimur quod quovis modo ex patrimonio nobis abest. d. l.* 35.

§. 17. 70. Tales ergo sunt *omnes actiones in Rem, & Personales ex contractu*, ut & *Condictio furtiva*, & *Actio rerum amotarum, ex delicto descendentes.* §. 17. *I. h. t.*

§. 18. 71. *Actiones Poenae persecutoriae sunt, quibus persequimur poenam legitimam.* arg. *l.* 7. *ff. de serv. export.* Quales sunt *Actio Furti, aliaeque ex delictis descendentes.* §. 18. *I. h. t.*

72. *Actiones Mixtae* i. e. *Rei & Poenae persecutoriae* sunt, *quibus partim id quod ex patrimonio nobis abest, partim poenam persequimur legitimam.*

73. Qua-

73. Quales sunt *Actio Vi bonorum raptorum,* quia in quadruplo rei persecutio continetur; *Actio Legis Aquiliae de damno dato, si adversus inficiantem agatur* in duplum, *vel in id quanti* intra annum vel xxx. dies, *res fuerit plurimi*; *Actio de Legatis Ecclesiae, vel aliis venerabilibus locis, relictis, si contra inficiantem, vel solutionem differentem*, usque dum in jus vocatus sit, instituatur in duplum. §. 19. *I. h. t. add.* §. 26. *eod.* §. *ult. I. de obl. quae quas ex cont.* §. 19.

74. *Tertia* diviso est, quod *omnes actiones vel in Simplum conceptae sint, vel in Duplum, vel in Triplum, vel in Quadruplum. Ulterius enim nulla actio extenditur.* §. 21. *I. h. t.* §. 21.

75. *In Simplum* sunt omnes actione *Rei persecutoriae.* §. 22. *I. h t.* §. 22.

76. *In Duplum* agimus *Actione Furti Nec manifesti, Damni ex Lege Aquilia contra inficiantem, Depositi, si depositum sit miserabile, Servi corrupti*; nec non *Actione de legatis Venerabilibus locis relictis, contra inficiantes, vel differentes.* §. 23. 26. 27. *I. h. t. l.* 1. §. 1. *ff. depos.* §. 23.

77. Quarum quaedam ab initio *statim* sunt *dupli*, quaedam demum *ex post facto*, uti ex dictis ultro intelligitur. §. 26. *I. h. t.* §. 26.

78. *In Triplum actio contra eos conceditur, qui majorem summam, quam ipsis competit, in libello proposuerunt, ut ex hac causa viatores,* i. e. executores litium, *ampliorum summam sportularum nomine exigerent.* §. 24. *I. h. t.* §. 24.

79. *In quadruplum agimus Actione Furti manifesti, Quod Metus causa, In factum contra Calumniatores*, item *Actione contra executores litium, qui plus debito exegerint.* §. 25. *I. h. t.* §. 25.

80. Quae

§. 27. 80. Quae tamen similiter in eo differunt, quod *Actio Quod Metus causa in quadruplum* demum contra contumacem locum habeat, *reliquae* vero ab initio simpliciter in quadruplum concedantur. §. 27. *I. h. t.*

§. 28. 81. *Quarta* Actionem divisio est, quod *quaedam actiones sint Bonae fidei*, *quaedam Stricti juris*, §. 28. *I. h. t. quaedam Arbitrariae.* §. 31. *I. h. t.*

82. *Actiones Bonae fidei* sunt, *in quibus libera potestas permittitur judici, ex bono & aequo aestimandi, quid alterum alteri praestare oporteat.* §. 30. *I. h. t.* Cic. *de off. L.* 3. *c.* 17.

83. In bonae fidei enim *judiciis* multa veniunt, de quibus nominatim non convenit; *l.* 31. §. 20. *ff. de Ædil. Edict.* Quia tantundem in *b. f. judiciis* officium judicis valet, quantum in stipulatione (e. gr.) nominatim ejus facta interrogatio. *l.* 7. *ff. de neg. gest.*

84. Caeterum *Bonae fidei* Actiones sunt hæ, *Ex Emto Vendito*, *Locato Conducto*, *Negotiorum gestorum*, *Mandati*, *Depositi*, *Pro Socio*, *Tutelae*, *Commodati*, *Pignoratitia*, *Familiae ercifcundae*, *Communi dividundo*, *Praescriptis verbis de Æstimato & quae ex Permutatione competit*, *Petitio hereditatis.* §. 28. *I. h. t.* & *Actio ex Stipulatu de Dote.* §. 29. *I. h. t.*

85. Praeter quas, plures actiones bonae fidei, in jure nostro non reperiuntur.

86. Quod tamen non ita intelligendum est, quasi exclusae etiam essent actiones quae sub expressis tacite continentur. Sub actionibus enim *Negotiorum gestorum*, *Mandati* &c. continentur tum *Directae* tum *Contrariae*, sub *genere species.* Qua ratione *Actionem Funerariam*

sub

sub *Actione Negotiorum gestorum contineri*, recte statuitur. arg. *l.* 14. §. 7. 9. 11. 13. 16. *ff. de relig.*

87. Quin & *Actio Emphyteuticaria bonae fidei* esse videtur, propter similitudinem quam *Emphyteusis* habet cum emtione venditione & locatione conductione. §. 3. *I. de Locat. cond.*

88. De *Hereditatis petitione* dubitatum est; Sed Imp. noster eam *bonae fidei* esse aperte constituit; in *l. ult.* §. 3. *C. de pet. hered.* *d.* §. 28. *in f.*

89. Habet enim praestationes personales, *l.* 25. §. *antepen. ff. de hered. pet.* adeoque quodammodo ad naturam *actionis negotiorum gestorum* accedit; Unde & *mixta personalis* dicitur. *l.* 7. *C. eod.*

90. *Actionem* etiam *ex Stipulatu de Dote*, §. 29. quae olim stricti juris erat, sublata *Rei uxoriae actione*, bonae fidei esse voluit. *l. un. C. de rei. ux. act. d.* §. 29. *I. h. t.*

91. Quin imo quatuor singularia hic constituta sunt;

I. Ut *Actio ex stipulatu* mulieri detur, quamvis nulla stipulatio de dote reddenda sit interposita.

II. Ut illa actio sit *bonae fidei*.

III. Ut adjunctam habeat *tacitam hypothecam* in bonis mariti. *d. l. un.* §. 1. *d.* §. 29.

IV. Ut ex hac causa mulier *praeferatur* omnibus aliis creditoribus, etiam anteriorem expressam hypothecam habentibus. *l. ult.* §. 1. *C. qui pot. in pign.*

92. Quod tamen privilegium soli competit mulieri, ejusque liberis; *d. l. ult.* §. 1. *C. qui pot. in pign. d.* §. 29. non etiam extraneis. *d. l. un.* § 5.

93. *Actiones Stricti juris*, ſeu *Stricti judicii*, *l.* 5. §. *ult. ff. de in lit. jur.* ſunt, *in quibus poteſtas judicis olim formulae*, v. Sen. *de Ben. L.* 3. *c.* 7. *jam conventioni partium, adſtricta eſt.* v. *l.* 99. *ff. de V. O.*

94. *Jus ſtrictum* enim hic non jus ſummum, uti alibi, v. *l.* 8. *C. de jud. l.* 17. *ff. de inj. rupt. irr. l.* 2. §. 5. *ff. de aq. pluv. arc.* Sed parvam, ſeu non liberam judicis poteſtatem ſignificat.

95. Sunt autem *Stricti juris Actiones* omnes iſtae, quae non ſunt *Bonae fidei*, vel *Arbitrariae.*

§. 31. 96. *Actiones Arbitrariae* ſunt *quae ex arbitrio judicis pendent*, ſeu *in quibus propter contumaciam*, (*ſi ſcil. judicis arbitrio jubentis rem petitori reſtitui non pareat reus*) *Vel loci adjectionem, ſequitur condemnatio in aliquid majus.* §. 31. *I. h. t. l.* 14. §. 4. *ff. quod met. C. l.* 46. *& ſeqq. ff. de R. V. l.* 2. *ff. de eo quod cert. loc.*

97. Quas actiones ab actionibus *Bonae fidei*, & *Stricti juris*, diverſas eſſe, docent tum textus in *d.* §. 31. *I. h. t.* verb. *praeterea. l.* 5. *pr.* & §. 4. *ff. de in lit. jurand. l.* 3. §. 1. *ff. de uſur.* tum diverſa harum actionum natura.

98. *In B. f. judiciis* enim condemnatio fit ex natura ipſius actionis, *hic* ex accidenti; *In Stricti juris actionibus* condemnatio fit ſecundum ſtrictam conventionem partium, *in Arbitrariis* ex arbitrio judicis.

99. *Arbitrariae* ſunt *Publiciana*, *Serviana*, *Quaſi Serviana*; *l.* 16. §. 3. *ff. de pign.* §. 31. *I. h. t.* Imo *omnes actiones in rem*, arg. *l.* 46. *& ſeqq. ff. de R. V. l.* 5. *l.* 8. *ff. de in lit. jur.* Sola excepta *Hereditatis petitione*, quae b. f. eſt; *Actio quod Metus cauſa*, *l.* 14. §. 1. 4. *ff.*

ff. quod m. c. De eo quod certo loco, Ad exhibendum, §. 31. *I. h. t. omnesque actiones in personam* (dummodo non ſint b. f.) *ad reſtituendum conceptae.*

100. Ne tamen judex poteſtate Sibi conceſſa vel arbitrio abutatur, monet Imp. quaſi ἐν παρόδῳ, *quantum poſſibile* eſt (in obligatione alternativa, vel generis id fieri nequit) *certae pecuniae vel rei ſententiam ferendam eſſe, etiamſi de incerta quantitate apud eum actum ſit.* §. 32. *I. h. t. l.* 21. *ff. de R. C.* v. *l.* 59. §. 1. 2. *ff. de re jud.* §. 32.

101. Huc pertinet, qua poena afficiendus ſit Actor, ſi plus petierit quam ſibi debetur. §. 33.

102. *Et ſi quidem agens intentione ſua plus complexus fuerit, quam ad eum pertinebat, olim cauſa cadebat, i. e. rem amittebat* ſeu litem perdebat. §. 33. *I. h. t.* add. Sueton. *in Claud. c.* 14. Cic. *L.* 1. *de Orat. C.* 36. *Ad Her. L.* 1. *C.* 12. *de Inv. L.* 2. *c.* 19. Quintil. *L.* 3. *c.* 8. *L.* 7. *c.* 3. Paul. *L.* 1. *ſent. T.* 10. *L.* 2. *ſent. T.* 5. §. 1. *l.* 1. *ff. de interrog. act.*

103. Plus autem quatuor modis petitur, *Re*, *Tempore*, *Loco*, & *Cauſa*. *Re*, ſi quis pro x. viginti, pro parte rem totam, vel pro parte minore majorem petierit;

Tempore, ſi quis ante tempus;

Loco, ſi alibi;

Cauſa ſeu qualitate, ſi quis in obligatione disjunctiva ſimpliciter alterutrum, vel in obligatione generis V. C. *Vini*, in ſpecie *Campanum* petierit: Electio enim eo ipſo adverſario tollitur, cui ſtipulationis jure liberum fuit, aliud ſolvere quam petitur. *d.* §. 33. *I. h. t.*

104. *Quin etiam, licet vilissimum sit, quod quis petat, nihilominus plus petere intelligitur, quia saepe accidit, ut promissori facilius sit illud solvere, quod majoris pretii est. d. §. 33.*

105. Sed poena illa antiqua pluris petitionis mutata est, & jure novo constitutum, ut, si *tempore* plus fuerit petitum, induciae, quas ipse Actor sponte indulserit, vel quas natura actionis continet, duplicentur, iisque finitis, Actor non ante audiatur, priusquam omnes expensas litis refuderit; §. 10. *I. de exc.* Sin autem *quantitate, vel alio modo, plus fuerit petitum, in omne, si quod forte damnum ex hac causa acciderit, commissa tripli condemnatione puniatur.* §. 33. *I. h. t.*

§. 34. 106. *Si minus intentione sua complexus fuerit Actor, quam ad eum pertineat, sine periculo aget, in reliquum enim nihilominus judex adversarium eodem judicio condemnat.* §. 34. *I. h. t.*

§. 35. 107. *Si quis aliud pro alio intenderit, nihil eum periclitari placet, sed in eodem judicio*, i. e. apud eundem judicem, sine nova interpellatione, errorem suum ei corrigere permittitur. §. 35. *I. h. t.*

108. Potest enim Actio semel edita, seu libellus & *emendari*, & *mutari*, non tantum ante, sed & post litem contestatam. *l.* 4. §. *ult. ff. de nox. act. l.* 18. §. 1. *ff. de Vi & vi arm. l.* 3. *C. de Edend.*

§. 36. 109. *Quinta* Actionum divisio est, quod *quaedam* & quidem pleraeque *dentur in Solidum, quaedam in Minus quam solidum.* §. 36. *I. h. t.*

110. Actiones in minus quam solidum competunt,

§. Pro-

I. Propter *rationem Peculii*, aliamve similem qualitatem adjectitiam. *d.* §. 36.

II. Propter *Beneficium Competentiae*.

III. Propter. *Jus Compensationis*.

111. *Beneficium Competentiae* (sic vocari solet) *est jus quibusdam personis concessum, quo non possunt in plus conveniri, quam facere possunt*, i. e. quam facultates eorum patiuntur, ut tantum iis relinquatur, quod iis ad victum quotidianum & alimenta sufficiat. §. 37. *I. h. t. l.* 30. *ff. de re jud. l.* 173. *pr. ff. de R. J. l.* 15. *pr. ff. sol. matr.* §. 37. 38. 40.

112. Competit hoc jus *Conjugibus*, §. 37. *I. h. t. l.* 20. *ff. de re jud. Socero, l.* 21. *ff. eod. Parentibus, Patronis*, §. 38. *I. h. t. l.* 16. 17. *ff. de re jud. Fratribus*, arg. *l.* 63. *pr. ff. pro soc. Sociis*, etiam particularibus, dummodo agatur Actione pro socio; *d.* §. 38. *l.* 63. *pr. ff. pro soc.* Ita accip. *l.* 16. *ff. de re jud. Donatori* si ex donatione conveniatur, *d. l.* 16. *l.* 28. *ff. de R. J.* cui soli etiam conceditur prius deducere aes alienum; *l.* 19. §. 1. *ff. de re jud. l.* 49. *& seqq. ff. eod.* Nec non *iis qui bonis cesserunt*. §. 40. *I. h. t. l.* 4. 6. 7. *ff. de cess.*

113. *Compensatio* est *debiti & crediti inter se contributio. l.* 1. *ff. de compens.* §. 39. *I. h. t.* §. 39.

114. Ut ea locum habeat, ante omnia requiritur, ut debitum utrimque sit *liquidum*, & *ejusdem generis. l. ult. C. de compens.*

115. Compensatio in *b. f. judiciis* olim locum habebat *ipso jure*, in *stricti juris judiciis* per *exceptionem* inducebatur. §. 30. *I. h. t.* Sed postea constitutum, ut compensationes, quae aperto jure nituntur, omnes actiones, §. 30.

etiam ſtricti juris, ipſo jure minuant. *d.* §. 30. *I. h. t. d. l. ult.*

116. Excepta ſola *Depoſiti Actione*, cui aliquid compenſationis nomine opponi iniquum viſum eſt; Ne, ſub praetextu compenſationis, depoſitarum rerum quis exactione defraudetur. *d.* §. 30. *I. h. t. d. l. ult. C. de compenſ.*

TIT. VII.

Quod cum eo qui in alien. pot. eſt neg. geſt. eſſe dicitur.

pr. h. t. 1. SExta Actionum diviſio eſt, quod *Actiones oriantur vel ex Facto Proprio, vel ex Facto Alterius*, ejus tamen maxime, qui in noſtra eſt poteſtate, *ſervi* ſcil. vel *filiifam. pr. I. h. t.*

2. Quales ſunt *Actio Quod Juſſu, Exercitoria, Inſtitoria, Tributoria, de Peculio, de In rem verſo.*

§. 1. 3. *Actio Quod Juſſu* eſt *Actio Praetoria, perſonalis, Adjectitia, quae datur ex contractu ſervi, qui juſſu Domini contraxit, contra Dominum in ſolidum.* §. 1. *I. h. t. l.* 1. *pr.* §. 1. 3. 4. *ff. quod juſſu.*

4. *Quia is, qui ita contrahit, fidem Domini ſequi videtur. d.* §. 1. *I. h. t.*

§. 2. 5. *Actio Exercitoria* eſt *Actio Praetoria, perſonalis, adjectitia, quae datur ex contractu cum Magiſtro navis inito, contra Exercitorem in ſolidum;* §. 2. *I. h. t.* Nam & hic quaſi juſſus exercitoris intervenit. arg. *l.* 29. *ff. de reb. cred. l.* 1. *pr.* §. 2. *ff. de exerc. act.*

6. *Exercitoria* vocatur, quia *Exercitor* is appellatur, ad quem quotidianus navis quae-

ſtus

ſtus pertinet. §. 2. *I. h. t. l.* 1. §. 15. *ff. de exerc. act.*

7. *Magiſter* autem navis eſt, cui navis, ſive marinae, ſive fluviatilis, cura mandata eſt. *l.* 1. §. 1. §. 5. *ff. de exerc. Act.*

8. Datur autem haec actio contra *Exercitorem* ita demum, ſi quid cum *Magiſtro*, ejus rei gratia, cui praepoſitus eſt, contractum fuerit. *d.* §. 2. *I. h. t. l.* 1. §. 7. §. 12. *ff. de exerc. act.*

9. *Actio Inſtitoria* eſt *actio Praetoria, perſonalis, adjectitia, quae datur ex contractu cum Inſtitore inito, ſi quid cum eo, ejus rei cauſa, cui praepoſitus eſt, contractum fuerit, contra praeponentem in ſolidum. d.* §. 2. *I. h. t.*

10. Ideo autem *Inſtitoria* appellatur, quia qui negotiationibus terreſtribus praeponuntur *Inſtitores* vocantur, *d.* §. 2. *l.* 18. *ff. de inſtit. act.* eo quod negotio gerendo inſtent, *l.* 3. *l.* 5. *ff. eod.*

11. *Actio Tributoria* eſt *Actio Praetoria, perſonalis, adjectitia, quae datur contrahenti cum ſervo in mercibus peculiaribus, volente vel ſciente Domino, l.* 1. §. 2. 3. *ff. de trib. act. contra Dominum*, ſi merces peculiares non aequaliter diviſerit, *ut merces pro rata diſtribuantur.* §. 3. *I. h. t.* §. 3.

12. *Tributoria* appellatur, quia ipſi domino diſtributionem earum mercium Praetor permiſit. *d.* §. 3. *l. ult. ff. de trib. act.*

13. Quae actio dolum malum coërcet Domini, *l.* 7. §. 2. *ff. eod.* & propter iniquam diſtributionem locum habet.

14. *Actio de Peculio* eſt *actio Praetoria, perſonalis, adjectitia, quae datur ex contractu ſervi,* §. 4.

vi, contra Dominum peculio tenus. §. 4. *I. h. t.*

15. *Actio de In Rem verso* est *Actio Praetoria, personalis, adjectitia, quae datur contra Dominum ex contractu servi, quatenus in rem Domini aliquid versum est. d.* §. 4. *t. t. ff. de in rem vers.*

16. *In Rem* autem *versum* intelligitur quicquid necessario vel utiliter, in utilitatem Domini impensum est. *l.* 3. §. 1. *l.* 5. *l.* 7. *l.* 10. *ff. de in rem vers.*

17. Quod ad voluptatem pertinet *in rem versum* non videtur; tolli tamen, in quantum sine detrimento rei fieri potest, permittitur. *d. l.* 3. §. 4.

18. Quae quidem Actiones de *Peculio*, & de *In rem verso*, & separatim, & conjunctim, proponi & in judicium deduci possunt; ita tamen, ut ex una tantum sequatur condemnatio. *d.* §. 4.

§. 5. 19. Omnes autem praedictae Actiones aliquando concurrunt, *Ut is, qui jussu domini contraxit, cuique Institoria vel Exercitoria actio competit, de Peculio, deque eo quod in rem domini versum sit, agere possit.* §. 5. *I. h. t.*

20. Sed elective, non cumulative; *l.* 9. §. 1. *ff. de trib. act. l.* 4. §. *ult. ff. h. t.* quia omnes ex contractu sunt, & rei persecutoriae, quarum una alteram consumit. *l.* 43. §. 1. *ff. de R. J.*

21. Stultissimus autem fuerit, si quis ex iis optimam non elegerit, i. e. eam, qua solidum, vel plurimum quis consequi; vel eam, quam optime probare potest. *d.* §. 5.

22. Non tamen praedictae actiones sunt per se subsistentes, sed *directarum* (uti in singulis monitum) *adjectitiae* tantum *qualitates.*

23. Unc.

23. Unde & per interpretationem Prudentum postmodum receptum videtur, ut quod ex hisce causis debetur, directo statim à patre dominove condici possit. §. *ult. I. h. t. l.* 29. *ff. de reb. cred. l.* 17. §. *ult. ff. de inst. act.* §. ult.

24. Et haec quidem tam quoad contractus cum *filiisfam.* quam cum *servis* initos, locum habent. §. 6. *I. h. t.* §. 6.

25. Sed illud in filiosam. maxime singulare est, quod filiisfam. non liceat pecuniam dare mutuam. §. 7. *I. h. t.* §. 7.

26. Prohibet hoc enim *SCtum Macedonianum*, ab improbo foeneratore *Macedone* sic dictum; *l.* 1. *ff. de SC. Maced.* tempore Claudii Imp. ut videtur, latum. Tacit. L. 11. *Annal. c.* 31. & Vespasiani repetitum. Sueton. *in Vespas. c.* 11.

27. Quod ideo Senatus prospexit; quia filiifam. saepe onerati aere aleno creditarum pecuniarum, quam in luxuriam consumebant, vitae parentum insidiabantur. *d.* §. 7. *in f. l.* 1. *l.* 3. §. 3. *ff. de SC. Maced.*

28. Quod si quis contra SCtum filiisfam. crediderit, *denegatur ei actio tam adversus ipsum filium* (ex contractu scil. proprio) *filiamve, nepotem neptemve, sive adhuc in potestate sint; sive postea morte parentis vel emancipatione sui juris esse coeperint; Quam adversus patrem avumve* (scil. de peculio) *sive eos habeat adhuc in potestate; sive emancipaverit. d.* §. 7. *I. h. t.*

29. Adeo ut & filiusfam. *Exceptione SCti Macedoniani* utens, si quidem pecuniam male consumserit, tutus sit in conscientia.

30. Nec vivo patre renunciare ei possit; quia non in ipsius favorem tantum, sed maxi-

me patris, & odium foeneratorum, introductum est.

31. Prohibet autem SCtum *mutuam* dare *pecuniam*, non etiam vinum, oleum, frumentum, nec alium cum filiofam. celebrare contractum; dummodo nihil fiat in fraudem SCti. *l.* 3. §. 3. *l.* 7. §. 3. *ff. de SC. Maced.*

32. Cessat SCtum ratione *filii* I. Si habeat peculium castrense vel quasi castrense. *l.* 1. §. 3. *l.* 2. *ff. d. t.*

II. Si patremfam. se esse dixerit *l.* 1. *C. eod.* vel publico errore pro tali habitus sit. *l.* 3. *ff. eod.*

III. Si paterfam. factus debitum agnoverit. *l.* 9. *ff. l.* 2. *C. ad SC. Maced. l.* 7. §. *ult. ff. eod.*

33. Ratione *Patris* I. Si voluntate ejus pecunia mutua data sit. *l.* 12. *ff. l.* 2. *C. eod.*

II. Si ratum habuerit. *l.* 7. §. 15. *l.* 16. *ff. eod.*

III. Si filius patris Institor fuerit. *l.* 7. §. 11. *ff. eod.*

34. Ratione denique *causae* I. Si pecunia accepta sit ad satisfaciendum ei, cui valide obligatus erat. *l.* 7. §. 14. *ff. de SC. Maced.*

II. Si pecunia in rem Patris versa. *l.* 7. §. 12. *ff. eod.*

III. Si filiofam. Studiorum vel Legationis causa alibi degenti, ad necessarios sumtus, pecunia data sit. *l.* 7. §. 13. *ff. l.* 5. *C. eod.*

IV. Si ad dotandam sororem pecunia accepta sit. *l.* 17. *ff. eod.*

Tit.

Tit. VIII.

De Noxalibus Actionibus.

1. NOn tantum autem ex *contractu* servorum, sed & ex *delictis*, contra nos oriuntur actiones, quae vocantur *Noxales*.

2. *Actio Noxalis* (quae a *Noxa*. i. e. maleficio sic dicta, *l.* 1. *pr. ff. h. t.*) est *Actio Praetoria, personalis. adjectitia, quae ex delicto servi privato, contra dominum ignorantem vel prohibentum, vid. l.* 2. 3. 4. *ff. h. t. datur, ut damnum datum resarciat, vel servum noxae dedat. pr. I. h. t.* *pr. h. t.*

3. Datur *Actio Noxalis* propter *delictum servi privatum*, non etiam publicum, propter quod poena vel capitalis vel corporalis locum habet. *l.* 17. §. 18. *ff. de Ædil. Edict. l.* 200. *ff. de V. S.*

4. Datur contra dominum, omnemque etiam b. f. possessorem. *l.* 11. *l.* 13. *ff. h. t.* *Noxa* enim, *seu noxalis actio, caput sequitur*, §. 5. *I. h. t. l.* 20. *l. ult. ff. eod.* i. e. datur contra omnem eum, ad quem servus pervenerit. *d.* §. 5. *I. h. t.* §. 5.

5. Datur ad hoc, ut dominus vel *damnum datum resarciat*, quod proprie in obligatione est, vel *servum noxae dedat*, quam potestatem dominus a lege accepit. *l.* 6. §. 1. *ff. de re jud.*

6. Summa ratione. Iniquum enim est nequitiam servorum, ultra ipsorum corpora, dominis damnosam esse. §. 2. *I. h. t. l.* 2. *ff. eod.* §. 2.

7. Noxae itaque dedendo servum dominus liberatur, dominiumque ab eo transfertur; Sin §. 3.

autem damnum ei, cui deditus est, servus resarcierit quaesita pecunia, auxilio Praetoris invito domino manumittitur. §. 3. *I. h. t.*

8. Quod si manumissus fuerit servus, directò ipse tenetur, & extinguitur noxae deditio. *d.* §. 5. *I. h. t.*

§. 6. 9. Si servus domino noxiam commisit, actio nulla nascitur; Namque inter Dominum, & eum, qui in potestate ejus est, nulla obligatio nasci potest. §. 6. *I. h. t. l.* 1. *C. eod.*

§. 4. 10. Dividuntur autem actiones noxales in *Civiles & Praetorias*, prout scil. *directae* vel Civiles sunt vel Praetoriae. §. 4. *I. h. t.*

11. *Civiles* sunt, quae legibus sunt Constitutae, *veluti Furti ex LL.* XII. *Tab. Damni injuriae ex L. Aquilia: Praetoriae*, quae ex Edicto Praetoris, *veluti Injuriarum & Vi bonorum raptorum. d.* §. 4.

§. 7. 12. Dabantur etiam olim actiones noxales propter delicta liberorum, quod postea mutatum est: tum quod absurda visa est ratione filiorum filiarumque noxae deditio; tum quod ipse filius ex delicto, nec non Pater per indirectum actione judicati de peculio, conveniri possit. §. 7. *I. h. t. l.* 33. *& seqq. ff. eod. l.* 3. §. 11. *ff. de pecul.*

Tit. IX.

Si Quadrupes pauper. feciss. dic.

pr. h. t. 1. Animalium etiam nomine, quae ratione carent, noxalis actio LL. XII. Tab. prodita est. *pr. I. h. t.*

2. Si enim Quadrupes, quae pecudum numero

mero eſt, contra naturam damnum dederit, datur *Actio de Pauperie*. §. 1. *I. h. t.*

3. *Pauperies eſt damnum ſine injuria facientis datum; nec enim poteſt animal injuriam feciſſe dici, quod ſenſu caret. d. pr. I. h. t. l.* 1. §. 3. *ff. h. t.*

4. Eſt Itaque *Actio de Pauperie, quae, ſi quadrupes contra naturam damnum dederit, datur damnum paſſo, contra dominum animalis, ut damnum reſarciat, vel animal noxae dedat. d. pr. d. l.* 1.

5. Locum habet haec actio *in iis quae contra naturam moventur*, ut puta ſi equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus cornu petierit. *d. pr. I. h. t.*

6. Si ſecundum naturam animal damnum dederit, datur *actio de paſtu pecorum. l.* 14. §. *ult. ff. de praeſcr. Verb.*

7. Pecus includere (quod moribus eſt receptum) jure Civili non licet. *l.* 39. §. 1. *ff. ad L. Aquil.*

8. Quod ſi culpa aut inſtigatu alterius damnum datum ſit, contra inſtigantem ex Lege Aquilia agendum eſt. *l.* 1. §. 3. 4. 6. 7. *ff. h. t.*

9. Similiter ſi genitalis ſit feritas, *pr. I.* §. 1. *h. t. l.* 1. §. 10. *ff. eod.* vel bipes damnum dederit, ceſſat *Actio de Pauperie, directa* ſcil. *Utilis* enim locum habet. §. 1. *I. h. t. l. pen. ff. eod.*

10. Caeterum ſciendum eſt, dari etiam *Actiones Ædilitias*, contra eos, qui canem, verrem, aprum, urſum, leonem ibi habuerunt, qua vulgo iter ſit, ut nocere poſſit §. 1. *I. h. t.*

11. Si enim ex ea re liber homo petierit, in ſolidos ducentos, ſi nocitum libero homini eſſe dicetur, in id quanti bonum & aequum judici videtur, condemnantur; caeterarum vero rerum, quanti damnum datum, dupli. *d.* §. 1. *I. h. t. l.* 40. *& ſeqq. ff. de Æd. Ed.*

Tit. X.

De iis per quos agere poſſ.

1. Tandem obligamur etiam per *Procuratores.*

pr. h. t. 2. Olim alterius nomine agere non licebat, niſi *pro populo*, *pro libertate*, *pro tutela*, *nec non furti pro abſentibus Reip. cauſa*, *vel iis qui apud hoſtes eſſent. pr. I. h. t.*

3. Sed quia hoc non minimam incommoditatem habebat, quod alieno nomine neque agere neque excipere actionem licebat, coeperunt homines per Procuratores litigare. *d. pr. I. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. de proc.*

4. Adeo ut jam, licet nulla incommoditas ſubſit, per Procuratores agere liceat.

5. *Eſt* autem *Procurator* in genere, *qui aliena negotia mandatu domini adminiſtrat. l.* 1. *ff. de proc.*

6. Hoc loco *ſpcialiter* pro eo accipitur, qui negotia *judicialia* mandato domini adminiſtrat.

§. 1. 7. Conſtituitur Procurator *mandato*, & Proinde ſolo conſenſu; *d. l.* 1. *pr. &* §. 1. *ff. de proc.* ignorante etiam, quin & invito adverſario. §. 1. *I. h. t.* v. *l.* 26. *ff. de J. R.*

8. Procurator eſſe poteſt qui non prohibetur. arg. *l.* 43. §. 1. *ff. de proc.*

9. Pro-

9. Prohibetur *Furiosus*, *l.* 2. §. 1. *ff. de proc. Surdus*, *Mutus*, *l.* 43. *ff. eod. Perpetuo morbo laborans*, *l.* 54. *ff. eod. Minor annis* XVII. §. 5. *I. qui & ex quib. c.* (Jure Can. etiam minor annis xxv. *c.* 5. *de proc. in* 6.) *Mulier*, §. *ult. I. de exc. l.* 54. *ff. de proc.* nisi agat in rem propriam; *l.* 4. *C. eod. Miles*, *d.* §. *ult. I. de Exc. l.* 7. *l.* 13. *C. de Proc.* nisi agat etiam in rem suam, vel pro numero; *l.* 8. §. 2. *ff. de Proc. Potentior*, *l.* 1. 2. *C. ne lic. pot. Servus*, *l.* 6. *C. de jud. Reus criminis*, *l.* 6. *C. de proc. Infamis*, Paul. *L.* 1. *Sent. T.* 2. §. 1. *l.* 1. §. 5. *ff. de post.* si modo infamia sit notoria: ita acc. §. *ult. I. de except.*

10. Intervenire possunt Procuratores in omnibus causis, exceptis iis, in quibus poena corporalis locum habet. *l. pen.* §. 1. *ff. de publ. jud.*

11. Differt autem *Procurator* à *Syndico*, *Defensore*, & *Advocato*.

12. *Syndicus* est, *cui ab universitate omnia negotia mandata sunt. l.* 1. §. 1. 2. *ff. quod cujusque univers. nom.*

13. *Defensor* est, *qui Reum sine mandato in judicio defendit. l.* 43. §. *ult. ff. de proc.*

14. *Advocatus* est, *qui desiderium amici sui, in jure, apud eum, qui jurisdictione praeest, exponit, vel alterius desiderio contradicit. l.* 1. §. 2. *ff. de postul.*

15. *Procurator* mandato constituitur, *Advocatus* non item.

II. *Procurator* satisdat; §. 3. *I. de satisd. Advocatus* non item.

III. *Procurator*, post litis contestationem, li-

tis fit dominus; *l.* 22. *C. de proc. Advocatus* non item.

TIT. XI.

De Satisdationibus.

1. CUm autem Procuratores saepenumero in judicio satisdare debeant, de *Satisdationibus* in genere hoc loco simul agitur.

pr. h. t. 2. Satisdationum autem modus alius antiquitati placuit, alium novitas per usum amplexa est. *pr. I. h. t.*

3. Olim enim, si *in rem* agebatur, *Actor* ipse agens non cogebatur satisdare; *Reus* satisdabat *judicatum solvi: Procurator Actoris* satisdabat *Dominum rem ratam habiturum*, *Procurator Rei* similiter *judicatum solvi. pr. I. h. t.*

§. 1. 4. Si vero *in personam* agebatur, ratione *Actoris* eadem obtinebant, quae in actione in rem; *Reus* autem, si quidem ipse actionem excipiebat, non satisdabat, *Procurator* autem *Rei* satisdabat *judicatum solvi.* §. 1. *I. h. t.*

5. Sed haec *jure novo* aliter observantur: *Actor* enim secundum jus novissimum, si ipse agit, sive actione in rem, sive in personam, satisdat. 1. *Si intra duos menses, à tempore exhibiti libelli litem contestaturum*, *N.* 96. *C.* 1. *Auth. libellum. C. de lit. cont. eamque ad exitum persecuturum*, & *si succubuerit*, *expensarum nomine decimam quantitatis libello comprehensae partem restituturum. N.* 112. *C.* 2. *Auth. Generaliter C. de Episc.* & *Cler.*

§. 2. 6. *Reus*, si ipse actionem excipiat, sive in rem, sive in personam, satisdat *sese in judicio*

icio usque ad finem litis permansurum esse. §. 2. *I. h. t.*

7. *Satisdare* autem *est, cautionem praestare fidejussoriam. l.* 1. *ff. qui satisd. cog. l.* 7. *ff. de Stip. Praet.* add. Supr. *ad t. de satisd. tut.* §. 4. 5.

8. Sunt tamen quidam, qui etiam alio modo cavere possunt, quales sunt. I. Viri Illustres & Spectabiles, qui tantum *jurant. l.* 7. *C. de dignit.*

II. Qui fidejussores invenire nequeunt; his enim similiter permittitur praestare *cautionem juratoriam. N.* 112. *c.* 2. *Auth. Generaliter C. de Episc. & Cler.*

III. Immobilium possessores, qui *nudae repromissioni* committuntur, si modo immobilia habeant in eo territorio, sub cujus Magistratu litigatur. *l.* 15. *ff. qui satisd. cog.*

9. *Procurator Actoris*, si mandatum habeat, vel dominus litis eum praesens in judicio constituat, non satisdat. *l.* 1. *C. de proc.* Si vero conjuncta sit persona, *l.* 35. *l.* 40. §. *ult. ff. de proc.* vel Procurator omnium bonorum, *l.* 5. §. 18. *ff. de nov. op. nunc.* vel dubium sit an mandatum habeat, *d. l.* 1. *C. de proc.* (si enim certum est eum mandatum non habere, ne quidem cum satisdatione admittitur; *d. l.* 1. *l.* 24. *C. de proc.*) satisdat. *Dominum rem ratam habiturum* §. 3. *I. h. t.* §. 3.

10. *Procurator Rei*, si à domino in judicio constitutus sit, non satisdat; Sed ipse Reus, per satisdationem *judicatum solvi* firmat Procuratoris personam, & praeterea satisdat *se tempore recitandae sententiae in judicium venturum.* §. 4. *I. h. t.* Si vero Reus §. 4 5.

praesens ex quacunque causa non fuerit, ipse Procurator satisdat *judicatum solvi.* §. 5. *I. h. t. Nemo enim alienae rei sine satisdatione defensor idoneus intelligitur. d.* §. 5.

§. 6. II. *Quae omnia apertius & perfectius quotidiano* judiciorum *usu* (qui omnium rerum optimus est magister) *in ipsis rerum documentis apparent.* §. 6. *I. h. t.*

Tit. XII.

De Perp. & temp. act. &c.

pr. h. t. 1. SEptima Actionum *divisio* est, quod quaedam sint *Perpetuae*, quaedam *Temporales. pr. I. h. t.*

2. Ante Theodosium Imp. *omnes actiones Civiles* erant perpetuae, nulloque tempore excludebantur; *Omnesque Praetoriae* temporales, annoque circumscribebantur; Nam & ipsius Praetoris annale erat imperium. *d. pr. I. h. t.*

3. Postmodum *Actiones Civiles* (ut litium aliquis finis esset) certo tempore circumscriptae sunt: Adeo ut *Actiones in rem* tribus, decem, vel xx. annis, *pr. I. de usuc. Actiones in personam* xxx. annis, praescribantur. *l.* 3. *C. de praescr.* xxx. *vel* xl. *ann.*

4. Quadraginta tamen annos actiones vivunt. I. Si lis sit contestata; *l. f. C. de praescr.* 30. *ann.*

II. Actio hypothecaria, quae contra ipsum debitorem (non tertium) locum habet; *l.* 1. §. 1. *C. de annal. exc.*

III. Actiones religiosis locis competentes. *N.* 111. *c.* 1. *N.* 131. *c.* 6. *Auth. Quas Actiones. C. de SS. Eccles.*

5. Quin

5. Quin & uno casu L. annos actio durat, si scil. quid alea amissum & solutum sit. *l. ult. C. de Aleat.*

6. Quia tamen ad longum tempus hae actiones durant, etiamnum vocantur *perpetuae. pr. I. h. t. vers. aliquando.* add. *l.* 1. *ff. pro soc.*

7. Alium etiam deinde constitutum quoad *Actiones Praetorias. Actiones* enim *Praetoriae Rei persecutoriae* etiam factae sunt *perpetuae;* Excepta *Rescissoria*, qua rescinditur id, quod jure Civili ratum est. *l.* 35. *ff. de O. & A.*

8. *Actiones* autem *Praetoriae poenales* manserunt annales; *d. l.* 35. *ff. de O. & A.* Excepta *Actione Furti manifesti*, quae est perpetua: Absurdum enim existimavit Praetor eam anno terminari. *pr. I. h. t.*

9. *Octava* Actionum *divisio* est, quod quaedam actiones dentur *Heredibus*, *& contra Heredes*; Quaedam *Heredibus*, *non contra Heredes:* Quaedam *Neque Heredibus*, *neque contra Heredes. Inscr. & §.* 1. *I. h. t.* §. 1.

10. Actiones *Rei persecutoriae*, sive ex Contractu, sive ex Delicto (qualis est *Condictio furtiva*, & *Actio rerum amotarum*) *dantur Heredibus & contra Heredes. l.* 49. *ff. de O. & A. l.* 157. *§.* 2. *ff. de R. J. l.* 7. *§.* 2. *ff. de cond. furtiv. l.* 9. *ff. eod.*

11. Actiones *Poenales*, sive ex Delicto, sive ex Contractu, puta Deposito miserabili, *dantur quidem Heredibus*, *sed non contra Heredes. d. §.* 1. *I. h. t.*

12. Nisi ab ipsis principalibus personis fuerint contestatae, quo casu heredibus dantur & contra heredes. *d. §.* 1. *in fin. l.* 26. *l.* 58. *ff. de O. & A. l.* 164. *ff. de R. J. l. un. C. ex delict. def.*

13. Quod tamen ex delicto ad heredem pervenit, id semper ei aufertur. *l.* 38. *ff. de R. J. l.* 5. *ff. de calumn. d. l. un.*

14. Actiones *quae Vindictam continent, neque Heredibus dantur, neque contra Heredes*; *d.* §. 1. *I. h. t.* nisi & hic lis contestata sit. *d. l. un. C. ex delict. def.*

15. Talis est *Actio injuriarum, de Revocandis donationibus*, similesque. *d.* §. 1. *I. h. t. l.* 7. *C. de rev. don.* add. *l. pen. ff. de in jus voc. l. pen. ff. ne quis eum &c.*

16. Plures Actionum divisiones Imp. in Inst. non exhibet.

17. Possunt caeteroquin ulterius actiones dividi. In *Directas*, & *Utiles*; v. *l.* 37. *ff. de O. & A. l.* 47. *ff. de neg. gest. Generales*, & *Speciales*; v. *l.* 38. *pr. ff. pro soc. Simplices*, & *Duplices. d. l.* 37. *ff. de O. & A.*

18. Sed cum Imp. pro ratione instituti sufficere haec putaverit, nec nos de hisce similibusve divisionibus plura addimus.

19. Non possumus tamen non de *Cumulatione*, & *Concursu actionum*, verbo aliquid subjicere.

20. *Cumulatio Actionum* est *plurium Actionum, sive unius, sive plurium rerum nomine competentium, in eodem libello coacervatio.*

21. Quae jure nostro ordinario est illicita. *l.* 76. §. 8. *ff. de leg.* 2. *l.* 18. *ff. de exc. l.* 6. *ff. de exc. rei jud.*

22. *Concursus* autem *Actionum* est, *cum Actiones duae pluresve, eidem Actori, adversus eundem reum, ex eadem vel diversis causis competentes, concurrunt.*

23. Quoad *Concursum* vero *actionum* sequentes tenendae regulae,

24. I. Quo-

24. I. *Quoties Actiones ex diversis caussis descendunt*, sive ejusdem rei nomine competant, sive diversarum, *concurrunt cumulative*, i. e. omnibus agi potest. *l.* 18. *l.* 29. *ff. de O. & A. l.* 2. *pr. ff. de priv. del.* 56. *pr. ff. de furt.*

25. II. *Quoties* vero *ex eadem caussa*, eodem scil. contractu, vel Delicto, *descendunt*, *si* quidem *ejusdem rei nomine competunt*, i. e. omnes vel Rei persecutoriae sint, vel Poenales, *concurrunt elective*, i. e. una tantum quis experiri potest. *l.* 34. §. 1. *l.* 53. *pr. ff. de O. & A. l.* 9. §. 1. *ff. de trib. act. l.* 43. §. 1. junct. *l.* 57. *ff. de R. J.*

26. Nisi in una plus sit quam in alia; Quo casu si actum sit ea, in qua minus est, deinde adhuc altera agere licet, in quantum in ea plus est. *l.* 34. *pr. l.* 41. §. 1. *ff. de O. & A. l.* 1. *ff. arb. furt. caes. l.* 28. *ff. de act. emt. l.* 47. *ff. pro soc.*

27. III. *Quod si* vero *ex eadem caussa descendant*, & *diversarum rerum nomine competant*, i. e. una sit Rei persecutoria, altera Poenalis, *concurrunt etiam cumulative*, i. e. utraque agi potest. *l.* 34. §. 2. *ff. de O. & A. l.* 7. §. 1. *ff. de cond. furt. l.* 54. §. 3. *ff. de furt. l.* 45. *ff. pro soc. l.* 42. *ff. loc. l.* 2. §. 1. *ff. de tut. & rat. distr.*

Tit. XIII.

De Exceptionibus.

1. Actum est de *Actionibus* & armis Actorum; Sequitur ut & de remediis *pr. h. t.*

defensoriis Reorum, i. e. *Exceptionibus*, dispiciamus. *pr. I. h. t.*

2. *Exceptio* est *Actionis exclusio*, seu *Rei defensio, quae actioni alioqui jure constitutae opposita, eam aequitatis ratione excludit. l. 2. ff. pr. I. h. t. l. 12. ff. de dol. m. & met. exc.*

3. Dicitur Exceptio *Rei defensio*; *Comparatae enim sunt exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. pr. I. h.*

4. *Actioni alioqui jure constitutae opposita*; Allegationes enim, quibus dicitur, actionem *ipso jure* sublatam esse, non sunt exceptiones; Contraria enim sunt, liberari *ipso jure*, & liberari per *exceptionem. l. 34. §. 1. ff. de O. & A.*

5. Ut adeo divisio Exceptionum à DD. tradita, quod scil. *aliae sint Juris, aliae Facti*, proprie locum non habeat.

6. Subjicitur, *per eam, actionem jure constitutam, aequitatis ratione excludi; Saepe enim accidit, ut licet ipsa persecutio, qua actor experitur* (secundum strictam juris rationem) *justa sit, tamen iniqua sit adversus eum, cum quo agitur. pr. I. h. t.*

§. 1. 2. 3. 4. 7. Quod Imp. probat per Exempla *Exceptionis Metus, Doli, Erroris*, §. 1. *I. h. t. Non numeratae pecuniae*, §. 2. *Pacti de non petendo*, §. 3. *Jurisjurandi*, §. 4. & *Rei judicatae*. §. 5. *I. h. t.*

§. 7. 8. Variae autem sunt *Exceptionum* divisiones; 1. Quod quaedam sint *Civiles*, quaedam *Praetoriae*. §. 7. *I. h. t.*

§. 8. 9. II. Quod quaedam sint *Perpetuae & Peremtoriae*, quaedam *Temporales & Dilatoriae*. §. 8. *I. h. t. l. 3. ff. eod.*

10. Per-

10. *Perpetuae & Peremtoriae* ſunt, *quae ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem de qua agitur perimunt: Qualis eſt Exceptio Doli* (ſcil. *Specialis;* non *Generalis) Metus, Pacti conventi ne omnino pecunia peteretur, §. 9. I. h. t. d. l.* 3. *Jurisjurandi, Transactionis, Rei judicatae,* ſimilesque. §. 9.

11. *Temporales atque Dilatoriae* ſunt, *quae ad tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt: Qualis eſt Pacti conventi, ne intra certum tempus, veluti quinquennium, ageretur.* §. 10. *I. h. t. d. l.* 3. *ff. eod.* §. 10.

12. Sed *Exceptiones Dilatoriae* diverſi ſunt generis; Vel enim ad ipſum *Proceſſum* pertinent, Vel ad *Merita cauſae.*

13. Quae ad *Proceſſum* pertinent, reſpiciunt vel *Perſonas* in judicio verſantes, *Principales*, & *minus principales*, Vel *Modum procedendi.*

14. *Perſonae Principales ſunt Judex, Actor,* & *Reus.*

15. *Jurisdictionem Judicis* reſpiciunt, *Exceptio* ſeu *praeſcripto fori, l. ult. C. h. t. Incompetentiae* vulgo dicta: *Exceptio Praeventionis, l.* 7. *ff. de jud.* & *Exceptio litis pendentiae, l.* 30. *ff. de jud.*

16. Ipſam *perſonam Judicis* reſpiciunt, *Exceptio Suſpicionis, l.* 16. *C. de jud.* & *Inhabilitatis. l.* 12. §. 2. *ff. eod.*

17. Perſonam *Actoris*, & *Rei*, reſpiciunt, *Exceptiones*, ſi dicatur eos perſonam ſtandi in judicio non habere, *t. t. C. que leg. perſ. ſtand. in jud. hab.* & ſimiles.

18. Perſonas *minus Principales*, *Advocatos* ſcil. & *Procuratores*, reſpiciunt *Exceptiones*, ſi dicatur *Advocatos poſtulare, Procuratores in judicio* §. *ult.*

dicio versari non posse; quae in specie dicuntur *Procuratoriae*; Quantum ad procuratores scil. attinet. §. *ult. I. h. t.*

19. *Modum Procedendi* respiciunt *Exceptiones* ratione *Citationis*, *Termini nimis angusti*, *Loci non tuti*, *Feriarum*; &c. Nec non ratione *Libelli*, *Exceptio obscuri* & *inepti libelli*; similesque.

20. Ad *Merita causae* pertinent *Exceptio pluris petitionis*, §. 10. *I. h. t. Praescriptio moratoria* à Principe impetrata, *l.* 2. *l.* 4. *C. de prec. Imp. off. Sub & Obreptionis*, *l.* 2. *C. si cont. jus vel util. publ. Cedendarum actionum*, *Competentia*, *Non impleti contractus*, aliaeque similes.

21. Ut autem sciamus, quo tempore Exceptiones proponendae sint, distinguendum inter Exceptiones *Dilatorias*, & *Peremtorias*.

22. *Perpetuae* & *Peremtoriae* in *stricti juris* judiciis *ante litem contestatam* proponendae seu allegandae, post probandae sunt. *l.* 8. *C. h. t. l.* 9. *C. de praescr. long. temp.* Ita accip. *l.* 2. *C. sent. rescind. non poss.*

23. In *bonae fidei* judiciis, & *ante*, & *post litem contestatam* opponi possunt.

24. Quae vero litis contestationem impediunt, veluti *Rei judicatae*, *Juris jurandi*, *Transactionis*, ante litem contestatam proponendae & probandae sunt.

25. Quaedam etiam *post ipsam sententiam* proponi possunt, Veluti *Exceptio SCti Macedoniani*, & *Vellejani*. *l.* 11. *ff. de SC. Maced.*

26. *Dilatoriae* autem ordinario *ante litem contestatam* proponendae sunt. *l. pen. & ult. C. h. t.*

27. Nisi Reus eas ignoraverit, vel post li-

tem

tem conteſtatam demum ortae ſint, *c.* 4. *x. h. t.* arg. *l.* 11. §. 8. *ff. de interrog. in jur. fac.* Vel tales ſint, quae judicium retro reddunt nullum. *l.* 24. *C. de Proc.*

28. Quin & *Dilatoriae* quaedam *poſt ſententiam* proponi poſſunt; puta

I. Si ſententia nulla ſit propter incompetentiam Judicis *l. f. C. Si à non comp. jud.*

II. *Exceptio competentiae. l.* 41. §. *f. ff. de re jud. l.* 17. §. *ult. ff. ſol. matr.*

III. *Cedendarum actionum. l.* 41. §. 1. *ff. de fidej.*

29. IV. Exceptiones ſunt vel *Realis* vel *Perſonales.* §. *ult. de replic. l.* 7. *pr.* & §. 1. *ff. h. t.*

30. *Realis ſunt, quae rei cohaerent*, & proinde quoque fidejuſſoribus & heredibus competunt. *l.* 7. §. 1. *l.* 19. *ff. h. t.* Uti *Rei judicatae, Doli mali, Jurisjurandi, Quod metus cauſa, Pacti in rem, SCti Macedoniani & Vellejani. d. l.* 7. §. 1. §. 4. *I. de replic. l.* 9. §. *pen. ad SC. Maced. l.* 16. §. 1. *ff. ad SC. Vellej.*

31. *Perſonales, quae perſonae cujusque cohaerent*, & ad alios non tranſeunt. *l.* 7. *pr. ff. h. t.* Veluti *Exceptio competentiae, d. l.* 7. *d.* §. *ult. I. de replic.* & *Pacti perſonalis. l.* 22. *l.* 25. §. 1. *ff. de pact.*

32. Quin & *Mixta* quodammodo eſt exceptio *Minoris aetatis. l.* 18. *in f. l.* 19. *pr. ff. de min.*

33. Quod ſi plures exceptiones Reus habeat, omnibus uti poteſt. *l.* 5. *ff. h. t. l.* 43. *ff. de R. J.*

34. Neque ulla temporis praeſcriptione or-

dinario excluduntur. *l.* 5. §. *ult. ff. de dol. mal. & met. exc.*

35. Quod secus est in *Actionibus*: Actor enim cum lubet actionem movere potest, Reus autem non potest cum vult excipere. *d. l.* 5. §. *ult.*

TIT. XIV.

De Replicationibus.

pr.h.t. 1. I*Nterdum evenit, ut Exceptio, quae prima facie justa videbatur, tamen inique noceat: Quod cum accidit, alia allegatione opus est, adjuvandi Actoris gratia, quae* Replicatio *dicitur, quia per eam replicatur atque resolvitur jus exceptionis. pr. I. h. t.*

2. Ut adeo *Replicatio* nihil sit aliud, *quam contraria exceptio*, seu *exceptionis à Reo propositae exclusio. l.* 2. §. 1. *ff. de exc. l.* 10. *C. eod.*

§. 1. 3. *Replicationem* autem excludit *Duplicatio*,
2. 3. §. 1. *I. h. t.* (quae alio sensu vocatur *Triplicatio* in *l.* 2. §. 3. *ff. de exc.*) Duplicationem *Triplicatio*, §. 2. *I. h.* Triplicationem *Quadruplicatio*; Et sic deinceps multiplicantur nomina, dum aut *Reus* aut *Actor* objicit. §. 3. *I. h. t. l.* 2. §. 3. *ff. de Except.*

4. Ut tamen litium aliquis sit finis, *Duplicationem* vel *Quadruplicationem* transcendere vix permittendum est.

TIT.

TIT. XV.

De Interdictis.

1. PAucis etiam agendum de *Interdictis*, seu *Actionibus extraordinariis*, quae pro illis competunt.

2. *Interdicta olim formulae erant seu conceptiones verborum, quibus Praetor jubebat aliquid fieri, vel fieri prohibebat. pr. I. h. t.* *pr. h. t.*

3. Quibus si paritum non esset, tum aut manu ministrorum Decretum exequebatur, aut ex causa *Interdicti* actionem & judicium dabat. *l.* 1. §. 2. *ff. si vent. nom. l.* 3. *ff. ne vis fiat ei qui in poss.*

4. Sed formulae & mos dandorum judicium Pedaneorum abierunt in desuetudinem, *l.* 2. *C. de ped. jud.* omniaque judicia extraordinaria facta sunt; §. *ult. I. h. t.* Ut ab ipsis actionibus incipere jam liceat. *l. ult. C. h. t.* §. *ult.*

5. Unde *Interdicta* jure novo *nihil sunt aliud, quam extraordinariae actiones, quibus de possessione, vel quasi possessione, agitur. pr. I.* junct. §. *ult. I. h. t. inscr.* & *l.* 2. §. 2. *ff. eod.*

6. Eaque utilissima sunt, quia in hisce controversiis ultra jurgium saepe proceditur, & manibus non temperatur; Ut celerrime componi debeant. v. *l.* 13. §. 3. *ff. de usufr.* Theoph. *h.*

7. Summa autem *Interdictorum* divisio haec est, quod aut *Prohibitoria* sunt, aut *Restitutoria*, aut *Exhibitoria*. §. 1. *I. h. t.* §. 1.

8. Sequens divisio est, quod quaedam *Adipis-* §. 2.

dipiscendae possessionis causa comparata sunt, quaedam *Retinendae*, quaedam *Recuperandae*. §. 2. *I. h. t.*

§. 3. 9. *Adipiscendae possessionis* est *Interdictum Quorum bonorum*; (à prioribus verbis Interdicti ita dictum) *Quod datur bonorum possessori, contra eum, qui pro herede vel possessore possidet, ad consequendam possessionem rerum hereditariarum.* §. 3. *I. h. t. l.* 1. *ff. quor. bonor.*

10. Datur hoc Interdictum *Bonorum possessori*, i. e. ei, cui ex Edicto Praetoris *Bonorum possessio* seu hereditas Praetoria data est; *l.* 1. *ff. quor. bonor.* Et nihilominus est *Adipiscendae possessionis:* Bonorum possessio enim alia *juris* est, alia *corporis*: Bonorum possessionem *juris* Bonorum Possessor habet, sed Bonorum possessionem *corporis* per Interdictum adipiscitur.

11. *Pro Herede* autem possidere dicitur, qui putat se heredem esse: *Pro Possessore* is possidet, qui nullo jure rem hereditariam, vel etiam totam hereditatem, sciens ad se non pertinere, possidet. *d.* §. 3. *I. h. t. l.* 11. *& seqq. ff. de her. pet.*

12. Ideo autem *Adipiscendae possessionis* vocatur, quia ei tantum utile est, qui nunc primum conatur adipisci rei possessionem; Itaque si quis adeptus possessionem amiserit eam, hoc Interdictum ei inutile est. *d.* §. 3. *l.* 1. *in f. ff. quor. bon.*

13. Simile huic Interdicto est *Remedium l. ult. C. de Ed. Div. Hadr. toll.* quo scriptus heres in testamento nullo *visibili* vitio laboranti, petit, ut mittatur in possessionem hereditatis.

14. *Adi-*

14. *Adipiscendae possessionis* etiam est *Interdictum Quod Legatorum; Quod datur heredi qui satisdedit, adversus quemlibet, legatorum nomine, rem hereditariam, sine voluntate heredis, occupantem, ad hoc, ut eam (ob Legem scil. Falcidiam) restituat, vel in id quod interest condemnetur. l. 1. ff. quod legator. l. un. C. eod.*

15. Interdictum etiam *adipiscendae possessionis* in §. 3. *I. h. t.* memoratur *Salvianum, Quod datur Domino fundi, ad adipiscendam Possessionem rerum coloni, pro mercede fundi pignori obligatarum. d. §. 3. in f. t. t. ff. & C. de interd. Salv.*

16. Quamvis autem in hunc finem competat etiam *Actio Serviana*, utilius tamen est hoc *Interdicto* experiri: Quia in illa probandum est, rem, quae pignori obligata est, fuisse in bonis vel dominio coloni; In hoc autem sufficit probare, rem pignoris causa esse inductam, & à colono eo tempore possessam. *l. 1. ff. de Salv. interd. l. 1. §. 2. ff. de pign.*

17. *Retinendae possessionis* causa, comparata sunt Interdicta *Uti possidetis* & *Utrubi. §. 4. I. h. t.* §. 4.

18. *Interdictum Uti possidetis datur rerum immobilium possessori, contra turbantem, ad id quod interest, l. 1. l. 3. §. f. ff. uti possil. & ut caveat eum in posterum turbatum non iri.* arg. *l. un. C. h. t. l. 7. l. 12. si serv. vind.*

19. *Interdictum Utrubi* de *possessione rerum mobilium* competit. *d. §. 4. I. h. t.*

20. *Uti possidetis Interdicto is vincebat, qui Interdicti tempore possidebat; Utrubi, qui majore parte anni, nec vi, nec clam, nec precario, ab Adversario possidebat*: Quod postea mutatum;

Nam utriusque Interdicti potestas (quantum ad possessionem pertinet) exaequata est, Ut ille vincat & in re soli, & in re mobili, qui possessionem nec vi, nec clam, nec praecario, ab adversario, litis contestatae tempore, detinet. d. §. 4. in f. l. h. t. l. un. §. 1. ff. utrubi.

§. 6. 21. *Recuperandae possessionis* causa comparatum est *Interdictum unde vi* (similiter à prioribus Interdicti verbis sic dictum) *per quod is, qui dajecit, cogitur restituere possessionem, licet is ab eo, qui vi dejecit, vi vel clam vel precario possideat. §. 6. I. h. t. l. 1. pr. ff. de Vi & Vi arm.*

22. Datur hoc Interdictum *possessori rerum immobilium*; de rebus *mobilibus* datur actio *Vi bonorum raptorum. l. 1. §. 6. ff. d. t.*

23. Datur contra dejicientem, sive per se, sive per alium dejecerit. *l.* 1. §. 12. 14. 15. *ff. h. t.* Contra dejectum autem, si dejicientem in continenti rursum dejecerit, locum non habet. *l.* 3. §. 9. *l.* 17. *ff. de Vi & Vi arm.*

24. Datur ad restituendam possessionem vi ablatam, & resarciendum omne damnum dejectione datum. *l.* 1. *p.* §. 31. *& seqq. ff. eod.*

25. Plura similia remedia reperiuntur, & *Jure* nostro *Civili*, & Jure *Canonico*.

26. Sed omnium optimum est remedium *C. Redintegranda* 3. *Caus.* 3. *Q.* 1. Quod datur de omni re, sive mobili, sive immobili, quocunque modo injusto ablata, adversus quemcunque possessorem, licet non spoliaverit, nec spolii conscius fuerit, ad restituendum.

27. *Ter-*

27. *Tertiam* Interdictorum divisio est, quod aut *Simplicia* sunt, aut *Duplicia* §. 7. *I. h. t.* §. 7.

28. *Simplicia* sunt, *in quibus alter Actor alter Reus est, qualia sunt omnia Restitutoria aut Exhibitoria. d.* §. 7. *I. h. t.*

29. *Duplicia* sunt, *in quibus uterque Actoris & Rei vicem sustinet;* Qualia sunt in quibus verba Praetoris diriguntur ad utrumque; Veluti *Uti possidetis*, & *Utrubi. d.* §. 7. In quibus tamen lite mota pro *Actore* habetur, qui prior ad judicium provocavit. arg. *l.* 13. *ff. de jud.*

30. Sunt autem *Interdicta* Actiones, & proinde etiam in rem, vel in personam.

31. *Interdicta in Rem* sunt, quae descendunt ex jure in re, puta, *Quorum bonorum*, quod oritur ex jure hereditatis; & *Salvianum*, quod oritur ex jure pignoris; Nec non *Uti possidetis*, & *Utrubi*, quae descendunt ex jure possessionis. Non obst. *l.* 1. §. 3. *ff. de interd.*

32. *In Personam*, quae oriuntur ex obligatione, uti *Interdictum Unde Vi*, quod oritur ex delicto.

33. Dantur *Interdicta*, uti supra dictum, *de Possessione, vel Quasi possessione*; Unde de *Possessione* quaedam subjicienda sunt.

34. *Possessio in genere est rei detentio. l.* 1. *pr. &* §. 1. *ff. de acq. vel am. poss.*

35. Estque I. Vel *Vera*, vel *Quasi talis*, *l.* 10. *ff. si serv. vind. pr. I. h.* rerum scil. incorporalium. *l.* 18. §. 1. *ff. pet. hered.*

36. II. *Naturalis* vel *Civilis. l.* 1. §. 9. *ff. de Vi & vi arm. l.* 10. *C. de acq. Poss.* Quae tamen divisio non semper eodem modo accipitur.

37. Na-

37. *Naturalis* enim possessio aliquando *late* accipitur pro nuda detentione; *l.* 2. §. 1. *ff. pro hered. l.* 7. §. 11. *ff. comm. div.* Aliquando *stricte* pro ea, qua quis rem non quidem animo domini, sed propter jus in re possidet. Talis est possessio fructuarii, *l.* 12. *pr. ff. de A. vel A. poss.* Creditoris ratione pignoris, *l.* 37. *ff. de A. R. D.* Emphyteutae, *l.* 15. §. 1. *ff. de his qui satisd. cog.* aliorumque.

38. *Civilis* similiter aliquando *late* ponitur, pro omni ea, quam jus civile agnoscit, & ex qua remedia oriuntur possessoria; Eoque sensu *Creditor* pignus *civiliter* possidere dici potest. Aliquando *stricte* pro ea, qua quis rem detinet tanquam dominus. *l.* 1. §. 9. *ff. de Vi & vi arm. l.* 2. §. 1. *ff. pro hered.*

39. III. Possessio alia est *Bonae fidei*, seu *Non vitiosa*; Alia *Malae fidei* seu *Vitiosa. l.* 3. §. 22. *ff. de acq. vel am. poss.*

40. IV. Alia *Justa*, quae *Justo titulo*; alia *Injusta*. quae *sine titulo justo* acquisita est. *l.* 13. §. 1. *ff. de publ. in rem act.*

§. 5. 41. *Acquiritur Possessio* animo & corpore simul; §. 5. *I. h. t. l.* 3. §. 1. 3. *l.* 8. *ff. de acq. vel am. poss. l.* 153. *ff. de R. J. Retinetur* etiam solo animo; *d.* §. 5. *I. h. t. l.* 3. §. 7. *ff. de A. vel A. poss. l.* 4. *C. eod. Amitti* vero solet quemadmodum acquiritur, animo scil. & corpore. *d. l.* 8. *ff. de A. vel A. poss. d. l.* 153. *ff. de R. J.* Licet quandoque solo etiam Animo amitti possit. *l.* 3. §. 6. *ff. de A. vel am. poss.*

TIT.

Tit. XVI.

De poen. tem. litigant.

1. MAgnam autem curam egerunt isti, qui jura sustinebant, i. e. Legislatores & JCti, ne facile homines ad litigandum procederent; pr. I. h. t. Caverunt etenim, ut temeritas litigantium, modo Pecuniaria poena, modo Jurisjurandi religione, modo Infamia coërceatur. pr. I. h. t. pr. h. t.

2. Pecuniaria poena locum habet. I. Dum liberi & liberti, Parentes vel Patronos sine venia in jus vocantes, 50. aureorum poena puniuntur. §. ult. I. h. t. l. pen. & ult. ff. de in jus voc. §. ult.

II. Dum Actores plus petentes coërcentur poena plus petitionis. v. §. 33. I. de Act. §. 10. I. de Exc.

III. Dum in quibusdam caussis, veluti Legis Aquiliae, & Legatorum piis caussis relictorum, lis inficiando crescit in duplum. §. 1. I. h. t. §. 1.

IV. Dum temere litigantes condemnantur in expensas. §. 1. in f. I. h. t. l. 79. ff. de jud. l. 13. §. 6. C. de jud. l. pen. C. de fruct. & lit. exp. N. 82. c. 10.

3. Quod si utraque pars justam litigandi caussam habuerit, expensae compensantur. d. l. pen. §. 1. C. de fruct. & lit. expens.

4. Jurisjurandi religione coërcentur tam Reus quam Actor, dum praestant Jusjarandum Calumniae. d. §. 1. I. h. t.

5. Debet enim Actor de Calumnia jurare,

quod non calumniandi animo litem moverit, sed existimando se bonam causam habere. *d.* §. 1. *l.* 2. *C. de jurej. propt. cal.*

6. *Reus*, quod putans se bona instantia uti ad contradicendum pervenit. *d.* §. 1. *d. l.* 2.

7. Utrinsque etiam partis Advocati jurant, se integro animo causam clientis sui suscipere, nec falsi patrocinii sibi conscios esse, nullam se operam in causa clientis intermissuros, denique se patrocinium omissuros, si quid malitiose fingi in eo deprehenderint. *d.* §. 1. *d. l.* 2. *l.* 14. §. 1. *C. de jud.*

8. Quod jusjurandum olim saepius praestabatur in singulis instantiis; *l.* 1. *C. de jurejur. propt. cal.* Sed hodie sufficit ab initio litis semel jurasse. *N.* 49. *c.* 3. *Auth. Hoc Sacramentum. C. eod.*

9. Est autem *Jusjurandum Calumniae* jure nostro necessario praestandum, adeo ut ne quidem partes istud sibi remittere possint. *l.* 2. §. 4. *C. de jurej. propt. cal.*

10. *Infamia* est *privatio existimationis, & inde dependentium jurium, propter violatam turpibus factis vitae honestatem. l.* 8. *l.* 17. *C. ex quib. c. infam. irrog. l.* 3. *C. de re milit. l.* 3. *pr. ff. de test.*

11. Estque duplex, *Juris* & *Facti*. arg. *l.* 13. *C. ex quib. c. inf. irrog. l.* 2. *ff. de obs. par. & pater. praest. l.* 39. *ff. de furt.*

12. *Infamia Juris* est *privatio existimationis, propter turpe factum* jure *notatum. l.* 5. §. 1. *ff. de extr. cogn. l.* 1. §. 5. 8. *ff. de post.*

13. Eaque contingit vel *ipso jure, vel intercedente sententia Judicis.* v. *l.* 1. *ff. de his qui not. infam.*

14. *Infa-*

14. *Infamia Facti* est, *quae oritur ex turpi facto, quod quidem jure non est notatum, sed existimationem tamen alicujus apud bonos & graves viros onerat* & *sugillat.* v. *l.* 2 . *ff. de his qui not. inf. l.* 13. *l.* 17. *l.* 19. *C. eod. l.* 2. *ff. de obseq. par. & patr. praest. l.* 39. *ff. de furt.*

15. A qua diversa est *levis notae macula*, *l.* 27. *C. de inoff. test.* quae ex sordido vitae genere, vel alia causa oritur.

16. Condemnati autem non tantum propter *Delicta* fiunt infames, veluti *Furtum*, *Rapinam*, *Injuriam* &c. sed & ex quibusdam *Contractibus*, *Tutelae* scil., *Mandati*, *Depositi*, & *Societatis.* §. 2. *I. h. t.*

17. Si modo damnati sint I. Suo nomine; *l.* 1. *l.* 4. §. *ult. ff. de his qui not. infam.*

II. Propter dolum; *l.* 6. §. *ult. ff. eod.*

III. Directis non contrariis actionibus; Nam in contrariis judiciis de dolo non agitur, sed tantum de calculo, & supputatione ejus, quod contrario judicio agenti abest. *d. l.* 6. §. *ult.* §. 2. *I. h. t.*

Tit. XVII.

De Officio Judicis.

1. SUperest ut de *Officio Judicis* dispiciamus. *pr. h. t.* *pr. h. t.*

2. *Judex* (pro Magistratu acceptus) est *Vir bonus, jurisdictioni publica auctoritate praepositus. l.* 137. §. 2. *ff. de V. O. l.* 4. §. 1. *ff. fam. ercisc. l.* 3. *C. de jurisd. omn. jud.* Horn. 1. *Ep.* 16.

3. Dicitur *Jurisdictioni publica auctoritate praepositus*; Ut sciamus neminem privata auctoritate jurisdictionem sibi arrogare posse, & ut intelligamus excludi hinc *Arbitrum*, v. *l.* 1. *l.* 3. *ff. de recept. qui arb. recep.* nec non *Judicem Pedaneum*, cui olim nuda tantum notio, non jurisdictio competebat. v. *l.* 5. *ff. de re jud.*

4. Est autem *Jurisdictio*, *publica*, *de causis tum criminalibus*, *tum civilibus*, *juris dicendi*, *& judicatum exequendi*, *potestas*. *l.* 3. *C. de jurisd.* *l.* 2. *ff. eod.* *l.* 5. *ff. de re jud.* *l.* 99. *ff. de V. O.* *l. ult.* §. 1. *ff. de off. ejus cui mand. est jurisd.* *l. un. ff. si quis jus dic. non obt.*

5. Dicitur non raro alio nomine *Imperium.* v. *l.* 7. §. 14. *ff. de pact.* junct. *l.* 1. §. 9. *ff. de N. O. N.* *l.* 13. §. 4. *ff. ad S. C. Treb.* *l.* 7. *in f.* *l.* 8. *l.* 9. *ff. de off. Proc.* *l.* 215. *ff. de V. S.* *l.* 3. *ff. de jurisd.* junct. *l.* 12. § 1. *ff. de jud.*

6. Quo sensu *Imperium* dividitur in *Merum* & *Mixtum*, seu *Jurisdictio* in *Criminalem* & *Civilem*. *d. l.* 3. *ff. de Jurisd.*

7. *Merum imperium* seu *Jurisdictio Criminalis* est, *habere gladii potestatem ad animadvertendum in facinerosos homines*, *d. l.* 3. *l.* 70. *ff. de R. J.* seu *potestatem juris dicendi*, *& exequendi*, *in causis criminalibus*.

8. *Mixtum* vero seu *Jurisdictio Civilis*, *potestas Juris dicendi & exequendi in causis Civilibus*. *d. l.* 3. Licet & quandoque ipsam *executionem* & *coercitionem*, Jurisdictioni civili cohaerentem, significet. *l.* 1. §. 1. *in f.* *l. ult. ff. de off. ejus cui mand. est jurisd.*

9. Ea-

9. Eaque varie ſubdividitur; I. in *Voluntariam* & *Contentioſam*; *l.* 2. *pr. ff. de off. proc.* II. In *Ordinariam* & *Extraordinariam*, *l.* 7. §. *f ff. de off. proc. l.* 6. §. 2. *ff. de tutel.* III. In *Principalem* ſeu *Propriam*, *Mandatam*, & *Prorogatam*; *l.* 5. *l.* 6. *ff. de juriſd. l.* 1. *l.* 2. *ff. de jud.* De quibus, aliisque eo pertinentibus, v. ad *t. ff. de Juriſd.*

10. Praeſtat officium *Judex* maxime in *Judicio.*

11. *Judicium* eſt *Legitima cauſae controverſae tractatio, inter Actorem & Reum coram Judice competenti, litisfiniendae gratia inſtituta.*

12. Partes *Judicii* maxime conſiderandae ſunt *in jus Vocatio*, *Litis conteſtatio*, *Cauſae cognitio & Sententia.*

13. *In jus vocare* eſt *juris experiundi cauſa, ad eum vocare, qui juriſdictioni præeſt. l.* 1. *ff. de in jus voc.*

14. In jus autem vocatio ſemper eſt neceſſaria: Omnium enim actionum inſtituendarum Principium ab ea parte Edicti proficiſcitur, quae Praetor edicit de in jus vocando. §. *ult. I. de poen. tem. litig.* v. Gen. 3. vs. 9.

15. Unde & recte, ſi *Judicium* late accipiatur, *in jus vocatio* Judicii prima pars conſtituitur.

16. *Litis conteſtatio* eſt *judicii ſuſcepti utrimque facta profeſſio*; ſeu *negotii hinc inde apud judicem facta narratio, continens petitionem Actoris, & ad eam Rei conventi reſponſionem, per contradictionem. l, un. C. de lit. conteſt.* junct. *l.* 14. §. 1. *C. de jud. l.* 2. *pr. C. de jurej. propt. cal.*

17. *Sententia* est duplex, *Definitiva* & *Interlocutoria*. *l.* 39. *ff. de minor. l.* 9. *in f. l.* 12. *C. de Sent. & interl.*

18. *Interlocutoria* est, *quae pronunciatur super causa incidenti. d. l.* 39. *ff. de minor.*

19. *Definitiva* est *judicis pronunciatio*, *qua causa principalis deciditur*, *absolvendo*, *vel condemnando Reum. l.* 1. *ff. de re jud.*

20. Quae, si intra decendium non appelletur, *Nov.* 23. *c.* 1. transit in *rem judicatam*, & si non pareat condemnatus, sequitur *Executio. l.* 1. *l. ult. C. de Execut. rei jud.*

21. Et quidem imprimis illud observare debet judex, ne aliter judicet, quam Legibus aut Constitutionibus aut moribus proditum est, *pr. I. h. t. l.* 13. *C. de sent. & interl.*

22. Si contra Leges judicaverit, sententia est ipso jure nulla, ut appellare non sit necesse. *l.* 19. *ff. de appel. l.* 1. §. 2. *ff. quae sent. sin prov. l.* 2. *C. quand. prov. non est necess.*

23. Debet etiam judicare secundum Acta & probata; *l.* 6. §. 1. *ff. de offic. Praesid. l.* 18. *ff. comm. div.* ne caeteroquin malis hominibus fenestra aperiatur.

24. Non tamen contra conscientiam, sed simul secundum conscientiam, ex Actis scil. & probatis instructam. *d. l.* 6. §. 1. *l.* 79. §. 1. *ff. de jud. l.* 3. §. 2. *in f. l.* 13. *ff. de testib. N.* 125. *c.* 1. Cic. *Orat. pro Cluent. c.* 58. *l.* 15. *ff. de cond. inst.*

25. Quod si conscientia Actis & probatis contraria sit, recte faciet Judex, si deponet officium Judicis, & induat personam testis.

§. 1. & seqq. 26. Tandemque id curare debet Judex,

ut secundum naturam cujusque Actionis accommodate sententiam pronunciet, uti per exempla ostendit Imp. §. 1. & *seqq. h. t.*

Tit. XVIII.

De Publicis Judiciis.

1. Publica *Judicia* sunt, *quae ex Legibus Judiciorum Publicorum veniunt. l.* 1. *ff. h. t.* add. supr. ad *tit. de oblig. quae ex delict.* §. 4.

2. Quae *publica* dicuntur, quia cuivis ex populo *executio* eorum, seu accusatio, v. *l.* 1. §. 1. *ff. de incend. ruin. nauf. l.* 11. *pr ff. de accus. l.* 7. §. 1. *ff. de injur.* plerumque datur; *I. h. t.* & à privatis, tum in instituendo, tum in exercendo, multum differunt. *pr. I. h. t.* §. 1. *pr. h. t.*

3. *Publicorum* autem *judiciorum* quaedam *Capitalia* sunt, quaedam *Non capitalia*. §. 2. *I. h. t. l.* 2. *ff. eod.* §. 2.

4. *Capitalia* sunt, *ex quibus poena mors aut exilium est*, seu, *quae reum afficiunt morte naturali vel civili. d.* §. 2. add. *l.* 28. *ff. de poen.*

5. *Non capitalia, quae corporis coërcitionem, relegationem, infamiam, vel poenam pecuniariam irrogant. d.* §. 2. *I. h. d. l.* 2. *ff. eod.* Licet in latiori sensu causa etiam existimationis *Capitalis* aliquando vocetur. *l.* 103. *ff. de V. S.*

6. Publica autem judicia sunt haec; 1. *Lex Julia* (à Julio Caesare, ut videtur, dicta) *Majestatis, quae in eos, qui* Majestatem publicam laeserint, *l.* 3. *ff. ad L. Jul. Maj. seu contra Imp.* vel *Remp. aliquid moliti sunt, suum vigorem extendit.* §. 2. *I. h. t.* §. 3.

7.

7. Quod crimen duplex est, *Perduellionis*, & *Majestatis in specie* dictum. *l. ult. ff. ad L. Jul Maj. l. ult. C. de abol.*

8. Crimen *Perduellionis* est, *cum quis hostili animo adversus Remp. vel Principem animatus est. d. l. ult. v. l.* 1. 2. 3. 4. *ff. ad L. Jul. Maj.*

9. *Majestatis in specie dictum* est, *cum alio quocunque modo contra Majestatem Principis vel Reip. indirecto aliquid committitur. d. l. ult. ff. ad L. Jul. maj. l. ult. C. de abol.*

10. *Criminis Perduellionis* poena non tantum ultimum supplicium est, sed & quod memoria Rei post mortem etiam damnatur. *d.* §. 3. *l. ult. ff. l. 6. C. ad L. Jul. Maj.*

11. *Criminis* vero *Majestatis in specie* poena mitior est, vel capitis, vel deportationis, vel relegationis, similisve. v. Paul. 5. *Sent.* 24. *l.* 24. *ff. de poen.*

12. II. *Lex Julia* (ab Augusto lata, *l.* 1. *ff. ad L. Jul. de adult.*) *de Adulteriis*; *Quae temeratores alienarum nuptiarum punit, nec non eos, qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent.* §. 4. *I. h. t.*

13. *Adulterium* jure nostro *est vitiatio ejus, quae alteri nupta est. l. 6.* §. 1. *ff. ad L. Jul. de adult.* Quod si maritus cum soluta rem habeat, *Stuprum.* est. *d. l.* 6. §. 1.

14. Poena adulterii ex *Lege Julia* relegatio fuit. arg. *l.* 5. *ff. de quaest. l.* 11. *l.* 29. §. 1. *ad L. Jul. de adult. Vid.* Tac. *L.* 1. *Annal. c.* 53. *L.* 4. *c.* 42. Plin. *I. Ep.* 31.

15. Sed Constantinus M. fecit capitalem, voluitque poenam esse gladii; *l.* 30. §. 1. *C. ad L. Jul. de adult. N.* 134. *c.* 10. (Secun-

cundum quam Tribonianus *d.* §. 4. *I. h. t.* inflexit:) Convenienter Juri Divino. *Lev.* 20. *v.* 10. *Deut.* 22. *v.* 22.

16. Mulierem autem adulteram in Monaſterium detrudi, & poſt biennium (facta intra biennium marito recipiendi poteſtate) radi, poſtea voluit Juſtinianus Imp. in *Nov.* 134. *c.* 10.

17. Eademque poena gladii dictatur peccato Sodomitico. *d. l.* 4. *I. h. t. l.* 31. *C. ad L. Jul. de Adult.*

18. Punitur etiam Lege Julia *Stupri* flagitium, *cum quis ſine vi, vel virginem, vel viduam honeſte viventem, ſtupraverit. d.* §. 4. *I. h. t. l.* 6. §. 1. *ff. ad L. Jul. de adult.*

19. Cujus poena eis quidem, qui honeſti ſunt, publicatio eſt dimidiae partis bonorum; ſi humiles, corporis coërcitio cum relegatione. *d.* §. 4.

20. Secus ac jure Divino, quo ſtuprator ſtupratam ducere debet & dotare. *Deut.* 22. *v.* 29.

21. III. *Lex Cornelia* (à L. Cornelio Sylla §. 5. lata, *l.* 2. §. 32. *ff. de O. J.*) *de Sicariis; quae homicidas perſequitur, vel eos, qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulant.* §. 5. *I. h. t. l.* 1. *pr. ad L. Corn. de Sicar.*

22. Poena *Legis Corneliae* deportatio fuit, & omnium bonorum ademtio, non capitalis niſi quoad humiliores. *l.* 3. §. *ven. l. pen. ff. ad L. Corn. de Sic.*

23. Sed poſtea capitalis poena, gladii ſcil. in homicidas conſtituta eſt; *l.* 8. *C. eod.* §. 5. *I. h. t.* (qui de jure novo accipiendus eſt) Convenienter iterum juri Divino, *Exod.* 21. *v.* 12. *Lev.* 24. *v.* 17.

24. Quae tamen ut locum habeat, requiritur, ut homicidium dolo malo ſit commiſſum: Lata enim culpa pro dolo hic non habetur. *l.* 7. *ff. ad L. Corn. de Sic.*

25. *Eadem Lege & Venefici capite damnantur, qui artibus odioſis, tam venenis, quam ſuſurris magicis* (quod fieri poſſe credit Imp.) *homines occiderint, vel mala medicamenta publice vendiderint.* §. 5. *I. h. t. l.* 1. §. 1. *l.* 3. *ff. ad L. Corn. de Sic. l.* 1. *C. de Malef. & Mathem.*

§. 6. 26. IV. *Lex Pompeja* (à Cn. Pompejo M. lata) *de Parricidiis; Qua cavetur, ut ſi quis parentis, aut filii, aut omnino affectionis ejus, quae nuncupatione parricidii* (ſic legendum) *continetur, fata properaverit, vel cujus dolo malo id factum ſit, vel conſcius criminis exiſtit, poena parricidii puniatur.* §. 6. *I. h. t.*

27. Quae non eſt ordinaria, ſed *nova* i. e. rara & ſingularis; ut ſcil. parricida virgis primum ſanguineis caeſus, *l. pen. ff. ad. L. Pomp. de Parricid.* poſtea culeo inſutus, cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & ſimia, & inter ferales eas anguſtias comprehenſus, in vicinum mare vel amnem projiciatur. *d.* §. 6. *I. h. t. d. l. pen. l. un. C. de his qui par. vel lib. occid.*

§. 7. 28. V. *Lex Cornelia de Falſis*, quae etiam *Teſtamentaria* dicitur. §. 7. *I. h. t. l.* 30. *ff. ad L. Corn. de falſ.*

29. Qua poena irrogatur ei, qui teſtamentum vel aliud inſtrumentum falſum ſcripſerit, ſignaverit, recitaverit, ſubjecerit, vel ſignum adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit, ſciens dolo malo. *d.* §. 7. *I. h. t.*

30. *Fal-*

30. *Falsum* enim *est Veritatis imitatio, vel suppressio, in fraudem alterius improbe facta. Nov.* 73. *pr. l.* 23. *l.* 16. §. 2. *ff. ad L. Corn. de fals.*

31. Poena *Legis Corneliae de Falsis* in servis est ultimum supplicium, in liberis deportatio. *d.* §. 7. *l.* 1. §. *ult. ff. ad L. Corn. de. Fals.*

32. Qui vero falsam monetam cudit, vel probam abradit, minuit, tingit, criminis etiam Majestatis Reus est, &, ex Constantini Imperatoris Constitutione, igne crematur. *l.* 2. *C. de fals. monet.*

33. VI. *Lex Julia de Vi Publica, & Privata.* §. 8. *I. h. t.* §. 8.

34. *Vis Publica* est, quae armis, aliove atrociori modo infertur; *d.* §. 8. *l.* 1. *l.* 3. *l.* 5. *l.* 10. *l. ult. ff. ad L. Jul. de vi publ. Privata*, quae minus atrox est & sine armis committitur. *d.* §. 8. *I. h. t.*

35. Et si quidem *armata vis* arguatur, deportatio ex Lege *Julia de Vi publica* irrogatur; Si vero *sine armis*, in tertiam partem bonorum publicatio imponitur. *d.* §. 8. *l.* 10. §. *ult. ad L. Jul. de Vi publ. l.* 1. *l. ult. ff. ad L. Jul. de Vi priv.*

36. Sin autem per Vim *raptus* virginis, vel viduae, vel sanctimonialis, vel alterius, fuerit perpetratus, tunc & raptores, & ii qui opem huic flagitio tulerunt, etiam capite puniuntur. *d.* §. 8. *I. h. t. l. un. C. de rapt. virg.*

37. VII. *Lex Julia Peculatus;* §. 9. *I. h. t.* Est autem *Peculatus furtum pecuniae, reive publicae, vel Sacrae.* §. 9. *I. h. t. l.* 4. *l.* 9. §. 2. *ff. ad L. Jul. pecul.* §. 9.

38. Estque *Peculatus in specie* sic dictus, furtum scil. pecuniae vel rei publicae; *l. 9. §. 3. l. pen. ff. ad L. Jul. pec. l. un. C. eod.* Vel *Sacrilegium*, furtum scil. rei sacrae, vel religiosae, è loco sacro vel religioso. v. *l. 1. l. 4. pr. §. 1. l. 5. l. 9. §. 1. 2. l. 11. §. 1. ff. eod.*

39. *Peculatus in specie* dicti, si quidem ipsi judices tempore administrationis pecuniam subtraxerint, poena est capitalis; *d. §. 9. I. h. t. l. un. C. de crim. pec.* Si alii, poena est deportatio, *d. §. 9. l. 3. ff. ad L. Jul. pec.* vel quadruplum. *l. pen. ff. eod.*

40. *Sacrilegii* poena est extraordinaria, *l. 4. §. 2. l. 6. pr. ff. ad L. Jul. pec.* & plerumque capitalis. *l. 9. ff. eod.* add. *Jos. 7. vs. 29.*

§. 10. 41. VIII. *Lex Fabia de Plagiariis. §. 10. I. h. t.* Est autem *Plagium* fraudulenta liberi hominis, vel servi alieni, suppressio. *l. 1. l. 3. l. 5. l. 6. ff. de L. Fab. de Plag. l. 5. 14. l. 15. l. ult. C. eod.*

42. *Plagii* ex ipsa *Lege Fabia* poena fuit pecuniaria; postea gravius puniri coepit & quandoque capite. *d. §. 10. I. h. t. l. ult. ff. ad L. Fab. de Plag. l. 7. l. ult. C. eod.* Uti & Lege Divina. *Exod. 21. v. 16. Deut. 24. v. 7.*

§. 11. 43. IX. *Lex Julia de Ambitu. §. 11. I. h. t.* Est autem *Ambitus illicita*, (*veluti datâ pecunia*) *honorum & dignitatum paratio.*

44. Cujus poena ex Lege Julia erat deportatio *l. un. C. ad L. Jul. de amb.* Paul. 5. *Sent.* 30.

45. Sed postea haec Lex in Urbe cessavit, ex quo Magistratuum creatio ad curam Principis pertinere coepit; & in Municipiis poena ejus fuit C. aureorum cum infamia. *l. un. pr. & §. 1. ff. de Leg. Jul. amb.*

46. *Ju-*

46. *Justinianus* autem *Legem Juliam* ejusque poenam revocavit. *N.* 8. *c.* 1. *c.* 7. *c.* 8. §. 1.

47. Similis est *Simonia* (a Simone Mago sic dicta, v. *Actor.* 8. *vs.* 18. *& seqq.*) seu *beneficii Ecclesiastici illicita comparatio;* de qua v. *l.* 31. *C. de Ep. & cleri. t. x. de Simonia.*

48. x. *Lex Julia Repetundarum; d.* §. 11 *I. h. t. Qua tenentur, qui in Magistratu vel officio aliquid acceperunt, quo magis vel minus officium facerent. l.* 1. *l.* 3. *l.* 4. *ff. de Leg. Jul. repet.*

49. Poena ejus est extraordinaria, & varia, prout variae sunt circumstantiae. *l.* 7. §. 3. *ff. l. ult. C. eod.*

50. XI. *Lex Julia de Annona; d.* §. 11. *Qua tenentur ii, qui annonam publicam fraudaverint, vel vexaverint. l.* 2. *ff. de Leg. Jul. de annona.*

51. Poena ejus est pecuniaria, xx. scil. aureorum. *l.* 2. §. 2. *ff. ad L. Jul. de annona.*

52. XII. *Lex Julia de Residuis; d.* §. 11. *I. h. t. Qua tenentur, qui pecuniam publicam in usus suos converterunt, & apud quos ex pecunia publica aliquid resedit. l.* 2. *l.* 4. §. 3. *ff. ad L. Jul. pec.*

53. Poena ejus similiter est pecuniaria, tertia scil. partes ejus quod debetur. *d. l.* 4. §. 5. *ff. eod.*

54. Sed de *Publicis judiciis* haec quasi *per indicem*, i. e. leviter & summatim, corollarii loco exposita sunt; Quorum plenior cognitio ex Pandectis & Codice petenda est. §. *ult. I. h. t.* §. *ult.*

F I N I S.

IN-

INDEX TITULORUM.

A.

DE Actionibus. —— —— pag. 292
Ademtione & translatione Legatorum. 170
Adoptionibus. —— —— 24
Attiliano Tutore, & eo qui ex Lege Julia & Titia dabatur. —— 39
Auctoritate Tutorum. —— —— 40

C.

CApitis Deminutione. —— 36
Codicillis. —— —— 180
Curatoribus. —— —— 44

D.

DIvisione Stipulationum. —— 221
Donationibus. —— —— 97
Duobus reis stipulandi & promittendi. 219

E.

EMtione & Venditione. —— 238
Exceptionibus. —— —— 325
Excusationibus Tutorum vel Curatorum. 49
Exheredatione liberorum. —— —— 121

F.

FIdeicommissariis hereditatibus, & ad SCtum Trebellianum. —— 174
Fidejussoribus. —— —— 232
Fiduciaria tutela. —— —— 38

H.

HEredibus instituendis. —— 126
Heredem qualitate & differentia. 147
His qui sui vel alieni juris sunt. —— 14

I.

IIs per quos agere possumus. —— 318
Ingenuis. —— —— —— 10
Injuriis. —— —— —— 283
Inofficioso testamento. —— 141
Interdictis. - - - - - - 331
Inutilibus stipulationibus. - - - 223
Jure Personarum. - - - - 9
Jure Naturali Gentium & Civili. - - 3
Justitia & Jure. - - - - 1

Le-

L.

LEgatis. — — — — 153
Lege Aquilia. — — 278
Lege Falcidia. — — 171
Lege Fusia Caninia tollenda. — 14
Legitima Agnatorum tutela. — 35
Legitima Parentem tutela. — — 38
Legitima Patronorum tutela. — — 37
Libertinis. — — 11
Literarum Obligationibus. — 236
Locatione & conductione. — 244

M.

MAndato. — — 255
Militari testamento. — — 115

N.

NOxalibus actionibus. — — 315
Nuptiis. — — 17

O.

OBligationibus. — — 200
Obligationibus ex consensu. — 238
Obligationibus, quae quasi ex contractu nascuntur. — — 259
Obligationibus, quae ex delicto nascuntur. 268
Obligationibus, quae quasi ex delicto nascuntur. — — 289
Officio Judicis. — — 339

P.

PAtria Potestate. — — 15
Perpetuis & temporalibus actionibus, & quae ad heredes, & in heredes transeunt. 322
Per quas personas cuique acquiritur. 104
Per quas personas nobis obligatio acquiritur. 263
Poena temere litigantium. — — 337
Publicis judiciis. — — 343
Pupillari Substitutione. — — 133

Q.

QUi & ex quibus causis manumittere non possunt. — — 12
Quibus alienare licet, vel non licet. - - 101
Quibus modis jus patriae potestatis solvitur. 28

Qui-

Quibus modis re contrahitur obligatio. 205
Quibus modis teſtamenta infirmantur. 137
Quibus modis tollitur obligatio. —— 264
Quibus modis tutela finitur. —— 42
Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. —— —— 118
Qui teſtamento tutores dari poſſunt. 33
Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur. 310
R.
REbus corporalibus & incorporalibus. 80
Replicationibus. —— —— 330
Rerum diviſione & acquirendo ipſarum dominio. —— —— 57
S.
SAtisdatione Tutorum vel Curatorum. 46
Satisdationibus. —— —— 320
Servitutibus ruſticorum & urbanorum praediorum. —— —— 83
Singulis rebus per fideicommiſſum relictis. 179
Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 316
Societate. —— —— —— 252
Stipulatione Servorum. —— —— 221
Succeſſione ab inteſtato &c. —— 182
Suſpectis Tutoribus vel Curatoribus. —— 54
T.
TEſtamentis ordinandis. —— —— 109
Tutelis. —— —— 31
V.
VErborum obligationibus. —— 314
Vi bonorum raptorum. —— 275
Uſucapionibus & longi temporis praeſcriptionibus. —— —— 93
Uſu & habitatione. —— —— 88
Uſufructu. —— —— 86
Vulgari Subſtitutione. —— —— 131

